GOGOL

TARAS BULBA

ENGIN
YAYINCILIK

GOGOL TARAS BULBA

TARAS BULBA

PETERSBURG ÖYKÜLERİ

ENGİN
YAYINCILIK

NİKOLAY GOGOL

TARAS BULBA
PETERSBURG ÖYKÜLERİ

Türkçesi:
Mehmet Özgül

ENGİN
YAYINCILIK

Tiyatro Caddesi, Aydın Saray İşhanı, No: 26/117-118
Beyazıt-İstanbul. Tel: 518 29 63 - 518 29 64

DÜNYA KLASİKLERİ DİZİSİ

Birinci Baskı: 1990
İkinci Baskı: 1991
Dizgi: Engin yayıncılık
Baskı: Gümüş Ofset/İstanbul

NİKOLAY GOGOL,

"TARAS BULBA" VE "PETERSBURG ÖYKÜLERİ"

Nikolay Vasilyeviç Gogol, *1809'da Ukrayna'nın Poltava ili, Mirgorod ilçesi, Bolşiye Soroçintsi kasabasında doğdu. İyi bir eğitim görmüş, edebiyata, tiyatroya düşkün bir derebeyi (toprak ağası, pomeşçik) ailesinden gelen Gogol, Ukrayna'nın ilk yazarlarından Vasili Afanasyeviç Gogol-Yanovski'nin oğludur.*

Gogol'ün çocukluğu, mülklerinin bulunduğu Vasilyevka köyünde, doğanın zenginlikleri içinde geçti. Küçük yaşlarda kör halk ozanlarından dinlediği, düğünlerden, panayır gösterilerinden kulağında kalan masallar, şarkılar, söyleniceler, onda halk sanatına karşı büyük bir ilgi uyandırdı. Ukrayna'nın bitmez tükenmez halk sanatlarından topladığı bilgi, gelecekteki binbir renklerle dolu yapıtlarının başlıca kaynağını oluşturdu.

Bu arada daha okul çağlarında döneminin toplumsal, siyasal olaylarını yakından izledi; öğretmenlerinden, kişinin özgürlüğü, hiçbir yetkeye köle olmaması konusunda yönlendirici bilgiler aldı. Öğrenimi sırasında edebiyata, tiyatroya duyduğu yakınlık dolayısıyla okul gazetelerine şiirler, romantik öyküler yazdı; birkaç yıllık bir süre içinde tamamladığı **"Türlü Çeşitli Olaylar Kita-**

bı" *ya da* "El Ansiklopedisi" *adındaki çalışmasına okul kitaplarından öğrendiklerini, halk şarkılarını, atasözlerini, düğün ve şölen geleneklerini, halkın inanış türlerini kaydetti. Budun-bilim (etnografya) değeri taşıyan bu malzemenin, Gogol'ün ilk önemli yapıtları olan* "Dikanka Yakınlarındaki Bir Çiftlikte Geceler", *hatta* "Mirgorod Öyküleri"*nde kullanıldığını görüyoruz.*

Babasının 1825'de ölmesinden sonra, Gogol 1828'de liseyi bitirir bitirmez başkent Petersburg'a yollandı. Edebiyat çevresine girmek umuduyla yanına ilk yapıtı "Hans Külhergarten" *adlı duygusal şiirini de almıştı. Ne var ki başkent onu iyi karşılamadı. Yaşam orada çok pahalıydı. Romantik şiirinin eleştirmenlerce alayla karşılanması üzerine bastırdığı nüshaların hemen hemen hepsini toplayıp yaktı. Yazarın tiyatro oyuncılığı denemesi de başarısızlığa uğrayınca bakanlıklardan birinde ufak bir yazıcılık görevi bulup çalışmaya başladı.* "Bir Delinin Güncesi" *ve* "Kaput" *öykülerinin kahramanlarının hüzünlü yazgısıyla o sıralarda yüz yüze gelmiş olsa gerek.*

Taşradan gelmiş, yaşam dolu bir gencin bakanlık kodamanlarının doldurduğu başkenti "ruhsuz" bulması kaçınılmazdı. Gogol de kendisini bu ortamdan kurtarıp edebiyat çalışmalarına koyuldu. Ara sıra katıldığı edebiyatçılar çevresinin de yardımıyla başkent okullarından birinde tarih öğretmenliğine başladı. Daha sonra Puşkin'le tanıştı.

Ukrayna'nın renkli doğasını, insanlarını, söylencelerini, şarkılarını konu eden "Dikanka Yakınlarındaki Bir Çiftlikte Geceler" *adlı öyküler toplamı, 1831-1832 yılları arasında yayımlanarak yazarına beklenen ünü sağladı. Daha 22 yaşındaki yazarın kendine duyduğu güven tamdır artık. Bu arada Petersburg Üniversitesinde aldığı tarih profesörlüğü görevi Gogol'ün tarih konusuna eğilmesini sağladı. 1835'te,* "Dikanka Yakınlarındaki Bir Çiftlikte Geceler"*in uzantısı olan* "Mirgorod Öyküleri" *yayımlandı.*

Puşkin'le tanışıp yakınlaşması sonucunda Gogol'ün ilk yapıtlarındaki alaycı, "kaygısız" hava değişmeye başlamıştır. Gogol, **"Geceler"***i anlatışındaki neşeli gülücüklerden* **"Petersburg Öyküleri", "Müfettiş", "Ölü Canlar"***daki acı toplumsal taşlamaya geçişini Puşkin'in etkisine, dahası doğrudan doğruya işe karışmasına borçludur. Ne yazık ki bu acı toplumsal taşlama, başkent bürokrasisinin hoşuna gitmedi. Sibirya'ya sürmekle gözünü korkutan bu çevrelerin baskısıyla da moral dengesi bozulan Gogol, yurt dışına çıktı. 1836-1848 yılları arasında kısa sürelerle Rusya'ya dönerek çeşitli Avrupa ülkelerinde 12 yılını geçirdi. Fakat yurt dışında kaldığı sürece hep ülkesini düşündü, yapıtlarına ülkesini konu etti. Puşkin'in düelloda öldürülmesi olayından sonra önemli bir desteğini yitiren Gogol, yazdıklarının doğruluğundan kuşkulanmaya başladı. Gene de büyük ozan Puşkin'e verdiği sözde durarak* **"Ölü Canlar"** *adlı destansı yapıtını tamamladı. Daha sonra, içine girdiği dinsel havanın da etkisiyle* **"Ölü Canlar"***ın ikinci cildini yazdı, ama beğenmediği için basılan kitapların hepsini yaktı.*

Kudüs'e gidip "hacı" olması bu sıralara rastlamaktadır. Ülkesine döndükten sonra, huzur bulmak için sığındığı dinsel ortam; yobaz din adamları, gericiler çevresi Gogol'ü bütün yazdıklarını yadsımaya zorladı. Bu kişilerin baskısıyla yazar yeni baştan yazdığı **"Ölü Canlar"***ın ikinci cildini bir daha yaktı. 1852 yılında ise, geçirdiği ruhsal bunalımlara dayanamayıp, nerdeyse çıldırarak öldü.*

Yukarda tam bir listesini vermeye çalıştığımız az sayıda fakat özlü yapıtlar toplamını 43 yıllık kısa yaşam süresinde verebilen Gogol, Rus edebiyatının temel taşlarından biridir. O olmasa herhalde en azından Dostoyevski olmazdı. Son yapıtlarının tümüne egemen olan acı gülücükler, gözyaşları arasında beliren gülücükler, Gogol'ün en büyük özelliğidir.

"Taras Bulba" *Gogol'ün* **"Mirgorod Öyküleri"** *adlı yapıtındaki öykülerden biridir. Bu uzun öykü XV. - XVI. yüzyıllarda batıda Polonyalılara (Lehlilere), güneyde ise Kırım Tatar Hanlığı'na ve Osmanlı İmparatorluğu'na karşı bağımsızlığını korumaya çalışan Ukrayna halkının (Küçük Ruslar'ın) savaşlarını konu eder. Karada atlarla, denizde kayıklarla büyük ordular oluşturup akınlar yapan Kazaklar, Ukrayna'nın (Kıyı Ülkesi'nin) rahat yüzü görmeyen savaşçılarıdır. Osmanlı Devleti zamanındaki uç beyliklerini andıran bu uç bölgesi, Rusya'nın tarih boyunca güneye ve batıya karşı güvenini sağlamıştır. Kazaklar, askerliği meslek edinen Ukraynalılardır. Barışta çiftiyle - çubuğuyla uğraşanlar olduğu gibi, durmadan yer değiştiren ordugâhlarında savaşta kazandıklarını yiyip içen, gezip tozan, bir çeşit başıbozuk kışla yaşamı sürdürenler de vardır. Zaporojye Kazakları, Dinyeper çağlayanlarının (sekilerinin) güneyindeki düzlük bölgeyi yurt edinmiş Kazaklardır. Taras Bulba kendini yurduna adamış; yurdu, dini uğruna Kazak türü askerliğe gönül vermiş; savaşta topladığı ganimetlerle çok zenginleştiği halde, lüks bir yaşama dalarak sade halkın geleneklerine, yaşantılarına yabancılaşmamış, mert, yiğit bir Kazak kocasıdır. İki delikanlı oğlunu da yurdunun savunulmasında kendi yolunda yetiştirmek istemektedir. Taras Bulba bir Kazak destanının baş kahramanıdır.*

"Kazak" sözcüğü "kaçmak", "koşmak" ya da "göçmek" eylem köklerinden türemiş, "bağımsız adam" anlamında Türkçe bir sözdür. Slav kökenli bir topluluğa verilen bu adın, Aral gölünün kuzey ve doğusunda yaşayan Türk kökenli Kazak (Kazah) topluluğuyla bir ilgisi yoktur.

Kitaptaki öbür öyküler, **"Bir Delinin Güncesi", "Kaput (Palto)", "Burun", "Araba" ve "Neva Caddesi";** *Gogol'ün* **"Petersburg Öyküleri"** *adıyla tanınan yapıtlardır. Özellikle ilk iki öyküde, yazar, devlet dairelerinde çalışan küçük memurların yaşantısını, düşlerini yansıtır.*

Her iki öyküde de gülünçleştirilerek verilen tipler, köylerde derebeylerin (toprak ağalarının) toprağıyla birlikte alıp sattığı toprak köleleri gibi, başkentte kodamanların karşısında ezilen sıradan, küçük insanlardır. Bu sıradan insanları Rus edebiyatında daha sonra Dostoyevski'nin, Çehov'un, Gorki'nin yapıtlarında bolca görürüz. "Biz hepimiz **"Kaput'***tan çıktık" diyen Dostoyevski'nin kabuğuna çekilmiş, yalnız insanları gülünçleştirilmeseler bile aynı ezik Gogol tipleridir.*

"Burun", "Araba"; "Neva Caddesi" *gene Rusya'nın o zamanki başkenti Petersburg'dan ilginç görüntüler, yansımalar getiriyor.*

Mehmet Özgül

TARAS BULBA

I

Ee, dön de göreyim boyunu posunu, oğul! Aman, böyle de giyinme mi olurmuş? Bunlar mı papaz cüppesi dedikleri? Sizin okulda hep böyle mi giyinirler?

Kiyev papaz okulunda okuyan iki oğluna, eve gelişlerinde karşılayan yaşlı Kazak Bulba'nın ilk sözleri bunlar oldu.

Delikanlılar atlarından ineli çok olmamıştı. Okulu yeni bitiren papaz yamağı utangaçlığıyla kızarıp bozarıyorlar, babalarının yüzüne bakamıyorlardı. İkisi de babayiğit delikanlı oldukları halde, yüzlerine ustura değmemişti daha, sıksan kan damlar yanaklarında çocukluğun ayva tüyleri vardı. Babalarının bu sözleri karşısında sıkıldıklarından utangaç utangaç önlerine baktılar.

- Durun, durun bakayım! Dön de iyice göreyim cüppeni. A, şunun setresine bakın! Böyle uzun setre mi olurmuş? Bu yaşa geldim, görmedim böylesini. Etekler öyle uzun ki, koşmaya kalksanız ayağınıza dolanır da kapaklanıverirsiniz.

Büyük oğlan dayanamadı:

- Baba, bırak artık eğlenmeyi!

- Şuna bak! Çalımından da geçilmiyor! Eğlenirsem ne olurmuş?

- Susmazsan ne olacağını görürsün. Babam demez atarım sopayı!

Afallayan Bulba, birkaç adım geriledi.

- Ne? Babanı mı döveceksin? Gördünüz mü, a dostlar, hayırlı oğlu?

- Alay eden babam da olsa gözünün yaşına bakmam!

Demek, döversin beni? Ee, nasıl döveceksin bakayım? Yumruklarınla mı?

- Nasıl istersen.

Taras Bulba kollarını sıvadı.

- Madem öyle, göster yumruklarını! Kendine güveniyorsan işte er meydanı!

Böylece babayla oğul, uzun bir ayrılıktan sonra birbirleriyle öpüşüp koklaşacakları yerde, bir ilerleyip bir gerileyerek, birbirlerinin böğrüne, beline, omuzlarına yumruk sallamaya başladılar.

Eşikte dikilmiş, sevgili oğullarına sarılmak için can atan, saz benizli, zayıf bir kadın, evin hanımı, sızlanmaya başladı.

- Aa, şu delinin zoruna bak! Sen hepten mi kaçırdın, nedir? Çocuklar eve yeni geldiler. Bir yılı aşkın görmedik birbirimizi. Dövüşmek de nerden esti aklına?

Taras durdu.

- Aferin, iyi dövüşüyor...

Sonra biraz daha soluklanarak:

Evet, çok iyi dövüşüyor, diye sürdürdü konuşmasını. Nerden de bulaştım sana! Yiğit bir Kazak olacaksın. Eh, hoş geldin, oğlum.

Baba ile oğul sarılıp kucaklaştılar.

- Aferin. Bana indirdiğin yumruklarını kimseden çekinmeden başkalarına da vurmalısın. Ama ben dönmüyorum sözümden, giyimin gerçekten de gülünç. Nedir o belinden sarkan ip öyle?

Sonra küçük oğluna döndü:

- Orda alık alık ne dikilip duruyorsun? Babanı sen de dövmeyecek misin, köpoğlusu?

Anne küçük oğlunu ancak kucaklayabilmişti.

- Aa, şu akılsızın söylediğine bak! Bir oğlun öz babasını dövdüğü nerde görülmüş? "Çocukcağız şunca yoldan geldi, yorgundur, dinlensin, karnını doyursun" demiyor da dövüşe çağırıyor.

"Çocukcağız" dediği, yirmi yaşını geçkin, çam yarması gibi bir yiğitti.

Bulba:

- Süt kuzusu bu oğlan, dedi. Bak, oğlum, dinleme sen ananı! Kadın kısmı anlamaz böyle şeylerden. Erkek dediğin kırda-bayırda, at üstünde dinlenir. Görüyor musunuz şu kılıcı? Budur işte sizin öz ananız! Okuduğunuz okulda kafanıza doldurdukları bilgilere gelince: Bence beş paralık değerleri yok. Kitabınızı da, okulunuzu da, felsefenizi de...

Bulba burada öyle bir söz kullandı ki, kitaba yazmak pek yakışık almaz.

- Sizi önümüzdeki hafta Zaporojye'ye(*) göndereyim de görün, okul neymiş! Eğer adam olmak istiyorsanız, okulun, bilginin iyisi orada!

Hastalıklı, yaşlı kadının gözleri yaşla doldu. Ağlamaklı bir sesle;

- Evde yalnız bir hafta mı kalacaklar? dedi. Çocuklar baba evinde dinlenmeden, biraz gezip tozmadan, anneleri onlara doyamadan nereye gönderiyorsun?

- Dırlanma sen, kocakarı! Kazak dediğin, kadın eteğinin dibinde dolaşmaz. Sana kalsa, kuluçkaya yatar gibi toplarsın oğullarını kanatlarının altına. Hadi, hadi, git buradan! Git de ne varsa donat sofrayı! Bak ballı, börekli, haşhaşlı yiyeceklerini istemem. Bize bütün bir koyun ile bir de keçi getirsinler. Yanına kırk yıllık baldan koydur. Sonra, kuru üzümden çektiğin o uyduruk içkileri vermesinler! Bol köpüklü, fışır fışır kaynayan, saf votka getirsinler bize.

Bulba, oğullarını oturma odasına götürdü. Odayı temizleme işini bitiren iki güzel hizmetçi kız, boyunlarındaki altın dizilerini şıngırdatarak koşa koşa dışarı çıktılar. Ya hiçbir fırsatı kaçırmayan genç efendilerden ürkmüşler, ya da yabancı bir erkek görünce şaşkınlıktan ayakları dolaşan, sonra da utanıp yenleriyle yüzlerini örten bütün genç kızlar gibi, tam tersine onların önlerine fırlamışlardı. Babayla iki oğulun girdikleri oda eski dönemlerin zevkiyle; dinlerin birleşmesi (**) tasarısı yüzünden ülkenin dört bucağında uzlaşmaz kavga –

(*) Kazak ordusunun bulunduğu Dinyeper ırmağı bölgesi. (Ç.N.)

(**) Ukrayna Kazaklarının mezhebi Ortodoksluğun Katoliklerle birleştirilmesi. (Ç.N.)

ların, cenklerin sürdüğü o eski, hoyrat savaş dönemlerinin zevkiyle döşenmişti. O zevkin anıları, bir zamanlar Ukrayna'da köy köy dolaşan kör ozanların, onların halka olup dinleyen insanlara tamburlarını tıngırdatarak okudukları türkülerde kalmıştı yalnızca.

Odanın içi pırıl pırıldı, duvar girintilerine renk renk badana vurulmuştu. Duvarlarda kılıçlar, kamçılar, kuş ve balık ağları, tüfekler, barut kokan süslü bir boynuz, yaldızla kaplı bir at dizgini, gümüş saatli köstekler asılıydı. Pencereler küçücüktü, bu pencerelere şimdi ancak pek eski kiliselerde görülen, dışarı bakmak için çıkarılması gereken yuvarlak, renkli camlar takılmış; pencere, kapı pervazları kırmızı kâğıtla kaplanmıştı.

Köşelerdeki dolapların raflarına testiler, mavili-yeşilli camlardan yapılmış sürahiler, şişeler, oymalı gümüş kupalar, yaldızlı kâseler dizilmişti. Bunların her biri Venedik'ten Türkiye'den, Çerkez illerinden gelmiş; o yiğitlik çağlarında sık sık görüldüğü üzere, Bulba'nın odasına girmeden önce kimbilir nereleri dolaşıp, kaç elden geçmişti. Odayı fırdolayı çeviren kayınağacı sedirleri, baş köşedeki, üstüne aziz tasvirleri konmuş büyük masayı, alaca bulaca çinilerle süslü, seki seki yükselen büyük sobayı, her yıl yaz tatillerini baba evinde geçiren delikanlılar yakından tanırlardı.

Delikanlıların eve neyle gelip gittiklerinden pek söz etmedik. Önceki hiçbir yolculuğu at üstünde yapmamışlardı, çünkü o zamanlar okul çocukları ata binmezlerdi. Başının üstünde uzun Kazak perçeminden başka bir şeyi olmayan bu toy delikanlılarla karşılaşan her eli silahlı Kazak, zavallıların perçemini çekip bir tutam saç koparmaktan büyük bir zevk alırdı. Taras'ın oğulları ancak okulu bitirdiklerinde, babaları, yılkısından seçtiği iki erkek tay göndermişti onlara.

Bulba, oğullarının dönüşünü kutlamak için alayının her rütbedeki bütün subaylarını yemeğe çağırdı. Eski arkadaş Yüzbaşı Dimitro Tovkaç, yanında iki kişiyle birlikte gelince Bulba, onlara hemen oğullarını tanıttı:

- Görün, benim aslanlarımı! dedi. Yakında ikisini de Zaporojye'ye göndereceğim.

Konuklar hem babayı, hem de oğullarını kutladılar, Zaporojye ordugâhında öğrenilecek bilgiden daha iyisi bulunamayacağına göre, verdikleri kararı övdüler. Taras Bulba, konuklarına döndü:

- Haydi, ağalar, isteyen istediği yere otursun! Ee, aslan oğullarım benim, kaldırın kadehlerinizi! Tanrı sizi kutsasın! Sağlığına, Ostap'ım benim! Sağlığına, Andrey'im! Savaşta hep kazanmanız dileğiyle içiyorum. Müslümanları, Türkleri, Tatarları döveceğiz; dinimizi karıştırmaya kalkışırlarsa Lehlileri de döveceğiz. Yaklaştır şöyle kadehini! Nasıl, votka keskinmiş, değil mi? Latincesi neydi votkanın? Görüyorsun ya, oğlum, o senin Latinlerin ne bilgisiz insanlarmış ki, votkayı bile bilmiyorlarmış. Ha, birden aklıma geldi, Latince beyitler dizen bir ozan vardı, neydi adı bakayım? Pek okumamış bir adam olduğum için adı hatırımda kalmadı ya, Horatius muydu, neydi?

Oğullarından büyüğü Ostap içinden; "Şu bizim moruk ne yaman adam! Her şeyi bildiği halde bilmez görünüyor!" diye geçirdi.

Taras konuşmasını sürdürüyordu:

- Sizin okulun başpapazı votkanın kokusunu bile koklatmamıştır sizlere. Ama dayak atmaya gelince her gün kayınağacı, vişne ağacı sopalarıyla "Bunlar Kazak sıpasıdır" deyip basmıştır sırtınıza sırtınıza. Ya da, kim bilir, biraz akıllanmışsınızdır diye ancak kamçıyla dövmüştür. Hem yalnız cumartesileri değil, çarşambaları, perşembeleri de yemişsinizdir sopayı.

Ostap soğukkanlıca:

- Baba, bırak o sözleri. Olan olmuş, geçen geçmiş, dedi.

Andrey dayanamadı:

- Ama şimdi dokunsun da göreyim. Bize dokunacak adamın alnını karışlarım. Kazak kılıcının ne olduğunu öğrenmek istiyorlarsa çıksın Tatarlar, çıksın bütün düşmanlar karşımıza!

- Aferin, oğlum, işte şimdi girdin gözüme! Sen öyle dedikten sonra artık ben de kalmam buralarda. Ne diye evde

bekleyecek mişim? Domuz, davar besleyip arpa, buğday ekerek karı yanında çürümektense ben de gelirim sizinle. Yok, gelmez böylesi bana, Kazak'a yakışmaz. Ama savaş--dövüş yokmuş, ne yapalım? Zaporojye'ye gider, vaktimi orada geçiririm. Verdim kararımı, ben de sizinle geliyorum.

Konuştukça ateşlenen Bulba sonunda öylesine kızıştı ki, büyük bir hırsla masadan fırladı, ayağını yere vurarak:

- Hemen yarın gidiyoruz! dedi. Bekleyeceğiz de ne olacak? Düşman oturmakla beklenmez. Evi barkı neyleyim ben? Bütün bu çanakların, çömleklerin bana ne yararı var?

Böyle söyleyerek raflardaki çömlekleri, kâseleri atıp atıp parçalamaya başladı.

Kocasının bu gibi davranışlarına alışık olan yaşlı kadın sedirin bir ucuna ilişmiş, üzgün üzgün bakıyordu. Gene de ağzını açıp tek söz söylememekle birlikte, o korkunç kararı işitince gözlerinden yaşlar boşandı. Demek, doyamadığı oğullarından ayrılacaktı hemencecik! O anda bakışlarından okunan sessiz kederi, dudaklarının acıyla titreyişini kimseler anlatamaz...

Bulba, kafasını kessen dediğinden dönmezdi. Böyle olmakla da haklıydı koca Kazak. Çünkü 15'inci yüzyıl Avrupasının bu yarı göçebe bölgesinde yaşamak her babayiğidin harcı değildi. Moğol akınlarına karşı koyamayan Rus beyleri, halkı bırakıp kuzeye kaçmış; güneyin köyleri, kasabaları istilacılarca yakılıp yıkılmıştı. Evi barkı yakılan, yakınları kılıçtan geçirilen bir insan her an aynı tehlikelerle burun buruna yaşarsa yüreği taşlaşmaz da ne olur? Yaratılıştan barışçı olan Slav halkı böylece ruhundaki yaşam sevgisini Kazak'lığa dönüştürdü; yıkılanın yerine yenisini yaparak ırmak boylarına, ovalara, yol geçitlerine, Rus özgürlüğüne uygun gelen her yere yerleşti. Sayıları zamanla öylesine çoğalmış olmalı ki, bir gün Türk padişahı merak edip Kazak elçisine sormuş. O da, "Bizimkilerin nerede, nice sayıda yaşadığını kimse bilmez. Her tepenin ardında Kazakları bulursunuz" demiş korkusuzca.

Rus doğasının bu olağanüstü direnişi, felaketlerin kıvılcımıyla tutuşan halkın bağrından kopardığı bir haykırıştı. Avcı-

ların, köpek bakıcılarının yaşadığı küçük köylerle kasabaların, birbiriyle kavga etmekten, kale alıp kale vermekten başka bir işe yaramayan derebeyliklerin yerini, Hıristiyanlık'ın düşmanı barbarlara karşı birleşmiş ordu otağları, büyük kentler, kaleler aldı. Avrupa'yı, dünyanın altını üstüne getirmeye kararlı bu amansız Moğol düşmanının elinden, diken üstünde yaşamaya alışmış Kazakların kurtardığını tarihler yazar. Rus derebeylerinin yerine bu geniş topraklarda egemenlik kuran Lehistanlılar, kendi ülkelerinden uzak ve zayıf olmakla birlikte, Kazak akıncılarının değerini anlamakta gecikmediler. Bir yandan onları kışkırtıyor, bir yandan da gururlarını okşuyorlardı. Kazakların kendi aralarından seçtikleri atamanlar köyleri, kasabaları yeniden düzene sokup savaş birliklerine, alaylara bağladılar. Aslında buna düzgün bir ordu da denemezdi, kimse onları bir arada görmezdi. Ama bir savaş çıktı, seferberlik başladı mı her Kazak, Leh kralından alacağı bir duka altını karşılığında silahlarını kuşanır, atına biner, sekiz günde hazır olurdu. Böylece, iki hafta içinde, hiçbir toplama yönteminin elde edemeyeceği sayıda bir ordu çıkardı ortaya. Sefer bitince savaşçılar Dinyeper ovasına, çiftinin-çubuğunun başına döner, gene eskisi gibi birasını kaynatır, balığını avlar, alışverişini yapar, sözün kısası özgür birer Kazak olurdu.

Yabancılar bu adamların becerdikleri işlere bakarlardı da şaşır kalırlardı. Bir Kazak'ın on parmağında on hüner vardı: Bira kaynatır, güherçileden barut elde eder, araba yapar, demircilik, çilingirlik eder, gene de yiyip içip eğlenmekten, Ruslar'a vergi hovardalıktan geri kalmazdı. Bir savaş çıktığında orduya katılmakla yükümlü, kayda geçmiş Kazakların dışında, ne zaman olursa olsun, gerektiğinde bir yığın gönüllü toplamak işten bile değildi. Yeter ki bir Kazak yüzbaşısı çarşıyı, pazarı dolaşsın, bir arabanın üstüne çıkıp şöyle bir söylev çeksin: "Ey, içkiciler, bira düşmanları! Bira üretip ocak başlarında pinekliediğiniz, yağlı gövdelerinizle sinekleri beslediğiniz yeter! Yürüyün er meydanına da ün salın, şan kazanın! Ey darı-buğday ekiciler, davar besleyiciler, karı düşkünleri! Bırakın saban sürmeyi, sarı çizmelerinizi güb-

reyle kirletmeyi, karı peşinden koşmayı! Yiğitliğinizi göstermenin, Kazak şanına erişmenin tam zamanı!" Bu sözler kuru ota düşmüş bir kıvılcım gibi parlardı yüreklerde. Çiftçisi sabanını kırar, bira çekeni, votka yapanı fıçısını atar, teknesini parçalar; zanaatkârı, esnafı işini, işliğini cehennemin dibine yollar; evindeki kabını kacağını bile gözü görmezdi. Ne kadar eli silah tutan erkek varsa atlarına binerler, sözün kısası, Rus doğası, görkemli genişliğini, güç yetmez ataklığını göstereceği bir uğraşa el atardı.

Taras, askerliğe gönül vermiş, yaratılıştan dövüşçü, doğruluğu, hoyratlığıyla ün salmış bir alay komutanıydı. O çağlarda Rus kişizadelerinde Lehlilere bir özenme, bir öykünme almış yürümüştü. Leh göreneklerini benimseyenler lüks içinde yaşıyorlar; saraylarında gösterişli uşaklardan, doğancılardan, köpek bakıcılarından, şölenlerden geçilmiyordu. Taras hoşlanmazdı böyle şeylerden. O Kazakların yalınlığını severdi. Varşova yaşam tarzına imrenen arkadaşlarının tümüyle de kavga etmiş, "Leh paşalarının uşakları" diye hepsiyle ilişkisini kesmişti. Ortodoks dininin tek savunucusu bu rahat yüzü bilmez Bulba'ydı kendine sorarsanız. Vergi memurlarının baskısından ya da Leh yönetiminin haksız vergi arttırmasından yakınmalar başladı mı, Kazaklarını topladığı gibi koşardı ezilen insanların yardımına. Ona göre şu üç durumda kılıca sarılmak gerekiyordu: Birincisi, askerler atamanlarını saymazlar, karşılarında kalpaklarını çıkarmazlarsa; ikincisi Ortodoksluk'a dil uzatılır, atalardan kalma töreler çiğnenirse; üçüncüsü ise, Müslümanlar, Türkler yurda göz dikerlerse. Bu üçüncüsünde düşmana kılıç sallamak, Hıristiyanlık'ın savunulması bakımından ayrı bir önem taşırdı.

Daha şimdiden Taras, Zaparojye ordusuna varıp, «Bakın size getirdiğim yiğitlere!" diyerek iki oğlunu, cenklerde dövülüp sertleşmiş eski arkadaşlarına göstereceğini; delikanlıların hem askerlik hünerleriyle, hem de yiğitliğin başlıca erdemlerinden saydığı, içki içme ustalıklarıyla herkesin gözüne gireceğini düşünerek için için seviniyordu. Onları önce yalnız başlarına göndermeyi tasarlamıştı, ama sonra, oğullarının gençliği, gürbüzlüğü, yakışıklılığı karşısında savaşçı ru-

hu kabarıp kör inadı tutunca onlarla birlikte gitmeye karar vermişti. Çok heyecanlıydı; yerinde duramıyor, emirler veriyor, genç yiğitlerine en güzel atlar, koşumlar seçiyor, bir ahıra, bir ambara koşuyor, ertesi gün yanına götüreceği adamları ayırıyordu. Yardımcısı Yüzbaşı Tovkaç'a bütün yetkilerini devrettikten sonra, ordu otağından haber gönderince bütün alayı toplayıp getirmesini sıkı sıkıya tembihledi. Çakırkeyifti, neşesi yerindeydi, gene de hiçbir şeyi unutmadı. Atlara su verdirdi, yemliklerine en iyisinden arpa doldurttu, sonra yorgun argın odaya döndü.

- Haydi, çocuklar, yatalım artık. Bakalım yarın Tanrı neler gösterecek. Kocakarı, bize döşek serme, istemez. Biz dışarda uyuruz.

Ortalık yeni kararmıştı, ama Bulba erkenden yatmayı severdi. Bir kilimin üstüne uzandı, üzerine kürklü gocuğunu çekti. Hava hayli serindi, insan evinde oldu mu, ne de olsa biraz sıcak isterdi. Çok geçmeden horladı, avluda yatanların hepsi de ona uyup horlamaya başladılar. İlk uyuyan gece nöbetçisi olmuştu. Çünkü genç beylerin eve gelişleri dolayısıyla en çok kafayı çeken oydu. Şimdi avlunun her köşesinden ayrı bir horultu geliyordu.

Uyumayan tek kişi yaşlı anaydı. Zavallıcık yan yana yatan iki oğlunun başucunda oturmuş, dağınık güzel saçlarını tarıyor; gözlerinden dökülen yaşlarla bu saçları ıslatıyordu. Gözlerini sevgili oğullarından ayırmaksızın bakmasından, bütün analık duygularının bu bakışta toplandığı anlaşılabilirdi. Yavrularını kendi sütüyle emzirip beslemiş, ninniler söyleyerek büyütmüş, ama adam olduklarında onları doya doya seyretmeye fırsat bulamamıştı. "Yavrularım, benim canım yavrularım! Sizlere ilerde neler olacağını, yaşamın neler getireceğini bir bilsem..." diye ağlarken akan gözyaşları bir zamanlar güzel, şimdiyse kırışıklarla kaplı yüzünden aşağı süzülüp iniyordu. Acınacak durumdaydı zavallı kadın, ama o çetin dönemlerde hangi kadına acınmazdı ki! Aşk denen şeyi hiç tatmamış değildi. O da, gençlik tutkusu, evliliğin ilk ateşi geçinceye; gönlünün hoyrat efendisi kılıç tutkunu arkadaşları,

hovardalığı uğruna onu bırakıp gidinceye değin sürmüştü. Kocasını her gelişinde ancak birkaç gün görürdü, ondan sonra da yıllarca haber almazdı. Bir arada geçen zamana da pek yaşam denmezdi ya... Bol bol sövgüden, hatta dayaktan başka ne görmüştü ki! Kocasının okşamaları bile ona acımasından ileri geliyor gibiydi. Savruk ve savurgan Zaporojye'nin sert damgasını vurduğu bu yaman savaşçılar topluluğunda kadının varlığı çok anlamsız bir şeydi. Böylece gençliği göz açıp kapayıncaya değin uçup gitmiş; körpe yanakları, taze göğüsleri okşanmadan solmuş, buruşmuştu. Bütün aşkı, bütün duyguları, kadın gönlündeki bütün sevdalar, tutkular analık sevgisine dönüşmüştü zamanla. Artık yavrularını gözetmekten, bozkır çaylağı gibi onlara kol-kanat germekten başka bir kaygısı, üzüntüsü yoktu. Demek, yavrularını, sevgili yavrularını alacaklardı elinden; bir daha göstermemek üzere alıp uzaklara götüreceklerdi! Kimbilir, belki de ilk çatışmada Tatar kılıçlarıyla ikisinin de kellesi uçacak, nerede öldüklerini kimse bilmeyeceği için, bedenleri yırtıcı kuşlara yem olacaktı. Oysa kanlarının her damlası için kendini seve seve feda ederdi. Uykudan gözleri kapanan oğullarından bakışlarını ayıramıyor, bir yandan da ağlayarak şöyle mırıldanıyordu: "Bulba uyanınca yolculuğu bir-iki günlüğüne erteler mi ola? Çok içmişti, belki de hemen gitmeye kalkışması ondandır."

Ta yükseklere tırmanan ay, avlunun çitini bürüyen yaban otlarını, ortadaki bir küme söğüt ağacını ve şuraya-buraya serilmiş yatan insanları aydınlatmaktaydı epey zamandır. Ama yaşlı anne yerinden kımıldamamış, eğik başını kaldırmamış, gözlerini sevgili oğullarının üzerinden bir an olsun ayırmamıştı. Uyumak aklına bile gelmiyordu. Artık atlar günün doğmak üzere olduğunu anlayarak yem yemeyi bırakmış, otların üstüne uzanmışlardı. Söğütlerin tepesinden başlayan bir ürperti bir fısıltı gibi, yavaş yavaş alt dallara doğru yayıldı. Çın çın öten şen bir tay kişnemesi bozkırdan beri yankılanarak geldi. Gökte kırmızı çizgiler belirmeye başladı. Ya[illegible]ana şafağı bulduğu halde yorgunluk nedir duymu[illegible]abın gelmesini hiç istemiyordu.

Bulba birden gözlerini açtı, açar açmaz da ayağa fırladı. Bir gün önce verdiği karar hep aklındaydı.

- Haydi, çocuklar, uyanın bakalım! Atlarınızı suvarın, gidiyoruz. Nerde bizim kocakarı? (Karısını hep böyle çağırırdı). Çabuk, kocakarı, bize sabah çorbası pişir! Yolumuz uzun, geç kalıyoruz.

Zavallı kadıncağız, son umudunun da boşa çıktığını görerek üzgün üzgün mutfağın yolunu tuttu. O, gözyaşları arasında kahvaltı hazırlayadursun, Bulba son emirlerini veriyor, ahırdan eve, evden ahıra koşuyor, yiğitlerine yol donanımının en iyisini kendi eliyle seçiyordu.

Papaz yamakları birden kılık değiştiriverdiler. Çamurlu kunduralar gitmiş, yerine gümüş nalçalı, kırmızı sahtiyan çizmeler gelmişti. Kat kat kıvrımları açıldığında Karadeniz'in genişliğine erişen şalvarlar giyilmiş; beline sırmalı uçkurlar takıldıktan sonra, önden, ucu püsküllü kuşaklar, şıngır şıngır sallanan süslü tütün avadanlıkları sarkıtılmıştı. Ateş rengi cepkenlerinin üstüne işlemeli kemerler kuşanmışlardı. Bu kemerlerde Türk işi gümüş kakmalı tabancaların sapları gözüküyor, kılıçlar çizmelere vurdukça şakır şakır ediyordu. Delikanlıların henüz güneşten yanıp kararmamış yüzleri, koyun derisinden, tepesi yaldızlı kalpaklar altında daha bir ağarmış, güzelleşmiş gibiydi. İnce kara bıyıklar yüzlerinin aklığını, gençliğin civelek renklerini iyice belirginleştirmişti.

Zavallı ana onları böyle görünce tek söz söyleyemedi, gözleri dolu dolu oldu.

- Ee, aslanlarım! Hazır mısınız? dedi Bulba. Yola çıkmadan önce dinimizin gereklerine uyup diz çökün bakalım!

Herkes, kapının önünde saygıyla dikilen uşaklar bile düz çöküp oturdular.

- Haydi kadın, oğullarını kutsa şimdi! Kahramanca döğüşsünler, yiğitlik yolundan ayrılmasınlar, Hıristiyan dinini korusunlar diye dua et! Ama bunları yapmazlarsa geberip gitmelerini dilemeyi de unutma! Oğullarım, yaklaşın şöyle annenize! Ana duası hem karada, hem denizde kurtarır insanı.

Bütün analar gibizayıfbir kadın olan yaşlı anne çocuklarını kucakladı, koynundan iki tane Meryem Ana tasviri çıkarıp hıçkırarak oğullarının boyunlarına astı.

- Tanrımızın anası... Sizleri korusun... Yavrularım, unutmayın beni! Ara sıra bir haber, iki satır mektup yollayın...

Daha fazla söyleyemedi sustu.

- Çocuklar, gidiyoruz! diye bağırdı Bulba.

Merdivenin dibinde eyerlenmiş atlar bekliyordu. Bulba, Şeytan'ın üstüne atladı; hayvan, sırtında Taras'ın korkunç ağırlığını hissedince yana doğru sıçradı. Taras çam yarması gibi iri, etine dolgun bir adamdı.

Yaşlı ana oğullarını ata binmiş görünce dayanamadı; huyunun yumuşaklığı, yüzünden okunan küçük oğluna doğru atıldı, üzengisine sarıldı. Bırakmak istemiyordu onu; kederli yüzünü eyere dayamış, kımıltısız duruyordu. İri yarı iki Kazak, kadıncağızı usulca tuttular, içeri götürdüler.

İki delikanlı atlarının üstünde üzgün üzgün giderlerken gözyaşlarını babalarına göstermemeye çalışıyorlardı. Babalarının da içine dokunmuştu ama belli eder mi yaşlı kurt? Bulutlu, iç daraltıcı bir gündü; parlak yeşil otlar arasında ötüşen kuşlar bile kavga ediyor gibiydiler. Bir zaman gittikten sonra iki delikanlı dönüp geriye baktılar: Evleri yerin dibine göçmüştü sanki, tepesindeki iki baca ile çocukken sincap gibi dallarına tırmandıkları ağaçların uçları gözüküyordu ufukta. Evin önünde göz alabildiğine uzanan çayırlar görünüyordu bir de. Bütün çocuklukları orada geçmişti. Önceleri çiğ düşmüş otlar arasında kendi başlarına koşturup oynarlarken, sonraları kara gözlü Kazak kızlarıyla gizli gizli buluşmaya başlamışlardı.

Az sonra bütün bu görüntüler gözden silindi; bir ucuna araba tekerleği geçirilmiş, kuyu tapıncağı bile zor seçiliyordu. Geride bıraktıkları ova, arkasında her şeyi gizleyen bir tümsek görünümü almıştı. Elveda çocukluk günleri, elveda bütün oyunlar, her şeye, her şeye elveda!

II

Üç atlı en önde hiç konuşmadan ilerliyorlardı. Koca Taras geçmiş yıllarını düşünüyordu o anda. Her Kazak gençlik çağını özlemle anar, güzel yıllarının bitmesini hiç istemez. Ah, nerde o yiğitlik çağı! Zaporojye'de şimdi kimbilir eski silah arkadaşlarından kaçını bulacaktı! Ölenleri, kalanları şöyle bir zihninden geçirdi. Gözleri yaşla doldu, kır saçlı başı üzüntüyle önüne düştü.

Oğullarının aklı büsbütün başka şeylerdeydi. Bu konuya geçmeden önce delikanlıları biraz tanıyalım.

On ikisine girdiklerinde babaları götürüp ikisini de Kiyev papaz okuluna yazdırmıştı. O zamanın soyluları çocuklarının ille bir öğrenim görmesini isterlerdi. Ne işe yarardı bu öğrenim? Hiç... Bir okulda okusunlar da, sonra edindikleri bilgileri unuturlarsa varsın unutsunlar!..

O yaşa değin sere-serpe yaşamış olan iki çocuk birer yabani gibiydi. Hoş, okulun öteki öğrencilerinin de onlardan geri kalır yanları yoktu.

İşte bu yabaniler, eğitildikçe yontuluyorlar, birbirine benzer nitelikler kazanıyorlardı. Büyük oğlan Ostap işe okuldan kaçmakla başladı. Yakalandı, bir temiz sopa yedi, gene kaçtığı yere gönderildi. Tam dört kez okuma kitabını toprağa gömdü, ama dördünde de bir güzel dayak yedi, eline bir yenisi tutuşturuldu. Belki beşinci kitabın başına da aynı şey gelirdi, ama burada işe babası karıştı. Koca Kazak öylesine görkemli bir ant verdi ki, yaramaz oğlan okumazsa yirmi yıl bir manastıra kapatılacak, ömrü boyunca da Zaporojye'nin yüzünü görmeyecekti. Gel de gülme şu Taras'ın işlerine! Yukarıda da gördük; okur-yazarlığı aşağılayan, çocuklarıyla alay eden kendisi değil miydi? Neyse, o günden sonra Ostap sıkı bir çalışmaya girdi, hiç sevmediği dersleri belleyerek en

iyi öğrencilerden biri oldu. O çağın okullarında öğretilenler yaşamın gerekleriyle hiç uyuşmazdı. Kimin işine yarardı Latince Grekçe dilbilgisi öğrenmek; güzel konuşma sanatıyla, mantık, felsefe safsatalarıyla kafa patlatmak? Bu dersler öyleydi de ötekiler pek mi yararlıydı sanki? Ne gezer? Bilgin geçinenler gerçek yaşamdan büsbütün uzak kalmışlardı, hiçbir yaşam deneyleri yoktu. Gerek papaz okullarının bir dereceye kadar başıboş havası, gerekse bir yığın güçlü-kuvvetli, kabına sığmaz delikanlının bir araya toplanmış bulunması, gençlerin akıllarına türlü türlü haşarılıklar getirirdi. Okul yönetiminin kötü davranışı, sık sık verilen katıksız hapis cezaları, en çok da genç, sağlıklı, gürbüz bedenlerin tükenmez gereksinmeleri, delikanlıları, sonradan Zaporojye'de geliştirip olgunlaştıracakları birtakım girişimlere itti... Kiyev sokaklarında aç dolaşan kara cüppelileri görür de kim ayağını denk almazdı? Çarşıda, pazarda çörek, gevrek, kabak çekirdeği satan kadınlar bu öğrencilerden birini gördü mü, ödleri patlar, yavrusunu koruyan bir ana kartal gibi malının üstüne kapanırlardı. Sözde arkadaşlarını denetlemekle görevli sınıf çavuşlarının bile öyle geniş şalvar cepleri vardı ki, gözünü açmayan satıcıların nesi var, nesi yok bu ceplere inerdi. Bambaşka bir sınıftı sanki papaz okulu öğrencileri; hem Leh kibarları, hem de Rus soyluları yaka silkerdi bunlardan. Okulun koruyuculuğunu üzerine alan Voyvoda Adam Kisel bile delikanlıları kendi çevresinden uzak tutar, onlara sert davranılmasını öğütlerdi. Hoş, onun söylemesine pek gerek yoktu... Çünkü gerek okulun yöneticisi, gerekse hepsi de birer papaz olan öğretmenler kızılcık sopasını eksik etmezlerdi öğrencilerin sırtından. Öğrenciler kendi seçtikleri sınıf çavuşlarını bile bazen öyle kıyasıya döverlerdi ki, zavallılar günlerce kabalarını ovalar dururlardı. İçlerinde köteğe aldırış etmeyenler, dayağı biberli votka içmek gibi bir şey sayanlar vardı ama kimileri de cezalara dayanamaz, Kazak yurdu Zaporojye'ye kapağı atmak için fırsat kollarlardı. Kaçacaklar da ne olacaktı sanki? Yarı yolda yakalanıp geri getirildikten sonra...

Ostap Bulba mantığa da, din bilgisine de çalışsa, gene kızılcık sopasından kurtulamıyordu. Dayak yiye yiye iyice sertleşmiş, bir Kazak erkeğinin sağlamlığını, çelik gücünü kazanmıştı. "Güvenilir bir arkadaş" ününe kavuşması fazla sürmedi. Öğrenciler bir bostanı, bir yemiş bahçesini talana giderlerken onun elebaşılık ettiği pek olmazdı. Öte yandan arkadaşları böyle bir işe girişirlerse onlardan geri kalmaz, sonra da başlarına ne gelirse gelsin kimseyi ele vermezdi. Ne dayak, ne kamçı konuşturamazdı onu. Zaten öyle bir huyu vardı ki, döğüşten, hovardalıktan geri durmaz, böyle şeyler ona vız gelirdi. Sonra, arkadaşlarına karşı çok dürüst davranırdı. Yufka yürekli olduğu söylenebilirse de, o dönemlerde, onun yapısında bir insan için ancak bu kadarı bulunabilirdi... Annesinin ağladığını görmek delikanlının içine dokunmuştu. İşte o yüzden atının üstünde başı eğik, düşünceli düşünceli gidiyordu.

Kardeşi Andrey'e gelince; daha canlı, akılca da daha ileri bir çocuktu. Derslerine seve seve çalışırdı, kolayca da kavrardı. Zor anlayan, durmadan ezberleyen bir öğrenci değildi. Ağabeyinden daha işlek bir zekâsı olduğu için sık sık tehlikeli girişimlere elebaşılık eder, yakayı ele verince de cezadan sıyrılmanın bir yolunu bulurdu. Öte yandan af dilemeye, kendini acındırmaya kalkmaz, cüppesini çıkardığı gibi kırbacın altına yatardı. Anlattıklarımızdan Andrey'in yüreğinin yiğitlik ateşiyle yanmadığı sanılmasın. Hayır, onun yüreğinde hem o ateşe, hem de başka duygulara yer vardı. On sekizine erince kadınlar için yanıp tutuşmaya başladı. Gözlerinin önünden kadın hayali hiç gitmiyor, felsefe derslerinde bile kara gözleri aşktan parlayan, güzel bir sevgiliyi düşlüyordu. Yalnız süt gibi beyaz memelerin, uzun çıplak kolların değil, incecik bedeni saran, kadın güzelliğini bütün kıvrımlarıyla ortaya çıkaran bir fistanın bile onun gözünde bir büyüsü, kanını tutuşturan bir çekiciliği vardı. Bu tutkusunu hiçbir arkadaşına açmamıştı. Çünkü o dönemde bir Kazak delikanlısı savaşa katılmadan önce kadın-kız düşünsün; bundan büyük ayıp, bundan büyük onursuzluk mu olurdu? Okulda geçirdiği

son yıllarda arkadaşlarını tehlikeli serüvenlere sürüklemekten vazgeçmiş; Kiyev'in yoksul semtlerinde, ıssız sokaklarda, kiraz bahçelerine gömülmüş küçücük evler arasında yalnız başına dolaşmaya başlamıştı. Andrey'in bazen kibarlar mahellesine gittiği de olurdu. Kentin bu bölümünde Leh beylerinin Küçük-Rus (*) soylularının özene bezene yaptırdıkları konaklar bulunurdu. Bir gün gene öyle dalgın dalgın gezinirken bir Leh paşasının arabası az kalsın delikanlıya çarpacaktı. Bu yetmiyormuş gibi, bir de pala bıyıklı arabacı kırbacını çocuğun ense köküne indirmez mi... Deliye döndü Andrey. Arka tekerleklerden birine o öfkeyle nasıl sarıldıysa zınk diye durdurdu arabayı. Başının belaya girmesinden korkan arabacı atları hızla sürdü. Bereket versin, tam o sırada Andrey tekeri bırakmıştı; gene de ayakta duramadı, boylu boyunca yere kapaklanırken yüzü-gözü çamura battı. Derken, neşeden çınlayan bir kahkaha duydu yakınlardan. Başını kaldırdı; yukarıda, bir konağın penceresinden ona bakan güzel bir kız gördü. Kara gözleriyle, güneşin ilk ışıkları vurmuş, kar gibi beyaz teniyle eşsiz güzellikte bir kız... Orada neşeli neşeli gülüyor, gül yanaklarının pembeleşmesi güzelliğini bir kat daha arttırıyordu. Andrey şaşkınlıktan donakaldı. Ne yapacağını bilemiyor; gözleri kızda, yüzündeki çamuru sileyim derken büsbütün bulaştırıyordu. Bu dilber kimdi acaba? Bandura çalan genç bir ozanı dinlemek için kapının önünde toplanmış bulunan, şatafatlı giyimli uşaklardan sorup öğrenmek istedi. Fakat onun çamura bulanmış suratını görünce alaya aldılar, doğru-dürüst yanıt bile vermediler. Andrey konunun üstüne düştü, en sonunda güzelin kim olduğunu öğrendi: Bir süreliğine Kiyev'e gelen Kovno Voyvodasının kızıymış.

Hemen o gece, yalnız yatılı öğrencilere özgü bir ataklıkla duvarlardan aşıp Voyvodanın bahçesine daldı, oradaki koca bir ağaca tırmandı, bir daldan evin damına sıçradı, ocağın bacasından aşağı sıyrılarak doğruca kızın odasına girdi. İki mumun aydınlattığı aynanın önünde elmas küpelerini

(*) Ukraynalılara eskiden Küçük Ruslar da denilirdi.

çıkarmakta olan kız, karşısında bir yabancı görünce afalladı, bir an ne diyeceğini bilemedi. Delikanlı da duralamış, kızın yüzüne ürkek ürkek bakmaya başlamıştı. Lehli dilber hemen tanıdı konuğunu: Sabahleyin çamura bulanmış suratını görüp alay ettiği gencin ta kendisiydi... Gene duramadı kıkır kıkır gülmeye başladı. Andrey'in hiç de korkulacak bir görünüşü yoktu, ayrıca yakışıklı bir delikanlıydı. Kız katıla katıla güldü, neşelendikçe neşelendi.

Bütün Lehli güzeller gibi hoppa bir yaratılışı olan genç kız o derin gözleriyle Andrey'e öyle bir bakış baktı ki, delikanlı can evinden vuruldu. Elikolu bağlanmış gibi kıpırdamadan duruyor, kendisine karşı nasıl davranılırsa davranılsın, hiç sesini çıkarmıyordu. Kızın ondan çekinmeden yanına sokulup pırılpırıl yanan tacını başına oturtmasını, süslü küpelerini kulaklarına takmasını, sırmalı bürümcekten, kenarları işlemeli atkısını omuzlarına atmasını, kısacası onu böyle kılıktan kılığa sokarak maskaraya çevirmesini, sonra da karşısına geçip eğlenmesini sessizce seyretti. Kızın türlü türlü hoppalıklarından şaşkına dönmüş bir halde gözlerini onun güzel yüzünden ayırmaksızın bakarken, Andrey'in gerçekten gülünecek bir görünüşü vardı. O sırada kapının vurulmasıyla kızın kendini toparlaması bir oldu. Delikanlıya karyolanın altına saklanmasını söyledi. Tehlike geçince de Tatar halayığını çağırdı, ona genci duvardan kaçırarak dışarı çıkarmasını buyurdu. Ne var ki, delikanlının şansı bu sefer pek iyi gitmedi. Tam duvardan aşacağı sırada uyanan bekçi onu bacaklarından sımsıkı yakaladı, öteki uşaklarla birlikte delikanlıya temiz bir sopa çektiler. Eğer Andrey yakasını onlardan kurtarıp kaçmasaydı, kim bilir daha ne çok dayak yiyecekti! Ondan sonra da oralara bir daha uğramadı.

Bir kere de Katolik kilisesinde karşılaştılar, kız ona eski bir dostuymuş gibi candan gülümsedi. Birbirlerini üçüncü kez sokakta, şöyle bir görmeleri üzerinden fazla geçmedi, Kovno Voyvodasının Kiyev'den ayrıldığı duyuldu. Zaten kızın gittiği, konağın penceresinden o güzel yüz yerine kaba saba bir suratın görünmesinden de belli oluyordu... İşte And-

rey, başını önüne eğmiş, gözleri atının yelesinde, dalgın dalgın giderken bunları düşünüyordu.

Bu arada bozkır dalga dalga açılmış, atlıları adam boyu otları içine almıştı. Yeşillikler arasından Kazakların kara kalpakları arada bir görünüyordu.

Düşüncelerinden uyanan Taras birden silkinerek:

- E, delikanlılar, neden öyle keşişler gibi sustunuz? dedi. Konuşsanız a biraz! Haydi, bütün tasaların canı cehenneme! Yakın çubuğunuzu, dehleyin atınızı; bakalım kuşlar mı hızlı gidermiş, biz mi?

Hayvanların boynuna eğilen Kazaklar otların içinde kayboluverdiler. Kalpakları bile gözükmüyor, ancak çiğnenip yatan otlardan hızla ilerledikleri belli oluyordu.

Haylidir dusduru gökte parlayan güneş, yaşam verici ışıklarını yeryüzüne saçıp duruyordu. Babalarının çağrısı üzerine delikanlılar birden canlanmışlar, bütün kaygılarını, düşüncelerini atıp neşelenmişlerdi.

Onlar ilerledikçe bozkır da büsbütün güzelleşiyordu. Şimdi Yeni Rusya dediğimiz güney bölgesi, o zamanlar ta Karadeniz'e değin uzanan ıssız, yemyeşil topraklardı. Yabanıl otların bürüdüğü bitmez-tükenmez kırlar hiç saban yüzü görmemişti. Adam boyu yükseklikteki bitki örtüsünü yalnız buralardan gelip geçen atlılar çiğnerlerdi. Bu yerlerde doğa öylesine güzeldi ki, yeşilli-kırmızılı milyonlarca çiçek, düzlükleri uçsuz-bucaksız bir renk denizine dönüştürürdü. Otların ince uzun sapları arasında mavi, mor, lacivert, çan çiçekleri boy gösteriyor; katırtırnakları sarı çiçeklerini kat kat açıyor; ak yoncalar şemsiye biçimi yaprak kümeleriyle yükseliyor; buralara nerden geldiği bilinmeyen buğdaylar başaklarını sallıyorlardı. Çil keklikler dolaşıyordu ince bitki kökleri arasında. Havayı binlerce kuşun cıvıltısı doldurmuştu. Gökte bir atmaca kocaman kanatlarını açmış süzülüyor, keskin gözleriyle otların arasını tarıyordu. Uzaklarda bir gölde uçuşan yaban kazlarının çığlıkları yankılanıyordu arada bir. Ölçülü kanat vuruşlarıyla havalanan bir martı göklere doğru

yükseldi, mavilikler arasında yiterek bir noktaya dönüştü. Fakat sonra yeniden döndü, tüyleri güneşte ışıl ışıl yanmaya başladı. Ah, bozkırlar, canım bozkırlar, ne kadar da güzelsiniz!..

Bizim yolcular yemek yemek için birkaç dakika eğleniyorlardı, hepsi o kadar. Yanlarındaki on Kazak askeri hemen atlarından iniyorlar, votka tulumlarını, tabak yerine kullandıkları oyulmuş kabakları çıkarıyorlardı. Yedikleri ya bir parça ekmekle domuz yağı, ya da bir-iki peksimetti; kızışmak için birer kadeh de votka içiyorlardı. Taras böyle günlerde kafa çekmeyi hoş karşılamazdı. O yüzden fazla oyalanmadan kalkıp yola düzülüyorlardı. Ondan sonra akşama değin git babam git...

Ortalık kararınca bozkırın görünüşü bütünüyle değişiyordu. Güneşin son ışıklarının yıkadığı o alaca bulaca ovalar, üzerlerine bir gölge düşmüşcesine koyu yeşile dönüşüyor, sonra yavaş yavaş loşlaşıyordu. Toprağın, yaprakların nemiyle dolan havaya çiçekler, otlar kendi kokularını katıyorlardı. Koyulaşan gökyüzünde, kocaman bir fırçayla vurulmuş gibi, pembemsi kırmızı çizgiler yol yol uzanıyor, uçucu beyaz bulutlar şurada burada kümeleniyordu. Derken, hafif bir esinti kopuyordu uzaklardan. Otların uçlarını dalga dalga oynatırken insanın yüzünü okşayıp geçiyordu. Gündüzkü kuş cıvıltıları yerlerini başka seslere bırakıyordu. Benekli gelincikler deliklerinden çıkarak arka ayaklarının üzerinde dikiliyor, ıslık çalmaya başlıyorlardı. Çekirgelerin cırlamaları yükseliyordu ardından. Uzaktaki bir gölden kopup gelen bir kuğu çığlığı bu cırlamalara karışıyordu.

Durmadan yol giden atlılar yavaşlıyorlar, geceyi geçirecekleri yeri seçiyorlar, büyük bir ateş yaktıktan sonra, üzerine lapa tenceresini oturtuyorlardı. Yemekten çıkan buğular esintiye göre bir o yana, bir bu yana dağılıyordu. Kazaklar lapalarını yiyor, atlarını köstekleyip çayıra saldıktan sonra gocuklarının üstüne uzanıyorlardı. Yıldızlarla donanmış gökyüzü yukarıdan onlara bakıyordu. Otların arasını dolduran sayısız böceklerin çıkardığı cırıltılar, ıslıklar, çıtırtılar gecenin te-

miz havasında yıkanıp arınmışcasına çın çın ötüyor, uykuya yatanlara ninni gibi geliyordu. İçlerinden biri şöyle bir doğrulup çevresine bakacak olsa, ovanın ateş böcekleriyle dolduğunu görürdü. Ufkun çeşitli yerlerinden arada bir kızıllıklar beliriyordu. Çayırlıklarda, ırmak kıyılarında yakılan kuru kamışların göğe vuran alevleriydi bunlar. Kuzeye doğru küme küme göçen kuğular bu ateşlerin üzerinden geçerlerken parlak pembe bir renge beleniyor, göğün koyu maviliği içinde sanki kırmızı mendiller sallanıyordu.

Atlılar herhangi bir olayla karşılaşmaksızın ilerliyorlardı. Önlerine bir tek ağaç bile çıkmadı, her yerde uçsuz-bucaksız bozkır, o engin, güzel bozkır... Bazen uzaklarda, Dinyeper'in her iki yakasını kaplayan yeşil ormanlar gözüküyordu. Bir keresinde Taras düzlükte beliren koyu bir beneği gösterdi oğullarına.

- Bakın, çocuklar, bir Tatar at koşturuyor.

Baktılar. Sarkık bıyıklı binici, çekik gözlerini onlardan yana çevirdi, bir tazı gibi havayı kokladı, gidenlerin on üç kişi olduğunu anlayınca dağ keçisi çevikliğiyle atını sürdü.

Taras;

- Ha, yiğitlerim, yakalayın şu Tatar'ı, dedi. Ama boşuna yorulmayın, yetişemezsiniz. Onun atı benim Şeytan'dan daha hızlıdır.

Taras bunu söylerken tedbirli olmaları gerektiğini biliyordu, çünkü bu yerlerde pusuya düşmek işten bile değildi. Atlarını dörtnala sürüp, Dinyeper'in kollarından Tatarka çayına vardılar, suyun içinde hayli yol alarak izlerini yok ettiklerine inandıktan sonra kıyıya çıktılar, yeniden yola koyuldular.

Üç gün süren bir yolculuktan sonra varacakları yere yaklaşmışlardı. Havanın birden serinlemesi bir su boyuna geldiklerini gösteriyordu. Gerçekten de Dinyeper uzaktan parladı, uzayıp giden mavi bir şerit ufukta belirmeye başladı. Koca ırmak çevresine dalga dalga serinlik saçıyordu; yolcular yaklaştıkça su şeridi açıldı, genişledi, görülebilen yer

düzlüğün yarısını kapladı. Burası Dinyeper'in kayalık sekilerden kurtularak sere-serpe durgun aktığı, deniz gibi hışırdadığı yerlerdi. Irmağın ortasına serpiştirilmiş adalar suları kıyılara doğru itiyor, çağıldayan dalgalar hiçbir kayaya, tümseğe rastlamaksızın iki yana yayılıyordu. Kazaklar hayvanlarından indiler, bir sal tuttular, üç saatlik yolculuktan sonra Horititsa adasına vardılar. Sık sık yer değiştiren Kazak ordusu şimdilik orada konaklamıştı.

Kıyıda toplanan bir yığın insan salcılarla kavga ediyordu. Kazaklar iner inmez atlarına çeki-düzen verdiler. Taras kemerini sıktı, kurumlu bir tavır takınarak bıyıklarını özenle burdu. Delikanlılar da üstlerini başlarını düzelttiler. Buraya gelmiş olmaktan dolayı içlerinde hem korku, hem de gizliden gizliye duydukları bir kıvanç vardı.

Gene atlarına bindiler, ordu otağının yarım kilometre yakınındaki köye vardılar. Gelir gelmez de kulakları sağır eden bir gürültüyle karşılaştılar. Yerin altına yirmi beş çukur kazılıp üstleri çimle örtülmüş, böylece demirci işlikleri yapılmıştı. İşte buralarda elli çekiç yirmi beş örse inip inip kalkıyordu. İri yarı sepi ustaları yolun kenarındaki alaçıklar (bağ evleri) altında güçlü elleriyle öküz derisi sepilemekteydiler. Barutçu ustaları çardakların altına öbek öbek çakmaktaşı, barut yığmışlardı. Bir Ermeni, cicili bicili yağlıklar sergiliyor, bir Tatar, şişe geçirdiği kuzu gövdesini ateşte çeviriyor, bir Yahudi, boynunu uzatmış, önündeki fıçıdan içki satıyordu. Yolun ortasına boylu boyunca serilmiş yatan bir Zaporojyeli görünce bizim Kazaklar hayli şaşırdılar. Taras Bulba atını durdurdu.

- Hey, şu yiğidin yatışına bakın! diyerek adamı hayran hayran seyre koyuldu.

Gerçekten de görülmeye değer bir şeydi bu. Zaporojyeli aslan gibi uzanmıştı yere, tepesindeki perçemin boyu yarım metreyi bulurdu. En iyi cins kırmızı çuhadan yapılma şalvarı, sanki giyime-kuşama değer vermediğini gösterircesine, katrana bulanmıştı. Bulba adama imrenerek bir süre baktıktan sonra daracık sokaklardan, kaldırımın üstüne otur-

muş, işlerini gören esnafın arasından atını sürdü. Burada her ulustan, aklınıza gelecek her işi yapan insan vardı. Zaporojye Kazakları gülüp eğlenmekten, bir de savaş yapmaktan başka bir şeyden anlamadıklarına göre, elbette onların konakladığı yere dört bir yandan insanlar üşüşür, orasını panayıra çevirirlerdi.

Sonunda köyü geçip ilk koruganlara (bölükler) vardılar. Bunların üstü çimlerle, ya da Tatarların tarzında, abalarla örtülmüştü; kimisinin önünde ise birer top vardı. Köyde gördükleri çitlerden, kısacık direklere çakılmış levhaları bulunan ufacık evlerden hiçbiri yoktu burada. Koruganları bir toprak tabya kuşatıyordu, bunun üstüne de kütükler dizilmişti. Gelgelelim tek bir nöbetçinin bulunmayışı içerdekilerin ne denli pervasız olduklarını göstermeye yeterliydi. İnsan azmanı birkaç Zaporojyeli, çubukları ağızlarında, yolun kıyısına uzanmışlardı. Gelenlere kayıtsız kayıtsız baktılar, yerlerinden bile kıpırdamadılar.

Taras oğullarıyla birlikte onların arasından geçerken;

- Merhaba, yiğitler! dedi.

- Hoş geldiniz, ağa! diye karşılık verdiler.

Kazak askerlerinin düzlüğe böyle öbek öbek dağılması görülmeye değerdi doğrusu. Hepsinin de yanık yüzlerinde nice savaşların, çekilen nice sıkıntının izleri vardı. İşte Zaporojye burasıydı! Aslan yürekli yiğitlerin, yılmaz savaşçıların yuvası! Ukrayna'nın övüncü, Kazaklık geleneğinin kaynağı!

Bizim yolcular geniş bir alana vardılar. Ordu kurulu çoğunlukla burada toplanırdı. Ters çevrilmiş bir fıçıya oturan, üstü çıplak bir Zaporojyeli gömleğininin deliklerini yamıyordu. Derken, kalabalık bir çalgıcı kümesi yollarını kesti. Kalpağını yana eğmiş, kollarını havaya kaldırmış genç bir Zaporojyeli, çalgıcıların arasında zıp zıp zıplıyor; bir yandan da "Çalın, be aslanlarım! Daha hızlı çalın! Sen de Foma, şimdi cimriliğin sırası değil, herkese bol bol votka dağıt!" diye bağırıyordu. Bir gözü yediği yumruktan moraran Foma isteyene bol bol içki veriyordu. Genç Zaporojyelinin yanında dört yaş-

lı adam, hoplayıp zıplıyorlardı durmadan. Ayaklarını çabuk çabuk yere vururken, çalgıcıların üstlerine düşecekmiş gibi dönerek yana savruluyorlar, fakat birden yere çömelip bacaklarını sırayla ileri fırlatarak, sert toprağı gümüş nalçalı çizmeleriyle gümbür gümbür dövüyorlardı. Kazak dansının hızlı ayak vuruşları, oynayanların bağırıp çağırmaları dalga dalga yankılanıyordu dört bir yanda. İçlerinden biri en çok sıçrıyor, en çok bağırıyordu. Perçemini yele vermiş, göğsünü-bağırım açmıştı, ama kürklü gocuğunu da çıkarmamıştı sırtından. Alnından buram buram ter boşanıyordu.

Taras bu çılgın ihtiyara;

- Gocuğunu neden çıkarmıyorsun? dedi.

- Çıkaramam...

- Neden çıkaramaz mışsın?

- Huyum kurusun, sırtımdan ne çıkarsa dosdoğru meyhaneye gider!

Ne başında kalpağı, ne omuzunda işlemeli atkısı, ne belinde kemeri vardı. Demek, hepsi de tutmuştu o yolu!.. Kalabalık gitgide büyüyor, yeni yeni kişiler gelip oynayanlara katılıyorlardı. Dünyanın en hızlı, en coşturucu dansı, yaratıcısının "Kazak Dansı" adını verdiği bu çılgın oyunu seyredip de ta içinden sarsılmamak kimin elindeydi ki!

Taras;

- Ah, at üstünde olmayacaktım da bir de benim oyunumu görecektiniz! dedi.

Perçemleri, bıyıkları ağarmış yaşlı-başlı adamlar da ortaya çıkmaya başladı. Bunlar Zaporojye'nin gün görmüş, saygı kazanmış kişileriydi. Taras çok geçmeden eski arkadaşlarına rasladı. Ostap ile Andrey şöyle bağırışmalar duyuyorlardı: "Aa, Sen misin? Peçeritsa! Merhaba Kozolop!" "Aa, Taras sen de nereden çıktın!" "Nasıl düştün buralara, Doloto?" "Merhaba, Kirdiyaga!.. Merhaba Gustıy!.. Seni göreceğimi hiç ummazdım, Remen!.." Güney Rusya'nın yiğit yatağı illerinden kopup gelmiş savaşçılar kardeşçe sarmaş-dolaş oldu-

lar. "Kasyan nerelerde! Borodavka'ya ne oldu? Koloper'den, Pidsişok'tan ne haber?" Borodavka'nın Tolopan'da asıldığını, Koloper'in Kizikirmen kalesi önünde diri diri derisinin yüzüldüğünü, Pidsişok'un kellesinin uçurulup tuzlandığını, sonra bir fıçı içinde İstanbul'a gönderildiğini duyunca Bulba başını önüne eğdi; "Yaman Kazaklardı! Yaman Kazaklardı!" diye mırıldandı.

III

Taras Bulba ile iki oğlu Zaporojye'ye geleli bir haftayı bulmuştu. Gelgelelim ne Ostap'ın, ne de Andrey'in pek askeri eğitimle uğraştıkları yoktu. Gerçekten ordu otağlarında askeri eğitime fazla önem verilmez, gençlerin savaş alanlarında dövüşe dövüşe yetişmeleri istenirdi. Bu yüzden Zaporojye'de çarpışmalar hiç eksik olmazdı. İki savaş arasında askerlik hünerlerini ilerletmeyi zaman kaybı sanan Kazaklar arasıra ok atmaktan, at koşturmaktan, bir de dere-tepe av kovalamaktan başka bir işle uğraşmazlardı. Geri kalan zamanlarını nasıl geçirdiklerine gelince, bütün yaptıkları bol bol gezip eğlenmekti. Yiğitliklerinin, taşkın yaradılışlarının bir görüntüsüydü bu. Zaporojye, her gün vur patlasın, çal oynasın eğlenilen, şenliğe bir başlandı mı, bir daha sonu gelmeyen, akıl almaz bir cümbüş yeriydi. Kazaklar arasında iş-güç tutan, dükkân işleten insanlar yok değildi; ama çoğu, keselerinde şıkırdayan birkaç altın buldukça, savaşlarda kazandıklarını bezirgânlar, meyhaneciler ellerinden almadıkça bir türlü uslanmaz, sabahtan akşama değin gezer eğlenirlerdi. Onların coşup eğlenmelerinin ayrı bir havası vardı. Öyle sarhoşlar gibi kederden içip içip meyhane köşelerinde sızmazlar; hovardalığa bir başladılar mı, çılgınca neşelenirlerdi. Aralarına katılanların ne bir tasası kalırdı, ne sıkıntısı. Çünkü her Kazak gibi onların da çoluğu çocuğu, yakınları, evi barkı çok uzaklarda kalmıştır. Geride bıraktıkları vız gelirdi onlara; arkadaşlıktan, gönlünce eğlenmekten başka bir şey düşünmezlerdi; bir çöl kartalı gibi bağımsızdılar. İnsan ancak kafasına bir şey takmazsa çılgınca neşelenebilir. Zapo-

rojyelilerin öbek öbek toplanıp tembelce yere uzanarak anlattıkları öyküler, bütün o gevezelikler öyle gülünç, öyle renkli şeylerdi ki... Onları dinlerken kendini tutmak, yüzünü bile oynatmamak için bir Zaporojyeli'nin soğukkanlılığına sahip olmak gerekir. Güneyli Rus'u öteki kardeşlerinden ayıran bir özellik de budur işte.

Sarhoşların gürültücü neşesiydi onlarınki, ama meyhane sarhoşlarının dertli iç dökmelerini, acıklı sızlanmalarını bulamazdınız. Bir araya toplanmış okul arkadaşları gibiydiler. Ancak, okul çocukları gibi sınıfa kapanıp, öğretmenin sıkıntılı dersleriyle kafa patlatmaktansa beş bin atlı bir olup akınlara katılırlardı. Okulun, kaydırak oynadıkları bahçesi yerine hiçbir sınır tanımayan kendi geniş savaş alanları vardı. Oralarda Tatarlar durmadan cirit atarlar, Türkler yerlerinden kıpırdamasalar bile, yeşil sarıklı başlarını çevirip sertçe bakarlardı... Ayrım bununla da kalmıyor. Çocuklar okula analarının, babalarının zoruyla giderler, oysa Kazaklar kendi istekleriyle analarını, babalarını kor, ocaklarını bırakır, öyle gelirlerdi Zaporojye'ye. İçlerinde cellat kemendinden son anda kellesini kurtarmış, soluk benizli ölümü beklerken yaşama kavuşmuş insanlar vardı. Meteliğe değer vermeyen, doğuştan soylu züğürtler yanında, paraya gerekli önemi verdikleri halde, Yahudiler'ce soyulup soğana çevrildikleri için, ceplerinde harcanacak tek kuruşları kalmayan kişiler de toplanmıştı oraya. Kızılcık sopasına dayanamayarak okuldan kaçan, elifi görse mertek sananlar olduğu kadar, Horatius, Cicero, Roma Cumhuriyeti nedir bilenler de koşup gelmişlerdi. Orada öyle subaylar vardı ki, Leh Kralının ordusunda ün yapmış, şan kazanmışlardı. Kelle koltukta akınlara katılanlar kimin yararına çarpıştıklarını pek düşünmezlerdi; yeter ki savaş olsun, onurlu bir Kazak dövüşmeden duramayacağına göre, uğruna dövüşülecek bir durum çıksın. Zaporojye'ye, otağlarda kalmaktan kendilerine övünme payı çıkaran, yiğitlik taslamaktan kıvanç duyanlar da gelirlerdi. Kimler yoktu ki orada?.. O çağın her türlü gereksinmesini karşılayan, bir gariplikler ülkesiydi Zaporojye. Savaşmak isteğiyle yananlar da, altın kupa, sırmalı kaftan, para gibi mal hır-

sıyla kıvrananlar da aradıklarını bulurlardı orada. Ancak kadın düşkünlerine yer yoktu; çünkü kadınlar, otağlara sokulmak şöyle dursun, çevredeki köylere bile yaklaşamazlardı.

Ordu bölgesine giren-çıkanın belli olmaması, birinin çıkıp da onlara! "Kimin nesisin? Nerden gelir, nereye gidersin?" diye sormaması çok tuhaf geldi Ostap'la Andrey'e. Herkes oraya, babasının evine gelirmiş gibi, elini-kolunu sallaya sallaya dalıyordu. Gelenler otağ atamanının karşısına şöyle bir çıkarlar, belli birkaç soruya karşılık verirlerdi.

- Hoş geldin. İsa'ya inanır mısın?
- İnanırım.
- Kutsal Üçlü'ye(*) de inanır mısın?
- İnanırım.
- Kiliseye gider misin?
- Giderim.
- Öyleyse istavroz çıkar da görelim.

Yeni gelen güzelce istavroz çıkarırdı.

- Pekiyi, tanıdığın bölük (korugan) varsa, git, hangisine istersen katıl.

İşte bütün tören bu kadardı. Orduya katılanlar aynı kilisede tapınırlardı; oruca-perhize pek aldırış eden olmazdı, ama kiliseyi savunmaya gelince kanlarının son damlasına değin akıtmaya hazırdılar. Kazakların pazarlıktan hoşlanmadıklarını, ellerini ceplerine soktuklarında ne çıkarsa verdiklerini bilen Yahudiler, Ermeniler, Tatarlar kazanç hırsıyla tehlikeyi göze alarak orduya yakın köylerde yerleşirler, esnaflık yaparlardı. Ama acınacak bir durumları vardı bu aç gözlü bezirgânların. Onları Vezüv'ün eteklerinde oturan insanlara benzetebilirdiniz. Çünkü kabadayılar parasız-pulsuz kalınca dükkânları yağmalar, ne bulurlarsa çalıp kaçarlardı.

Ordu altmış bölükten oluşuyordu, her bölük bağımsız birer cumhuriyet durumundaydı. Bölüğün adamları yatılı okul öğrencileri gibi hazırdan yer içerlerdi. O nedenle kendileri yiyecek-içecek derdiyle uğraşmazlar, her şeyi "baba" dedik-

(*) "Tanrı, Meryam Ana, oğulları İsa" kutsal üçlüsü, her birinin Tanrı oldukları inancı. (Ç.N.)

leri bölükbaşı düzenler, kotarırdı. Yalnız yemeklerin pişirilmesi değil, harçlıkların, yiyeceklerin dağıtımı, kışlık azığın, yakacağın sağlanması hep bölükbaşının görevlerindendi. Bölüğün adamları, saklaması için paralarını bile ona verirlerdi.

Bölükler arasında sık sık kavga çıkar, iş çarpışmaya değin varırdı. O zaman dövüşen iki bölüğün adamları alana dökülür, birbirlerine yumrukla girişirlerdi. En sonunda bir yan pes eder, bunun üzerine hep birlikte şenlik yapar, eğlenirlerdi. Gençleri kendine çeken Zaporojye işte böyle bir yerdi.

Ostap ile Andrey gençliğin verdiği ateşle bu azgın denize atılıverdiler. Baba ocağını, okullarını, eski yaşamlarını bir anda unutarak bütünüyle yeni bir evrene daldılar. Otağın pek karışık olmayan yasaları, hovardalıkları, eğlenceleri hayli hoşlarına gitmekle birlikte, o başı-bozuk düzen içinde bazen bu yasaların çok sert geldiği de oluyordu. Diyelim, bir Kazak ufacık bir şey mi çalmış; hemen bu hırsızlık bütün Kazak ordusunun yüz karası sayılır, hırsız bir direğe bağlanıp yanına da iri bir sopa konduktan sonra gelenin-geçenin bu sopayı adamın kafasına bir kere indirmesi istenirdi. Onca sopa atılır da kim sağ kalabilir ki? Biri borcunu mu ödememiş; elinden, ayağından bir topa zincirlenir, insaflı bir arkadaşı çıkıp borcunu ödeyerek onu kurtarıncaya değin orada çakılı kalırdı. Fakat Andrey'i en çok etkileyen şu korkunç ölüm cezası oldu: Bir katili derince kazılmış bir çukura indirdiler, üstüne de tabut içinde öldürdüğü adamı koydular, ondan sonra çukuru toprakla doldurmaya başladılar. Mezara diri diri gömülen adamın görüntüsü uzun süre gitmedi Andrey'in düşlerinden.

Bizim genç Kazaklar kısa sürede Zaporojyelilerce sevilip beğenildiler. Sık sık kendi bölük arkadaşlarıyla, bazen de öteki koruganların adamlarıyla birlikte ava çıkıyorlar; bol bol kuş, karaca avlıyorlardı. Her koruganın kura çekilerek payına düşmüş kendi gölü, ırmağı ya da deresi vardı. Serpmelerle, germe ağlarla topluca oralara gidilir, bölüğün yiyeceği balık tutulurdu. Gerçi avcılıkta bir Kazakın kendini göstereceği büyük hünerler pek bulunmazdı; gene de attığını

vurmak, Dinyeper'de akıntıya karşı yüzmek gibi beceriler, toy bir Zaporojyelinin, arkadaşlarının gözüne girmesi için birebirdi.

Ama koca Taras oğullarına başka bir uğraş bulmak için çırpınıp duruyordu. Gencecik insanlar böyle entipüften işlerle vakit öldürüp de ne olacaktı? En iyisi, bütün ordunun katılacağı bir kargaşalık çıkartılmalı, yiğitler yiğitliğini göstermeliydi. O niyetle bir gün otağ atamanının karşısına dikildi, şunları söyledi:

- Ağam, ne dersin? Kazakların şöyle hoşça vakit geçirmeleri, gönül eğlendirmeleri için zaman gelmedi mi?

Kazak ordusunun başı, kısa çubuğunu ağzından çıkardı, yana doğru tükürdü.

- Eğlenecek yer mi var ki?

- Neden olmasın? Türklerin, Tatarların yurdu ne güne duruyor?

Ağa hiç istifini bozmadı, çubuğunu yeniden ağzına soktu.

- Olmaz, ne Türklerin, ne de Tatarların yurduna giremeyiz.

- Niçin giremez mişiz?

- Öyle işte. Söz verdik padişaha, barışı bozamayız.

- Ama onlar gâvur! Kutsal kitabımız "Gâvurları öldürünüz!" diye buyurmuyor mu?

- Hayır, yapamayız. Dinimiz üstüne and içmemiş olsaydık yapabilirdik. Ama şimdi olmaz.

- Olmayacağını nasıl söyleyebiliyorsun? Neden olmazmış? Bak, aslan gibi iki oğlum var, daha ne savaş yüzü gördüler, ne de düşman tanıdılar. Sen şimdi kalkmış, "Savaşmaya hakkımız yok!" diyorsun. Bundan böyle Zaporojyeliler savaşmayacaklar mı yani?

- Hayır, savaşmayacaklar.

- Demek oluyor ki, Kazaklar hiç kıpırdamayacaklar, hareketsiz dura dura çürüyecekler, ne yurdumuza, ne dinimize zerrece yararımız dokunmayacak!.. Öyleyse sence yaşamamızın ne anlamı kalıyor? Hadi söyle de anlayalım. Aklı

eren bir adamsın sen, başımıza geçirdiklerine göre bir bildiğin var demektir. Bir yol açıkla şunu: Ne diye yaşıyoruz şu dünyada?

Ordu atamanının sorulara doyurucu bir yanıt vermeyişinden, Taras Bulba'yı çatlatmak için bildiklerini ondan sakladığını sanırdınız. Ataman bir süre sustuktan sonra:

- Sen ne dersen de, savaş olmayacak, dedi.

Ya, demek, savaş olmayacak?

- Hayır, olmayacak...

- Şimdi biz ne yapsak, boş öyle mi?

- Kafanı hiç yorma, hepsi boş...

Bulba içinden; "Seni şeytanın dölü! Gör şimdi başına ne işler açacağım!" dedi. Kararını vermişti: Bu işi onun yanına koymayacaktı.

Bir-iki dostuna danıştıktan sonra bütün arkadaşları bir eğlentiye çağırdı. Yediler, içtiler, kafalar iyice dumanlanınca hepsi birden toplantı (dernek) alanına geldiler. Ortadaki direkte çağrı davulu asılıydı ama çomaklarını davulcu götürmüştü. Bunun üzerine ellerine birer sopa geçirip davulu dövmeye başladılar. En önde koşup gelen sırık gibi bir adam, davulcunun ta kendisiydi. Tek gözü kördü, sağlam gözünden de uyku akıyordu:

- Kimdir o? Davulu kim çalıyor? diye bağırdı.

Taras ile çakırkeyf arkadaşları;

- Kes sesini! diye çıkıştılar adama.

- Çomaklarını al da çal şunu!

Bu gibi işlerin sonunun neye varacağını çok iyi bilen davulcu yanında getirdiği çomakları çıkardı. Davul gümbürdemeye başlayınca Kazaklar arı kovanı boşalır gibi alana doğru akın akın yürüdüler, direğin çevresinde halka olup durdular. Davulun üçüncü kez dövülüşünde ordunun ileri gelenleri sökün etti. Elinde asasıyla otağ atamanı, ordu mührüyle yargıç, hokkası, divitiyle yazıcı, değneğiyle kolcubaşı ortadaki yerlerini alıp dört bir yana selam verdiler. Kazaklar elleri kalçalarında, onların çevresinde cakalı cakalı dikiliyorlardı.

- Ne diye toplandınız? Ne istiyorsunuz, arkadaşlar? diye başladı ataman.

Ama bağrışmalar, sövmeler üzerine konuşmasını yarıda kesti.

- Şeytanın dölüne bak! İstemiyoruz seni! Bırak asanı da git başımızdan!

Başka bölüklerden kafaları tütsülenmeyen Kazaklar isyancıları durdurmak istedilerse de onları dinleyen çıkmadı, ayıklarla sarhoşlar sıkı bir yumruk kavgasına tutuştular, ortalık ana-baba gününe döndü.

Bu kargaşalıkta sesini duyuramayacağını anlayan ataman asasını hemen oracığa bıraktı, kalabalığa saygılı bir selam verdikten sonra dövüşenlerin arasına karıştı gitti. Böyle durumlarda nasıl davranılacağını çok iyi biliyordu. Gözü dönen Kazaklar gözünün yaşına bakmazlardı adamın.

Yargıç, yazıcı, kolcubaşı da ellerindeki mühürü, hokkayı, diviti, değneği bırakmaya davrandılar.

- Biz de gidiyoruz arkadaşlar!

- Hayır, hayır, siz durun durduğunuz yerde. Sizinle zorumuz yok bizim...

- Ordunun başı olacak adamı istemiyoruz. Ataman değil, karının biriymiş meğer. Yenisini seçelim hemen.

Gedikliler kalabalığa seslendiler.

- Arkadaşlar, ataman olarak kimi seçiyorsunuz?

- Kukubenko'yu! Kukubenko'yu! diye bağrışanlar oldu.

- İstemeyiz Kukubenko'yu, daha dünkü çocuk, ağzında ana sütü kokuyor.

- Şilo'yu isteriz! Baba Şilo'yu getirelim! diye birkaç ses yükseldi.

Bu öneri de sövgüyle karşılandı:

- Böğrünüzü Şilo(*) delsin e mi? Tatar gibi hırsızlık yapan heriften hayır mı gelir? Üstelik sarhoşun teki. Sok başını çuvala, yolla şeytana!

- Borodatiy olsun! Borodatiy'i seçelim!

- Borodatiy'in de canı cehenneme! O da kim oluyor?

(*) Şilo, "biz", "şiş" anlamına gelir. (Ç.N.)

Taras Bulba birkaç kişinin kulağına eğildi:

- "Kirdiyaga" diye bağırın!

- Kirdiyaga'yı istiyoruz! Kirdiyaga! Kirdiyaga!

- Borodatiy! Borodatiy!

- Şilo! Şilo!

- Şilo'nun canı cehenneme!

- Kirdiyaga!

Aday olarak adı çağrılanlar hemen kalabalığın arasından sıyrılıyorlardı. Çünkü yerlerinde dursalar çevresindekileri kışkırttıkları, kendilerini seçtirmek istedikleri sanılabilirdi.

"Kirdiyaga! Kirdiyaga!" diye bağıranların sesi ötekileri bastırmakla birlikte "Borodatiy!" diyenler de çoktu. Baktılar ki olmayacak, iş yumruğa bindi, sonunda kavgayı Kirdiyaga'nın yandaşları kazandılar.

- Gidin de Kirdiyaga'yı getirin! dediler birkaç kişi.

Kalabalıktan on Kazak çıktı, ordu atamanı seçildiğini Kirdiyaga'ya duyurmaya gittiler. Bir-ikisi öyle çok içmişlerdi ki, ayakta güçlükle duruyorlardı.

Kirdiyaga çok yaşlı, tilki gibi de kurnaz bir adamdı. Alanda olup bitenlerden hiç haberi yokmuş gibi, koruganda sakin sakin oturmaktaydı.

- Buyurun, arkadaşlar, bir şey mi istiyorsunuz? dedi.

- Bizimle geleceksin. Seni ataman seçtik.

- Amanın, siz ne yapıyorsunuz, ağalar? Ben böyle bir onura değer miyim? Atamanlık kim, ben kimim? Böyle bir görevi yürütecek aklım mı kaldı ki? Koca orduda bula bula beni mi buldunuz?

Kirdiyaga'yı götürmeye gelenler:

- Haydi, fazla uzatma! Seni seçtiğimize göre katır gibi diretmeden kabul et şu işi! diyerek iki yandan adamı koltuklayıp; sövüp sayarak, yumruklarla, tekmelerle itekleyerek alana doğru sürüklediler.

Kalabalığın yanına varınca:

- Ne diyorsunuz, arkadaşlar? Bu Kazak'ın ataman olmasını istiyor musunuz? diye bağırdılar.

- İstiyoruz! Hepimiz istiyoruz! sesleriyle alan gümbür gümbür gümbürdedi.

Gediklilerden biri makam asasını yeni seçilen ordu komutanına sundu. Ataman geleneklere uyarak almak istemedi. İkinci kez sunuluşundan da geri çevirdi, ancak üçüncüsünde aldı. Bunun üzerine bütün kalabalık "Yaşa! Çok yaşa!" sesleriyle alanı bir daha inletti. O sırada Kazaklar arasından ak perçemli, kır bıyıklı, en yaşlısından dört kişi çıktı. (Zaporojyeliler ecelleriyle ölmediklerinden bunlardan daha yaşlısı bulunamamıştı.) Çıkanlar eğilip yerden birer avuç toprak, daha doğrusu, geceleyin yağmur yağdığı için, çamur aldılar; götürüp Kirdiyaga'nın başına koydular. Çamur adamcağızın yanaklarından aşağı süzüldü, bütün yüzüne yayıldı. Kirdiyaga kıpırdamadan duruyor, kendisine onur verdikleri için Kazaklara teşekkür ediyordu.

Bu şamatalı seçim işi böylece bitmiş oluyordu. Bulba kıvançlıydı, çünkü hem eski atamandan öcünü almış, hem de onun yerine yakın bir arkadaşını seçtirmişti. Kirdiyaga ile bir nice sefere katılmışlar; karada, denizde bir nice güçlüğü birlikte yenmişlerdi.

Seçimi kutlamak için dağılan Kazaklar öyle görkemli bir eğlence düzenlediler ki, Ostap ile Andrey böylesini hiç görmedikleri için şaşırıp kaldılar. Meyhanelerin kapıları kırıldı; bal şerbetleri, biralar, votkalar sel gibi aktı. İçilenlerin parasını almak şöyle dursun, meyhaneciler canlarını kurtardıklarına şükrettiler. Kahramanlık türküleri, bağrışmalar bütün gece sürdü gitti. Banduralarını, cümbüşlerini, yuvarlak karınlı balalaykalarını tıngırdatan çalgıcılar; şarkılarıyla Kazaklığı öven otağ kilisesi ilahicileri ay ışığında sokak sokak dolaştılar durdular. Ama sarhoşluğa, yorgunluğa uzun süre kim dayanabilir ki? Şurada Kazak'ın biri yere düşüyor, orada bir başkası yuvarlanıyordu. Arkadaş arkadaşa sarılarak ağlaşanları, ikisi de ayakta duramayıp yıkılanları mı ararsı-

nız?.. Yoksa küme küme yerlere serilenleri, kendine yatacak bir yer ararken kütüğün üstüne devrilenleri mi?.. En son ayakta kalanlar bile anlaşılmaz birtakım sözler söylediler, sendelediler, sonra ötekiler gibi oldukları yere yığılıverdiler. Bütün Zaporojye uykuya dalmıştı şimdi...

IV

Ertesi gün Taras Bulba, Zaporojyelileri eyleme sürüklemenin yollarını aramak için yeni atamanla bir görüşme yaptı. Kazakları avucunun içi gibi bilen eski kurt önce pek oralı olmadı.

Ne yapsak? Andımızı bozamayız... cinsinden bir-iki laf geveledikten sonra;

- Bir yolu bulunur elbet, dedi. Andımızı bozmasak bile çaresine bakarız. Kazaklar toplansınlar ama ben çağırmış olmayayım. O işi nasıl yapacağını sen daha iyi bilirsin. Sonra, bir şeyden haberim yokmuş gibi yardımcılarımla birlikte ben de gelirim.

Bu konuşmanın üzerinden bir saat geçti, geçmedi! Birden çağrı davulu dövülmeye başladı. Kazaklardan ayık, aklı başında gezen birkaç kişi vardır ki! Kalpağını havaya fırlatan alana üşüştü.

- Ne oluyor?

- Gene ne var?

- Neden davul çalıyorlar?

Kimse bu sorulara yanıt verememekle birlikte şurada-burada şöyle konuşmalar oluyordu:

- Savaş yapılmadığı için Kazak soyu boş yere çürüyor... Başımızdakiler yiyip-içip şişmekten başka bir şey yapmıyorlar... Din, iman kalmadı bu dünyada!

Bu konuşmaları dinleyenler de o yollu konuşmalara katıldılar:

- Din, iman elden gidiyor. Hani, Kazaklık ruhu nerde kaldı?

Bölükbaşları, gedikliler bu işe pek şaşırmış göründüler. En sonunda, söylentileri işiten ataman da çıktı geldi.

- Arkadaşlar, sizinle konuşacaklarım var! dedi.

- Söyle ne söyleyeceksen!

- Peki değerli arkadaşlarım, sağda-solda öyle şeyler konuşuluyor ki, sözde Kazak kardeşlerimiz Çıfıt meyhanelerine, birbirlerine çok borçlanmışlar. Siz daha iyisini bilirsiniz ya, borç boğazı aşmış diyorlar. Başka bir söylenti de, gençlerimiz savaş nedir bilmemekten dolayı sızlanırlarmış. Haklıdır gençler, savaşı bilmemek yakışır mı Zaporojyeliye? Gâvur kanı dökmeyen Kazak mı olur?

Bulba içinden;

- Güzel konuşuyor doğrusu, dedi.

- Benim bunları Türklerle barışı bozmak için söylediğimi sanmayın sakın! Tanrı korusun, sağda-solda konuşulanları iletiyorum ben. Ayrıca belirteceğim bir şey daha var: Otağımız kurulalıdan beri şurada bir kilisemiz var. Dışını süslemekten vazgeçtik, içindeki aziz tasvirleri bile dımdızlak duruyor. Gümüş çerçevelere koymak da mı kimsenin aklına gelmedi? Rahmetli arkadaşlarımız kiliseyi ne bıraktılarsa onunla yetiniyoruz. Kazaklar ellerindeki-avuçlarındakini çabucak yiyip bitirdiklerine göre bize kalanların değerini varın siz hesabedin! Bunları söylemekten amacım, padişaha savaş açalım demek de değildir. Öyle bir şeye kalkışırsak günaha gireriz. Dinimiz üzerine and içtik.

- Bu herif neler karıştırıyor? diye söylenmeye başladı Taras.

- İşte, arkadaşlar, gördüğünüz gibi savaş açamayız. Yiğitlik onurumuz buna el vermez. Benim aklım pek ermez ama size bir danışayım dedim. Şu gençleri salsak da Anadolu kıyılarını kayıklarla şöyle bir kolaçan etseler, nasıl olur?

- Yalnız gençler değil, hepimiz gideriz. Dinimiz uğruna kellemizi vermeye hazırız.

Ataman ürktü birden. Amacı bütün Zaporojyeyi ayaklandırmak değildi elbet. Böyle bir sorumluluğun altına girmek istemezdi.

- Arkadaşlar, izin verin, daha söyleyeceklerim var! dedi.

- Yeter, yeter! Bu sözlerini çok beğendik, fazlasını istemeyiz.

- Madem öyle, sizin dediğiniz gibi olsun. Emriniz başım üstüne. Kutsal Kitap "halkın istediği hakkın istediğidir" demiyor mu? Topluluğun düşündüğünden daha iyisini mi düşüneceğiz? Yalnız şunu bilmenizi isterim: Padişah, gençlerimizin gönül eğlencesini yanımıza komaz. Savaşa hazırlanmış olsak, eksiklerimizi tamamlasaydık kimseden korkumuz olmazdı. Oysa şimdi buradan hep birden ayrılırsak Tatarlar saldırır yurdumuza. Onlar Türklerin çoban köpekleridir. Bizim karşımıza çıkamazlar, yerimizde durdukça da yaklaşmaktan korkarlar. Ama bir yola çıkmaya görelim, baldırlarımızı dalar, arkadan bizi ısırıverirler. Başka bir gerçek de şu: Hep birden gidersek ne kayığımız yeter, ne de barutumuz. Gene de siz bilirsiniz. İstekleriniz başım üstüne...

Kirdiyaga sustu. Kurnazlığı etkisini göstermişti. Bölükbaşları aralarında tartışmaya, herkes bu konuyu görüşmeye başladı. Bereket, sarhoşluklar geçmiş, aklı başında bir adamın söyledikleri kafalarına girmişti.

Bunun üzerine birkaç kişi seçilip Dinyeper'in karşı kıyısına gönderildi. Orada, ırmakta, kamışlar arasına gizli bir depo yapılmış; içine çeşitli savaş gereçleri, düşmandan alınan toplar, tüfekler saklanmıştı. Kayıkları gözden geçirip eksiklerini tamamlamaya sıra gelince bütün Kazaklar kolları sıvadılar. Dülgerler ellerinde keserleriyle hazır bekliyorlardı. Güneşten yüzleri yanmış, kır bıyıklı ihtiyarlar; geniş omuzlu, kara yağız, çam yarması gençler paçalarını çemreyip suya daldılar. Kalın urganlar bağlanarak sandallar karaya çekildi, keresteler, çeşit çeşit tahtalar getirilip yığıldı. Ondan sonra dört bir yanda çalışma başladı. Şurada sandallara yeni tahtalar döşeniyor, biraz ilerde omurgaları kalafatlanıp ziftleniyor, daha ilerde, dalgalardan sallanıp devrilmesinler diye, Kazaklarda gelenek olduğu üzere, iki yanlarına saz demetleri bağlanıyordu. Ta ilerdeyse, sahil boyunca ateşler yakılıp üzerlerine bakır kazanlar konduktan sonra fokur fokur

ziftler kaynatılmaktaydı. Yaşlılar görgülerini, bilgilerini gençlere öğretiyorlar; işçilerin bağrışmaları çekiç, keser seslerine karışıyordu. Bütün kıyıda bir kıpırdanma, bir kaynaşma vardı.

O sırada büyük sal yanaşmaya başladı. Üstündekiler ta uzaktan beri ellerini-kollarını sallayıp duruyorlardı. Tümü de Kazaktı gelenlerin, yalnız üstleri-başları paramparçaydı. Kimisinin sırtında yırtık bir mintan, ağzında kısa bir çubuktan başka bir şey kalmamıştı. Onların bu durumları bir felaketten zor kurtulduklarını ya da neleri var, neleri yok hepsini içkiye yatırdıklarını düşündürüyordu insana. İçlerinden biri aradan sıyrılıp ilerledi. Geniş omuzlu, yerden bitme, elli yaşlarında bir adamdı bu. Herkesten hızlı bağırıyor, kollarını oynatıyordu, ama ırmak kıyısındaki takırtıdan, gürültüden ne dediği pek anlaşılmıyordu.

Sal kıyıya iyice yaklaşınca ataman:

- Ne var? Ne istiyorsunuz? diye sordu.

İşçiler keserlerini, çekiçlerini bırakmışlar; merakla bekliyorlardı. Kısa boylu Kazak saldan seslendi:

- Haberler kötü.

- Söyle, ne oldu?

- Konuşmama izin var mı, arkadaşlar?

- Konuş dedik ya!..

- Belki bir toplantı yapmak gerekiyor.

- Söyle, söyle, hepimiz buradayız.

Kalabalık salın çevresini almıştı.

- Anayurdumuzda neler olup bittiğini hiç işittiniz mi?

Bölükbaşlarından biri;

- Ne olmuş ki? diye sordu.

- Anlaşılan Tatarlar kulağınıza tutkal akıtmışlar da hepten sağırlaşmışsınız.

- Ağzında geveleyip durma, be adam, doğru-dürüst anlat şunu!

- Ah, olanları bir bilseniz! Doğalı, vaftiz edileli beri böylesini işitmemişsinizdir.

Sabrı tükenenlerden biri kalabalıktan bağırdı:

- Söylesene, köpoğlu köpek, bizi çatlatacak mısın?

- Öyle zamanlara kaldık ki, kilise bizim değil artık.

- Nasıl bizim değil?

- Hepsi Yahudilerin elinde, kirada. Gidip dua etmek istersen önce Çıfıtlara para ödemen gerekiyor.

- Sen neler söylüyorsun?

- Ne sandın ya! Paskalya çöreği yaptırıp kiliseye, kutsamaya götürdüğünde Çıfıt murdar eliyle üzerine bir işaret koymazsa, çöreği kutsamaya hakkın yok!

- Yalan söylüyor bu herif! Kutsal çöreğe pis Yahudi'nin eli mi değermiş. Olacak şey mi?

- Durun, dinleyin daha! Şimdi bütün Ukrayna'da ar ababalarıyla Katolik papazları dolaşıyor. Arabaları hayvanlar çekse gene iyi, tutup Ortodoks kardeşlerimizi koşuyorlar. Dinleyin, daha neler anlatacağım! Yahudi karıları bizim papazların cüppelerini kesip kendilerine etek yapıyorlarmış. İşte, arkadaşlar, Ukrayna'da neler olduğunu işittiniz. Ama sizin dünyadan haberiniz yok, Zaporojye'de gününüzü gün etmekten başka bir şey düşünmüyorsunuz. Yoksa Tatardan ödünüz patladı da gözleriniz kör, kulaklarınız sağır mı oldu?

Zaporojyeliler bu gibi durumlarda hemen öfkelenip parlamazlar, derin bir sessizlik içinde yüreklerinde toplanan korkunç hıncı olgunlaştırmak isterlerdi. Ataman da suskunluğunu bozmadan başı önünde bir süre dinledi, sonra konuşmaya başladı:

- Dur, be aslanım, bizim de söyleyeceklerimiz var! Pis gâvurlar anamızı ağlatırken siz ne güne duruyordunuz? Elinizde kılıcınız da mı yoktu? Böyle rezilliklere nasıl katlandınız?

- Katlanmak mı? Karşınızda yalnız Lehlilerin elli bin askerini görseniz siz ne yapardınız? Ne yalan söylemeli, bizim aramızdan da köpekler çıkmadı değil. Hainlik ettiler, dinlerinden dönüp Katolik oldular.

- Pekiyi, atamanınız, albaylarınız ne yaptılar?

- Ne mi yaptılar?.. Onların başına gelenleri ne siz sorun, ne de ben söyleyeyim.

- Anlat, anlat be adam!

- Atamanımızı tunç bir öküz heykelinin içine koyup kızarttılar, sonra Varşova'ya götürdüler. Albayların ise ellerini, başlarını kestiler, şimdi halka ibret olsun diye panayır panayır dolaştırıyorlar.

Kalabalık bütün bu anlatılanlardan irkilmiş gibiydi. Fırtınadan önceki sessizliğe benzer bir suskunluk çöktü ortalığa, sonra hep bir ağızdan konuşmaya, bağırıp çağırmaya başladılar.

Yahudiler, Hıristiyan kiliselerini kiralıyorlarmış ha?.. Rus topraklarında imansızların alçaklıklarına göz yumuyorlarmış ha?.. Atamana, albaylara bunları yapmışlar, öyle mi? Yanlarına koymayacağız onların, öcümüzü alacağız!..

Bu gibi konuşmalar bir uçtan öbür uca yankılanıyor, kalabalık coştukça öfkeler bilenip hınca dönüşüyordu. Kazakların öfkesi duyguların şöyle gelip geçici kabarması değildi. Ağırlığını bilen, sert yaratılışlı bir halkın yavaş kızışan, ama bir kızışınca da ateşi sönmeyen kükreyişiydi.

- Çıfıtları ipe çekelim! Papaz cüppelerinden karılarına etek dikmeyi gösterelim onlara! Kutsal çöreklerimize işaret koymak neymiş, anlasınlar! Namussuzların hepsini Dinyeper'e atıp gebertelim!

Kalabalıktan birinin söylediği bu sözler barut gibi parladı, zaten coşmuş olan yürekleri bir kat daha alevlendirdi. Azgın bir sürü, Yahudileri öldürmek üzere yakındaki köye doğru yürüdü.

Zavallı İsrailoğulları korkularından bacalara, boş içki fıçılarına, hatta karılarının etekleri altına gizlendikleri halde Kazaklar onları bulup bulup çıkarıyorlardı.

Sırık gibi ince uzun bir Yahudi korkudan çarpılmış suratını öteki Yahudilerin omuzları üzerinden uzatarak:

- Efendilerim, saygı değer efendilerim, bırakın, bir çift söz söyleyeyim! dedi. Diyeceklerim çok önemli. Beni bir kere dinlerseniz siz de anlayacaksınız.

Bulba, üzerine suç atılan bir kimseye savunma hakkı verilmesinden yanaydı.

- Bırakın da konuşsun, dedi.

- Benim ünlü efendilerim! Şu dünyaya sizin gibi yiğitler, sizin gibi soylular gelmiş midir? Yemin ederim gelmemiştir (Zavallıcık tir tir titreyen sesiyle ikide bir tıkanıyor, güçlükle soluk alıyordu). Biz nasıl kalkarız da Kazak beylerimize karşı kötü işler çevirirız? Ukrayna'da kiliseleri kiralayanlar bizden değildir. İşte size yemin, bizden değildir. Tükürüp geçin siz onlara, hiçbirini adamdan saymayın. Doğru söylemiyor muyum, Şlema? Haksız mıyım, Şmail?

Üstleri-başları lime lime dökülen Şlema ile Şmail'in yüzleri kireç gibiydi. Onlar da titreyerek:

- Doğru... Doğru söylüyor... dediler.

Uzun boylu Yahudi konuşmasını sürdürdü:

- O sizin düşmanlarınızla bizim hiç, ama hiçbir ilişkimiz yoktur! Katolikleri derseniz, şeytan görsün suratlarını! Ama Zaporojyeliler kardeşlerimizdir bizim, onları sever-sayarız...

Kalabalıktan bir ses yükseldi:

- Nasıl, nasıl? Zaporojyeliler kardeşiniz mi sizin? Şunun yediği halta bak! Arkadaşlar, atın şu alçakları suya! Hiçbiri sağ kalmasın!

Bu sözler bir işaret yerine geçti. Yahudileri tutup tutup ırmağa atmaya başladılar. Zavallıların çığlıkları, terlikli-çoraplı ayaklarının havada tepe-taklak çırpışını kudurgan Kazakları insafa getirmek şöyle dursun, daha da azdırıyor, kahkahadan çıldırtıyordu. Kendi diliyle başına bela açan Yahudi konuşmacı, sımsıkı yakalandığı halde, can korkusuyla nasıl silkindiyse, ceketinin içinden sıyrıldı, seğirtip gelerek Taras Bulba'ın ayaklarına kapandı.

- Efendim, benim soylu efendim! Kardeşiniz Doroş'u tanırdım. Yiğitlikte üstüne yoktu Doroş'un, Kazakların göz bebeğiydi. Türklere tutsak düştüğünde sekiz yüz altın verip onu kurtaran benim.

- Sen benim kardeşimi gerçekten tanıdın mı?

- Tanıdım ya! Soylu, gönlü yüce bir efendiydi.

- Adın ne senin?

- Yankel.

Taras biraz düşündü, sonra Kazaklara dönüp:

- Bu herifi asmak gerekirse sırası gelince asarız. Ama şimdi dursun, onu bana bırakın! dedi.

Yahudi'yi yanına aldı, adamlarının beklediği arabalara doğru götürdü.

- Sen şu arabanın altına gir, hiç sesini çıkarma bakayım! Arkadaşlar, bu Çıfıtı kaçırayım demeyin sakın!

Bunları söyledikten sonra halkın çoktandır toplanmış beklediği alana doğru ilerledi. Irmak kıyısındakiler katran kazanlarını, sandalları oldukları yere bırakmışlardı. Çünkü artık deniz yolculuğu yapılmayacağına göre, ne gemi isterlerdi, ne sandal... Onların işi atla, arabaylaydı şimdi. Gediklilerin, bölükbaşıların, otağ atamanının kurulda aldıkları karar üzerine gencinin, yaşlısının tek amacı, Lehistan üzerine yürümek, Kazakların onuruna sürülen lekeyi temizleyerek bozkırlara ün salmak, tarlaları yakıp öç almak, köyleri, kentleri yağlamaktı. Zaporojyeliler savaşa hazırlanıyorlardı. Otağ komutanı silahlarını kuşanınca boyu bir arşın daha yükselmiş gibi oldu. Başıbozuk bir topluluğun her istediğini yerine getiren aksakallıdan gerçek bir önder çıkmıştı. En dik başlı, en acar savaşçılar daha şimdi onun önünde saygıyla eğiliyor; o buyururken gözlerini bile kaldıramıyorlardı. İyi düşünülüp tasarlanmış birkaç seferi yöneten kurt bir atamanın yapması gereken de buydu işte. İvecenlik göstermeden buyruklarını vermek, bağırıp çağırmamak, söyleyeceklerini tek tek söylemek...

Kazak topluluğuna şöyle konuştu:

- Gereçlerinizi iyice gözden geçirin! Arabalarınızın, atlarınızın eksiğini-gediğini tamamlayın. Silahlarınızı son bir kez deneyin, çok giyim-kuşam almayın yanınıza; bir gömlek, bir de şalvar yetişir. Sonra birer kap pelte ile öğütülmüş darıdan fazlasını bulundurmayın çantanızda. Arabalarda her tür-

lü yiyecek var. Ama her Kazakın bir çift atı bulunmalı. İki yüz çift kadar öküz alırsanız ırmak geçitlerinde, bataklıklarda çok işimize yarar. Sonra, düzene kesinlikle uymanızı istiyorum. Bilirim, içinizde öyle kişiler vardır ki, fırsat çıksa ayaklarına dolak yapınak için atlasları, ipeklileri yağmalarlar. Bırakın o kötü huylarınızı, süslü bez parçalarına değer vermeyin! Elinize iyi silah geçerse kaçırmayın; bir de yükte hafif, pahada ağır oldukları için altın, gümüş toplayın. Arkadaşlar, hepinizin önünde peşin söylüyorum: Sefer sırasında birinizin sarhoş olduğunu işitirsem, yargılamaya gerek görmeden köpek gibi arabaya bağlatır sürükletirim. İsterse ordunun en gözüpek, en yılmaz askeri olsun. Ondan sonra kurşuna dizdirip leşini kurdun-kuşun yemesi için ortada bırakırım. Çünkü savaşta sarhoşluk edenin toprakta yeri yoktur. Genç arkadaşlar size söylüyorum! Eğer bir kurşun yerseniz; başınızdan, başka bir yerinizden kılıç yarası alırsanız tasa etmeyin! Hemen bir kadeh votkayı bir tutam barutla karıştırın, sonra bir dikişte içiverin! Ağrınızı, ateşinizi o saat giderir. Yaranız pek büyük değilse, yerden biraz toprak alır, tükrükleyip avucunuzda ovar, üzerine basarsanız, yaranızın hemen kuruduğunu göreceksiniz. Haydi, şimdi iş başına! Göreyim sizi, yavaş yavaş, ama iyi çalışın!

Atamanın bu konuşmasından sonra Kazaklar işe koyuldular. İçkiye el süren tek kişi kalmamıştı. Onları gören, ömürlerinde hiç içki içmemişler sanırdı. Kimi arabalarını teker şınalarını (çemberlerini) değiştirip dingillerini onarıyor; kimi yiyecekleri, silahları yüklüyor; kimi de çayırlardan atları, öküzleri topluyordu. Atların koşuşmaları, öküzlerin böğürmeleri, sığırtmaçların bağrışmaları, sınanan tüfek patırtılarına, kılıç şakırtılarına, teker gıcırtılarına karışıyordu. Çok geçmedi. Kazak arabaları bozkırda yola düzüldü. Kervanın bir ucundan öbür ucuna varmak için hayli yol gitmek gerekiyordu. Otağın ahşap kilisesinde papaz dua okudu, hepsinin üstüne kutsal su serpti. Kazaklar sıra olup birer birer haç öptüler. Zaporojye'den çıktıktan sonra bir ara geriye döndüler baktılar, hep bir ağızdan:

- Hoşçakal kutsal yuvamız! Tanrı seni belalardan korusun! dediler.

Köye vardıklarında Taras Bulba bir de ne görsün: Yahudi Yankel işini uydurmuş, bir evin saçağı altında tezgâh kurup çakmaktaşı, tüfek sıkısı, barut, her türlü savaş gereci, hatta simit, çörek satmıyor mu? İçinden; "Vay köpoğlusu!" dedikten sonra atını Yahudi'nin yanına sürdü.

- Aklını mı kaçırdın be adam? Seni görseler serçe gibi avlayacaklarını bilmiyor musun?

Buna karşılık Yankel, Taras Bulba'ya daha bir sokuldu, gizli bir şey söyleyecekmiş gibi iki eliyle işaretler yaparak:

- Aman, beyim, sakın kimseye söyleme! dedi. Kazak arabalarının arasında bir tane de benim var. Yolda sizinkilere ne gerekliyse hepsini yükledim. Giderken ucuz ucuz satacağım. Hiçbir Yahudi benim gibi ucuz satamaz. Yemin ederim, yalanım yok!

Becerikli Çıfıt'ın işlerine akıl erdiremeyen Taras Bulba omuz silkti, kervandaki arkadaşlarına katıldı.

V

Çok geçmedi, güney-doğu Lehistan'ı bir baştan bir başa korku kapladı. "Zaporojyeliler geliyor!" diyorlar da başka bir şey söylemiyorlardı. Yerinden kalkabilen kim varsa yollara döküldü, herkes evin barkını bırakmış kaçıyordu. O karışık, düzensiz çağın insanları böyleydi: Sağlam kalemler, şatolar kurmazlar; saman örtülü, derme-çatma evciklerde barınırlardı. "Emeğimize de yazık, paramıza da. Yarın Tatar akın edip yakacak değil mi?" derlerdi.

Lehistan'da yer yerinden oynamış, herkes ayağa kalkmıştı. Kimi çiftini-çubuğunu atla, tüfekle değiştirip alaylara katılıyor; kimi de davarını, sığırını sürüp kabını kacağını alarak kuytu bir köşeye çekiliyordu. Bazen Kazaklara direnmeye kalkışanlar oluyordu ama, çoğu, gelenlerin kimliklerini öğrenince tabanı yağlıyorlardı. Çünkü cenkçi, azgın bir kala-

balıkla baş etmeye kalkmaktansa canını kurtarmanın yolunu aramak en iyisiydi. Kazaklar dıştan dağınık, başıbozuk görünürlerse de sıra savaşmaya gelince düzenden hiç ayrılmazlardı. Şimdi de öyle, atlılar ağır ağır, hayvanlarını yormadan sürüyorlar, yayaların, arabalarının peşinden bir adım bile ayrılmıyorlardı. Hep geceleri yapılıyordu yolculuk; gündüzleri ise gözden ırak duldalarda, o çağda bolca olan ormanlarda mola verip dinleniyorlardı. Ordunun önünden giden gözetleyicileri, nerde ne var öğrenen ulakları vardı. Hiç beklemedikleri yerden birden bitiveriyorlar, oradan artık hayır kalmıyordu: Köyleri aleve verip yakıyorlar, götüremedikleri davarı, sığırı hemen oracıkta öldürüyorlardı. Onlarınki savaşmak değil, can yakıp gönül eğlendirmekti. O yarı yabanıl çağlarda Zaporojyelilerin yavuzluklarını öğrenir de insanın tüyleri nasıl diken diken olmaz? Çocuklar boğazlanıyor, kadınların memeleri kesiliyor, sağ bırakılanların şuralarından buralarından yüzülmüş deriler sarkıyordu. Lehliler çok ağır ödüyorlardı ettiklerini. Bir manastırın başrahibi Kazakların yaklaştığını duyunca, Leh Krallığı'yla Kazaklar arasında bir antlaşma bulunduğunu; yaptıklarının antlaşmaya da, insanlığa da sığmadığını bildirmek için bir keşişi gönderdi.

Ordu komutanı elçiye;

- Başrahibine benden ve bütün Zaporojyelilerden selam söyle, dedi. Bizden korkmalarına hiç gerek yok, çünkü çubuğumuzu daha yeni yakıyoruz.

Aradan çok geçmedi, o görkemli manastırı alevler sardı; dev gözlerini andıran karanlık gotik pencerelerden, dalga dalga ateşler saçıldı. Kaçışan keşişlerin, Yahudilerin, kadınların oluşturduğu yığınlar kentlere doluştular. Oralarda askeri birlikler bulunduğunu, kentlerin ne de olsa iyi korunacağını sanıyorlardı. Hükümet akıncılara karşı asker göndermeye göndermişti, gelgelelim bu ufak birlikler ya Kazakları bulamamış, ya da onlarla karşılaşınca yılgınlığa kapılıp pahalı atlarına binerek döngeri etmişlerdi. Leh krallık ordusunun bir nice savaşta ün yapmış komutanları yok değildi, işte bu kurt savaşçılar Zaporojyelilere karşı el birliğiyle karşı koy-

maya karar verdiler. Genç Kazakların asıl istediği de buydu. Savunmasız bir düşmanla çarpışmak, çoluk çocuğu kılıçtan geçirmek, ev yağmalamak için katılmamışlardı sefere. Güzel bir ata kurulmuş, cepkenini savura savura caka satan, burnu havada bir Leh cenkçisi bulmak, onunla kozunu paylaştıktan sonra büyüklerinin gözüne girmekti asıl amaçları. Hem bu işin zevkini tatmak; hem de koşumlar, değerli kılıçlar, tüfekler ele geçirmek hoş bir şeydi. Aradan bir ay bile geçmedi, delikanlılar üstlerindeki pılı pırtıyı atarak yeni baştan giyindiler, donandılar. Tüyü yeni bitmiş yüzlerinin çocuksu anlatımı da sertleşmiş, erkekleşmişti.

Koca Taras, iki oğlunu, genç yiğitler arasında ön sıralarda gördükçe koltukları kabarıyordu. Ostap askerlik için biçilmiş kaftandı sanki; öğrenmediği hüner, beceremediği iş yok gibiydi. Hiçbir şaşkınlığa kapılmıyor, her güçlüğün altından büyük bir soğukkanlılıkla kalkıyordu. Tehlikenin biçimini, büyüklüğünü anında değerlendirmesi, zor durumdan sıyrılmanın bir yolunu bulup, düşmanını tepelemek için geri dönmek üzere oradan hızla uzaklaşması yirmi iki yaşındaki toy bir genç için küçümsenecek bir beceri değildi. Şimdiden davranışlarında kendine güvenen, ne yaptığını bilen bir önderin kararlılığı vardı. Yiğitliği, gözüpekliliği yanında aslan gibi güçlü-kuvvetli oluşu babasını hayran bırakmaktaydı.

- Oo! Bu oğlan büyük bir komutan olacak. Hem öyle büyük bir komutan olacak ki, yanında babası hiç kalır!

Andrey'e gelince, savaşın müziğiyle büyülenmiş gibiydi; kurşun vızıltılarına, kılıç şakırtılarına kaptırmıştı kendini. Düşmanla karşılaşınca tehlikeyi tartmayı, kendi gücünü ölçüp biçmeyi de bilmiyordu. Savaş onun için bir haz kaynağı, çılgınca bir eğlenceydi. Gerçekten de öyle, kafasının içi karışmış, gözleri kararmış bir insan, çevresinde kelleler uçuşur, at gövdeleri patır patır yerlere serilirken; kendisini yaraladıklarını, onun başkasını vurduğunu duymazken; kurşun vızıltıları, kılıç şakırtıları ona doyumsuz bir şenlik gibi gelmez mi? İçinden gelen bir ateşle tehlikeden tehlikeye atılması, öfkeden gözü dönmüş bir halde kahramanlıklar yaratması

bir nice kurt savaşçıya, soğukkanlı, aklı başında askere parmak ısırtacak cinstendi.

Taras, Andrey'in ataklıkları karşısında da aynı hayranlığı duyuyordu.

- Bu oğlan yaman bir cenkçi, Tanrım onu korusun! Ostap gibi değilse de, büyük bir komutan olacak!

Ordu doğruca Dubno kenti üzerine yürümeye karar vermişti; orada varlıklı kişilerin, büyük servetlerin olduğu söyleniyordu. Bir buçuk günlük yürüyüşten sonra Kazaklar kentin kapılarına dayandılar. Gelgelelim halk kenti adım adım savunmaya, düşmanı içeri sokmaktansa alanlarda, evlerinin önlerinde birer birer ölmeye kararlıydı. Kentin çevresini toprak bir tabya kuşatmaktaydı. Tabyanın alçak olduğu yerlerde taş duvarlar, mazgal görevi yapan evler, meşe kütüklerinden perdeler yapılmış, toplar konulmuştu. İçerdeki askerler kalenin ülke için önemini biliyor, güçlerine güveniyorlardı. Zaporojyeliler o hızla tabyalara tırmandılarsa da yoğun bir misket ateşiyle karşılaştılar. Sivil halk ordudan geri kalmak istememiş, tabyaların üstlerinde yığın yığın toplanmışlardı. Kenti savunmak için canlarını dişlerine taktıkları belliydi. Karşı koyanlar arasında kadınlar bile vardı. Zaporojyelilerin tepesine taşlar, çanaklar, çömlekler yağmaya, kaynar ziftler dökülmeye, ortalığı toz-duman eden, gözlerini körelten kum torbaları atılmaya başladı. Kazaklar savaşın böylesine alışık değillerdi. Ataman geri çekilmelerini buyurdu.

- Saldırıyı durdurun, arkadaşlar! Ama sakın yıldığımızı sanmayın! Kenttekilerin birini bile dışarı salarsam Hıristiyan değilim ben! En bayağısından Tatar gâvuru desinler bana! Köpekler, varsınlar içerde gebersinler.

Böylece kenti çepeçevre sardılar. Kent kuşatmada beklerken Kazaklar aylak duracak değillerdi ya. Yöredeki köyleri yağmalamaya, ekin yığınlarını yakmaya, biçilmiş tarlalara hayvanlarını sürmeye başladılar. O yıl da öylesine bol ürün olmuştu ki! Kuşatılan kent halkı kaldırmaya fırsat bulamadıkları hasadın gözleri önünde yanıp kül olmasını ürpere-

rek seyrediyorlardı. Kazaklar arabalarını uç uca dizip kenti iki sıralı bir çemberle kuşatmışlardı. Tıpkı Zaporojye'de olduğu gibi bölüklere ayrılmışlar, çubuklarını yakıp keyiflerine bakıyorlardı. Bu arada zar atanlar, birdirbir oynayanlar, ele geçirdikleri silahları değiş-tokuş edenler mi ararsınız!.. Geceleri ateşler yakılıyor, kocaman bakır kazanlar içinde ayrı ayrı her bölüğün lapası pişiyordu. Kazanların başında da gözünü kırpmayan nöbetçiler vardı.

Çok geçmeden Kazaklar tembellikten sıkılmaya, bir işe yaramamaktan dolayı sızlanmaya başladılar. Akınların, zorla çatışmaların olmadığı zamanlar askerlere verilen votka payının iki katına çıkarılması buyruldu. Bu aylaklık gençlerin, özellikle de Taras Bulba'nın oğullarının canına tak etmişti. Andrey sıkıntıdan patlayacak gibiydi.

Taras:

- Dişini sık, be oğlum! dedi. İyi bir Kazak her türlü sıkıntıya katlanmasını bilmeli. Yalnız kanlı çarpışmalarda gözünü budaktan sakınmamakta değil, işsiz kalındığında gevşemeyip her güçlüğe göğüs germektedir bütün hüner.

Ama ateşli bir delikanlının, yaşlı bir adamın düşüncesiyle uyuşması kolay mı? Birisinin düşüncesi, duyguları başka, öbürününkü başkaydı...

Bu arada Taras Bulba'nın geride bıraktığı alayı da Tovkaç'ın komutasında yetişip Zaporojyelilere katılmıştı. İki yüzbaşı, bir yazıcı, birçok gedikliyle dört bin asker vardı Tovkaç'ın emrinde. Durumların kötüye vardığını işitince çağrılmadan gelenler, alaya gönüllü yazılanlar çoğunluktaydı. Yüzbaşılar Taras'ın iki oğluna annelerinin hayır dualarını getirdiler. Anneleri onlara Kiyev Mejigorsk manastırında okutup üflettiği, selvi ağacından oyulmuş birer kutsal haç göndermişti. Ostap ile Andrey haçları boyunlarına taktılar, analarını anıp duygulandılar. Böyle bir zamanda haçların gelmesi, annelerinin onlara selam göndermesi ne demekti acaba? Düşmanın yenileceğini, yurda elleri dolu döneceklerini, ünlerinin bütün ülkeye yayılacağını, adlarının ozanların şarkılarına

geçeceğini mi muştuluyordu? Yoksa?.. Ama ilerde neler olacağını kimse kestiremez. Bataklıklardan kalkan bir güz sisine benzer gelecek denen bilinmezlik. O sisin içinde güvercin atmacayı, atmaca güvercini tanımaksızın boşlukta döner dururlar... Ölüme kıl payı yaklaşmışken bile tehlikeyi göremezler...

Bir akşam Ostap olan-bitenlere bakmak için bölüğe gitti. Andrey yalnız başına kalmıştı. Yüreğine taş gibi çöken bir sıkıntısı vardı, ama nedenini bilemiyordu. Temmuz gecelerinin o tatlı havası, alaca karanlığı sarmıştı dört bir yanı. Kazaklar yemeklerini çoktan yemişlerdi. Gözüne uyku girmeyen Andrey arkadaşlarının yanına da gitmek istemediği için, onu çepeçevre kuşatan görüntüyü seyre koyuldu. Yukarda göğe serpiştirilmiş sayısız yıldız ıpıl ıpıl yanıyor, aşağıda art arda dizilmiş arabalar duruyordu. Bunların arkalarına katran kovaları bağlanmış, arabaların içine her çeşit yiyecek, savaşta kazanılmış ganimetler yığılmıştı. Arabaların altında, yanında, ovanın her yerinde Kazaklar yatmaktaydı. Nasıl rasgelirse, öylece uyuyuvermişlerdi. Kimisi torbasını yastık etmiş, kimi de arkadaşının böğrüne yaslanmıştı. Bir Kazakın yanından ayırmadığı üç şeyi vardı: Kılıcı, tüfeği, bir de tiryaki avandanlığı, yani şıngır şıngır bakır süsleri olan demir bilezikli kısa çubuğu ile çakmak taşı takımı. Bu üç şey hemen hepsinin yanıbaşında dururdu. Bacaklarını karınlarının altına kıvırmış yatan, akbenekli iri öküzler uzaktan bakılınca ovanın yüzüne serpiştirilmiş külrengi büyük taşlara benzetilebilirdi. Bir yanda, uyuyan Zaporojyelilerin horultuları duyulurken, öbür yanda, ayakları köstekli aygırların öfkeli kişnemeleri kırlardan doğru yankılanıyordu. O temmuz gecesinin güzelliğine şimdi bir de korkunç, görkemli bir kızıllık karışmıştı. Çevreyi yakıp kül eden yangınların kızıllığıydı bunlar. Alevler gökyüzünün bir köşesini kan rengine boyadıktan sonra hareketsiz dururken; başka bir köşesinde yeni yeni yangınlar çıkararak göğe doğru fışkırıyor, sıçrayan ateş parçaları sanki yükselip yıldızların altında sönüyordu. Yanmış bir manastırın kapkara kaburgası, kudurgan ateşin kır-

mızılığında, kolları havada açık duran öfkeli bir keşişe benzetilebilirdi. Başka bir manastırın bahçesinde ağaçlar tutuştukça olgun erik salkımları fosforlu mor bir ışıkla, sararmış armutlar altın sarısı bir parıltıyla aydınlanıyordu. Manastırın duvarına ya da ağaç dalına asılmış zavallı bir Yahudi ya da bir keşiş yanıp kül oluyordu bahçeyle birlikte...

Alevlerin üstünde uçuşan kuşlar, kırmızı atlas üzerine saçılmış ufacık kara haçları andırıyordu. Kuşatılan kent, derin bir uykuya dalmış gibiydi. Kentin çevresindeki kütük engeller, kilise kuleleri, evlerin çatıları uzaktaki yangınların kızıllığıyla alazlanıyordu. Andrey kalkıp araba dizilerinin arasında dolaşmaya başladı. Akşam yakılan ateşler sönmeye yüz tutmuş, başlarındaki nöbetçiler o Kazak iştahıyla lapalarını, peltelerini tek kırıntı bırakmadan tıka-basa yedikleri için oturdukları yerde uyuyakalmışlardı. Andrey bu kayıtsızlığa hayli şaştı. "İyi ki karşımızda korkulacak, güçlü bir düşman yok..." diye geçirdi içinden. Sonra arabalardan birine yaklaştı, üstüne çıktı, ellerini ensesine bağlayıp boylu boyunca uzandı. Ama gene uyku girmedi gözüne, öylece yıldızları seyre koyuldu. Tepesinde bir baştan bir başa açık, dusduru bir gök vardı; sayısız yıldızlar, Samanyolunun sarı serpintileri gökyüzünü bir uçtan öbür uca kaplamıştı. Andrey arada bir dalar gibi olunca, ince bir sis perdesi bu görüntüyü örtüyor, sonra yeniden dağılıyor, gökyüzü de aydınlanıyordu.

Bir ara gözlerinin önünde sanki bir yüz duruyormuş gibi geldi. Uykunun ağırlığından düş gördüğünü sanarak gözlerini açtı, açar açmaz da üzerine eğilmiş, zayıf mı zayıf, kupkuru bir surat gördü. Kömür gibi kara, tarak yüzü görmemiş, karmakarışık saçlar çevrelemişti bu suratı, tepesinde de gelişigüzel atılmış, koyu bir başörtüsü vardı. Kıpırdamadan bakan gözler, sert çizgili yüzün donuk esmerliği insandan çok bir hortlak gördüğünü düşündürdü Andrey'ye. İçgüdüsel bir hareketle yekindi, elini tüfeğine götürdü.

Kimsin sen! Kötülük için gelmiş bir şeytansan çekil karşımdan! Eğer insansan, şimdi şakanın sırası değil, gebertirim seni!

Karşısındaki hortlak parmağını dudaklarına götürdü, yalvarırcasına susmasını işaret etti. Andrey indirdi elini, bu yüze daha dikkatli baktı. Uzun saçlarından, ince boynundan, yarı açılmış göğsünden bunun bir kadın olduğu anlaşılıyordu. Derisinin sarıya çalan esmerliğine bakılırsa buralı değil, bir yabancı olmalıydı. Andrey kadının bitkin yüzüne, çökük avurtlarına, fırlak elmacık kemiklerine, uçları şakaklara doğru kıvrılmış çekik gözlerine baktıkça onu tanıyacakmış gibi oluyordu. Sonunda dayanamadı, sordu:

- Söyle, kimsin? Seni bir yerden gözüm ısırıyor.

- Evet, iki yıl önce Kiyev'de karşılaşmıştık.

- İki yıl önce, Kiyev'de mi?..

Andrey öğrencilik günlerinin son iki yılını gözlerinin önüne getirdi. Sonra kadının yüzüne dikkatlice bir daha baktı.

- Tamam! Tanıdım seni! diye haykırdı. Kovno Voyvodasının kızının yanındaki Tatar halayıksın sen!

Tatar kızı parmağını gene yalvarırcasına dudaklarına götürdü. Andrey'in haykırışından bir uyanan oldu mu diye geri dönüp bakarken zangır zangır titriyordu.

Genç adam heyecanını yenemediği için titreyen bir sesle:

- Çabuk söyle, nasıl geldin buraya? Hanımın nerede? Neden ayrıldın yanından? diye sordu yavaşça.

- Burada, kentte şimdi...

Bütün kanının damarlarından çekildiğini hisseden Andrey kendini tutamadı:

- Nasıl, kentte mi? Ne işi var burada? diye bağırdı.

Babası bir buçuk yıldır Dubno Voyvodası. Onun için buradalar.

- Niye hepsini anlatmıyorsun? Evlendi mi hanımın? Şimdi ne yapıyor?

- Hiç... İki gündür ağzına tek lokma koymuyor.

- Neden?

- Kimsede bir dilim ekmek mi kaldı ki? Günlerdir hep toprak yiyoruz.

Andrey iyice afallamıştı.

- Hanımcığım, tabyanın üstünden bakarken Zaporojyeliler arasında seni görüp tanımış. "Git de konuş o yiğitle." dedi. "Beni anımsıyorsa yanıma gelmeye çalışsın. Eğer unuttuysa annem için bir dilim ekmek göndersin. Annemin, gözümün önünde acından ölmesine dayanamayacağım." dedi. "Ben öleyim de onun öldüğünü görmeyeyim. Yalvar, dizlerine, ayaklarına kapan. Onun da bir annesi var, annesinin başı için sana bir dilim ekmek versin." dedi.

Genç Kazak bir tuhaf oldu, yüreğini türlü duygular sardı.

- Nasıl geldin buraya? diye sorabildi, şaşkınlıktan kurtularak.

- Yeraltı yolundan geldim.

- Nasıl, yeraltı yolu mu var?

Var ya!

- Nerede o yol?

- Söylersem beni ele vermezsin, değil mi, yiğidim?

- Kutsal haç üzerine yemin ederim ki, ele vermem seni.

- Yardan aşağı in, ırmağı geçince karşı yakadaki sazlıklar arasında.

- Nereye çıkar o yol?

- Dosdoğru kent manastırının yanına çıkar.

- Gidelim, hemen gidelim.

- Önce biraz ekmek ver! İsa aşkına, Meryem Ana'mız aşkına ekmek ver biraz!

- Onu da alacağız. Sen şimdi dur burada. Daha doğrusu, arabaya çık, yat. Uyudukları için kimse görmez. Ben şimdi dönerim.

Andrey böyle diyerek, kendi bölüğünün yiyeceklerinin bulunduğu arabalara yöneldi. Yüreği hep aynı hızla çarpıyor-

du. Kazak yaşantısının, amansız savaşların bastırdığı geçmişi birden su yüzüne çıkmış, günlük kaygılarını derinlere itmişti. Gururlu sevgilisinin yüzü, güzel elleri, gülümseyen gözleri, dudakları, göğsüne kıvrım kıvrım dökülen koyu kestane saçları, genç gövdesinin uyumlu, dolgun çizgileri dipdiri canlanmıştı gözlerinin önünde. Bütün bu anılar bir zaman için yerlerini başka düşüncelere bırakmış olsalar bile gönlünden büsbütün uzaklaşmış değillerdi. Öyle geceler olurdu ki, uykusundan ansızın uyanır, anlaşılmaz duygularına bir açıklama bulabilmek için kıvranır dururdu.

Yürüdükçe yürek vuruşları artıyor, dizleri tir tir titriyordu. Demek, görecekti onu, yeniden görecekti. Arabaların yanına varınca oraya niçin geldiğini unuttu, aklını toparlamak için durdu, uzun uzun alnını oğuşturdu. Sonra kızın ölmek üzere olduğunu anımsayınca irkildi, içini bir korku kapladı. O korkuyla arabalardan birine atılarak koltuğunun altına birkaç kara ekmek somunu sıkıştırdı. Ancak neden sonra bu ekmeklerin narin yapılı bir kıza göre değil de, her zorluğa alışmış, iri kıyım Kazaklara göre pişirildiklerini düşünebildi. Bunu düşünür düşünmez de, atamanın üç günlük pelteye bol bol yetecek darı ununu bir öğünde kullandığı için ahçıbaşına kızması geldi aklına. Bölüklerinin ocağına gitse istediği kadar pelte bulabilecekti, demek ki. Hemen babasının yol karavanasını kaptı, on kovalık iki kazanın yan yana konulduğu ocak başına gitti. Bölük ahçısı oracıkta kıvrılmış uyuyordu, kazanların altındaki ateş için için yanmaktaydı. Ama, ne tuhaf, kazanların ikisi de boştu! Onca pelteyi nasıl da göçürmüşlerdi! Öbür bölükler kadar kalabalık olmayan kendi bölüğünün adamları yemeğin hepsini bitirebilmek için dev iştahlı olmalıydılar... Başka bölüklere gidip mutfakları yokladı, onlarda da bir şey bulamadı. O zaman çok işittiği bir atasözünü ansadı: Kazaklar çocuk gibidir, az verirsin yerler, çok verirsin hiç bırakmazlar... Şimdi ne yapacaktı? Derken, aklına, bir manastırı talan ederlerken ele geçirdikleri bir çuval beyaz ekmeği babasının alayına ait bir arabaya koydukları geldi. Hemen arabayı buldu, fakat çuval yoktu içinde. Os-

tap onu başının altına almış, yerde horul horul uyuyordu. Andrey çuvalı ucundan tutup çekti, başı yere düşen Ostap toparlanıp oturdu, daha gözlerini açmadan;

- Tutun, tutun şu Lehli alçağını! Atını bırakmayın, yakalayın! diye bas bas bağırmaya başladı.

Andrey korkmuştu, çuvalı ağabeyinin başına indirecekmiş gibi kaldırarak:

- Sus! Gebertirim yoksa! dedi.

Başı gerisin geriye yere düşen Ostap öyle çabuk uykuya daldı ki, kardeşinin ne söylediğini bile işitmedi. Horultusundan, üzerine yattığı otlar sağa sola devriliyordu.

Andrey, Ostap'ın bağırmasıyla kimse uyanmış mıdır, diye dört yanına ürkek ürkek baktı; komşu birlikten tepesi perçemli bir başın kalktığını, gözlerini çevresinde alık alık gezdirdikten sonra gene yere yıkıldığını gördü. Bir-iki dakika kadar bekledikten sonra çuvalı aldı, yola koyuldu. Tatar halayık arabada nerdeyse soluk almadan yatıyordu.

- Haydi, kalk! dedi. Korkulacak bir şey yok, hepsi uyuyorlar. Ekmeklerden birazını da sen götür.

Böyle diyerek çuvalı sırtına vurdu, arabaların yanından geçerken birinin içinden çektiği darı dolu bir çuvalı da sırtladı. Tatar kızına vereceğini söylediği ekmekleri bile vermemişti. Yükünün altında iki büklüm eğilerek uyuyan Kazaklar arasından korkusuzca ilerledi.

Tam babasının yanından geçerlerken onun:

- Andrey! diye seslendiğini duydular.

Andrey'in yüreği ağzına geldi, dizleri zangır zangır titremeye başladı.

- Ne istiyorsun, baba? dedi yavaşça.

- Yanında bir kadın var. Şimdi kalkarsam canını çıkartırım senin! Kadından insana hayır gelmeyeceğini bilmiyor musun?

Bunları söylerken başını dirseklerine dayamıştı, sımsıkı çarşafa bürünmüş duran Tatar kızına dik dik bakıyordu.

Korkudan canı çekilen Andrey, gözlerini babasına çeviremedi. Neden sonra toparlandı, bir de başını kaldırıp baktı ki, babası elleri yanaklarında, çoktan uyuyakalmış. Rahatlayarak istavroz çıkardı. İçindeki yılgıdan eser kalmadı, geldiğinden daha çabuk dağıldı. Geriye dönüp baktığında Tatar kızı arkasında kara taştan bir heykel gibi duruyordu. Her yanı koyu çarşafla örtülü olduğu için, uzaktaki yangınların kızıllığı, ölü yüzü donukluğundaki gözlerinden başka bir yerini aydınlatmıyordu. Andrey kızı kolundan çekti, birlikte durup durup ilerlemeye başladılar. Bir süre sonra yardan aşağı inerek ırmak yatağına vardılar. Tembel tembel akan suyun ortasında tümsekler, sazlıklar vardı. Buraya inmekle Zaporojyelilerin bulunduğu düzlükten de görünmez olmuşlardı. Andrey dönüp baktı; duvar gibi yükselen yarın üzerinde otlar, bunların üstünde de altın bir orağı andıran yarımayı gördü. Çok geçmeden şafak sökeceğini gösteren hafif bir esinti çıkmıştı. Çevrede tek bir horozun öttüğü bile duyulmuyordu; çünkü kentteki, köylerdeki horozların hepsi de kesilip yenmişti. Köprü görevi yapan bir kütükten karşı yakaya geçtiler, önlerine birincisinden daha yüksek, daha dik bir yar çıktı. Burası kentin kıyısında doğal bir kale duvarı oluşturduğu için, tabyalar alçak yapılmıştı. Andrey tabyaların arkasında hiçbir asker göremediyse de manastırın hantal duvarlarını seçebildi. Yarla ırmak arasını sık otlar, adam boyu kamışlar kaplamıştı. Yarın üstünde kalan çit yıkıntılarından orasının eskiden bir bostan olduğu anlaşılıyordu. Şimdi çitin arkasında geniş yapraklı aslanağzı otları, labadalar, küme küme dikenler bitmişti. Hepsinin üstünde de birkaç ayçiçeği başı yükseliyordu. Tatar kızı pabuçlarını çıkardı, eteklerini toplayıp yalınayak yürümeye başladı. Yerler çamurdu, sulara bata-çıka ilerliyorlardı. Oradaki bir ot yığınını kaldırdıklarında fırın ağzından büyücek, kemerli bir delik gördüler. Başını eğen Tatar kızı girdi önce deliğe, arkasından iki büklüm eğilerek Andrey daldı. Sırtındaki çuvallarla iki büklüm yürümek çok zordu, üstelik zından gibi karanlıktı içerisi.

VI

Tatar kızı önde, iki çuval yüküyle Andrey arkada, dar, karanlık dehlizden güçlükle ilerliyorlardı.

Halayık kız bir ara;

- Az sonra yolumuzu görmeye başlayacağız. Şamdanı koyduğum yere yaklaştık, dedi.

Çok geçmedi, karanlık duvarlar titrek bir ışıkla aydınlandı. Önlerine genişçe bir boşluk çıkmıştı. Bir köşede, duvarın dibinde küçük bir masa, masanın üstünde de, Katolik tarzında, silik bir Meryem Ana resmi duruyordu. Gümüş bir kandilin aydınlattığı küçük masa ile soluk tasvir bu yeraltı kilisesinin kürsüsü olmalıydı. Tatar kızı eğildi, yerden uzun ayaklı bir pirinç şamdanı aldı. Şamdana küçük küçük zincirlerle bir mum söndürme külahı, bir maşa, bir de kesme makası takılıydı. Halayık kız şamdanı kandilin ateşinden yaktı. Ellerinde ışık, yürürlerken, bir koyu karanlığa giriyorlar, bir aydınlığa çıkıyorlardı. Onları görenler "Gerardi della nottie" tablosunun bir parçası sanırdı. Genç Kazak yiğidinin sağlık fışkıran, diri yüzü ile yol göstericisinin bitkin, soluk benzi bu tablonun birbirine karşıt iki karakterini canlandırıyor gibiydi.

Dehliz biraz genişleyince Andrey belini doğrultabildi, Kiyev mağaralarına benzeyen duvarlara daha bir dikkatle baktı. O mağaralarda da buradaki gibi duvarlarda oyuklar vardı, oyukların kimisine tabutlar konmuştu. Yerlerde, nemden yumuşayıp çürümeye yüz tutmuş insan kemikleri göze çarpıyordu. Dünyanın binbir türlü derdinden, şeytanın ayartmasından kaçıp buralara sığınan keşişlerin kemikleriydi bunlar. Her yer ıslaktı, bazen su içinde yürüyorlardı. Çok yorulan Tatar kızının durup dinlenmesi için birkaç kez mola verdiler. Zavallıcık! Yediği bir parça ekmek yüzünden midesine sancılar girmiş, sancının şiddetinden yere çöküp kıvrandığı zamanlar olmuştu.

En sonunda küçük bir demir kapının önüne vardılar. Tatar halayık:

- Çok şükür, gelebildik! dedi.

Elini kaldırıp kapıya vurmak istediyse de kendisinde o gücü bulamadı. Bunun üzerine Andrey çaldı kapıyı. Çıkan gürültünün boğuk yansıması kapının arkasında kemerli boşluklar bulunduğunu gösteriyordu. Birkaç dakika sonra anahtar şıngırtılarıyla birlikte birinin merdivenden indiğini duydular. Bunun peşinden de kapı açıldı; belinde bir demet anahtar, elinde şamdanıyla dar merdivenin başında bir keşiş belirdi. Katolik papazını görünce irkildi Andrey, o mezhebin din adamlarına karşı Yahudilere duyduğundan daha büyük bir tiksinti duyduğu için elinde olmadan ürperdi. Papaz da karşısında bir Kazak cenkçisi görünce sendeleyerek geri çekilmişti. Ama Tatar kızının anlaşılmayan bir-iki sözü üzerine toparlandı, rahatladı.

Papaz kapıyı arkalarından kilitledi, yolu aydınlatmak için yeni gelenlerin önüne düştü, bir süre sonra da manastırın kuytu kubbelerinin altına vardılar. Yüksek şamdanların aydınlattığı bir kürsünün dibinde bir papaz diz üstü dua ediyordu. İki yanında da sırtlarında mor entarileri, göğüslerinde beyaz tenteneleri, ellerinde buhurdanları bulunan, onun gibi diz çökmüş iki çocuk vardı. Üçü birden bir mucize göndermesi, kenti düşmandan kurtarması, halka sabır, dayanma gücü vermesi, acılarının, açlıklarının son bulması için Tanrı'ya yakarıyorlardı. Manastırı, sabah duasına gelen kadınlı erkekli ufak bir kalabalık doldurmuştu. Hayalet gibi cılız kadınlar, diz üstü çökmüşler, kollarıyla başlarıyla da önlerindeki sıraların arkalıklarına yaslanmışlardı. Erkekler de öyle; diz üstü durmaya çalışırken ya bir direğe, ya da kemerlerin oturtulduğu köşeli ayaklara tutunuyorlardı. Ana kürsünün üzerindeki yüksek pencerelerin renkli camlardan süzülen gün ışığı duvarlarda sarılı-mavili hareler çizerken kilisenin içini pembe bir ışığa boğuyordu. Büyük kubbenin altındaki boşluğu dolduran günnük dumanı, ışıklar vurdukça gökkuşağı renklerine bürünüyordu. Loş köşesinden bu renk cümbüşünü seyre dalan Andrey, donup kalmış gibiydi. Tam o sı-

rada orgun görkemli gürlemesi kiliseyi doldurdu, önce gök gürültüsünü andıran kalın, tok sesler ilahilere dönüşüp kubbelere yükseldi, en sonra da aynı kalın seslerle gümbürdeyerek birdenbire sustu. Birbirini izleyen tok gürlemeler, seslerin kubbelerde uğuldayarak yankılanması bu görkemli müziği ağzı açık dinleyen Andrey'i büyülemişti.

Birisinin kolundan çekmesiyle kendine geldi.

- Hadi, gidiyoruz! diyordu Tatar kızı.

Kilisedekilerin dikkatini çekmeden dışarı çıktılar. Önlerinde geniş bir alan duruyordu. Tan yeri kızarmıştı, güneş doğmak üzereydi. Dört köşeli alan ıpıssızdı. Sıra sıra dizilmiş boş kerevetler kentin yiyecek pazarının en azından bir haftadır kurulmadığını gösteriyordu. O çağın çoğu sokakları gibi taşla döşenmemiş yollar kuru çamur yığınlarıyla kaplıydı. Alanın dört bir yanında kerpiçten ya da taştan tek katlı küçük evler vardı. Diklemesine kalanların, köşeden köşeye ağaç kirişlerin tuttuğu bu evler Litvanya'nın, Lehistan'ın kimi bölgelerinde bugün bile görülebilir. Evlerin üstüne oturtulmuş kocaman kocaman çatılarda pencereler, havalandırma delikleri bulunuyordu. Alanın bir köşesinde, hemen kilisenin bitişiğinde, öteki evlerden ayrı, iki katlı, yüksekçe bir yapıya gözü ilişti Andrey'in. Belediye ya da bir devlet dairesi olması gereken yapının dik çatısına büyük bir saat konulmuştu. Çift sütun üzerinde duran terasında ise bir nöbetçi dikiliyordu. Alanın ıssızlığına karşın birtakım iniltiler çarptı Andrey'in kulağına. İyice dikkat edip bakınca yerde kıpırdamadan yatan insan gövdeleri gördü. Bunların ölü mü, yoksa uyuyor mu olduklarını anlamaya çalışırken ayağı bir şeye takıldı. Durup eğildi, bir kadın ölüsüydü bu. Görünüşe bakılırsa Yahudiydi. Giyinişinden genç olduğu anlaşılmakla birlikte, çektiği acılardan zayıflayıp çarpılan yüzü zavallıcığı çok yaşlı gösteriyordu. Başına kırmızı bir ipek mendil sarmıştı. İki yandan bağladığı çift sıra inci ya da boncuk dizisi arasından fırlamış kıvrım kıvrım saç demetleri damarları görünen kuru boynuna dökülüyordu. Kadının yanında küçük bir çocuk vardı. Minicik elleriyle annesinin cılız memelerine yapışmış, ama süt bulamadığı için öfkeden tırnaklarını geçirmişti.

Ağlayacak, bağıracak gücü kalmamış olacak ki, tısı çıkmıyordu; inip kalkan küçük karıncığından henüz sağ olduğu, fakat çok geçmeden öleceği anlaşılıyordu.

Andrey ile yol göstericisi yan sokaklara saptılar. Sapar sapmaz da çıldırmış gibi üzerlerine saldıran bir adamla karşılaştılar. Adam Andrey'in değerli yükünü görür görmez tanımıştı. "Ekmek! Ekmek!" diyor da başka bir şey söylemiyordu. Andrey bir itimlik canı kalan zavallıya elinin tersiyle şöyle bir vurdu, sonra da acıdığı için önüne bir ekmek attı. Adamcağız ekmeği kudurmuş bir köpek gibi dişleriyle paraladı; onun da aç midesine dayanılmaz sancılar girdi, hemen oracıkta kıvrana kıvrana öldü.

Her adımda açlığın korkunç görüntüleriyle karşılaşıyorlardı. Sanki evlerinde, oturmaya dayanamayan insanlar gökten yiyecek bir şey düşer umuduyla sokaklara dökülmüşlerdi. Kapısının önünde oturan yaşlı bir kadın gördüler. Ölmüş müydü, uyuyor muydu, yoksa bayılmış mıydı; ilk bakışta belli değildi. Başka bir evin çatısında, kendini direğe asmış bir adam sallanıyordu. Zayıf mı zayıf, çiroz gibi bir adam. Açlığın acılarına katlanamaycağını anlayınca yaşamına kendi eliyle kıymıştı.

Andrey bütün bunları görünce kendini tutamadı.

- Bu insanlar yaşamlarını uzatmak için neden her çareye başvurmuyorlar? diye sordu. Ölüm kapıyı çalınca iğrenmek, tiksinmek diye bir şey kalmaz, eti murdar olan hayvanlar bile yenir.

- Ne varsa hepsini yedik. Koca kentte bir at, bir köpek, bir sıçan bile bulamazsın. Yiyeceklerimiz hep dışardan, köylerden günü birliğine geldiği için evlerimizde bir şey saklamazdık.

- Öyleyse açlıktan sapır sapır dökülürken kenti nasıl kurtaracaksınız?

- Voyvoda teslim olmayı tasarlıyordu ama dün sabah Bucak'taki alay komutanından şahinle bir haber geldi. Bir süre daha dayanmamızı, kenti teslim etmememizi istiyormuş. Yola çıkan başka bir alayla birleşir birleşmez bizleri kurtarmaya gelecekmiş. Şimdi her dakika onları bekliyorlar. Bak, işte bizim eve yaklaşıyoruz.

Öbür evlere benzemeyen, küçük küçük tuğlalardan yapılmış bu iki katlı güzel konakta uzaktan Andrey'in dikkatini çekmişti. Alt kat pencerelerinin çıkıntılı granit taşlarıyla çerçevlenmesi, üst katın kemerli bir köprüye benzetilerek her kemer arasına armalar oturtulması, konağı bir İtalyan mimarının yaptığını gösteriyordu. Aynı armalar evin köşelerine de konmuştu. Renkli tuğlalardan yapılmış geniş bir merdivenden, öndeki geniş alana iniliyordu. Alt basamağın iki yanında, kollarının arasında birer uzun saplı tahta tutan, ellerine dayanarak oturan iki nöbetçi vardı. İkisinin de aynı duruşu almaları, yerlerinden hiç kıpırdamamaları, birer heykel olduklarını getiriyordu insanın aklına. Uyumadıkları halde olan-bitene aldırdıkları yoktu, merdivenden çıkanlara başlarını kaldırıp bakmadılar bile.

Andrey ile Tatar kızı merdivenin üst başına vardıkları zaman, tepeden tırnağa silahlanmış, sırmalı urbalar giymiş, elinde dua kitabı tutan başka bir nöbetçiyle karşılaştılar. Yeni gelenleri görünce nöbetçi yorgun gözlerini kaldırıp baktı, fakat Tatar halayığın söylediği birkaç sözcük üzerine yeniden kitabına eğildi. Geniş bir odaya girdiler, burası evin sofası olmalıydı. Çeşitli pozlarda oturan askerler, yazıcılar, uşaklar, şarap sunucuları doldurmuştu koca odayı. Lehistan ordusundan bir beyin ne derece yüksek rütbeli, varlıklı olduğu kapısındaki adamların sayısından bellidir. Havaya yeni söndürülmüş mumların kokusu sinmişti. Doğan güneşin aydınlığı parmaklıklı pencerelerden içeri dolduğu halde, odanın ortasında duran, adam boyu iki şamdanda hâlâ mumlar yanıyordu. Andrey, tam karşısına gelen, oymalı meşe ağacından yapılmış armalı büyük kapıya yöneldiyse de Tatar halayık yeninden tutup çekti, ona yan duvardaki küçük kapıyı gösterdi. Önce bir koridora, oradan loş bir odaya girdiler. Kepenklerin yarıklarından süzülen aydınlıkta ancak kırmızı kadife perde ile büyük bir resmin parlayan yaldızlı çerçevesi seçilebiliyordu. Tatar kızı Andrey'e beklemesini işaret etti, kendisi ise, içinden pırıl pırıl ışıklar gelen baka bir odaya girdi. Odadan fısıltılar, alçak sesli konuşmalar duyuldu, yüreği hop etti Andrey'in. Kapı aralığından selvi boylu bir kızın şöyle

bir geçiverdiğini gördü, uzun saç örgüleri omuzlarından aşağı dökülüyordu. Halayık kız geri döndü, ona gelmesini söyledi. Andrey içeri nasıl girdi, arkasından kapı nasıl kapandı; hiç anlayamadı. Oda iki şamdanla aydınlanıyordu; köşede de basamaklı bir kürsü, kürsünün üstünde ise Meryem Ana tasvirinin önünde yanan bir kandil vardı. Katolikler dua ederlerken dizlerini bu basamaklara koyarlar. Ama Andrey'in gözleri başka bir şey arıyordu.

Başını öbür yana çevirdi, çevirir çevirmez, kollarına atılacakmış gibi uzanan, fakat son anda taş kesilmişe benzeyen bir genç kızla karşılaştı. Doğrusunu söylemek gerekirse kendisi de çok şaşırmıştı. Çünkü önünde duran kız iki yıl önce tanıdığı dilberden tümüyle değişik, ondan kat kat üstün bir varlıktı. Önceki güzelliği ressamın hoş bir taslağı sayılırsa, şimdikine son fırçayı da vurup bitirdiği, olgun, eksiksiz bir tablo denilebilirdi. Eski hoppamsı, şirin kız gitmiş, yerine, gözleri kamaştıran genç bir kadın gelmişti. Andrey'e çevirdiği bakışlarında içindeki duyguların izleri, kırıntısı değil, tümü vardı. Daha kurumaya vakit bulamamış gözyaşları gözlerine ayrı bir parlaklık, ayrı bir çekicilik veriyordu. Göğsü, boynu, omuzları doğa ananın verebileceği en kusursuz güzellikte bütünleşmişti. Eskiden yüzünü çevreleyen, kıvrım kıvrım uçuşan saçlar, şimdi örülüp toplanmış; örgülerin birkaç dalga dalga omuzlarına, göğsüne dökülmüştü. Yüzünün çizgileri öylesine değişmişti ki, Andrey bu yüz ile düşlerini dolduran sevgilisi arasında bir benzerliği boşuna aradı durdu. Benzinin uçukluğu, güzelliğini soldurmak şöyle dursun, bu yüze başka bir alımlılık, karşı konulmaz bir çekicilik veriyordu. Andrey sevgilisini böyle değişmiş bulunca saygıyla karışık bir korku duydu, kızın karşısında dondu kaldı.

Voyvoda'nın kızının onu görür görmez büyülendiği anlaşılıyordu. Kazak delikanlısı da değişmiş, erkek güzelliğinin doruğuna erişmişti. Bütün kımıltısızlığına karşın yüzünden, gövdesinden, bacaklarından çevikliği, erkek gücü fışkırıyordu. Parlayan gözlerinin sert bakışları, kadife kaşlarının yay gibi bükülüşü, gençlik ateşiyle tutuşan yüzünün tunçlaşmış esmerliği, ipek parlaklığındaki bıyıklarının dikliği genç kızı ta yüreğinden vurmuştu.

Sesinin titremesini önleyemediği belliydi.

- Yaptığın bu iyiliğe nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum, yüce gönüllü yiğidim! dedi. Benim gibi güçsüz bir kadın değil, Ulu Tanrı versin cömertliğinin ödülünü.

Gözlerini indirdi, uzun kirpikli göz kapakları yarım ay biçiminde kapandı. O güzelim yüzü öne eğilmiş, yanaklarında bir pembelik belirmişti. İçindeki ateşli duyguları dile getirmek için yanıp tutuşan Andrey'in dili tutuldu birden. Sesinin kesildiğini, dudaklarının kenetlendiğini hissetti. Papaz okulunda okumuş, savaş alanlarında eğitilmiş bir göçebenin işi değildi anlaşılan bir genç kıza karşı duygularını anlatmak. Kazak olarak yaratılmaktan dolayı büyük bir öfke duydu.

O sırada Tatar halayık içeri girdi. Ekmeği dilim dilim kesmiş, altın bir tepsiye koymuş, hanımına sunuyordu.

Güzel kız bir halayığa, bir ekmeğe baktı, sonra gözlerini Andrey'ye çevirdi... Neler yoktu ki bu süzgün bakışta? Yüreğini dolduran sevgiyi açıkça söyleyememenin acısını bu bakıştan daha etkili ne anlatabilirdi? Andrey birdenbire rahatladı, şaşkınlıktan kurtuldu. Yüreğine vurulan zincirler çözülmüştü artık; duygularını sözlerle, birçok sözlerle anlatabilirdi. Ama genç hanım halayığına dönüp;

- Anneme de götürdün mü, diye sordu.

- Anneniz uyuyor, efendim.

- Ya babama?

- Götürdüm, kendisi gelip yiğide teşekkür edeceğini söyledi.

Voyvodanın kızı ekmekten bir dilim alıp ağzına götürdü. Sevgilisinin kar gibi beyaz parmaklarıyla ekmeği koparıp yediğini seyretmek Andrey'e mutlulukların en büyüğünü veriyordu; fakat birden aklına, verdiği ekmeği yer yemez gözünün önünde kıvranarak ölen aç adam geldi. Yüzü sarardı, kızın elini tutup;

- Yeter artık, hepsini yeme, dedi. Çoktandır aç duruyordun, ekmek dokunur sana.

Kız ekmeği tepsiye bıraktı, Andrey'in gözlerinin içine baktı. Her deneni dinler, uslu bir çocuk gibiydi. Onun bu bakışını hangi sözler anlatabilirdi? Hayır, ne bir genç kızın göz-

lerinde okunan derin anlamı, ne de ona vurgun delikanlının gönlünde kopan fırtınayı hiçbir yazarın kalemi, hiçbir ressamın fırçası, hiçbir yontucunun keskisi anlatamazdı.

Andrey'in gönlü, ruhu, bütün duyguları coşku içindeydi.

- Ey, gönlümün sultanı! dedi. Ne istersen, ne dilersen dile benden! Her emrin başım üstüne! En olmayacak şeyleri buyur, koşup her buyruğunu yerine getireyim. Senin için yapmayacağım, başaramayacağım iş yoktur. Canım yoluna kurban olsun! Kutsal Haç üzerine yemin ediyorum, canımı uğruna seve seve veririm... Kendi mülküm olan üç çiftliğim, babamın yılkısının yarısı, annemin babama getirdikleri, ondan saklı olarak biriktirdikleri büyük bir servet sayılır. Kazakların arasında kimsenin silahları benimkiler kadar güzel değildir. Kılıcımın yalnız kabzası için yılkıların en iyisini, üstelik üç bin davar veriyorlar. İşte bütün bunları bırakmaya, yakmaya, yıkmaya, batırmaya hazırım. Yeter ki sen kara kaşının ucunu oynat. "Evet" de bana! Biliyorum, bu söylediklerim gülünç, yersiz kaçıyor. Bütün ömrüm papazlar okulunda, Zaporojyeli Kazaklar arasında geçti; onun için kralların, prenslerin diliyle konuşmayı, soylular gibi davranmayı beceremem. Ama Ulu Tanrı seni yalnız bizlerden değil, beylerin, paşaların kızlarından da ayrı yaratmış. Bizler senin kölen bile olamayız, sana ancak göklerdeki melekler hizmet edebilir!

Kız gittikçe artan bir şaşkınlıkla delikanlının söylediklerini dinliyor, sözlerinin bir tekini bile kaçırmıyordu. Ta yürekten gelen bu yalın sözlerde içine işleyen bir tutku, genç bir gönlün güçlü haykırışı vardı. Öne eğilerek güzel yüzünü delikanlıya çevirmiş, saçlarını arkaya atmış, dudaklarını aralamış, kocaman kocaman açılan gözlerini ona dikmişti. Genç Kazak konuşmasını bitirince kız da ona karşılık vermek istedi, ama sevdiği delikanlının hangi görevle kendi ülkesine geldiğini anımsayınca duraladı. Babası, kardeşleri, yurdu ondan başka şeyler beklemiyor muydu? Öç almak için kenti kuşatıp içindekileri korkunç bir ölüme terkedenler, karşısındaki gencin soyundan değiller miydi?.. Gözleri doldu, masanın üstünde duran ipek işlemeli mendili alarak yüzüne kapadı. Başını arkaya atmış ağlarken inci dişleriyle

alt dudağını ısırıyor, yüreğinde duyduğu acıyı göstermemek için mendiliyle yüzünü saklıyordu. Onun böyle kendinden geçmiş bir durumda ağladığını görenler zehirli bir yılan sokmuş sanırdı.

Andrey;

- Ne olur, bana bir sözcük söyle! dedi, kızın elini tuttu.

Sevgilisinin kadife teni eline değer değmez bütün damarlarını bir ateş sardı. Elinin içinde cansız duran yumuşak eli çekinmeden sıkıyordu şimdi.

Ama kızda hiçbir hareket yoktu; ne bir tek sözcük söylemiş, ne de mendili yüzünden indirmişti.

- Neden öyle üzgünsün? Söyle, bir derdin mi var? diye sordu.

Kız, yüzünden mendili aldı, saçlarını arkasına attı, derinden gelen bir ah çektikten sonra açıldı, kederini dile getirdi. Acısını öyle bir söyleyişi vardı ki, su başında biten sazlar hafif bir yel esince ancak böyle inler. İniltiyi durup dinleyen yolcunun yüreği dertle dolar; artık sönen akşamın güzelliğini, orakçıların şen türkülerini, yollardan geçen arabaların gürültüsünü görmez, duymaz olur.

- Ben üzülmeyeyim de kim üzülsün? diye başladı acı acı söylenmeye. Beni doğuran anaya, besleyip büyüten babaya yazık! Ne kara yazgım varmış benim! Feleğin ettiklerini celladım etmezdi. Ülkemizin en soylu prensleri, en zengin beyleri, paşaları, yabancı ülkelerin kontları, baronları; yiğitleri, kişizadeleri dizi dizi önüme geldiler. Hangisini istesem sevebilir, hangisini istesem dünyanın en mutlu insanı ederdim. En yakışıklısının, en seçkininin, en soylusunun kocam olması için elimi şöyle bir oynatmam yeterdi. Ama kör yazgım, kara talihim, onlardan birini sevmemi engelledi; gittim de bir yabancıya, bir düşmana gönül verdim. Ey, kutsal Meryem Ana! Nasıl bir suç işledim, ne günahım vardı ki, bu cezalara çarptırdın beni? Bolluk, zenginlik içinde büyütüldüm; önüme en lezzetli yemekler, en iyisinden şaraplar getirildi; ülkemizin en yoksul dilencileri gibi sürünecek olduktan sonra bütün bunlar neye yarar? Sürünmem yetmiyormuş gibi gözümün önünde annemin, babamın çırpına çırpına öldüklerini de mi

göreceğim? Keşke görmesem de onların yerine bin kez ben ölsem! Neymiş benim kara yazgım ki, ölmeden önce bilmediğim, tatmadığım bu aşk sözlerini duydum, yüreğim ateşle dağlandı! Son anımda içim parçalansın, acı yazgım daha acı gelsin, gençliğime daha çok ağlayayım, ölümden daha çok ürpereyim, en kutsal Meryem Ana, hem seni, hem feleğin ettiklerini yereyim diye mi işittim bu tatlı sözleri? Bağışla günahlarımı, Tanrım!..

Genç kız içini döktükten sonra yeniden sessizleşti. Kederden önüne düşen başı, bulutlanan alnı, umutsuz bakışları, önce gözyaşlarıyla ıslanan, sonra kuruyarak solgunlaşan yanakları, "Bu dünyada mutluluk denen bir şey var mıymış?" der gibiydi.

Andrey;

- Hayır, dünyanın en güzel, en iyi kadınının böyle acılar çekmesine kimsenin gönlü razı olmaz! diye haykırdı. Yeryüzündeki bütün güzellikler sana tapsın diye yaratılmışsın! Ölmek ne söz, böyle bir şeyi nasıl düşünebiliyorsun? Başım üzerine, kutsal bildiğim her şey üzerine and içerim ki, yaşayacaksın sen! Eğer yiğitliğimle, Tanrı'ya yakarmalarımla senin bu yavuz talihini yenemezsem, o zaman birlikte ölürüz. Önce ben ölürüm, ayaklarının dibinde can veririm. Ben yaşadıkça kimse bizi birbirimizden ayıramaz.

Kız o güzel başını usulca salladı.

- Yiğidim, kendini de aldatma, beni de... Ne yazık ki, beni sevemeyeceğini çok iyi biliyorum. Çünkü seni bekleyen bir görevin var; seni çağıran bir baban, arkadaşların, doğup büyüdüğün anayurdun var! Biz birbirimize ancak düşman olabiliriz!

Andrey başını sertçe silkti, kızın karşısında boylu boyunca dikildi.

Babam, arkadaşlarım, anayurdum varsa ne olmuş? Sen öyle sanıyorsan ben de diyorum ki, kimsem yok benim, kimsem yok!

Bunları söylerken dikbaşlı bir Kazak'ın önemli bir işe, herkesin göze alamayacağı bir işe karar verdiği zaman yaptığı gibi, yumruğunu sıkıp havada tutmuştu.

- Kim demiş Ukrayna benim yurdumdur diye? Bana orayı yurt olarak kim vermiş? Ruhumuzu saran, bizi okşayan neyse odur yurdumuz. Benim yurdum, bütün varlığım sensin. Yaşadıkça bu yurdu gönlümde taşıyacağım, onu kendimden ayırmayacağım. Görelim bakalım, hangi Kazak gelip beni ondan koparabilirmiş? Bu yurt için her şeyimi vermeye, kırıp dökmeye, yok etmeye hazırım!

Genç kız bir an heykel gibi dondu kaldı, gözlerini Kazak delikanlısının gözlerine dikti. Sonra şaşkınlıktan kurtularak koştu, pamuk kollarını sevgilisinin boynuna doladı, hüngür hüngür ağlamaya başladı. Ancak sevmek için yaratılmış, yüreğinin sesinden başkasını dinlemeyen, yüce duygulu bir kadın böyle davranabilirdi.

Birdenbire dışardan birtakım bağrışmalar, davul gümbürtüleri, boru sesleri yükseldi. Ama Andrey hiçbirini işitecek durumda değildi. Kızın sıcak soluğundan, yanaklarını ıslatan gözyaşlarından, pırıl pırıl bir ipek seli gibi yüzüne dökülen kokulu saçlarından başkasını duymuyordu...

O sırada Tatar halayık koşarak içeri girdi, çılgın gibi seviniyordu:

- Kurtulduk! Kurtulduk! Bizimkiler kente girdi. Ekmek, buğday, un getirdiler. Birçok da Zaporojyeliyi tutsak almışlar.

Ama Andrey de, sevgilisi de işitmediler onun ne dediğini. Andrey kendisini göksel duygulara kaptırmış, yanağına değen o hoş kokulu ağzı öpüyor, o dudaklar da öpüşünü geri çevirmiyordu. Gönüllerden kopup gelerek dudaklarda birleşen o öpüşme hazzı, insanın yaşam boyu bir kez tadabileceği bir duyguydu.

Babayiğit bir Kazak böyle harcadı kendini, yiğitliğine böyle leke sürdü. Artık bir daha ne Zaporojye'nin, ne baba ocağının, ne Tanrı'nın kilisesinin yüzünü görebilecekti. Ukrayna da oğullarının en yüreklisini, koruyucularından en iyisini bir daha göremeyecekti. Varsın koca Taras, soyunun onurunu lekeleyen böyle bir oğul yetiştirdiği için kırlaşmış perçeminden bir tutam saç koparsın, varsın onu her gün, her saat ilenerek ansın!..

VII

Zaporojyelilerin ordusunda bir gürültüdür, bir kargaşadır gidiyordu. Düşman destek kuvvetlerinin kente girdiğini önce kimse anlayamadı. Sonradan öğrenildi ki, kentin yan kapısını tutan Pereyaslav bölüğünün Kazakları bir gün önce içip içip sızmışlar; düşmanı baskın yapınca yarısı kılıçtan geçirilmiş, yarısı da neye uğradıklarını bilemeden tutsak edilmişler. Komşu bölükler patırtıdan uyanıp silahlarına sarılıncaya değin Lehliler kapıdan içeri girmeyi başarmışlar; üstelik karmakarışık bir durumda saldıran, yarı sarhoş, yarı uykulu Zaporojyelileri yaylım ateşine tutmuşlar.

Ataman bütün Kazakların toplanmalarını buyurdu, gelenler halka olup kalpaklarını çıkardılar. Ataman şöyle konuştu:

- Bu gece olup bitenleri gözlerinizle gördünüz, arkadaşlar. Bakın, içki denen zıkkım insanın başına ne işler açıyor! Düşmana rezil olduk! Bu huyunuzdan vazgeçmezseniz daha çok şey gelecek başınıza! İçki payınızı arttırdık diye hepiniz kör-kütük sarhoş oldunuz. Düşman bacağınızdan şalvarınızı çekip alsa, bir de suratınıza tükürse gene de farkına varamayacaksınız!

Kazaklar başlarını önlerine eğmiş, suçlu suçlu dinliyorlardı. Nezamaykov bölüğünün komutanı Kukubenko çıkıp bu sözleri yanıtlamasa daha da sessiz sessiz dinleyeceklerdi.

- Bir dakika, ağam! dedi Kukubenko. Ataman konuşurken sözünü kesmek törede yoktur ama işler hiç de senin söylediğin gibi olmadı. Koca bir Hıristiyan ordusunu kolayca suçlayamazsın. Eğer Kazaklar yürüyüş sırasında, çarpışırken, önemli bir görev yaparken içselerdi, yerden göğe hakkınız vardı, o zaman kellelerinin uçurulması gerekirdi. Fakat biz kentin kapısında kollarımızı kavuşturmuş bekliyor, hiçbir

iş yapmıyorduk. Hani, perhiz ayı falan da değildi ki, dinimiz içkiyi yasaklasın. Aylak bir adam oturup can sıkıntısından kafayı çekmişse, bence hiç günahı yoktur. Şimdi biz gider, uyurken baskın yapmanın ne demek olduğunu gösteririz düşmana. Zamanında çok dayağımızı yediler, şimdi de öyle bir sopa çekeriz ki, dünyanın kaç bucak olduğunu anlarlar!

Bölükbaşının konuşması Kazakların çok hoşuna gitmişti. Önlerine düşen başlarını biraz olsun dikleştirdiler, Kukubenko'yu onaylayanlar, destekleyenler çoğaldı.

Atamanın biraz ilerisinde duran Taras Bulba;

- Sen bu işe ne dersin, ağam? Kukebenko doğru söylemiyor mu?

- Hem de çok doğru söylüyor! Analaın ne yiğitler doğurduğunu görüyorsunuz. Güç duruma düşmüş birini azarlamakla, suçlamakla kimsenin eline bir şey geçmez. Hüner onu yüreklendirmek, onurunu yükseltmektir. Atı, suyunu içtikten sonra mahmuzlarsanız nasıl hızlı gittiğini bilirsiniz. İşte ben de sizi yüreklendirici sözler söylemeye hazırlanırken Kukubenko benden tez davrandı.

Zaporojyeliler komutanlarının konuşmasını da beğenmişlerdi. Yer yer;

- Doğru söylüyor! Tam yerinde konuştu! diye bağıranlar oluyordu.

Kır düşmüş tepe perçemleri, aklaşmış bıyıklarıyla boz şahinlere benzeyen yaşlı Kazaklar, önderlerini alçak sesle onayladılar.

- Haklı. İyi söylüyor...

Ataman;

- Arkadaşlar, beni iyi dinleyin! dedi. Kale duvarlarına tırmanarak, sular altından lağımlar kazarak kent düşürmek biz Kazaklara yakışmaz; Alman ustalarının yöntemini bırakın düşmanlarımız uygulasın. Anlaşıldığına göre Lehliler kente fazla yiyecek sokamamışlardır, kaç arabayla geldiklerini görmediniz mi? İçerdekiler günlerdir aç, bu yiyecek fazla dayanmaz onlara. Sonra hayvanları da ot ister, arpa ister... Eğer Katolik erenleri tepeden onlara çuval çuval buğ-

day atarsa, ona bir diyeceğim yok. Yalnız, papazlarının laf ebeliğinden başka bir işe yaramadığını biliyoruz... Sizin anlayacağınız, er-geç dışarı çıkacaklardır, kentte fazla duramazlar. Ordumuzu üçe ayırıp, üç çıkış kapısını tutacağız. Ana kapıya beş bölük, yan kapılara üçer bölük yeter. Diyadkov bölüğü ile Korsun bölüğü pusuya yatsınlar; Albay Taras Bulba da askerlerini alsın, pusuya girsin. Titarev bölüğü ile Timoşev bölüğü sağ kapıya, Sçerbinov ile Steblikov'un atlı birlikleri ise sol kapıya yedek güç olarak ayrılsın. Aranızdan çenesi kuvvetli gençlere düşmanı kızdırma görevi veriyorum. Lehlilerin aklı biraz kıt olur, sövüp saymaya hiç gelemezler. Bakarsınız, hemen bugün fırlayıverirler dışarıya. Her bölük komutanı bölüğünü iyice dolaşsın, gözden geçirsin, eksiği varsa Pereyavlas bölüğünden artanlarla doldursun. Adam başına birer somunla birer bardak şarap dağıtın. İçsinler de mahmurlukları geçsin. Ama dün akşamki yemekten sonra gene de yemeğe iştahları olur mu, bilmem... Öyle bir tıkındınız ki, geceleyin nasıl kimse çatlamadı, şaştım doğrusu. Bir diyeceğim daha var, o da şu: Eğer Yahudi meyhanecilerden biri hele bir parçacık içki vereyim desin, alnına bir domuz kulağı mıhlatıp baş aşağı astırmazsam bana da Kazak demesinler! Hadi, şimdi iş başına! Dağılın, arkadaşlar!

Başkomutanın buyruğunu duyan Kazaklar, bel kırıp oradan ayrıldılar, ancak hayli uzaklaştıktan sonra kalpaklarını giyebildiler. Yerlerine döner dönmez ilk işleri kılıçlarını, palalarını bilemek, barutluklarına barut doldurmak, arabaları son kez gözden geçirip atları tımar etmek oldu.

Alayına doğru yollanan Taras Bulba hep oğlu Andrey'i düşünüyordu. Başına bir şey mi gelmişti? Onu da ötekiler uyurken bağlayıp götürmesinlerdi? Ama Andrey düşmanın eline sağ geçecek yiğitlerden değildi. Ölüler arasında da bulunmadığına göre ne olabilirdi?.. Böyle dalgın dalgın yürürken alayın önüne varmıştı. Birinin, adıyla ona seslendiğini neden sonra duyabildi.

- Ne var? Ne istiyorsun? dedi sese dönerek.

Yahudi bezirgân Yankel'di onu çağıran. Önemli bir şey söyleyecekmiş gibi heyecandan kesik kesik konuşuyordu.

- Albayım! Bugün kentteydim, neler olduğunu bir bilsen! dedi.

Taras'ın ağzı şaşkınlıktan bir karış açık kaldı.

- Ne? Kentte miydin? Nasıl girdin oraya?

- Hepsini anlatacağım. Güneş doğarken baktım, bir gürültü oluyor. Kazakların ateşe başladığını duyunca kaftanımı kaptığım gibi seğirttim. İnan olsun kaftanın kollarını yolda giydim. Olup biteni bir an önce öğrenmek istiyordum. Tam kentin kapısına varmıştım, son Lehliler içeri giriyor. Başlarında da Yüzbaşı Galyandoviç var. Tanırım onu, üç yıl önce benden ödünç altın almış, vermemişti. Ben alacağımı istiyormuş gibi düştüm peşine, birlikte kente girdik.

- Demek, hem kente kaçak girdin, hem de adamdan alacağını istedin. Nasıl oldu da köpek gibi asmadılar seni?

- Asmaya kalktılar elbet. Adamlar tutup hemen oracıkta boynuma ipi geçirdiler. Ama ben yalvardım; borcunu ödemesi için istediği kadar bekleyebileceğimi, izin verir de öbür subaylardan alacağımı toplarsam kendisine yeniden borç vereceğimi söyledim. Böylece kurtardım yakamı. Bilirim, yüzbaşının çiftlikleri, malı-mülkü, üç konağı, Sklov'a değin uzanan geniş toprakları vardır ama paraya gelince Kazaklar bile katılamazdı. Silahlarını, giyim-kuşamlarını, donanımlarını onlar sağlamışlar.

- Pekiyi, neler yaptın kentte? Bizimkileri gördün mü?

- Nasıl görmem? Bir sürü tanıdıkla karşılaştım. İstka, Rahum, Samuylov, tefeci Hayvalok hepsi oradaydılar.

Taras kızdı:

- Canları cehenneme senin Yahudilerin! Bana ne onlardan! Sana bizim Zaporojyeliler'i gördün mü diye soruyorum.

- Hayır, kimseyi görmedim. Yalnız oğlun Andrey'i gördüm.

- Nasıl, Andrey'i mi gördün? Nerede? Ne yapıyordu? Çukura mı atmışlar? Elini-kolunu mu bağlamışlar? Hapse mi girmiş? Yoksa daha kötü bir şey mi?..

- Andrey efendimizin kılına dokunmak kimin haddine? Giyim-kuşamı pırıl pırıl, aslan gibi bir subay olmuş. Az kaldı tanıyamayacaktım. Sırma omuzluklar takmış, kollukları sırmalı, zırhları sırmalı, kemeri sırmalı, kalpağı sırmalı, hep altın sırmalar içinde. Bahar sabahı güneş nasıl ışıldar; kırlarda kuşların ötüştüğü, bülbüllerin şakıdığı, otların mis gibi koktuğu güzel bir günde güneş nasıl parlar? Andrey efendimiz de işte öyle parlıyordu. Voyvoda altına en iyi atını çektirmiş. Yalnız bu at iki yüz altın eder.

Bulba donup kaldı.

- Ne diye yabancıların giysisini giymiş?

- O giysiler daha güzel de onun için olsa gerek... Atına binmiş, ötekilerle birlikte eğitim yapıyordu. Leh beylerinin en zenginiymiş gibi caka satıyor, öğretiyor, öğreniyordu.

- Bunları yapmaya kim zorlamış onu?

Zorlandığını kim söyledi? Efendimiz, onun karşıya kendi isteğiyle geçtiğini bilmiyor muydunuz?

- Kim geçmiş karşıya?

- Andrey efendimiz...

- Karşıya mı geçmiş?

- Evet, karşıya geçmiş ya... Temelli onlardan yana olmuş.

- Yalan söylüyorsun, domuz kulaklı herif!

- Niçin yalan söyleyecekmişim? Yalan söyleyip de başıma bela mı alacağım? Efendisinin yanında yalan söyleyen bir Yahudi'nin köpek gibi asılacağını bilmiyor muyum?

Yani sen Andrey için dinini, yurdunu sattı mı diyorsun?

- Ben öyle bir şey demedim. Öbür yana geçtiğini söyledim, o kadar.

- Kıtır atıyorsun, Çıfıt köpeği! Dünya kurulalı beri Hıristiyan ülkesinde kimse yapmamıştır bunu. Bal gibi uyduruyorsun işte!

- Uyduruyorsam ocağıma baykuşlar tünesin! Babamın, annemin, kaynanamın, büyük babamın, dedemin mezarları-

na tükürsünler. Eğer efendimiz isterse, oğlunun niçin Lehliler'den yana geçtiğini söylerim.

- Söyle, haydi!

- Voyvoda'nın çok güzel bir kızı var da ondan. Öyle güzel bir kız ki, bir eşi daha bulunmaz.

Yahudi bunları söylerken, kızın güzelliğini yüzünde canlandırmak istercesine kırıttı, biçimden biçime girdi.

- Ee, güzelse ne olmuş?

- Oğlun bütün anlattıklarımı onun için yaptı. Bir erkek gönlünü bir kıza kaptırdı mı, suya basılmış pabuç köselesine benzer. İstediğin gibi eğer, bükersin onu.

Taras Bulba koyu koyu düşündü. Hoppa bir kadının, bir erkeğin başına açmayacağı iş yoktu. Kadın uğruna kendini yitirmiş insan az mıydı? Belliydi, Andrey kadına çabuk kapılacak yaradılıştaydı... Bunları düşünürken yerinde kıpırdamadan duruyordu.

Yahudi;

- Efendimize duyduklarımın hepsini anlatacağım, dedi. Gürültüyü ilk işittiğimde, baktım ki kente giriyorlar; ne olur, ne olmaz diye yanıma bir dizi de inci almıştım. "Kentte güzel hanımlar olduğuna göre, yemezler, içmezler, gene de inci-boncuk alırlar." diye düşündüm. Bizim yüzbaşının adamları beni bırakır bırakmaz doğruca Voyvoda'nın sarayına gittim. Amacım incileri göstermekti. Karşıma bir Tatar halayık çıktı. Anlattığına göre Zaporojyeliler kentten kovulunca hanımı ile sizin oğlan evleneceklermiş. Andrey söz vermiş onlara yardım edeceğine.

- Sen de öyle durdun, bir şey yapmadın ha? Şeytanın piçini geberteyim demedin?

- Neden öldürecekmişim? Karşıya kendi isteğiyle geçmiş bir insana ne denir? Madem hoşuna gitmiş, bırak kalsın orada!

- Hiç onunla yüz yüze geldin mi? Gördün mü onu?

- Gördüm ya... Dinim üzerine yemin ederim, gördüm. Boylu poslu, aslan gibi bir delikanlı. Hepsinden, ama hepsin-

den güzel, yakışıklı. Beni hemen tanıdı. Yanına çağırdı, dedi ki...

- Çabuk söyle, ne dedi?

- Beni önce parmağıyla yanına çağırdı. "Sen Yankel değil misin?" dedi. Ben, "Sen de, Andrey efendimizsin." dedim. "Bak, beni dinle!" dedi. "Söyle babama, söyle ağabeyime, söyle bütün Zaporojyelilere bütün Kazaklara, herkese söyle! Artık benim babam yok, ağabeyim yok, arkadaşlarım yok. Hepsi benim can düşmanım. Onlarla dişe diş çarpışacağım." dedi.

- Yalan söylüyorsun, Çıfıt'ın piçi! İsa'yı öldüren de senin gibi bir Yahudi değil miydi? Bütün söylediklerin yalan, köpeğin dölü! Defol, gözüm görmesin şeytan suratını! Yoksa seni hemen şuracıkta gebertirim!

Taras böyle diyerek kılıcını çekti. Yahudi öyle korktu ki, zayıf baldırlarının bütün gücüyle kaçmaya başladı. Geriye bile dönüp bakmaksızın Kazak arabalarının arasından seyirtirken Taras onu kovalamayı çoktan bırakmıştı. Öfkesini ilk eline geçenden çıkarmak onun gibi bir adama yakışır mıydı?

Birden aklına geldi, Andrey'in geçen gece bir kadınla birlikte yanından geçtiğini görmüştü. Bunu anımsar anımsamaz kır perçemli başı önüne düştü. Oğlunun böyle aşağılık bir iş yapacağına, ruhunu da, dinini de yabancıya satacağına inanmak istemiyordu.

Alayını alıp pusu kuracakları yere götürdü. Burası Kazakların çıkardığı yangınlardan kurtulmuş tek ormandı. Uman, Popoviçev, Kanev, Steblikov, Nezamaykov, Gurguzev, Titarev, Timoşev bölükleri atlısıyla, yayasıyla birer birer geçip kentin üç çıkış kapısını tuttular.

Aralarında yalnız Pereyaslav bölüğü yoktu. Çünkü önceki gece onlar fazlasıyla tıkınmışlar; ayıldıklarında kimi kendini düşmanlar arasında bağlı bulmuş, kimi de daldığı uykudan hiç uyanmaksızın kara toprağa girmişti. Bölükbaşı Hlib bile şalvarını, cepkenini giymeye fırsat bulamadan Lehlilerin eline tutsak düşmüştü.

Kenttekiler, Kazaklar arasındaki kıpırdanmayı görmekte gecikmediler. Kısa sürede tabyaların üstü askerle doldu. Birbirinden yakışıklı, gösterişli Leh subaylarına insan bakmaya kıyamazdı doğrusu. Beyaz tüyler dikilmiş tunç başlıkları güneş vurdukça pırıl pırıl parlıyordu. Kimi de başlarına pembe ya da mavi hafif kalpaklar giymiş, bunları cakayla yana eğmişlerdi. Sırmalı, işlemeli, kordonlu kaftanlarının omuzlarına öylece atıverdikleri için yenleri boşta sallanıyordu. Bütün bu giyim-kuşama, gümüş kakmalı kılıçlarına, tüfeklerine kim bilir ne kadar para dökmüşlerdi! Bucak alayının komutanı kırmızı şapkası, yaldızlar içindeki kaftanıyla en öndeydi. Herkesten uzun boyluydu, urbasının içine sığmayan ağır gövdesiyle pek kurumlu duruyordu. Başka bir yerde, yan kapılardan birinin yakınında ufak tefek, cılız bir albay daha vardı. Gür kaşlarının altında cin gibi parlayan, civelek bakışlı, ufak gözlerinden; sağa-sola fırt fırt dönerek kuru eliyle bir şeyler göstermesinden, yanındakilere durmadan emirler yağdırmasından bütün çelimsizliğine karşın askerlik işinden epey anladığı görülüyordu. Onun hemen yanında dikilen upuzun boylu, pos bıyıklı, al yanaklı bir yüzbaşı vardı. Yüzbaşının kanlı-canlı görünüşüne bakılırsa yemeyi-içmeyi pek sevdiği anlaşılabilirdi. Daha bir nice beyler, kişizadeler zengin giyimleri, pahalı silahlarıyla gelmişlerdi oraya. Kimisi devletin parasıyla, kimisi kendi altınlarını harcayarak, kimisi de dededen kalma konağında ne bulduysa Yahudi bezirgânlara rehin verip eline geçen paralarla donanıp kuşanmıştı. Soylu kişilerin yanlarında bir sürü de uşakları vardı. Efendilerinin sofrası çevresinde dört dönen bu dalkavuklar, fırsatını bulunca büfeden gümüş bir kupayı aşırıverirler, ertesi gün ise başka bir beyin arabasında uşak olarak bel kırarlardı. Kısacası, tabyanın üstünde her türlüsünden adam vardı. Yemeye bir dilim ekmek bulamayanlar, savaş için süslenip gelmişlerdi. Kazaklar surların önüne saf saf dizilmişler, hiç kıpırdamıyorlardı. Birkaçının elindeki, düşmandan alınmış kılıçların kabzalarında, tüfeklerin dipçiklerinde bulunan gümüş kakmaları saymazsak; hiç birinde altının, gümüşün parlaklığını göremezdiniz. Zaten Kazaklar savaşa giderken süslü püslü giyin-

meyi sevmezler. Şalvarlarının üstünde mintanları, bunun üzerine geçirdikleri zırhların giyile giyile rengini atıp kirlenmiş kırmızı kalpakları... Onların savaş urbaları bunlardı işte.

İki Kazak, saflardan ayrılıp atlarının üstünde tabyalara doğru ilerlediler. Biri genç, öbürü yaşlıca Ohrim Naş ve Mikita Golopitenko adlarındaki bu iki Kazak laf ebeliğiyle ün salmışlardı. Onların arkasından da Demid Popoviç geliyordu. Yıllardır Zaporojye'de boy gösteren bu sağlam yapılı Kazak ömründe çok şeyleri görüp geçirmişti. Bir akın sırasında Edirne kapılarına değin varmış, orada yakalanıp ateşe atılmış, saçı-sakalı, bütün yüzü yanmış bir durumda, ölümden kıl payı kurtulup gene Zaporojye'ye dönmüştü. O günden beri ağzı-yüzü düzelip hayli semiren, kömür karası gür bıyıklar bırakan, uzattığı tepe perçemini bir kulağına dolayan Popoviç, batıcı sözleriyle karşısındakinin içine işlemesini bilirdi.

- Görüyorum ki, bütün ordu pırıl pırıl giyinmiş, kuşanmış. Ama bu kaftanların altındaki yüreklerin korkudan nasıl küt küt attığını duymak isterdim! diye haykırdı.

İriyarı albay da yukardan bağırdı:

- Şimdi sizi yakalatıp bağlatırsam gününüzü görürsünüz! Hadi, verin atlarınızı, silahlarınızı! Sizinkileri nasıl bağlayıp götürdüğümüzü biliyorsunuz. Getirin de görsünler şu tutsakları!

Elleri arkalarına bağlı tutsakları getirdiler. En önde bölükbaşı Hlib yürüyordu, yakalandığı gibi bırakıldığı için üstünde ne mintanı vardı, ne de şalvarı. Hlib, arkadaşları karşısında çıplaklığından, uykulu bir köpek gibi sarhoş yakalanmasından utanıyor, başı önde duruyordu. Bir gecede saçları ağarmıştı.

Kazaklar aşağıdan;

- Tasa etme, Hlib, seni kurtaracağız! diye bağırdılar.

Bölükbaşı Borodatiy de;

Üzülme, dostum, dedi. Don-gömlek yakalandın diye keder etme! Böyle şeyler her yiğidin başına gelir. Seni çıplak bıraktıkları, ortaya böyle çıkardıkları için asıl onlar utansınlar!

Golopitenko tabyada duranlara sataşıyordu:

- Anlaşılan sizin kahramanlığınız uyuyanlara söküyor!

Lehliler de:

- Durun, gitmeyin! Tepenizdeki perçemleri keselim de elinize verelim, diye karşılık verdiler.

- Nasıl keseceğinizi pek merak ettik, diye haykırdı.

Sonra arkadaşlarına seslendi;

- Şu Lehlilerin söylediği de pek yalana benzemiyor. Başlarında o koca göbekli komutanları durdukça kolay savunurlar kendilerini.

Kazaklar Popoviç'in iğneleyici bir söz bulduğunu anladıkları için sordular:

- Neden kolay savunurlarmış kendilerini?

- Neden olacak; bütün ordu iri gövdesinin arkasına saklandı mı, artık mızrağı vuracağın adamı ara ki bulasın!

Kazaklar kahkahadan kırılıyorlardı. "Şu bizim Popoviç yok mu ya, adama bir takmaya görsün. Kimse dayanamaz." sözleri ağızdan ağıza dolaşıyordu.

Kazakların acı sözlerini işiten Lehliler sapsarı kesildiler. Albay beklenen işareti verdi.

- Çekilin, surlardan geri çekilin! diye haykırdı Kazak komutanı.

Zaporojyelilerin geri çekilmesiyle tabyalardan üzerlerine yaylım ateşi açılması bir oldu. Bir ara aksakallı Voyvoda göründü, hemen ardından da ana kapılar açılıp Lehliler dışarı taştılar. En önde sırmalı cepkenli atlılar gidiyordu. Onların arkasından zırhlı, tunç başlıklı, eli kargılı piyadeler yürüdü. Sonra her biri ayrı giyimli özel beylik orduları göründü. Gururlu beyler öbür askerlerin arasına karışmak istemiyorlar, öbek öbek kendi adamlarının ortasında gidiyorlardı. Gene sıra sıra askerin ardından yüzbaşı çıktı, onun arkasından da, savaşçıların başında iriyarı albay geliyordu. Son çıkan askerlerin arkasında ise kısa boylu, çelimsiz albay vardı.

Kazak ordu komutanı;

- Dizilip saf kurmalarını engelleyin! diye bağırdı. Bütün bölükler birden saldırın! Öbür kapıları tutan Kazaklar da

gelsin! Titarev bölüğü bir kanattan, Diyadkov bölüğü öbür kanattan saldırsın! Kukubenko, Polivoda, siz de geriden kuşatın! Çullanın üzerlerine, vurun, darmadağın edin!

Kazaklar dört bir yandan saldırıp Lehlileri çevirdiler, tüfekle ateş etmelerine bile fırsat bırakmadan kılıçlarıyla, kargılarıyla safların arasına daldılar. Kazaklarla Lehliler küme küme birbirine girmişti. Bir ana-baba günü, yiğitlik gösterisi başlıyordu şimdi.

Demid Popoviç kargısıyla üç piyadeyi delik-deşik etti, iki beyi de atlarının üzerinden yuvarladı.

- Ne güzel atlar! Çoktandır böylelerinde gözüm vardı! diyerek atları kırlara doğru kovaladı. Kazaklara bunları yakalayıp kösteklemelerini söyledi. Sonra aynı hızla çarpışanların arasına katıldı. Yere yuvarladığı Leh beyleri toparlanamamışlardı daha. Onlardan birini öldürüp ötekinin boynuna da kemendini geçirdikten sonra atının eğerine bağladı. Belinden elmas kabzalı kılıcını, altın dolu kesesini aldıktan sonra yedeğinde çekti götürdü.

Çiçeği burnunda, acar bir Kazak olan Kobita, Leh ordusunun yiğit bir cenkçisiyle gırtlak gırtlağa kapışmıştı. Epeyce süren bir boğuşmadan sonra tam sivri Türk kamasını çekip düşmanının göğsüne saplamıştı ki, kendisi de şakağından yediği yağlı bir kurşunla oracığa yığılıverdi. Onu yere yıkan, Leh savaşçılarının en ünlüsü, en gösterişlisi, kral soyundan gelme bir beydi. Selvi boyuyla al atının üstünde oradan oraya koşuyor, her yere yetişiyordu. İki Kazak'ı kılıcıyla ikiye bölmüş, yiğit cenkçi Fiyodor Korj'u atıyla birlikte vurup yere yuvarlamış, bir Kazak'ın atını yaraladıktan sonra kargısıyla da kendisini atının üstünden çekip almış, daha bir nicesinin kolunu, kellesini uçurmuş, en sonunda da Kobita'yı şakağından çivilemişti. Ne yiğit bir savaşçı olduğu atının üstünden hiç eğilmeyişinden belliydi.

Nezamaykov bölüğünün komutam Kukubenko:

- Ben boy ölçüşeceğim adamımı buldum! diyerek atını Lehli yiğidin ardına mahmuzladı.

Yıldırım gibi uçarken öyle bir çığlık kopardı ki, işitenlerin aklı yerinden oynadı, hayvanlar bile bir an sendelediler. At koşturan Lehli durup geriye dönmek istedi, ama korkunç çığlıktan ürken hayvan binicisini dinlemeyerek yana sıçradı, bundan yararlanan Kukubenko da kurşunu yapıştırdı. Kurşun Lehli yiğidin iki küreği arasına girmişti. Atından hemen yere düştüyse de kılıcını elinden bırakmadı, güçlükle kaldırdığı koluyla bir süre daha düşmanını vurmaya çalıştı. Kukubenko ağır palasını çıkarmıştı. Onu iki eliyle tutup Lehli beyin solgunlaşan ağzına soktu. Keskin pala ön dişleri kırdı, dili ikiye biçti, ense omurgasını parçalayıp toprağa saplandı. Böylece yere mıhlanan Lehlinin soylu kanı pınar gibi fışkırdı, altın sırmalı kaftanını ala boyadı. Kukubenko onu çoktan bırakmış, bölüğünün adamlarıyla birlikte yeni çatışmalara dalmıştı.

Uman bölüğünün başı Borodatiy, adamlarından ayrılıp Kukubenko'nun öldürdüğü Leh beyine doğru yürüyerek:

- İnsan böyle güzel şeyleri bırakır da gider mi? dedi. Ben kendi elimle tam yedi bey öldürdüm, hiçbiri de böylesine donanmış değildi.

Gözünü mal hırsı bürüdüğü için ölünün üstündekileri soymaya koyuldu. Sapı sedef kakmalı Türk kaması ile altın dolu kesesini kemerinden aldı; koynuna el atınca ince bir beze sarılmış gümüş bir madalyon, bunun yanında ise, yiğidin sevgilisinden aldığı, bir tutam saç buldu. Borodatiy bunlarla uğraşadursun, kırmızı burunlu Leh yüzbaşısı arkadan ona doğru hızla yaklaştı. Borodatiy daha önce onunla karşılaşmış, atının üstünden yere düşürdükten sonra yüzbaşıya unutamayacağı bir ders vermişti. İşte öldürdüğünü sandığı düşman ensesindeydi şimdi. Yüzbaşı kılıcını kaldırdı, Borodatiy toparlanmaya fırsat bulamadan boynuna indirdi. Zavallı Kazak'ın açgözlülüğü kötü sonuçlanmıştı: Kellesi bir yana, gövdesi bir yana uçtu, kanı kara toprağı suladı. Azgın Kazak ruhu, bu güçlü gövdeden neden böyle hemencecik ayrıldığını anlamadan, öfkeyle, somurtarak yükseldi göklere. Lehli yüzbaşı, kesik başı perçeminden yakalayıp atının eğirine tak-

mak istediyse de vakit bulamadı, Borodatiy'in öç alıcısı yetişti peşinden.

Atmaca gökte nasıl döner dönmez de avını görünce kanatlarını açıp süzülür, sonra, yol kenarında öten bıldırcına ok gibi saldırırsa; Taras'ın oğlu Ostop da Lehli subayın üzerine öyle atıldı, kemendi boynuna geçiriverdi. Kemendin ilmiği boynunu sıktığı yüzbaşının kırmızı yüzü morardı, eli belindeki piştovuna giderek tetiği çekti, fakat canı kesilen kolu titrediği için kurşun boşa gitti. Ostap, sımsıkı yakaladığı yüzbaşının atını durdurdu, eğerinden tek bir kaytan çekti. Lehliler savaşta tutsaklarını bağlamak için böyle kaytanlar kullanırlardı. Ostap kendi kaytanıyla yüzbaşının ellerini, ayaklarını bağladı, kemendin ucunu atının eğerine taktı, cesedi ovada sürüklemeye başladı. Atını koştururken Uman bölüğünün Kazaklarına;

- Borodatiy öldü, gidin de bölükbaşınıza son saygıda bulunun! diye bağırdı.

Bunu işitenler savaşı bırakıp ölünün başında biriktiler. Şimdi bir de yeni komutan seçmek gerekiyordu. Aralarında tartışmaya başladılar.

Uzun boylu çekişmeye gerek yok! dedi birisi. Taras Bulba'nın oğlu Ostap'tan iyisini mi bulacağız? Genç olmasına genç, ama bir nice Kazak kocasını cebinden çıkarır.

Ostap kalpağını çıkarıp onu seçenlere teşekkür etti; savaş sırasında bulunmaları dolayısiyle, toyluğunu, deneysizliğini ileri sürerek başlangıçta gösterilmesi gereken alçakgönüllü davranma geleneğine uymadı; Kazaklarını topladığı gibi savaş alanına götürdü. Böylece onu seçenlerin ne denli haklı olduklarını da göstermiş oluyordu.

Lehliler baktılar ki, işler sarpa sarıyor; saflarını yeniden toparlayıp çeki-düzen vermek için ovanın öbür ucuna yürüdüler. Ana kapının dibinde dört yedek bölük bırakmışlardı. Çelimsiz albayın bir işareti üzerine bu dört bölük Kazaklara yaylım ateşi açtılar. Fakat kurşunlar Kazaklara değil de, Zaporojye ordusunun gerilerine, çarpışanlara bel bel bakan

öküzlerin tepesine yağdı. Hayvanlar kudurmuşa döndü, korkunç bir böğürmeyle birlikte arabaları devirip Kazakları çiğneyerek sürü halinde koşmaya başladılar. Tam o sırada Taras Bulba alayını pusudan çıkardı. Onların çığlıklarını işiten öküzler bu sefer Leh birliklerine doğru dönüp, atlısı, yayasıyla önlerine kim çıktıysa tepeleyip geçtiler.

Zaporojyeliler bu işe çok sevinmişlerdi.

- Yaşasın, yiğit öküzler! Bize yük çekmede yardım ettiniz, şimdi de savaşta yardım ediyorsunuz! diye bağırdılar.

Yeni bir güçle saldırdılar, birçok düşman askerini öldürdüler. Metelitsa, Şilo, Pisarenko kardeşler, Vovtuzenko gibi pek çok Kazak bu çarpışmada büyük yararlık gösterdiler. Lehliler durumun kötüye gittiğini iyice anlamışlardı, alay sancaklarını bile almadılar, kapıları açmaları için tabyada duranlara bağırdılar. Demir dövmeli kapılar gıcırdadı; bitkin düşmüş, toza toprağa bulaşmış Lehliler, davarın ahıra girdiği gibi, sürü sürü kapıdan içeri daldılar. Zaporojyeliler arasında kaçanları kovalamak isteyen birçok kişi çıktıysa da Ostap kendi adamlarını bırakmadı.

Sakın ha, arkadaşlar! Kale duvarları tekin değildir. Oraya fazla sokulmaya gelmez.

Gerçekten de dediği doğru çıktı, tabyalardan açılan ateşle pek çok Kazak can verdi. Ataman, olanları görmüştü, gelerek Ostap'ı kutladı.

- Aferin delikanlı! Gençsin ama bölüğüne kocalardan daha iyi komuta ediyorsun!

Taras Bulba yeni bölükbaşını tanımak istedi. Ostap, Uman bölüğünün ilerisindeydi; kalpağını yana eğmiş, bölük asasını da eline almıştı. Taras, hemen anladı durumu; "Bizim oğlan yamanmış!" dedi. Koltukları kabararak oğluna gösterilen saygıdan dolayı Uman bölüğüne teşekkür etti.

Kazaklar, arabalara doğru çekildiler, tabyalar yeniden Lehlilerle doldu. Ama bu sefer cepkenleri parça parça olmuş, kaftanları kan içindeydi, tunç başlıkları tozdan görünmüyordu.

Zaporojyeliler aşağıdan bağırdılar.

- Nasıl, bizleri bağlayabildiniz mi?

Şişko albay elindeki kaytanı salladı.

- Sakın elime geçeyim deme! Görüyorsun, ip hazır.

Lehliler bitkin bir durumdaydılar. Gene de tehdidi bırakmıyorlardı. Şimdi daha da kızıştıkları için karşılıklı söz yarışı sürüp gidiyordu.

En sonunda Kazaklar dağıldılar. Kimi bir köşede savaşın yorgunluğunu çıkarıyor, kimi yarasına bir avuç toprak serptikten sonra düşmanın değerli giysilerinden kestiği parçaları sargı yerine kullanıyordu. Daha diri görünenler, arkadaşlarının ölülerini topladılar, onlara son saygıya hazırlandılar. Kargılarla palalarla çukurlar kazıldı; kalpakların içine, mintanların eteklerine konularak toprak dışarı taşındı; böylece mezarlar açılmış oldu. Ölülerini çukurlara koyup üstüne taze toprak attılar. Artık kurda-kuşa yem olmayacaklar, akbabalar gözlerini oymayacaktı. Lehlilerin ölülerini ise ürkek atların kuyruklarına ikişer üçer bağladılar; hayvanları arkadan kırbaçlayıp kovalayarak ovanın ortasına sürdüler. Atlar hendeklerden, sel yataklarından, çukurlardan, tümseklerden deli gibi koştukça kana, toza, toprağa bulanmış cesetler başlarını yerden yere vuruyorlardı.

Hava kararınca her bölük kendi arasında halka olup oturdu, savaştaki yiğitliklerden söz ettiler. O günün olayları nesilden nesile anlatılacak, bir gün gelip destanlaşacaktı. En son yatmaya giden Taras Bulba oldu. Çünkü Kazaklar Andrey'in düşman askerleri arasında bulunmayışına bir anlam veremiyordu. "Yezit oğlan, arkadaşlarına karşı çarpışmaktan utandığı için çıkmamıştır belki. Yoksa pis Yahudi yalan mı söyledi? Düşmana tutsak düşmüş de olabilir." diyordu kendi kendine. Ama Andrey'in kadınlara düşkünlüğünü, onların albenisine dayanamayacağını anımsayınca üzüntüsü yenilendi, oğlunu büyüleyen Leh güzeline karşı içinde büyük bir kin beslemeye başladı. Onu eline bir geçirse; "Tanrı seni övmüş yaratmış" demeden, gür saçlarından yakalayıp yere

çalar; ondan sonra Kazakların gözleri önünde takır takır sürüklerdi. Varsın ak memeleri, kar gibi omuzları kana, toza bulansın; oğlunun sarmaya doyamadığı bedeni param param parçalansın... Taras böyle kurup dururken ertesi gün onu neler beklediğini bir bilseydi!..

Yavaş yavaş üstüne bir ağırlık çöktü, derin bir uykuya daldı. Ateş başlarında bekleyen nöbetçiler gözlerini kırpmadılar, sabaha dek karanlığın içinde düşman gözlediler.

VIII

Güneş daha tam öğlenki yerine varmadan Kazaklar önemli bir konuyu görüşmek üzere toplandılar. Çünkü seferde olmalarından yararlanan Tatarların Zaporojye'ye baskın yaptığını öğrenmişlerdi. Güzel yurtları talan edilmiş, yeraltında gizledikleri hazine çalınmış, geride kalan insanlar kılıçtan geçirilip tutsak edilmiş, yılkılar, sığırlar, davarlar Perekop'a doğru sürülüp götürülmüştü. Bütün bunları haber veren de Maksim Goloduha adında yiğit bir Kazaktı. Anlattığına göre son anda Tatarların elinden kurtulmayı başarmış, bir Mirza öldürüp kemerinden altın kesesini almış, Tatar kılığına girip bir Tatar atına bindikten sonra iki gün, iki gece dörtnala at sürmüş. Atı yorgunluktan ölünce ikincisine binmiş. Onun da çatlaması üzerine bir üçüncüsüne atlayıp Kazakların bulunduğu yere varabilmiş. Dubno'nun kuşatıldığını yolda öğrenmiş. Kazakların konaklama yerine geldiğinde öylesine yorgundu ki, yurtta kalan Zaporojyelilerin her zamanki sarhoşlukları nedeniyle mi böyle bir baskına uğradıklarını, gizli hazinenin nasıl ele geçtiğini, neden Tatarlara karşı koyamadıklarını doğru-dürüst anlatamadan uyuyakaldı. Zavallı adam at koşturmaktan bitmiş, rüzgârdan, güneşten yüzü yanmış, davul gibi şişmişti.

Bu gibi durumlarda Zaporojyeliler hemen atlarına atladıkları gibi çapulcuların peşlerine düşerlerdi. Çünkü tutsak Kazakların Anadolu pazarlarında, İzmir'de, Girit'te satılığa çıkarılmadan önce ele geçirilmesi gerekiyordu. Eğer geç ka-

lırlarsa tepesi perçemli adamların kimlere satılıp, hangi konaklarda kölelik edeceklerini kimse bilemezdi. İşte bunun için toplanmışlardı alanda. Üstelik, atamanın buyruklarını dinlemeye değil, onunla denk birer arkadaş gibi görüşüp danışmaya geldikleri için kalpaklarını da çıkarmamışlardı.

Birkaç kişi;

- Önce kocalar konuşsun! dedi.

Bir-ikisi de;

- Ataman ne söyleyecek, onu dinleyelim! diye bağırdılar.

Bunun üzerine Kirdiyaga kalpağını çıkararak ileri yürüdü. Amacının, onlarla bir komutan gibi değil, arkadaş olarak konuşmak olduğunu göstermek istiyordu. Önce kendisine söz vermelerinden dolayı teşekkür ederek;

- İçinizde savaş alanlarında benden eski, benden akıllı kişiler çoktur, diye başladı. Ama önce bana konuşma hakkı verdiğinize göre benim söyleyeceğim şu. Hiç vakit yitirmeden Tatarların ardına düşmeliyiz. Tatarların nasıl insanlar olduklarını bilirsiniz, biraz ağırdan alırsak tutsak pazarlarında bile bulamayız soydaşlarımızı. Onun için size öğüdüm, durmayalım gayrı. Buralarda çok oyalandık. Lehliler de kim olduğumuzu iyi öğrendiler. Dinimizin öcünü aldığımıza göre aç bir kentin önünde beklemekle ne geçecek elimize? Ben "Hemen yürüyelim" derim, geç kalmayalım!

Kazak birlikleri arasında; "Gidelim! Durmayalım!" bağrışmaları yayılmaya başlamıştı. Taras Bulba bundan hiç hoşlanmadı. Dağ tepelerinde üzerlerine kuzey kırağıları düşmüş çalıları gibi yarısı kara, yarısı ak kaşlarını çatıp gözlerini üstüne indirerek:

- Hayır, ağam, senin öğüdün öğüt değil, dedi. Senden böyle bir konuşma beklemezdim. Lehlilerin tutsak aldığı arkadaşlarımızı unutuyorsun anlaşılan. Can yoldaşlığının en kutsal töresini ayaklar altına almak, onları düşmana bırakmak mı istiyorsun? Ukrayna'daki atamanımızın, bir nice Rus yiğidinin başına gelenleri bir düşün! Onlar gibi bunların da diri diri derileri mi yüzülsün? Gövdeleri parça parça edi-

lip panayırlarda mı dolaştırılsın? Lehlilerin kutsal varlıklarımızı aşağılaması yetmedi mi? Sana soruyorum, buradaki herkese soruyorum: Neyiz biz, ne biçim adamlarız? Arkadaşını düşmana bırakan, onun yaban ellerde köpek gibi gebermesine göz yuman bence Kazak değildir. Kazaklık onurunu beş paralık edenin, ak sakalına tükürtenin, töresine sövdürenin yanında yokum ben. Tek başıma da olsa kalacağım!

Bu sözler üzerine Zaporojyeliler derinden sarsıldılar. Ataman;

Yiğit albay, güzel söylüyorsun, ama Tatarların eline düşenlerin de arkadaşlarımız olduklarını unutmuşa benziyorsun, dedi. Şimdi biz onları kurtarmazsak ne olurlar, biliyor musun? Hepsi köle olup satılırlarken birçok Hıristiyanın kanı pahasına kazandığımız hazinemiz de gider elimizden.

Kazaklar derin derin düşünmeye başladılar. Ne diyeceklerini bilemiyorlardı. Adının kötüye çıkmasını istemediği için kimse ağzını açmıyordu. O zaman Kazak ordusunun en yaşlısı olan Kasyan Bovdiyuk ortaya geldi. Bütün Kazaklar ona büyük saygı beslerlerdi. Çünkü iki kez atamanlığa seçilmiş, savaşlarda büyük yararlıkları görülmüştü. Artık iyice kocadığından çarpışmalara katılmaz; gününü yan gelip yatmakla, çubuğunu tüttürüp savaş öyküleri dinlemekle geçirirdi. Kimsenin sözüne karışmaz, hele öğüt vermekten hiç hoşlanmazdı. Konuşulanları sessizce dinlerken, arada bir parmağıyla kısa çubuğunun külünü silkelerdi, o kadar. Onun, böyle gözlerini yarı kapatıp kımıldamadan duruşundan, pek çokları uyuduğunu sanırdı... Hayli zamandır Zaporojye'den ayrılmadığı halde bu sefer o da gelmek istemiş, kollarını açıp:

- Yahu, ben ne güne duruyorum? Geleyim, belki bir işe yararım, demişti.

Kasyan Bovdiyuk ortaya gelince Kazaklar dikkat kesildiler, çoktandır sesi çıkmayan saygıdeğer kocanın söylediklerini can kulağıyla dinlediler.

- Ağalar, kardeşler, size bir çift sözüm var, diye söze başladı. Bu ihtiyarın söylediklerine iyi kulak verin! Komutan doğru konuştu. Ordunun başı olarak askerlerini, hazinesini

korumak önce onun görevidir. O bakımdan iyi konuştu, yerinde konuştu. Şimdi gelelim Albay Taras'ın söylediklerine... Benim diyeceğim şu ki, Tanrı ona uzun ömürler versin, Ukrayna'ya bağışlasın böylelerini. Onun sözleri de doğrudur, böyle konuşmakta yerden göğe kadar hakkı vardır. Çünkü onurlu bir Kazak'ın yapması gereken ilk iş arkadaşını düşünmek, onu korumaktır. Bunca yaş yaşadım, ne bir Kazak'ın arkadaşını düşmana bıraktığını işittim, ne de yakınına hayınlık ettiğini. Buradakiler de arkadaşlarımız, oradakiler de... Hangisinin çok olduğu önemli değil; hem buradakiler, hem oradakiler bizim can yoldaşlarımızdır. İşte onun için size diyeceğim şu: Tatarların eline düşen Kazakları sevenler onlara yardım etsin, Lehlilere tutsak düşünleri sevenler ise burada kalıp savaşsınlar. Ordunun yarısını alıp Tatarları kovalamak atamanın boynunun borcudur. Ordunun öteki yarısı ise kendine bir baş seçer. Ak sakalıma bakar da sözümü dinlerseniz, Taras en uygun adamdır. Yiğitlikte, gözüpeklikte üstüne yoktur.

Bovdiyuk böyle deyip sustu. Akıllarını başlarına getirdiği için bütün Kazaklar ondan hoşnut kaldılar. Kalpaklarını çıkarıp havaya atarak;

- Sağol baba, çok yaşa! diye bağırdılar. Sustun sustun ama sonunda pek bilgece konuştun. Sefere çıkarken, "Belki de bir işe yararım" demiştin. Bundan büyük yararlık mı olur?

Ataman Kirdiyaga;

- Ne dersiniz? Yapalım mı babanın dediğini? diye sordu.

Kazaklar;

Yapalım! Yapalım! Buna dünden hazırız dediler.

- Öyleyse toplantıyı bitiriyoruz...

- Karar verilmiştir...

- Şimdi komutan olarak beni dinleyin arkadaşlar!

Ataman böyle diyerek kalpağını giydi, öne yürüdü. Bütün Zaporojyeliler kalpaklarını çıkardılar, bir başkomutanı dinlerken yaptıkları' gibi, başlarını eğip yere baktılar.

- Benimle gelecekler sağa, burada kalacaklar sola ayrılsınlar. Bir bölüğün büyük bir kısmı ne yana geçerse bölükbaşı da oraya geçer. Bölükten artanlar ise başka bir bölüğe katılırlar.

Kazaklar ayrılmaya başladılar, kimi sağa geçti, kimi sola. Bölüğün çoğunluğunun gittiği yere bölükbaşı da gitti; geri kalanlar başka bir bölüğe katıldılar. Sonunda görüldü ki, gitmek isteyenlerle kalmak isteyenler birbirlerine denk düşüyor. Nezamaykov bölüğünün hemen hepsi, Popoviçev bölüğünün yarısından çoğu, Uman bölüğü ile Kanev bölüğünün hepsi, Steblikov bölüğü ile Timoçev bölüğünün çoğu kalanlar arasındaydı. Öteki bölükler çoğunlukla Tatarların peşine düşmeyi uygun bulmuşlardı. İki yanda da yiğit, gözüpek savaşçılar vardı. Perekatipole, Lemiş, Prokopoviç, Homa gidecekler arasındaydı. Güngörmüş koca Çerevatıy ile bir yere bağlanmayı sevmeyen, Lehlilerle kozunu paylaştığı için şimdi de Tatarlarla dövüşmek isteyen Demid Popoviç de onlara katıldılar. Nostiyugan, Pokrişka, Nevelıçkin bölüklerinin başları, daha birçok kahraman, bileğine güvenen Kazak, kılıçlarını, kollarının gücünü Tatarlara karşı denemeye niyetliydiler. Gidenler öyle de kalanlar onlardan aşağı mıydı? Hiç de değil! Demidroviç, Kukubenko, Vertıhvist, Balaban, Bulba'nın oğlu Ostap gibi bölükbaşları yanında Vovtuzenko, Çereviçenko, Stepan Guska, Ohrim Guska, Mikola Gustıy, Zadorojnıy, Metelitsa, İvan Zakrutıguba, Mosiy Şile, Diyogtiyarenko, Siderenko, Pisarenko ikinci bir Pisarenko, sonra üçüncü bir Pisarenko gibi bir nice babayiğit Kazak, Lehlilerle kıyasıya dövüşmeye karar verdiler. Çetin savaş yıllarında Anadolu kıyılarına, Kırım'ın bozkırlarına, tuzlu havuzlarına, Dinyeper'e dökülen küçüklü-büyüklü ırmaklara, koca nehrin büklümlerine, adalarına, hatta Moldav, Ulah illerine, Türk yurdunun içlerine sefere katılmış Kazaklardı hepsi de. Çifte dümenli kayıklarıyla Karadeniz'i bir baştan bir başa dolaşmış, o kayıkların ellisini bir araya getirip büyük gemilere saldırmış, nice Türk kalyonunu batırmış, bitmek-tükenmek bilmez savaşlarda fıçı fıçı barut yakmışlardı. Yaralarına sargı, ayaklarına dolak olsun diye değerli urbalarını mı

yırtmamışlar, şalvarlarının uçkuruna kese kese altın mı bağlamamışlardı?.. Ama sıra hovardalığa gelince bir insana ömür boyu yetecek parayı avuç avuç saçarlar, vur patlasın, çal oynasın eğlenirlerken sofralarına kim gelirse doyururlar, har vurup harman savururlardı. İçlerinde, Tatarların Zaporojye'yi ansızın basabileceğini düşünerek Dinyeper'in kamışlık, ıssız adalarına gümüş kupalar, altın bilezikler gömenler de olurdu ama, onların sakladıklarını Tatarların bulması şöyle dursun, zamanla gömü yerlerini kendileri bile unuturlardı. Dubno önünde kalıp arkadaşlarına yardım etmek, Ortodoksluğun öcünü Lehlilerden almak isteyen Kazaklar böyle insanlardı işte. Kocamış Bovdiyuk da kalanlar arasındaydı.

- Bu yaştan sonra Tatarların peşine düşüp de ne olacak? dedi. Yiğit bir Kazak'ı bekleyen ölüm burada da var. Canımı savaş alanında, din uğruna şehit olarak alsın diye Tanrı'ya yakardım durdum. Dualarım yerini buldu. Yaşlı bir Kazak için bundan şanlı ölüm olmaz...

Kazaklar, ikiye ayrılıp karşılıklı iki safta bölük bölük toplandılar, ataman gelerek tam ortada durdu.

- Ey ağalar, birbirinizden hoşnut musunuz? Kırılan, gücenen var mı aranızda?

- Hayır, hoşnutuz birbirimizden.

- Öyleyse ayrılmadan öpüşüp kucaklaşın. Bir daha kimbilir birbirinizi ne zaman göreceksiniz! Belki de hiç göremezsiniz. Komutanlarınızın sözünden çıkmayın. Onurunuzu koruyun. Kazaklık onurunun ne demek olduğunu çok iyi bilirsiniz.

Kazaklar sırayla uğurlaşmaya başladılar. Önce bölükbaşları karşı karşıya geldi; bıyıklarını sıvazlayıp tokalaştıktan sonra birbirlerini bağırlarına bastılar. Kırlaşmış başlarını birbirlerinin omuzlarına koyarlarken; "Hoşçakal, kardeşim. Bir daha kavuşacak mıyız?" diye sormak istiyorlar, fakat ne demek istediklerini birbirlerinin gözünden anladıkları için susuyorlardı. Bu uğurlaşma töreni bu kadarla bitmedi. Lehlilere azaldıklarını sezdirmemek için ortalık kararıncaya değin beklemeye karar verdiler. Herkes kendi bölüğüne gidip öğle

yemeğini yedi. Sonra, yola çıkacaklar dinlenmek için yattılar. Sanki keyiflerince uyudukları son uykuymuş gibi derin bir uykuya daldılar. Ancak güneş batıp hava kararınca kalktılar. Dingiller, tekerlekler yağlandı, arabalar sıra olup yola düzüldü. Arabaların ardından yayalar, yayaların ardından da atlılar yürüdüler. Karanlıkta birbirlerini görmez oluncaya değin şapkalar sallandı. Atların ayak seslerinden, bir de gecenin karanlığından iyi yağlanmamış, ya da pası açılmamış arabaların gıcırtısından başka çıt çıkmıyordu.

Geride kalanlar hiçbir şey göremedikleri halde karanlıkta bir süre daha el salladılar. Sonra dönüp yerlerine geldiklerinde içlerine bir sızı çöktü. Çünkü arabaların yarısı gitmiş, yıldızların soluk ışıkları altında bomboş yerleri kalmıştı. O değerli arkadaşlarının çoğu yoktu artık, karşı koyamadıkları bir üzüntü içinde başlarını önlerine eğdiler, öylece durdular.

Taras, Kazakların içine çöken bu üzüntüyü, onların yiğitliğine yakışmayan bu durgunluğu gördü, ama bir şey demedi. Arkadaşlardan ayrılmanın verdiği bu yalnızlık duygusu geçmeli, buna alışmalıydılar. Onun için zamanı kollayacak, tam kıvamı gelince onları öyle bir tavlayıp coşturacaktı ki, eskisinden daha atak olacaklardı. Bu bir denize benzetilirse öbür uluslar onun yanında cılız birer dere kalır. Fırtınalı havada bu deniz kabarır, coşar, kükrer, hava durgunlaşınca da dalgalar yatışarak sütliman olur, uçsuz-bucaksız enginleriyle bakan gözleri dinginlik verir.

Taras adamlarını çağırıp arabalarından birini açmalarını buyurdu. Açmasını istediği araba, ötekilerden ayrı bir yerde duran, tekerlekleri çift kat şınalı, tıka-basa yüklenmiş, üstü manda derisiyle örtülmüş, katranlı halatlarla sımsıkı bağlanmış, ordusunun en iri yük arabasıydı. Taras'ın kilerlerinde yıllanmış iyi cins şarapların konulduğu fıçılar vardı içinde. Dillere destan bir savaşın sonunda kazanılacak büyük utkunun kutlanacağı mutlu günde içeceklerdi bu şarabı. Her Kazak'a bol bol yetecek kadar alınmıştı. Albayın buyruğunu duyan adamları palalarıyla bir vuruşta urganları kestiler, örtüyü kaldırdılar, fıçıları indirmeye başladılar.

Taras;

- Herkes alsın şaraptan! dedi. Karavanasiyle, at suvardığı tasıyla, çanağıyla, kalpağıyla, eldiveniyle, hiçbiri yoksa avcuyla alıp doya doya içsin.

Kazaklar karavanalarını, taslarını, çanaklarını uzattılar. Hiçbirini bulamayan iki avucunu birleştirip açtı. Taras'ın adamları kucaklarında fıçılarla, damacanalarla, cenkçilerin arasında dolaşıyor, herkesin kabını dolduruyordu. Ama içkilerini içmemeleri, işaret beklemeleri istenince kimse içmedi. Anlaşılan komutan konuşacaktı. Gerçekten de Taras'ın askerlerine söyleyecekleri vardı. İyi bir şarap ruha tek başına güç verirse de içmeden önce söylenecek birkaç uygun söz şarabın etkisini arttırır, içenlerin yüreğini pekiştirirdi.

- Ağalar, arkadaşlar! dedi. Bu şarabı beni ataman seçtiğiniz için dağıtıyorum sanmayın. Arkadaşlarınızdan ayrıldığınız için de değil. Başka zaman olsa beni seçtiğiniz için de, arkadaşlarınızdan ayrıldınız diye de içerdik, ama zaman o zaman değil şimdi. Bizi büyük görevler, Kazakların onurunu yükseltecek büyük işler bekliyor. Kutsal dinimizin yücelmesi için içelim! Yeryüzündeki bütün başka dinlerin batması, Hıristiyanlığın yayılıp güçlenmesi için içelim! Sonra yurdumuzun, Zaporojye'nin onuruna içelim. Güzel yurdumuzun elegüne karşı birbirinden yiğit, birbirinden gürbüz oğullar yetiştirmesi için içelim! Haydi, hepimizin sağlığına içelim arkadaşlar! Torunlarımız, torunlarımızın torunları bizimle öğünsünler; arkadaşlarımızı düşman eline bırakmadığımız için, dedelerinin yaptıklarıyla koltukları kabarsın diye içelim. Dinimiz aşkına içelim!

Ön sıralarda bulunanlar tok sesleriyle bağırdılar.

- Dinimiz aşkına içelim!

Genci, yaşlısıyla bütün Kazaklar din aşkına içtiler.

Taras Bulba, kadehini kaldırdı.

Yurdumuzun, Zaporojye'nin onuruna içelim!

Gene ön sıralardan;

- Zaporojye'nin onuruna! sesleri yükseldi.

Yaşlılar kırlaşmış bıyıklarını oynatarak, gençler yırtıcı kartallar gibi göz süzerek haykırdılar.

- Zaporojye'nin onuruna!

Ova bu haykırışlarla inim inim inledi.

Taras;

- Kadehimizi şimdi de din kardeşlerimiz adına yeryüzünde yaşayan bütün Hıristiyanlar adına kaldırıyorum! dedi.

- Yeryüzünde yaşayan bütün Hıristiyanlar adına! sesleri Kazak ordusunun saflarında bir süre daha yankılandı. Böylece taslardan, çanaklardan son yudum içkiler içilip bitirildi.

Kadehler boşalmıştı ama Kazakların kolları gene de havadaydı. Şarabın neşelendirdiği gözler ateş saçıyordu. Gelgelelim bu neşe, bu parıltılı savaşta yapacakları talandan; değerli silahlar, sırmalı kaftanlar, Çerkez atları, altınlar, gümüşler ele geçirmek hırsından ileri gelmiyordu. Hayır, hayır! Yalçın kayaların doruğuna konmuş bir kartalın, ayaklarının altında uzanan bir ovaya bakarken duyduğu hazdı bu. Ormanlar o yükseklikten, geniş düzlüğün şurasında, burasında çayır kümeleri gibi görünür; ovanın denizle birleştiği kıyılarda ufacık köyler, kentler vardır. Daha ilerde, sonsuz denizin yüzeyi gemiler, kalyonlar, her çeşitten mavnalarla doludur.

İşte Kazaklar, ovayı böyle yırtıcı kartal gözleriyle süzüyorlardı şimdi. Gelecekte onları kimbilir neler bekliyordu? Koca ovanın bütün o girintileri, çıkıntıları bir gün belki Kazak kanlarıyla sulanıp bembeyaz kemiklerle dolacak; parçalanmış arabalardan, kırılmış kılıçlardan, kargılardan ayak basacak yer kalmayacaktı. Akbabalar dört bir yana saçılmış Kazak kellelerinin başına üşüşüp kana bulanmış tepe perçemlerini, sarkık bıyıklarını didikleyecek, gözlerini oyup oyup dışarı çıkaracaktı. Ama Kazak kemiklerinin serildiği bu ölüm döşeğinden iyilik fışkıracaktı yeryüzüne. İşlenen en ufak sevap boşa gitmeyecek, Kazaklığın şanı, tüfek namlusundan silinen tozlar gibi uçuvermeyecekti. Bir gün gelir, ak sakalı göğsüne inen yaşlı bir ozan eline bandurasını alır; sözlerinden de, ezgisinden de erkeklik taşan bir destanla o savaşı söyler. O zaman Kazakların ünü yeryüzünü kaplar, gele-

cek nesillerde dilden dile dolaşır. Çünkü bakıra saf gümüş katılarak yapılan, usta işi kilise çanı insanları nasıl kutsal yakarıya çağırırsa; ozanın güçlü sesi de kentlere, köylere, evlere yayılarak güzel sözlerini onlara duyurur.

IX

Zaporojyelilerin yarısının Tatarları kovalamak için gittiğini kentte kimse işitmedi. Belediye konağının tepesindeki nöbetçi, Kazak arabalarının bir bölümü ormana doğru yola düzülünce, pusuya yatacaklarını sandı. Leh ordusundaki Fransız istihkâmcısı da öyle diyordu.

Kazak komutanının söyledikleri doğru çıkmıştı, çünkü çok geçmeden kentte yiyecek kıtlığı baş gösterdi. Eskiden bir ordunun nelere gereksinme duyacağı önceden hesaplanmadığı için sık sık bu gibi durumlar ortaya çıkardı. Kentte kıtlık başlayınca Lehliler kuşatmayı yarmayı denediler, ama yarısı öldürüldü, geri kalanlar ise canlarını zor kurtardılar. Kentteki Yahudiler bu çıkıştan yararlanıp havayı şöyle bir koklamışlar; Kazaklardan kimin nereye gittiğini, kalenin çevresinde kaç bölük asker kaldığını, bunların da ne yapmak istediklerini kısa sürede anlayıvermişlerdi. Haber hemen bütün kente yayıldı. Komutanlar yüreklendiler, Kazaklarla cenk hazırlığına koyuldular.

Kaledeki koşuşmaların artmasından, gürültü patırtıdan bir hazırlığın başladığını anlamıştı Taras. O da kendi ordusuna çeki-düzen verdi; alayını üç tabura ayırıp, surlarla kuşatır gibi her taburun çevresine yük arabalarını dizdirdi. Zaporojyelilerin bu savaş düzeninde yenildikleri hiç görülmemişti. İki bölük pusuya yatırıldıktan sonra, belki bir yolu bulunur da düşman süvarileri kovalanıp tuzağa düşürülür diye, ovanın bir ucuna kargı kırıkları, bozuk tüfekler, sivri kazıklar çakıldı. Bütün bu işler olup bittikten sonra Taras Bulba, Kazakları toplayıp bir konuşma yaptı. Amacı onlara öğüt verip yüreklerini pekiştirmek değildi, askerlerinin böyle bir konuş-

ma yapmasa da sağlam olduklarını bilirdi. İçinde biriken duyguların hepsini söyleyip bitirmek istiyordu.

- Arkadaşlar, Kazak dayanışması nedir, size onu anlatacağım, diye başladı konuşmaya. Ülkemizin tarihte eriştiği ünü dedelerinizden, babalarınızdan işitmişsinizdir. Halkımız kendini Yunan ulusuna tanıtmış, Bizans'ı kaç kere haraca kesmiştir. Bir zamanlar bu topraklarda bayındır kentler, zengin kiliseler, Rus kanından gelme beyler vardı. Uydurma Katolik krallarına kimse yüz vermezdi. Ama dinsizler gelmişler, soyup soğana çevirmişler bizleri. Kazaklar dımdızlak kalmışlar; yurtları, erini yitiren, kimsesiz dul karıya dönmüş. İşte şimdi el ele verip dayanışma kurmamızın tam zamanıdır. Arkadaşlık bunu gerektirir. Kardeşlik bağlarından daha kutsal bir şey var mı? Elbet ana-babalar çocuklarını sever, onların üstüne titrerler. Çocuklar da analarını, babalarını sayarlar. Böyle bir yakınlık değil benim söylemek istediğim. Hayvanlar da yavrularını sevmiyorlar mı? Soydaşlarına kan bağından başka bir şeyle, gönül bağıyla bağlanmak yalnız insanoğluna vergidir. Başka uluslarda böyle kardeşlik görülmüştür ama hiçbiri Rus toprağındaki arkadaşlıkla boy ölçüşemez. Her biriniz yabancı ülkelere gitmiş, oralarda uzun zaman sürtmüşsünüzdür. Bilirsiniz, orada da sizin gibi, benim gibi adamlar yaşar. Otursunuz, bir yakınınızmış gibi çekinmeden konuşursunuz. Ama bir de gönlünüz kabardı, duygularınızı söylemek istediniz mi, o zaman iş değişir. Aklı başında insanlardır hepsi de, oysa akıllı olmakla bitmiyor işler. Bize benzerlikleri yanında büyük bir eksiklikleri vardır. Evet, kardeşler, bir Rus'un bütün yüreğiyle, bütün benliğiyle sevmesini onlarda bulamazsınız.

Taras elini ileri uzattı, konuşmanın heyecanıyla başı sarsılırken kır bıyıkları titredi.

- Kardeşlerim, bizden başkası anlamaz bu duyguyu. Biliyorum, ülkemizde soysuzluktan geçilmiyor. Herkes ambarının tahılla, ahırının sığırla, kilerinin yıllanmış şarapla dolmasına bakıyor. Yabancı görenekler almış yürümüş; ana dilimizi konuşmaktan utanır, kardeş kardeşi saymaz olmuşuz. Ba-

kıyorsunuz, biri çıkıyor, din kardeşine hayınlık edip onları pazarda hayvan satar gibi satıyor. Leh kralının gözüne girmekte yarışıyor baştakiler. Bırakın kralı, sarı çizmeleriyle suratlarını tekmeleyen aşağılık Leh beyleri bile onlar için öz kardeşlerinden üstündür. Ama bayağılık çirkefine bulanmış, dalkavukluğun en düşüğünü benimsemiş bu alçaklarda bile Rusluk onuru büsbütün kırılmamıştır, biraz kırıntısı olsun kalmıştır. Bir gün gelince, saçlarını yolacak, başını taştan taşa vuracak, yaptığı alçaklıkları ödemek için acıların en ağırına katlanmaya razı olacaktır. İşte Rus illerinde dostluk bağları neymiş, görsün o zaman bütün dünya! Ölmek sırası geldi mi, Rus, gözünü kırpmadan ölecektir. Ölmekten korkmayan başka bir ulus bulabilir misiniz yeryüzünde? Rus'un yaradılışında yılgınlığın yeri yoktur!

Komutan Bulba, konuşmasını bitirdiğinde, Kazaklık uğrunda ağarttığı bıyıkları, kırlaşmış başı heyecandan titriyordu. Bu sözler orada bulunan herkesin içine işlemiş, ta can evinden vurmuştu. Yaşlı Zaporojyeliler başlarını sessizce önlerine eğdiler, gözlerinden inen yaşları yenleriyle usulca sildiler. Sonra, sanki söz birliği etmişcesine, hep birden ellerini kaldırıp, görmüş-geçirmiş başlarını sallayarak and içtiler. Taras Bulba, yaşam sıkıntılarının, binbir çeşit tasanın körelttiği duygularını alevlendirmiş, onlara bambaşka bir dirilik kazandırmıştı. Gençler bile, pırıl pırıl yüreklerinin tatmadığı o coşkuyu ta derinden duydular. O coşku onlara atalarından armağan değil miydi?

Bu sırada düşman ordusu trampet çalıp boru öttürerek kentin ana kapısından sökün etti. Leh soyluları, ellerini bellerine dayamışlar, askerlerinin ortasında çalım satıyorlardı. Saldırıyı Bucak alayının komutanı şişman albay yönetiyordu. Lehliler, öfkeden parlayan gözleri, güneşte ışıldayan zırhlarıyla tüfeklerini askerlerine çevirdiler, sıralarını bozmadan yürüdüler. Düşman tam tüfek menziline girince ilk ateşi Kazaklar açtı, hem de ateş üstüne ateş yağdırdılar. Bütün ova, çevredeki tarlalar, kırlar tüfek patırtısından inledi; soluk aldırmayan bir gümbürü sardı ortalığı. Lehliler, Kazakların ar-

dı arkası kesilmeden nasıl ateş ettiklerine şaşıp kalmışlar, arka sıradakilerin tüfekleri doldurup ön sıralara aktardığını anlayamamışlardı. Anladıkları tek şey, tepelerinden kurşun yağdığı, bir de koyu bir dumana gömüldükleriydi. Bu sisin içinde kimin ölüp, kimin kaldığı belli değildi. İşin sarpa sardığını anlayıp toparlanmak için geri çekildikleri, böylece barut dumanından uzaklaştıkları sırada saflarından birçok cenkçinin eksildiğini gördüler. Oysa Kazak ordusundan ölenler birkaç kişiydi. Onların bu aralıksız ateşi karşısında Leh ordusunun Fransız danışmanı bile hayran kalmıştı. Böyle bir savaş yöntemini hiçbir yerde görmediğini, Zaporojyelilerin uyguladığı taktiğin çok başarılı olduğunu söyledi. Hemen arkasından da Kazak ordusuna top ateşi açılmasını salık verdi.

Dökme demir topların geniş namlularından gümbürtüler koptu, bu gümbürtülerden yer-gök inledi, ovayı saran duman iki kat koyulaştı. Yanık barut kokusu ta uzak kentlerin sokaklarında, alanlarında duyuldu. Ne var ki, nişancılar namluları fazla yukarı çevirmişlerdi; kızgın gülleler büyük bir eğri çizerek, korkunç uğultularla Kazakların tepesinden aştı, hayli gerilere düştü. Güllelerin düştüğü yerlerden toprak sütunlar yükselmiş, koca koca çukurlar açılmıştı. Bu beceriksizliği görünce Fransız topçuluk uzmanı saçlarını yoldu; sağından; solundan vınlayan Kazak kurşunlarına aldırmaksızın topların başına geçti.

Taras Bulba, Nezamaykov bölüğü ile Steblikov bölüğünün başlarının üzerinde dolaşan tehlikeyi ta başından görmüştü.

- Binin atlarınıza da araba çemberinin dışına çıkın! diye kükredi.

Belki her iki bölüğün askerleri de buna pek fırsat bulamayacaklardı. Ama o sırada Ostap, bölüğünün adamlarıyla Leh topçu birliğine saldırdı. Altı fünyeciyi tepelediler, fitilleri havaya savurdular, geriye kalan dördüne sıra geldiğinde, Lehliler onları püskürttü. O sırada yabancı danışman fitili eline almış, topların en büyüğünün başına geçmişti. Hiçbir Kazak'ın ömründe görmediği, namlusundan bin ölüm kusan,

kocaman bir toptu bu. Ard arda dört top birden gürleyerek tozu dumana kattı, nice nice ocaklar söndürdü

Kim bilir kaç Kazak anası, kocamış kuru elleriyle bir deri bir kemik kalmış bağrını dövecekti! Gluhov'da, Nemirov'da, Çernigov'da, öteki kentlerde kaç gelin dul kalacak; pazarda gelip geçenleri çevirerek kocası mıdır, diye yüzüne bakacak, sevdikleri bir gün çıkagelir diye gözleri yolda bekleyecekti! Ama kentlerden sürü sürü asker geçecek, hiçbiri kocasına, yavuklusuna kavuşamayacaktı...

Yer yarılmıştı da Nezamaykov bölüğünün yarısı yerin dibine geçmişti sanki. Buğday tarlasına düşen dolu, altın sarısı başakları nasıl yerlere seriverirse, yiğit Kazaklar da öyle vurulup serilmişti toprağın üstüne.

Bölüğünün en iyi adamlarının yok olduğunu gören Kukubenko, öfkeden çılgına döndü. Kalan askerini toplayıp düşmanın üstüne öyle bir saldırdı ki, görülmeye değerdi. Karşısına çıkan ilk Lehliyi parçaladı, birkaç suvariyi atlarıyla birlikte kargısıyla delik-deşik etti. Sonra düşman topçusuna hücum edip toplardan birini ele geçirdi. O sırada Uman bölüğünün başı Stepan Guska da büyük topu almaya uğraşıyordu. Kukubenko bunu görünce, kendi adamlarını toplayarak düşmana başka bir yönden saldırdı. Bölüğünün askerleri nereden geçerlerse orada bir boşluk açıyorlardı. Böylece geçtikleri yerleri kasıp kavurarak hayli ilerlediler. Tırpanla biçilen buğday sapları gibi dökülüyordu. Lehliler, düşman safları gitgide seyrekleşiyordu. Araba çemberinin yanında Vovtuzenko, onun arkasında Çereviçenko, biraz ilerde Diyogtiyarenko, gerilerde Vertihvist durmadan düşman kırıyorlardı. Diyogtiyarenko, iki Lehliyi kargısına takarak attıktan sonra bir üçüncüsünün üstüne abandı. Ama babayiğit savaşçıydı. Lehli, pırıl pırıl koşumlu bir ata binmiş, yanına elli adamını almıştı. Diyogtiyarenko'nun elinden kurtulmasıyla onu altına alması bir oldu. Kılıcını kaldırıp vurmadan önce şöyle bağırdı:

- Sizi köpek Kazaklar! Karşıma çıkacak biri varsa gelsin, görelim!

- Ben varım! diyerek atıldı Mosiy Şilo.

Gözüpek Kazaktı Şilo, kaptanlık ettiği zamanlar başından çok şeyler geçmişti. Bir gün Trabzon yakınlarında arkadaşlarıyla birlikte Türklere tutsak düşmüştü. Kalyona forsa yapılarak ellerine, ayaklarına zincir vuruldu; birkaç hafta boyunca ağızlarına deniz suyundan başka bir şey girmedi. Tutsaklar birçok işkenceden geçirildiler, ama hepsi dayandı, hiçbiri dinini değiştirmedi. Yalnız Mosiy Şilo, baş bildikleri adam, hayınlık etti; kutsal dinini ayaklar altına alarak, başına Müslümanların sarığını doladı. Dinini değiştirdiğini görünce paşa onu yanına çağırdı, forsaların başına gardiyan yaptığını söyledi, zindanın anahtarını eline verdi. Bu durumun Kazaklara ne kerte ağır geldiğini anlatmaya gerek yok. En yakın arkadaşları düşmana katılır, sonra da yapmadığı eziyeti bırakmazsa, buna katlanmak zordu işte. Mosiy Şilo onları üçer üçer dizip ayaklarına yeni zincirler vurdu, kollarındaki zinciri, kemikleri sızlayıncaya değin sıktı, sonra da hepsini dayağa çekti. Türkler kendilerine bağlı bir uşak buldukları için kıvançlıydılar. Bir gün şölende tıka-basa yediler, şarabın dinlerinde haram olmasına bakmaksızın körkütük sarhoş oldular. Mosiy Şilo, yanındaki altmış dört anahtarı teker teker arkadaşlarına dağıttı. Tutsaklar zincirleri çözüp denize attıktan sonra ellerine geçirdikleri gemideki bütün Türkleri doğradılar. Kazaklar Zaporojye'ye onurla döndüler, birçok savaş ganimeti getirdiler. Mosiy Şilo'nun ünü ozanların şarkılarıyla bütün ülkelere yayıldı.

Şilo tuhaf huyları olan bir adamdı, işte bu yüzden onu atamanlığa seçmemişlerdi. Kimi zaman kimsenin beceremediği işleri başarır, kimi zaman da akla gelmez aptalıklar yapardı. Hovardalığı, içkiye düşkünlüğü yüzünden Kazak ordusunda borçlanmadığı adam kalmamıştı. Hele bir keresinde geceleyin sokak hırsızı gibi komşu bölükten bir koşum takımı çalmış, götürüp meyhaneciye rehin etmiş. Zaporojye yasalarına göre hırsızlığın cezası ağırdı. Şilo'yu alanda bir direğe bağlayıp yanına kalın bir sopa koydular, gelenin geçenin var gücüyle kafasına birer kere vurmasını söylediler. Suçunun karşılığını ölümüyle ödeyecekti, ama yiğit bir Kazak'ın

başarılarını unutmayan Zaporojyelilerden biri bile ona el kaldırmaya yanaşmadı.

İşte böyle bir adamdı Mosiy Şilo. Lehli beyin üzerine atılıp:

- Seni köpek! Leşini serecek biri var mıymış, şimdi görürsün! diye kükredi.

Kıran kırana bir dövüş başladı. Kılıçlar karşılıklı indikçe omuzlar çöküyor, zırhlar parçalanıyordu. Leh savaşçısı bir vuruşta Şilo'nun çelik yeleğini deldi, yarasından boşanan kan, gömleğini ala boyadı. Ama Şilo aldırmadı buna, demir yumruğunu kaldırıp Lehlinin başına öyle hızla indirdi ki, tunç miğfer bir yana, sersemleyen Lehli bir yana savruldu. Şilo palasını çekerek düşmanın üzerine abandı. Vurma Kazak, vurma! Dön de arkana bir bakıver! Ama Kazak arkasına bakmadı. O sırada Lehli beyin adamlarından biri bıçağını kaptığı gibi Şilo'nun ense köküne sapladı. O barut dumanları arasına karışmıştı. Ağızdan dolma tüfekler dört bir yandan kurşun yağdırıyordu. Şilo sendeledi, öldürücü bir yara aldığını anlamıştı. Yere kapaklandı, elini yarasının üstüne bastırarak arkadaşlarına dönüp şöyle seslendi:

- Tanrı'ya emanet olun, kardeşlerim! Kutsal Rus ülkesi var olsun, ünü bütün yeryüzünü sarsın!

Sonra gözleri kapandı, hoyrat bedenine sığınan Kazak ruhu uçtu gitti. Şilo ölmüş ne çıkar! Zaporoj askerlerini almış ilerliyor, bölükbaşı Vertihvist, Leh saflarını darmadağın ediyor, Balaban durmadan saldırıyor...

Taras, bölükbaşlarına seslendi:

- Ağalar! Keselerde daha barutunuz var mı? Kazakların gücü yerinde, düşmana karşı dayanıyorlar mı?

- Evet, baba, keselerimizde barut var daha. Kazakların gücü yerinde, düşmana karşı direniyoruz.

Kazaklar bastırdıkça bastırdı. Leh askerleri bozguna uğradı. Çelimsiz albay süslü püslü sekiz sancağını açtırıp boru çaldırtarak bütün ovaya dağılan askerlerini toplamak istediyse de, yiğit Kukubenko onların toparlanmasına fırsat verme-

den tam ortadan saldırdı, dosdoğru şişko albayın üstüne çullandı. Albay baktı ki, işler kötüye gidiyor, atının başını çevirdiği gibi kaçmaya başladı. Şimdi albay önde, Kukubenko arkada bir kovalamaca başlamıştı. Stepan Guska, uzaktan bu durumu görünce atının boynuna yatıp var gücüyle sürerek, elindeki kemendi bir atışta albayın başından geçirdi. Kıpkırmızı kesildi albayın yüzü; boğulmaktan kurtulmak için ipi eline dolayıp koparmaya çalıştıysa da, Guska'nın kargısına saplamasıyla onu yere mıhlaması bir oldu. Ama Guska'nın kendisi de kurtulamadı ölümden. Kazaklar bir de dönüp baktılar ki, zavallıcık, dört Lehlinin kargısının ucundan havada debeleniyor.

Bütün düşmanlarımız gebersin! Rus ülkesi sonsuza dek var olsun! diye haykırdı Guska son kez.

Onun da ruhu göklere ağmıştı. Stepan Guska gittiyse kalanlara bir şey mi oldu? Yiğit Metelitsa bir yanda Lehlilere bekledikleri dersi veriyor, bölükbaşı Neveliçkiy ilerde adamlarıyla durmadan vuruyor, Zakrıtuguba arabalarının yakınında aslan gibi dövüşüyor, üçüncü Pisarenko beş-on kişiyi önüne katmış kovalıyor. Gerilerde, uzaktaki arabaların çevresinde ise kıyasıya bir savaş sürüyor.

Taras Bulba öne geçip bölükbaşlarına sordu:

- Nasıl ağalar! Keselerimizde barut bitmedi mi? Kazakların gücü yerinde, düşmana karşı koyuyorlar mı?

- Görüyorsun baba, keselerimizde barut var daha. Kazakların gücü yerinde, düşmana karşı var gücümüzle dayanıyoruz.

Arabada dinlenirken Bovdiyug birdenbire yere yuvarlandı: Bir kurşun tam yüreğine saplanarak zavallı kocayı can evinden vurmuştu. Ölmeden önce bütün gücünü toplayarak:

Bu dünyadan gittiğime yanmıyorum, Tanrı hepimize böyle bir ölüm versin! Biz ölsek de Rus ülkesi var olsun! diyebildi.

Ruhu gökyüzüne ağdı. Orada kendinden önce ölenlere, Rus topraklarında insanların nasıl dövüştüklerini, hele kutsal din uğruna nasıl öldüklerini anlatacaktı.

Çok geçmeden bölükbaşı Balaban da devrildi. Son üç kişi öldürücü yaralar almışlardı. Biri kargı, biri kurşun biri de ağır pala yarası. Kazakların en gözüpeklerinden biriydi Balaban. Denizlerde kaptanlık yaptığı sıralar birçok sefere katılmış, bir keresinde de Anadolu kıyılarını vurmuştu. Sayısız gümüşler, altınlar, zengin Türk giysileri talan ettiler. Ama dönüşte atılan gülleler kayıkların yarısını devirdi, birçok Kazak denize dökülüp boğuldu. Öteki kayıklar, iki yana bağlanmış sazlar sayesinde batmaktan kurtuldu. Kürekçiler kayıkların burnunu güneşe verip aralıksız kürek çekerek güneşten gözleri kamaşan Türklerin onları görmesini önlediler. Gece olunca taşlarla, kalpaklarla kayıklardaki sular boşaltıldı, delikler onarıldı, üstlerinde-başlarında ne varsa kesilip yelken yapıldı; böylece hızlı Türk gemisinin ateşinden kurtuldular. Yurtlarına sağ-esen vardıklarından Kiyev'deki Mejigor manastırı başrahibine sırmalı bir cüppe ile Zaporojye'deki Pakrov Kazak kilisesindeki aziz resimleri için gümüş çerçeveler getirmişlerdi. Banduracılar onların bu başarısını yıllarca dillerinden düşürmediler.

Balaban aldığı yaralardan öleceğini anlayınca başını önüne eğdi.

- Kardeşler, ne yüce bir ölümle öldüğümü biliyorum, dedi sessizce. Yedi kişinin kellesini uçurdum, dokuzunu kargımla delik-deşik ettim; kurşunladığım, atımla tepelediğim düşmanın sayısı belli değil. Biz ölüyoruz ama Tanrı Rus ülkesini yüceltsin!

Balaban'ın da ruhu göklere yükseldi.

Kazaklar, Kazaklar! Ordunuzun gözbebekleri birer birer ölürken siz boş mu duracaksınız? Bakın Kukubenko'yu dört yandan sardılar. Nezamaykov bölüğünde topu topu yedi kişi kaldı. Bölükbaşının gömleği kanlanmış, askerler son güçleriyle çarpışıyorlar.

Kukubenko'nun durumunun kötüye gittiğini gören Taras Bulba her şeyi bırakıp onu kurtarmaya koştuysa da geç kalmıştı. Adamlarıyla genç yiğidin çevresindeki düşmanları dağıtmaya fırsat bulamadan zavallının göğsüne bir kargı sap-

landığını gördü. Hemen oracıkta, arkadaşlarının kollarına yığılıverdi Kukubenko. Sanki beceriksiz uşaklar, değerli bir şarabı kilerden çıkarırken eşikte tökezleyip billur sürahiyi kırmışlar da, güzelim şarap yerlere dökülmüştü. Evin yaşlı efendisi üzüntüden saçlarını yoluyor, eski bir arkadaşının onuruna sakladığı bulunmaz içkiyi gençlik günlerinin anısına içip o eşsiz günlerdeki gibi coşamadıkları için dövünüyor...

Kukubenko'nun gözleri kaydı, ölmeden önce:

- Şükür Tanrı'ya, siz arkadaşlarımın kollarında can vereceğim için gözlerim açık gitmiyor. Bizden sonrakiler mutlu yaşasınlar, İsa'nın sevdiği Rus ülkesi şanla, şerefle dolsun! diyebildi.

Genç ruhu uçtu gitti. Melekler onu kucakladılar, yedi kat gökyüzüne çıkardılar. Orada İsa karşılayarak onu. "Gel, Kukubenko, sağıma otur. Arkadaşlarına hayınlık etmedin; dürüstlükten, doğru bildiğin yoldan ayrılmadın, benim kilisemi korudun," diyecek.

Kukubenko'nun ölümü kalanların içini dağladı. Kazak saflarında çarpışanların sayısı gitgide azalıyor, yiğitler ardı ardına vurulup düşüyor, gene de Lehlilere karşı duruyorlardı.

Taras geriye kalan bölükbaşlarına bir daha sordu:

- Arkadaşlar, keselerimizde barut kaldı mı? Kılıçlarınız keskin mi? Kazakların güçleri yerinde, düşmana dayanıyorlar mı?

- Bize yetecek barutumuz var, baba. Kılıçlarımız keskin, Kazaklar dayanıyorlar.

Düşmana öyle bir saldırdılar ki, onları görenler hiç de azaldıklarını sanmazdı. Oysa topu topu üç bölük kalmıştı. Irmaklar gibi kan akıyor, Kazak ölüleriyle Lehli ölüleri dağlar gibi yığılıyordu. Taras, başını kaldırdı, sürü sürü akbabaların gökte süzülerek dolandıklarını gördü. Kimbilir daha kimlerin leşlerine üşüşeceklerdi? İşte Metelitsa'nın başı bir düşman kargısına geçirilmiş. İkinci Pisarenko'nun kellesi gözlerini oynatarak havada uçuyor. Dört yerinden kılıç yarası alan Ohrim Guska yerlerde sürünüyor. Taras, "Haydi!" diye-

rek mendilini salladı. Ostap babasının verdiği bu işaret üzerine, bölüğü ile birlikte pusudan fırladı. Lehlilerin üzerine çullandı. Kıran kırana bir savaş başladı. Lehliler fazla dayanamadılar. Kazakların kargı kırıkları, bozuk tüfekler, sivri kazıklar çaktıkları tuzağa doğru gerilediler. Orada atlar tökezleyip kapaklanmaya, binicilerini yere fırlatmaya başladılar. Arabaların gerisine sinen Korsun bölüğünün askerleri "Fırsat bu fırsattır!" deyip tüfeklerini ateşlediler. Lehliler şaşkına dönmüşlerdi, ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Zaporojyeliler sevinçten utku çığlıkları atıyorlar, şenlik boruları çalıyorlar, bayrak açıyorlardı: "Kazandık! Savaşı kazandık!" Bozguna uğrayan düşman kaçacak delik arıyordu. Fakat o sırada Taras'ın gözleri kentin kapılarına takıldı.

- Durun bakalım! Daha utkuyu tam kazandık sayılmaz, dedi yanındakilere.

Dediği doğru çıktı.

Kentin ana kapısı açıldı. Leh suvarilerinden seçilmiş hassa alayı ok gibi dışarıya fırladı. Hepsi de kuşanmışlardı. Başlarında ise yakışıklı mı yakışıklı bir yiğit vardı. Tunç başlığının altından kara saçları savruluyor; kızların en güzelinin kendi eliyle işleyip bağladığı hamaylı, rüzgâr çarptıkça kolunda bayrak gibi dalgalanıyordu. Hassa alayının başında gelenin, oğlu Andrey olduğunu anlayan Taras, beyninden vurulmuşa döndü.

Koluna sevgilisinin hamaylı bağlı Andrey, buna layık olduğunu göstermek istercesine atıldı ileriye. Efendisinin allayıp pulladığı bir tazı gibi, çevresini kuşatan tozun-dumanın içinden sıyrıldı; olanca yiğitliğiyle, güzelliğiyle, gençliğiyle Kazakların üzerine çullandı. Cins bir tazı da tavşanın peşinden koşarken böyle ok gibi fırlar, kulaklarını arkaya yatırıp gövdesini yere yapıştırarak, kovaladığı tavşanı on kez geçer de gene çılgınca koşusunda duramaz... Taras, oğlunun sağına, soluna, önüne kim çıkarsa biçtiğini, kılıç savurduğunu, kendine yol açtığını gördükçe deliye dönüyor; ne diyeceğini bilemiyordu. En sonunda;

- Ne yapıyor bu serseri? Vurdukları kendi arkadaşları! Kardeşlerine kıyıyor! diye bağırdı.

Ama Andrey'in kimseyi gözü görmüyordu. Onun gözünün önünde yalnız bir şey vardı: Öpücükleriyle başını döndüren sevgilisinin uzun ipek saçları, ay yüzü, ırmak kuğusunun göğsünü andıran ak göğüsleri, boynunu dolanan kolları...

Taras bütün hıncıyla bağırdı:

- Şunu kandırın da ormana çekin! Benim için ormana çekin şunu!

Otuz yiğit Kazak ileri fırladı, hassa alayına yandan saldırarak önde gidenleri arkadakilerden ayırdılar. Arkadaşları durmadan kılıç sallarken Golopitenko arkadan Andrey'e yaklaştı, kılıcını yanlamasına sırtına yapıştırdı, ondan sonra dört nala ormana doğru at sürdü. Andrey hızla döndü, öfkeden gözleri ateş saçıyordu. Atını mahmuzladığı gibi kaçanların ardına düştü. O sırada dönüp arkasına baksaydı, peşinden ancak yirmi atlının geldiğini görecekti. Kazaklar rüzgâr olmuş uçuyorlardı, gene de Andrey onlara yetişti. Tam ormana dalıp Golopitenko'yu yakalamak üzereydi ki, birinin güçlü eli atının dizginlerine yapıştı. Döndü, baktı: Taras Bulba, babası, dimdik karşısında duruyordu. Donakaldı, ne diyeceğini bilemedi, yüzü sapsarı kesildi. Okulda arkadaşına sataştığı için yüzüne cetvel yiyen, sonra da ona vuran arkadaşını dövmek için kovalarken sınıfın kapısında öğretmenle burun buruna gelen bir çocuk nasıl korkar, sus pus olursa, Andrey de öyle, babasının karşısında süt dökmüş kediye dönmüştü.

Taras Bulba'nın suratından düşen bin parça olurdu. Oğlunun gözlerine dik dik baktı.

- Ee, söyle bakalım, sana ne yapalım şimdi?

Andrey'in başı önündeydi, susuyordu.

- Demek, arkadaşlarına, yurduna hayınlık eder, dinini satarsın ha! İn bakalım atından!

Andrey uslu bir çocuk gibi babasının sözünü dinledi, atından inerek yarı diri, yarı ölü, karşısında durdu.

- Dur orada, kıpırdama! Seni ben dünyaya getirdim, öldüren de ben olacağım!

Böyle diyerek bir adım geriledi, omuzundan tüfeğini çıkardı. Andrey'in yüzü kireç gibi ağarmıştı, dudakları kıpırdadı, bir ad fısıldadı. Ama bu, yurdunun adı değildi, anasının adı değildi, kardeşinin adı değildi; Lehli güzelin adıydı. Taras ateş etti.

Tırpanla biçilmiş başak gibi, yüreğine saplanan bıçağın soğukluğunu duyan kuzu gibi, Andrey'in başı önüne düştü; tek söz bile söylemeden otların üstüne yığıldı.

Baba, öldürdüğü oğlunun başına dikildi, onun soluk almadan yatışını uzun uzun seyretti. Andrey, ölürken bile yakışıklıydı. Az önce sıksan kan fışkıracak yüzünün güzelliği, bu yüzün hiçbir kadının karşı koyamayacağı büyüsü olduğu gibi duruyordu. Kömür kaşları, solgun yanakları üzerine yas için gerilmiş iki kara kadife parçasıydı sanki.

Taras Bulba;

- Gerçek bir Kazak olmak için nesi eksikti bu oğlanın? dedi. Fidan boylu, kara kaşlı, güzel yüzlü, savaşta bileği bükülmez bir babayiğitti. Ama harcadı kendini, bir köpek gibi pisi pisine geberdi.

Ostap atının üstünde hızla babasına yaklaştı:

- Baba, baba, ne yaptın? Sen mi öldürdün onu?

Taras başını salladı.

Gözlerini kardeşinden ayıramıyordu Ostap. İçi yanıyordu ama ne yapabilirdi ki?

- Baba, bari onu gömelim de kurda-kuşa yem olmasın, düşmanın ayakları altında çiğnenmesin.

- Biz olmadan da gömerler onu. Başında ağlayanı, yas tutanı eksik olmaz.

Bir-iki dakika öylece durdu. Oğlunun ölüsünü akbabalara mı bıraksın, yoksa her yiğide karşı gösterilmesi gereken saygıyı mı göstersin, bilemiyordu. O sırada Golopitenko, atını dörtnala koşturarak yanlarına yaklaştı.

- Haberler kötü, baba! Lehlilere yardım geldi, yeniden toparlanıyorlar!

Vuvtuzenko'nun ardından Pisarenko koştu.

- Baba, nerede kaldın? Kazaklar her yerde seni arıyorlar. Nevelıçkiy öldü, Zadorojnıy öldü, Çereviçenko öldü, ama kalan arkadaşlar dayanıyorlar. Ölmeden önce seni bir kez daha görmek istiyorlar. Ölüme nasıl atıldıklarını görmeli, onlar ölürken yanlarında bulunmalıymışsın.

Taras, askarlerini son kez görmek, son nefeslerini verirken yanlarında bulunmak amacıyla davrandı.

- Haydi, Ostap! Bin atına!

Daha ormandan çıkmaya fırsat bulamadan, elleri kargılı, kılıçlı bir sürü düşman askeriyle çevrildiklerini gördüler.

- Ostap! Ostap! Koru kendini! diye bağırdı Taras.

Kılıcını çekmişti, önüne kim çıkarsa kafasını uçuruyordu. Altı Lehli, Ostap'ın üstüne çullandı, fakat kötü bir zamanda gelmiş olmalılar ki, birinin kellesi gitti. İkincisi iki adım geriledi, yere yuvarlandı, üçüncüsü kargıyı kaburgasından yedi, daha atik davranan dördüncüsü başını kurşundan kurtardıysa da atı göğsünden yaralandı, hayvan şahlanıp sırt üstü düştü, düşerken de binicisini altına alıp ezdi.

Taras bir yandan habire kılıç sallıyor, bir yandan da;

Yaşa, oğlum! Dayan, aslanım! Bak, ben de arkandayım! diyordu.

Ostap başına üşüşen altı kişiden kurtulmuş, fakat onların yerine şimdi sekizi gelmişti. Taras, oğlunun güç durumda olduğunu anladı. Önüne kim çıkarsa pırasa gibi doğrayarak ona doğru ilerledi. Tam o sırada bir Lehli, Ostap'ın boynuna kemendini geçirdi, birkaç Lehli daha koştu. Ostap'ı sürüklemeye başladılar.

- Ah, Ostap! Dayan, oğlum! Dayan, geliyorum!

Böyle demeye kalmadı, başının üstüne ağır bir şey indi, beyninde şimşekler çaktı. İnsan başları, kargılar, dumanlar, ışıklar, ağaç dalları gözlerinin önünde karmakarışık oldu. Sonra balta yemiş meşe kütüğü gibi devrildi, gözlerini bir sis perdesi bürüdü.

X

Gözlerini açtığında ağır bir sarhoşluktan yeni ayılıyor gibiydi. Nerede olduğunu, yanında kimlerin bulunduğunu anlamaya çalışarak:

- Çok mu uyudum? diye sordu.

İyice zayıf düşmüştü, kollarını kımıldatacak durumda değildi. Tanımadığı bir odanın köşelerini, duvarlarını belli belirsiz seçebiliyordu. En sonunda başucunda oturan, soluk alışlarını dinlemeye çalışan bir ni tanıdı. Tovkaç'tı bu, en yakın arkadaşı, yardımcısı Tovkaç.

Tovkaç içinden, "Çok uyudun ya... Nerdeyse bir daha uyanamayacaktın." diye geçirdiyse de sesini çıkarmadı, parmağını gözdağı verircesine sallayarak susmasını bilirdi. Ama Taras kendini zorluyor, olanları anımsamaya çalışıyordu.

- Neredeyim ben? Onu bari söyle.

Tovkaç arkadaşına çıkışmak zorunda kaldı:

- Sussana be adam! Ölümden döndüğünü bilmiyor musun? Bak, her yerin yara-bere içinde! İki haftadır dur-durak bilmeden at üstünde kaçıyoruz. Yollarda ateşten yandın, aralıksız sayıkladın. İlk kez doğru-dürüst uyuyorsun. Kendine kötülük etmek istemiyorsan konuşma artık.

Ama Taras'ın susmaya hiç niyeti yoktu. Başından geçenleri anlamaya uğraşıyordu.

- Dört bir yandan düşmanla çevrilmiştim. Kaçıp kurtulmam olanaksızdı. Nasıl oldu da...

Tovkaç'ın sabrı tükenmişti. Büyüttüğü yumurcağın söz dinlememesine kızan bir dadı gibi:

- Sus be, koca bebek! dedi. Nasıl kurtulduğunu öğrenip de ne olacak? Kurtulduğun yetmiyor mu? Dua et, seni seven arkadaşların varmış. Geceleri at üstünde bir süre daha

yol gideceğiz. Seni değersiz bir Kazak saymadıklarını başına iki bin altın koymalarından belli...

Taras, Lehlilerin Ostap'ı gözleri önünde bağlayıp götürdüklerini anımsadı birdenbire. Yattığı yerde davranarak doğruldu.

- Ya Ostap? Ostap'a ne oldu?

Acısı öylesine büyüktü ki, bu acıya dayanamayarak yaralarındaki sargıları koparıp koparıp attı, sesini yükseltip bir şeyler söylemeye çalıştıysa da yeniden sayıklamaya başladı. Ateşi artmıştı, ağzından saçma sapan sözler dökülüyordu.

Ama yanında, onu bırakmayan arkadaşı Tovkaç vardı. Taras'a ağzına geleni söyledikten sonra onu sımsıkı kucakladı, yaralarını yeni baştan sarıp bir bebek gibi kundakladı. Şimdi sıra, üzerine öküz derisi geçirmeye, ondan sonra da sağına-soluna tahta koyup eyere sıkı sıkı bağlamaya gelmişti. Bütün bu işler bitince gene dörtnala yola koyuldular.

- Ölsen bile bırakmam seni düşman eline! Lehlilerin, etini dilim dilim edip kuşlara atmalarına, Kazaklık onurunun ayaklar altına alınmasına göz yumamam. Etini yiyecekse bizim kartallarımız yesin, gözlerini oyacaksa bizim kartallarımız oysun; Lehistan akbabalarına bırakmam seni! Sağ kalırsan dirini, ölürsen ölünü Ukrayna'ya götüreceğim!

Vefalı dost dediğini de yaptı; gece demeyip, gündüz demeyip durmadan at sürdü, yorgunluktan bitmiş de olsa Taras'ı Zaporojye'ye ulaştırdı. Geriye can yoldaşını iyileştirmek kalıyordu. Tovkaç çeşitli otlarla, pansumanlarla bunu da denedi. Bulup getirdiği bir Yahudi karısı, Taras Bulba'ya ilaçlar içirdi, yarasına melhemler sürdü. Bir ay sonra düzelmeye yüz tuttu Taras. Verilen ilaçlardan mı, yoksa yedi canlı oluşundan mı, ölmedi; bir buçuk ay sonra sapasağlam ayağa kalktı. Gövdesindeki sıra sıra yara izlerini görmeseler, Koca Kazak'ın hangi tehlikelerden geçtiğine kimse inanmazdı.

Ama bir durgunluk çökmüştü üstüne, gece-gündüz kara kara düşünüyordu. Alnında beliren üç derin kırışık bir daha gitmedi. Sağında-solunda gördüğü insanlar hep yeniyetmeler-

di, bütün yakın arkadaşlarını savaş alanında yitirmişti. Onunla birlikte din uğruna, kardeşlik uğruna çarpışanlardan biri bile kalmamıştı. Atamanla birlikte Tatarların ardına düşenler de yok olmuşlardı. Kimisi savaş alanında can vermiş, kimisi Kırım'ın çorak topraklarında açlıktan, susuzluktan kırılmış, kimisi de Tatarlara tutsak düşmeyi kendilerine yediremedikleri için kahırlarından ölmüşlerdi. Ne ataman geriye dönebilmişti, ne de öteki yaşlı arkadaşları. Toprağa karışan güçlü bedenlerinden yaban otları fışkırmıştı şimdi.

İçkili bir eğlentinin, gürültülü-patırtılı bir şölenin sabahını düşünün. Kadehler yerlere atılıp kırılmış, kilerde şarabın damlası kalmamış, uşaklar, eve gelen konuklar, bütün değerli kâseleri, altın kupaları çalıp götürmüşler. Evin efendisi, "Olmaz olaydı böyle şölen!" diye sızlanıyor... İşte Taras'ın durumu da aynıydı. Gönlünü almak, onu neşelendirmek için ne yaptılarsa hepsi boştu. Evine biri gidip, biri gelen sakallı ozanlar, onun için düzülmüş türküleri çalıp söyledilerse de o hiçbirini dinlemiyordu. Bakışları durgunlaşmış, suratı asılmıştı. Oğluna çok üzüldüğü belliydi. "Oğlum benim! Ostap'ım!" diyor da başka bir şey söylemiyordu.

Zaporojyeliler yeni bir deniz seferine çıktılar. İki yüz kayık Dinyeper'den aşağı indi, kazınmış kafalı, uzun perçemli Kazaklar, Küçük Asya kıyılarında boy gösterdiler. Anadolu yakasının bereketli toprakları kısa sürede talan edildi, yakılıp yıkıldı. Yüzlerce Müslüman sarığı renk renk çiçekler gibi deniz kıyılarına, kanla sulanmış savaş alanlarına saçıldı. Katrana bulanmış Kazak şalvarları, kara kırbaçlı, kaslı kollar dört bir yana korku saldı. Üzümler çiğnendi, asmalar söküldü, camiler pislendi. Kazaklar en güzelinden Acem şallarını kesip kesip kirli mintanlarının bellerine kuşak yaptılar. Baskından sonra uzun süre yerli halk kısa Kazak çubuklarını, savaşın acı anıları olarak, bırakıldıkları yerlerden topladılar...

Yurtlarına neşeyle dönmek üzereydiler ki, on toplu bir Türk kalyonu yollarını kesti, açılan ateş sonunda Kazaklar çil yavrusu gibi dağıldılar. Kayıkların üçte biri denizin dibini

boyladı, kalanlar ise on iki fıçı dolusu altında Dinyeper kıyılarına ulaştılar.

Ama Taras'ın gönlü bu haberden de neşelenmedi. "Ava gidiyorum." diye evden çıkıyor, tüfeğini bir kez olsun ateşlemeden geriye dönüyordu. Böylece kırlara, bayırlara günlerce boşuna gitti-geldi. Tüfeğini deniz kıyısında bir yere dayıyor, üzgün başını önüne eğerek derin düşüncelere dalıyordu. "Ostap'ım! Aslan oğlum!" sözleri düşmüyordu dilinden. Karadeniz pırıl pırıl bir çarşaf gibiydi önünde, sazlıkta arasıra bir martı bağrıyordu. Gözlerinden süzülen yaşlar kırlaşmış bıyıklarını ıslatıyordu.

Taras, oğlunun acısına dayanamaz olmuştu. Bir gün; "Kalkıp gideyim; öldü mü, sağ mı, sorup soruşturayım. Öldü de mezara konmadıysa onu da öğreneyim!" diyerek kararını verdi.

Bir hafta sonra atına binmiş, tüfeğini, kılıcını kuşanmış, yanına yol azığını, içki tulumunu, barut kesesini, yolda gerekecek her şeyini almış olarak Uman kentinin yolunu tuttu. Kente varınca ilk işi pis, yıkıntı bir evi aramak oldu. Aradığını da buldu. Evin ufacık pencereleri isten görünmez olmuş, bacasına paçavralar tıkılmış, delik çatısına bir sürü serçe konmuştu. Kapının önünde ise yığınla süprüntü vardı. Hotozundaki incileri isten kararmış bir Yahudi karısı evin penceresinden başını uzatmış bakıyordu. Taras atından indi, hayvanın dizginlerini duvara çakılı demir tokaya geçirdikten sonra;

- Kocan evde mi? diye sordu.

Yahudi karısı:

- Evde, diyerek yerinden fırladı, atın önüne yulaf koydu, Taras'a da bir bardak bira getirdi.

- Ne yapıyor senin Yahudi?

- İçerde dua ediyor.

Taras, bira bardağını dudaklarına götürürken Yahudi karısı yerlere değin eğildi. Kazak efendiye sağlıklar diledi.

- Sen burada kal. Biz içerdeyken ata bakar, yem, su verirsin. Kocanla konuşacaklarım var.

Taras'ın aradığı Yahudi, Yankel'den başkası değildi. Burada hancılık, meyhanecilik yapmakla, mal kiraya vermekle hayli zengin olmuştu. Yahudi becerikliliği sonunda ülkenin irili-ufaklı birçok beyini avcunun içine almış, paralarını da cebe indirmişti. Kentin çevresinde, onun açgözlülüğü yüzünden yıkılmadık ev, dağılmadık ocak kalmamış gibiydi. Kimse evine bakmaz olmuş, elindekini-avucundakini meyhaneye yatırmıştı. O çevre insanlarının giyimlerini görenler yangın ya da veba salgını geçirdiklerini sanırdı. Eğer Yankel oralarda on yıl daha kalsa bütün yöreyi soyup soğana çevirir, daha bir nicesinin ocağına incir dikerdi.

Taras içeriye girdiğinde, sırtındaki kirli entarisiyle Yankel son duaya durmuştu. Dininin gereği olarak başını yana çevirip şeytana tükürdüğü sırada arkasında dikilen Taras'ı gördü. Kazak beyini görür görmez de başına konulan iki bin altın geldi aklına. Ama bu düşüncesinden dolayı utandı. Bir Yahudi'nin beynini kurt gibi kemiren para hırsını bastırmaya çalıştı.

Taras, konuştuklarını kimse duymasın diye kapıyı kapattı, karşısında durmadan yerlere eğilen Yahudi'ye döndü:

- Beni iyi dinle, Yankel! Biliyorsun, seni ölümden kurtardım, ben olmasam Zaporojyeliler seni parça parça etmişlerdi. Şimdi sıra sende, bana bir iyilikte bulunacaksın.

Bu sözleri işiten Yahudi'nin suratı buruştu.

- Aman efendim, elimden gelen bir şey varsa başım üstüne.

- Lafı gevelemeyi bırak. Beni Varşova'ya götürmeni istiyorum.

Yankel şaşırmıştı. Omuzlarını kaldırdı, kaşlarını dikti.

- Ne Varşova'ya mı? Varşova'da ne yapacaksın?

- Kes sesini! Beni Varşova'ya götüreceksin dedim. Ne olursa olsun onu göreceğim, bir sözcük dahi olsa onunla konuşacağım.

- O görüp konuşacağın kimmiş?

- Oğlum Ostap.

- Ağam bilmiyor mu...

- Biliyorum, hepsini biliyorum. Kellemi getirene iki bin altın verileceğini işittim. Köpoğluları neye değer biçtiklerini pek iyi biliyorlar. Ama ben sana beş bin altın vereceğim. Şimdilik al şu iki bini. Üstünü de dönüşte veririm.

Bulba böyle diyerek koynundan bir meşin kese çıkardı, içindeki altınların hepsini masaya boşalttı. Yahudi kaptığı bir havluyu hemen altınların üstüne örttü, sonra altınlardan birini alıp elinde evirdi, çevirdi, dişleriyle denedi.

- Ay, ay! Ne temiz altın! Ne güzel altın! Bunları kimin elinden aldıysan çok yaşamamış, kahrından ölmüştür. Çil çil altınlardan ayrılmaya hangi yürek dayanır?

Varşova'ya götürmeni senden istemez, tek başına giderdim, ama köpoğlu Lehliler, beni hemen tanırlar. Siz Yahudiler gibi cin fikirli değilim, kurnazlığa pek aklım ermez. Sizler şeytana külahı ters giydirirsiniz. İşte onun için sana geldim. Varşova'da kendi başıma bir iş becereceğimi bilsem hiç durmazdım. Hadi, arabanı koş da hemen gidelim.

- Ağam, sen bu işi öyle kolay mı sanıyorsun? Kısrağı arabaya koş, dehle, tamam, öyle mi?.. Yo!.. Seni güzelce saklamadan yola çıkamam.

- İyi, nasıl saklayacaksan sakla. İstersen fıçıya kapa.

- Ay, ay! Seni fıçıya nasıl kaparım? Görenler içinde votka var sanmazlar mı?

- Ne olur sanırlarsa?

Yahudi iki eliyle birden uzun saçlarını kavradı, sonra kollarını havaya kaldırdı.

- Ne mi olur?

- Ne var bunda? Niye öyle afalladın?

- Bilmez misin, ağam? Tanrı votkayı içilsin diye yaratmış. Orada herifler içki diye deliriyorlar. Fıçıyı uzaktan gö-

rünce başına bir sürü adam üşüşür. Birisi kılıcını çekip fıçıda bir delik açar da içinden içki akmadığını görürse, başıma neler geleceğini hiç düşündün mü? "Ay, bu Yahudi fıçıyı boş götürmez, içinde bir şey olmalı. Tutun Yahudi'yi, sıkı sıkı bağlayın, paralarını alıp tıkın kodese!" demezler mi? Yahudi'den her kötülük beklenir. Bilirsin, ağam, kimse Yahudi'yi insan yerine komaz, adamdan saymaz Yahudiyi.

- Öyleyse arabana balık yükler, beni de içine saklarsın.

- Olmaz, ağam, olmaz? Lehistan'da kıtlık var şimdi, herkes acından geberiyor. Balığı görüp kapışırlarsa seni de buluverirler.

- Bul bir yolunu. İstersen beni şeytanın sırtına bindir. Ne yaparsan yap ama götür Varşova'ya!

Yahudi, entarisinin yenlerini kıvırdı, on parmağını açarak Bulba'ya iyice sokuldu.

- Şimdi diyeceklerimi iyi dinle, ağam. Almanya'dan mühendisler gelmiş; kaleler, şatolar yapıyorlarmış. Yollarda taş taşıyan, tuğla götüren arabadan geçilmiyor. Sen, arabanın dibine uzanırsın, ben de üzerine tuğla yığarım. Bilirim, sağlamsındır; o ağırlığın altında ezilmezsin. Arabanın dibinde bir delik açarım, yiyeceğini, içeceğini oradan veririm.

- Beni götür de, nasıl götürürsen götür!

Bir saat sonra iki arık atın çektiği, tuğla yüklü bir araba Uman'dan yola düzüldü. Yankel, beygirlerden birinin üstüne kurulmuştu. Hayvan zıpladıkça, takkesinden dışarı fırlayan uzun, kıvırcık Yahudi saçları hop hop oynuyor, upuzun boyuyla yolun ortasına dimdik giderken bostan korkuluğuna benziyordu.

XI

Bu olayın geçtiği çağlarda sınırlarda ve kent kapılarında ne gümrük vardı, ne de gümrük memurları. Onun için

isteyen, istediği malı korkusuzca geçirirdi. Ama sınır koruyucusunun aklına eser de nelerin gelip geçtiğini şöyle bir yoklamak isterse, bu onun gönlüne kalmış bir işti. Hele gözüne iyi bir mal ilişir, eli de biraz uzun olursa arabaları, hayvanların yükünü kolaçan etmeden bırakmazdı. Fakat tuğlanın böyle bir özelliği bulunmadığından, Yankel'in arabası Varşova'nın ana kapısından içeri rahatça geçiverdi. Taras Bulba sıkışıp kaldığı dar tuğla kafesinde bağırıp çağırmalardan, araba takırtılarından başka bir şey işitmedi.

Yankel, üzerine kurulduğu, toza bulanmış güdük beygirinin üstünde biraz daha hoplayıp zıpladıktan sonra dar, karanlık bir sokağa saptı. Varşova Yahudilerinin oturduğu bu yere Pis Sokak da derlerdi, Yahudi Sokağı da. Sanki araya bir duvar çekilmiş gibi, burası kentin öbür mahallelerinden ayrılmıştı. Güneş ışığının pek uğramadığı bu sokak, isli ahşap evler arasında uzanan sırıklara asılmış çul çaput yüzünden daha da karanlık görünürdü. Arada bir göze çarpan kırmızı tuğla duvarlar kirden, isten kararıp koyulaşmıştı. Eğer üst kısmı badanalı beyaz bir duvara biraz güneş vuracak olsa, bu karanlıkta insanın gözleri kamaşırdı. Pencerelerden fırlamış soba boruları, yerlere atılmış paçavralar, yemiş kabukları, çanak-çömlek kırıklarıyla sokağın karmakarışık bir görünüşü vardı. Herkes evinde işe yaramayan ne varsa sokağa atar, aşağıdan gelip geçenler başlarına yağan bu şeylerden bol bol nasiplerini alırlardı. Evden eve uzanan sırıklara neler asılmazdı ki! Atıyla geçen birisi kolunu uzatsa, sırıklara asılı kadın çoraplarına, çocuk donlarına, isli kaz kızartmalarına eli değerdi. Bazen evlerin köhne pencerelerinden, kararmış incilerle süslü hotoz giyen Yahudi güzellerinin başları gözükürdü. Evler arasında koşuşan, kıvırcık saçlı, üstü-başı yırtık bir sürü kirli çocuğun işi-gücü sokağın pislikleri arasında oynamaktı.

Çilli yüzü serçe yumurtasını andıran kızıl saçlı bir Yahudi, pencereden başını uzattı, Yankel onunla konuşmaya başladı. Az sonra da araba bir evin avlusundan içeri girdi. Yoldan geçen başka bir Yahudi de konuşmaya katılmıştı. Taras

Bulba, tuğlalar arasından bir yolunu bulup çıkınca baktı ki, üç Yahudi ateşli ateşli konuşup duruyorlar.

Yankel, Bulba'ya döndü, Ostap'ın Varşova hapishanesinde yattığını söyledi. Gardiyanları kandırmak zormuş ama onu oğluyla görüştürmenin bir yolunu bulabilirlermiş.

Taras, üç Yahudi'yle birlikte bir odaya girdi.

Onlar gene kendi aralarında konuşmaya daldılar. Ama Taras ne dediklerini anlamıyor, sırayla bir onun, bir ötekinin suratına bakıyordu. Onları böyle dinledikçe durgun yüzü canlanmaya, içinde bir umut ışığı belirmeye başladı. İnsanın, karamsarlığın son deminde böyle umuda kapıldığı olur. Taras sanki yeniden gençleşmişti, yüreği küt küt atıyordu. Sesi heyecandan titreyerek;

- Dinleyin beni, Yahudiler! dedi. Sizin üstesinden gelemeyeceğiniz iş yoktur. İsterseniz denizin dibini kazar, toprak çıkarırsınız. Bir atasözü vardır, "Yahudi, insanın gözünden sürmeyi çeker de farkına varmazsınız" der. Onun için kurtarın Ostap'ımı! Bir yolunu bulun da kaçırın hapishaneden, kaçırın o cehennemden! Şu adama beş bin altın vereceğimi söyledim, şimdi beş bin daha ekliyorum. Evimde ne kadar altın, gümüş varsa; malım-mülküm, kabım kacağım hepsi sizin olsun. Bundan böyle savaşlarda kazanacağım şeylerin yarısını size vereceğim, bu konuda size senet imzalarım.

Yankel;

- Ama, ağam, senin bu istediğin olmaz. Yapamayız, dedi.

İkinci Yahudi de;

- Olacak iş değil, diye onayladı Yankel'i.

Sonra üçü birbirine bakıştılar. Üçüncü Yahudi, ötekilerin yüzüne ürkek bir bakış fırlattıktan sonra;

- Bir denesek. Belki Tanrı bize yardım eder, dedi.

Üçü birden konuşmaya başladılar. Taras onların ne dediklerini anlamıyordu, ama "Mordahay" sözcüğünün sık sık geçtiğine dikkat etti.

En sonunda Yenkel;

- Bak, ağam, dedi. Biz şimdi gidip biriyle konuşacağız. Bu öyle bir kimse ki, altından kalkamayacağı iş yoktur. Süleyman Peygamber gibi akıllı bir adamdır. Eğer bu işin içinden o çıkamazsa, dünyada kimse çıkamaz. Sen burada otur. İşte evin anahtarı, içeriye kimseyi sokma!

Yahudiler böyle diyerek ayrıldılar.

Taras kapıyı kapadı, odanın küçük penceresinden Yahudi Sokağı'nı seyretmeye koyuldu. Üç Yahudi varıp sokağın ortasına dikildiler, orada ateşli bir konuşmaya daldılar. Derken, yanlarına bir dördüncüsü, sonra bir beşincisi geldi. Hepsi de ikide bir, "Mordahay, Mordahay" diyorlardı. Bir yandan da gözlerini sokağın bir köşesine dikmişlerdi. O sırada köhne evlerin birinden sırtında gocuk, ayaklarında Yahudi yemenisi bulunan bir adam çıktı. Onu görünce beş Yahudi birden "Mordahay, Mordahay!" diye bağırdılar. Bu, boyu Yankel'den biraz daha kısa, ama çok sıska Yahudi'nin bumburuşuk bir yüzü vardı, üst dudağı da kocamandı. Mordahay ötekilerin yanına gelince hepsi birden, birbirlerinin sözünü keserek, ellerini kollarını sallayarak harıl harıl konuşmaya başladılar. Konuşma arasında Mordahay'ın ikide bir ondan yana bakmasından, Taras kendisinden söz edildiğini anladı. Mordahay da ötekiler gibi elini-kolunu sallıyor, onları dinlemekten çok kendisi konuşuyor, hiç gereği yokken elini gocuğunun cebine sokup çıkarıyor, oradan eline geçen ıvır zıvırı evip çeviriyor, bu arada giydiği pantolonun ne berbat şey olduğu daha iyi göze çarpıyordu. Sokak toplantısı Yahudi havrası gibi gürültülü bir durum alınca, gözcü diktikleri başka bir Yahudi, susmalarını işaret etti. Doğrusu Taras, güvenliğinden kaygılanmaya başlamıştı. Ama sonra, Yahudilerin ancak konuşarak düşünebildiklerini, konuşmalarını ise şeytanın kendisinin bile anlayamacağını anımsayınca rahatladı.

İki dakika sonra Yahudiler, Taras'ın bulunduğu odaya doluştular. Mordahay, Taras'ın yanına geldi, omzunu tapışladı;

- Biz istersek, Tanrı da yardım ederse dileğin yerine gelir, dedi.

Taras, her işin üstesinden gelen, Hazreti Süleyman görünüşlü adama baktı, içindeki umut güçlendi. Gerçekten de Yahudi'nin yüzü, her Tanrı'nın kulunda bulunmayan erdemlerinin bir tanığı gibiydi. Üst dudağının korkunç iriliği birtakım dış nedenlere bağlı olmalıydı. Çünkü yiğitliği dolayısıyla yediği dayaklardan yanağında o denli çok iz kalmıştı ki, kendisi bile bunları anadan doğma ben olarak görmeye başlamıştı. Süleyman Peygamber'in, sakal yerine topu topu on-on beş kılı vardı, onlar da yüzünün bir yanında bitmişti.

Mordahay, bilgeliğine inanmış Yahudileri yanına aldı, birlikte dışarı çıktılar. Taras, odada gene yalnız kalmıştı. O güne değin tatmadığı tuhaf bir duygu, bir tedirginlik vardı yüreğinde. Yaşamında ilk kez ürperdiğini hissediyordu. Meşe gibi dayanıklı, yılmaz, sarsılmaz bir koca Kazak gitmiş, yerine ürkek, zayıf bir varlık gelmişti. En ufak hışırtıdan, sokağın ucunda görünen her Yahudi'den irkiliyordu. O gün yemedi, içmedi, küçük pencerenin önünden ayrılmaksızın kuşku içinde sokağı gözetledi. Ancak akşamleyin geç vakit Mordahay ile Yankel eve dönebildiler. Beklemekten Taras'ın yüreği nerdeyse duracaktı.

- Bir haber var mı? diye sordu sabırsızlık içinde.

Yahudiler sorusunu yanıtlamadan önce Taras, Mordahay'ın takkesinin altından fırlayan saç lülelerinden birinin eksildiğini farketti. Zavallı adam, pis mis de olsa, suratına güzellik veren bir şeyini yitirmişti.

Yankel ağzını açtı, ama öksürüğe tutulmuş da konuşamıyormuş gibi tuhaf sesler çıkarmaya başladı. Mordahay ise öyle çok şeyler zırvaladı ki, Taras bir türlü ne demek istediğini anlayamadı. En sonunda Yankel:

- Ah, efendiciğim, olmuyor! diyebildi. Adam değil bunlar, yezit, yezit! Al birini, vur ötekine! İşte sor Mordahay'a, çok uğraştı adam, çok... Elinden ne iş gelirse hepsini yaptı.

Demek, Tanrı böyle buyurmuş. Cezaevinde tam üç bin asker var. Yarın tutsakları işkence ederek öldüreceklermiş.

Taras, gözlerini kaldırıp Yahudilere şöyle bir baktı. Ama bu bakışta ne bir kin vardı, ne de herhangi bir heyecan.

- Ama ağamız oğluyla görüşmek isterse; yarın erkencecik, güneş doğmadan gideriz. Nöbetçi gardiyanları elde ettik, çavuş sağlam söz verdi. Ama iki yakaları bir araya gelmesin pis heriflerin! Böyle aç gözlüler Yahudi milleti arasında bile bulunmaz. Her birine tam elli altın verdim. Çavuşa gelince...

- Olsun, olsun! Beni oraya götürün! dedi.

Taras, Yankel'in isteği üzerine Almanya'dan gelmiş bir soylu kılığına girmeye razı oldu. Yabancı konuk için gerekli giyim-kuşam önceden hazır edilmişti.

Yatma vakti gelince ev sahibi, yüzü çilli Yahudi hasır kaplı ince bir şilte çıkardı, bunu sedirin üstüne sererek Taras'a döşek yaptı. Yankel ise yere, gene bir böyle şiltenin üzerine uzandı. Bu işler bitince çilli Yahudi bir çanağa içki cinsinden bir şey doldurup içti, sırtındaki gocuğu çıkardı, ayaklarında çorap ve yemenisiyle kalınca paçalı horoz gibi bir süre ortalıkta dolaştı, sonra karısını alıp dolabımsı bir boşluğa çekildi. Evin av köpekleri gibi ikisi dolabın dibine kıvrıldılar.

Taras bütün gece uyumadı. Şiltenin üstünde kıpırdamadan otururken parmaklarıyla masayı tıklattı durdu. Çubuğunu ağzından hiç çıkarmamıştı. Tütün dumanı ev sahibine pek iyi gelmemiş olacak ki, zavallı Yahudi uykusu arasında durmadan aksırdı, hep burnunu kaşıdı. Tanyeri biraz ağarınca Taras, Yankel'i ayağıyla dürttü.

- Kalk bakalım, Yahudi! Şu bizim Alman giysisini getir.

Birkaç dakika içinde Taras bambaşka bir adam olmuştu. Soylu Alman kılığına girdikten sonra kaşlarını, bıyıklarını boyadı; başına koyu renkli ufacık bir şapka geçirdi. Onu böy-

le görseler, en yakın arkadaşları bile tanıyamazdı. Görünüşte otuz beş yaşlarında var-yoktu. Sırmalı giysi ona pek yakışmış, yanaklarına bir pembelik gelmişti. Yüzündeki yara izleri, tavırlarına buyurucu bir hava veriyordu.

Sokaklar bomboştu. Ellerinde tablolarla erkenden sökün eden gezginci satıcılar bile kalkmamışlardı daha. Taras ile Yankel tünemiş çulluğa benzeyen bir yapının önüne geldiler. Bu basık, yayvan, kapkara yapının bir ucundan leylek boynu gibi dar bir kule yükseliyordu; kulenin tepesinde ise küçücük bir çatı vardı. Bizim yolcular aynı zamanda hem kışla, hem hapishane, hem de mahkeme görevi yapan bu yapıdan içeri girince kendilerini geniş bir salonda, daha doğrusu üstü örtülü bir avluda buldular. Meğer burası bin kişinin uyuduğu bir koğuşmuş. Karşılarında alçacık bir kapı, kapının önünde de iki nöbetçi vardı. Nöbetçiler oturdukları yerde, iki parmaklarıyla birbirinin avcuna vurarak tuhaf bir oyun oynuyorlardı. Eğer Yankel onlara seslenmese, gelenlerin kim olduğuna bile aldırmayacaklardı.

Yankel;

- Biz geldik, biz! deyince biri bir eliyle kapıyı açtı;

- Geçin! dedikten sonra öteki elini açıp oyun için arkadaşına uzattı.

Taras ile Yankel dar, karanlık bir koridordan geçtiler, oradan, tavanında küçük küçük pencereler bulunan ikinci bir koğuşa girdiler. Ama girer girmez birkaç kişi birden bağırdı:

- Kimdir o! Buraya girmek yasak!

Taras, koğuşu bekleyen, tepeden tırnağa silahlı bir sürü asker gördü. Yankel habire;

- Biziz, ağalar! Tanıyorsunuz bizi, biz geldik! diye ne kadar dil dökerse döksün, onu pek dinleyen olmadı.

O sırada iriyarı, şişman bir gardiyan girdi içeriye. Bağıra bağıra sövmesine bakılırsa oradakilerin komutanı olmalıydı.

Yankel;

- Biziz, efendimiz, bizi tanımadınız mı diye atıldı. Kont Hazretleri size çok teşekkür edecek.

Komutan askerlere bağırdı:

- Bırakın da geçsinler! Son olarak bu şeytanın dölleri girsin, ondan sonra kimseyi bırakmayacaksınız! Hey, süklüm püklüm durmayın öyle! Kılıçlarınızı dik tutun!

Bizim yolcular sunturlu küfürlerin sonunu işitmeden oradan uzaklaştılar. Karşılarına kim çıkarsa Yankel hemen;

- Biziz... Biz geldik... Yabancı değiliz... Sözleriyle geçmeye çalışıyordu.

Koridorun bittiği yere yaklaştıklarında Yankel oradaki nöbetçilerden birine:

- Biz geldik, izin verin de geçelim, dedi.

- Geçin ama, sizi hücreye sokacaklarını pek sanmıyorum. Çünkü şu anda Yan yok, yerine bir başkası bakıyor.

Yahudi kimseye duyurmadan;

- Aay, ay efendimiz! Haberler kötü! diye mırıldandı.

Taras oralarda oyalanmak istemediğinden;

Yürü sen, durma! diye yüreklendirdi onu.

Bodruma inen kapının önünde bıyığı üç çatala ayrılmış, çam yarması gibi bir gardiyan duruyordu. Bıyığının bir çatalı yukarıya, bir çatalı aşağıda, bir çatalı da öne bakan gardiyan, bu görünüşü ile tıpkı bir yaban kedisine benziyordu. Yankel onu görünce ufaldı, sonra ezile-büzüle yanına sokuldu.

- Efendiniz! Yüce efendimiz!

- Bunları bana mı söylüyorsun, Çıfıt!

- Size ya, soylu efendimiz!

- Hımm! Ama ben basit bir gardiyanım!

Çatal bıyıklı asker, böyle dediyse de gözleri sevinçten parlıyordu.

- Ben de sizi buranın komutanı sanmıştım. Aman efendim, bu ne heybetli görünüş!..

Yahudi, bir yandan boyun büküp bel kırarken, bir yandan da yaltaklanmasını sürdürdü:

- İnan olsun, sizi albay sanmıştım. Albaydan ne eksiğiniz var ki? Altınıza fırtına gibi bir at verip bir alayın başına geçirdikten sonra görmeli sizi!

Nöbetçi, bıyığının alt çatallarını düzeltti, keyifli keyifli kuruldu. Yahudi hiç durmuyordu.

- Şu askerlere bayılıyorum doğrusu! Göğüslerindeki sırma şeritler, pırıl pırıl düğmeler ne de güzel yaraşıyor! Hangi genç kız gönlü dayanır bu güzelliğe!

Nöbetçi, koltukları kabararak başını salladı, bu sefer bıyığının üst çatallarını burmaya başladı. Keyfinden at kişnemesine benzer sesler çıkarıyordu.

Yahudi;

- Bize bir iyilikte bulununuz, efendimiz, dedi. Kont hazretleri ta uzaklardan geldiler. Ömründe hiç Kazak görmedikleri için onları pek merak ediyorlar.

O zamanlar birçok yabancı kont, baron Lehistan'a gelirler, yarı Asyalı saydıkları bu ülkeyi yakından tanımak isterlerdi. Ama Moskova topraklarına, Ukrayna'ya Asya gözüyle baktıkları için oralara pek uğrayan olmazdı.

Nöbetçi, yabancı konuğun önünde saygıyla eğildi.

- Kazakları görüp de ne yapacaksınız, soylu efendimiz? Onlar insan değil, sözüm yabana, it sürüsü! Hepsi de dinsiz-imansız birer haydut bozuntusu bunların!..

Taras'ın birden tepesi attı:

- Ulan, şeytanın piçi, sensin it! Kimse dinimize el uzatamaz! Asıl dinsiz-imansız haydutlar sizlersiniz!..

Ya, öyle mi? Şimdi anladım senin kim olduğunu! Senin gibiler içerde bir yığın. Şimdi bizimkileri çağırayım da görürsün gününü!

Taras, çıkışının gereksizliğini anladıysa da, gururuna yediremediğinden yanlışını düzeltmeye kalkmadı. Bereket versin, hemen Yankel yetişti yardımına:

- Aman, yüce efendim! Kont hazretlerine nasıl Kazak dersiniz! Kazak'a benzer bir görünüşü, Kazak duruşu var mı şu soylu kişinin?

- Onu külahıma anlat!

Nöbetçi böyle diyerek öteki gardiyanları çağırmak için davrandı. Ama Yankel zor durdurdu onu:

- Durun, efendimiz, yapmayın! Sizin gibi soylu efendiye bağırıp çağırmak yakışır mı? Bizi içeri sokarsanız size çok para veririz. Tam iki altın veririz size!

- Ne? İki altın mı? Ona para mı diyorsun? Ben iki altını sakalımın yarısını tıraş eden berberime veriyorum. Yüz altın çıkar şuradan, Yahudi! Çıkarmazsan hemen nöbetçileri çağırırım.

Gardiyan böyle diyerek bıyığının ön çatallarını burmaya başladı.

Yankel;

- O kadar para istenir mi? dedi. İnsaf yok mu sizde?

Yüzü sapsarı kesilmişti, gene de kesesinin kaytanını çözdü. İçinde yüz altından çok olmadığı, olsa bile bu haydudun yüzden sonrasını saymayı bilmediği için seviniyordu. Ama gardiyanın, altınları avucuna doldurup da saymaya başladığını görünce, daha çok istemediğine pişman olur diye Taras'ın kolundan çekti.

- Aman, çabuk gidelim buradan, efendimiz! Bu alçakların gözü doymaz.

Yahudi, gardiyana döndü:

- Ee! Hem parayı aldın, hem de bizi içeri sokmayacak mısın? Madem altınları aldın, artık aç kapıyı!

- Çekilin, gidin buradan! Gitmezseniz şimdi nöbetçileri çağırırım!

Zavallı Yankel;

- Efendim, çabuk kaçalım! Bu açgözlü adamların yüzünü şeytan görsün! Hemen gidelim! diye yalvarıyordu.

Bulba başını önüne eğdi, yavaş yavaş geriye döndü, yürümeye başladı. Yankel, verdiği yüz altının acısını unutamıyordu bir türlü. Taras'a;

- Ne vardı öyle kızacak? dedi. Kendi kendine it gibi ürsün dursun. Köpek milleti değil mi, hırlaşmadan edemezler bunlar. Talihin böylesine de pes doğrusu! Bizi kapı dışarı etmek için tam yüz altın aldı herif. Ama Yahudi'ye gelince zırnık koklatmazlar. Saçı-sakalı koparılır, suratı dayaktan morarır, üst dudağı şişer, gene de çıkarıp yüz altın vermezler. Aman Tanrım, sen bize acı!

Girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlanması, Taras'a çok ağır gelmişti. Gözlerinden ateş saçarak;

- Gidelim. Tutsaklara işkence yapacakları alana gidelim! diye tutturdu bu sefer.

- Ay, ay, efendim, bunun size ne yararı var? Onlara bir yardımınız dokunmadıktan sonra!..

Taras Bulba niyetinden cayacak gibi eğildi.

- Gidelim diyorum sana!

Yahudi içini çekerek arkasına düştü.

Halk dört bir yandan oraya aktığı için işkence yapılacak alanı bulmakta güçlük çekmediler. Hoyratça yaşanılan o çağlarda işkenceleri seyretmek yalnız ayak takımının değil, kelli felli, kibar insanların da en büyük eğlencesiydi. En sofu kocakarılar, yufka yürekli kadınlar, genç kızlar, kan görünce bayılan ödlekler bile "bir fırsat çıksa da işkence seyredelim" diye can atarlardı. Ama sonra korkulu düşler görüp, gece yarısı uykudan çığlıkla uyanacaklarmış, kim düşünür onu? "Ah, bu kadar da olur mu? İnsana bu denli eziyet edilir mi?" diye kıvranırlar, gözlerini kapayıp başlarını çevirirler de oradan kalkıp gitmeyi akıl etmezlerdi. Taras'la Yankel, alana

vardıklarında, işkenceye çekilecek tutsakları daha yakından görmek için halk üst üste yığılmıştı. Kollarını ileri uzatan, ağzı açık ayran budalası gibi bakan dar görüşlü, sıradan insanlar arasında, ablak suratlı bir kasap da hazırlıkları bir bilirkişi tavrıyla izliyor; bir zamanlar meyhanede kafa çekerek ahbap olduğu, yanındaki silahçı ustasına, heyecanlı insanların tek sözcüklü konuşmasıyla keyifli keyifli bir şeyler anlatıyordu. Ateşli tartışmalara giren, hatta bahse tutuşanlar bile vardı, ama çoğunluğu parmaklarıyla burunlarını karıştıran hımbıl takımındandı.

Kalabalığın önüne dizilmiş bıyıklı koruma polislerinin hemen arkasında, kurumlu tavırlar takınarak kibarlık taslayan, resmi giyimli bir genç dikkati çekiyordu. Eski pabuçlarıyla yırtık gömleğinden başka evinde ne varsa takmış takıştırmış; boynuna ise, uçlarında birer duka altını sarkan iki zincir birden asmıştı. Yanında yavuklusu Yuzisya vardı. İkide birde geri dönüyor, sevgilisinin ipekli fistanını buruşturmasınlar diye sert sert bakıyordu. Sevgilisine öyle ipesapa gelmez şeyler anlatıyordu ki, dinleyince insanın aklı dururdu: "İşte, Yuzisya'cığım, bütün bu insanlar işkenceleri seyretmeye gelmişler. Şurada, elinde bir balta ile işkence gereçleri tutan adam var ya, işte tutsakları temizleyecek cellat odur. Suçluları önce çarka gerip çevirecekler, öldürmeden önce bir sürü işkenceden geçirecek, iyice bitkin düştüklerinde kafalarını kesiverecek. İşkenceye çekilenler tepinirler, bağırıp çağırırlar ama kellesi kopunca hemencecik ölüverirler. Artık ne bağırırlar, ne de yer-içerler. Öyle değil mi, canım, insanın kafası olmayınca böyle şeyleri yapabilir mi?" Yuzisya ürperiyor, gene de ilgiyle dinliyordu.

Evlerin damları insan doluydu. Bıyıklı hotozlu başlar pencerelerden sarkmış; kentin soylular takımı süslü sundurmalara, balkonlara yığılmıştı. Kar gibi beyaz elleriyle korkuluğa tutunan bir bey kızı kıkır kıkır gülüyor; besili, kelli felli kodamanlar aşağıdaki kalabalığa bakıp çalım satıyorlardı. Kibarların toplandığı balkonlarda sırma giysili, elleri tepsili

uşaklar vardı. Bunlar, efendilerine içkiler, çeşitli yiyecekler taşıyorlar; kara gözlü fingirdek bir hanım da eline geçirdiği çörekleri, yemişleri kalabalığa atıyordu. Aşağıda şapkalarını çıkarıp, atılan yiyecekleri yakalamaya çalışan bir sürü aç delikanlı arasında uzun boylu bir herif vardı. Sırtına kırmızı kadifeden bir giysi geçirmişti, ama ceketinin sırmaları çoktan kararıp solmuştu. İşte bu koca sırık, uzun kollarıyla, fingirdek kadının attıklarını herkesten önce kapıyor, dudaklarına götürüp öpüyor, sonra da ağzına tıkıyordu. Sundurmalardan birinin altında sarkan, yaldızlı bir kafese konmuş bir kartal da bir pençesi havada, başı yana eğik, yukardakiler gibi kalabalığı seyretmekteydi. Birdenbire kalabalık dalgalandı; dört bir yandan, "Kazakları getiriyorlar! Kazakları getiriyorlar!.." sesleri yükseldi.

Başları açık, uzun perçemleri yandan sarkan Kazaklar uzaktan göründüler. Tutsak kaldıkları sürece saçları sakallarına karışmıştı. Bakışlarında ne üzüntü, ne de korku vardı; gururla yürüyorlardı. Giysileri eskimiş, liyme liyme olmuştu. Sağlarına, sollarına bakmadan yürüyorlardı, tavırlarından kalabalığı hiçe saydıkları belliydi. En önde Ostap gidiyordu. Koca Taras, oğlunu görünce kim bilir yüreği hangi duygularla burkuldu? Gözlerini ona dikmiş, dikkatle bakıyor; en ufak hareketini bile kaçırmıyordu. Tutsaklar işkence yerine varınca Ostap durdu. Zehir dolu kadeh önce ona sunulacaktı. Arkadaşlarına baktı, elini kaldırdı, yüksek sesle:

- Tanrım, bana öyle bir dayanma gücü ver ki, şu din sapkınlarının önünde ağzımdan tek inleme dahi çıkmasın! Bir Hıristiyan'ın çığlık attığını duyamasınlar! diye haykırdı.

Sonra işkence masasına yaklaştı.

Taras, kır saçlı başını önüne eğmişti, yavaşça:

- Aferin, oğlum! Senden bunu beklerdim, dedi.

Cellat, Ostap'ın üstündeki çulları sıyırdı, aldı; kollarından, bacaklarından işkence çarkına sımsıkı bağladı...

Şu cehennem acılarını anlatmayı bırakalım da okurlarımız ürpermesin, tüyleri diken diken olmasın. Hoyrat, aman bilmez bir çağdı o çağ. İnsanlar savaştan sonra sürüklenirler; ruhları kanlı olaylarla, insanlık dışı işkencelerle nasırla-

şırdı. Bu korkunç azapların durdurulmasını isteyen aklı başında birkaç kişi çıkmadı değil, ama onları dinleyen kim? Lehistan kralı ile duyguları yücelmiş bazı saray ileri gelenleri Kazaklara yapılacak işkencelerin, bir ulusun kinini körüklemekten başka bir işe yaramayacağını söylediler. Fakat düşüncesizlikleri, dar görüşlülükleri, gelgeç hevesleri ve boş gururları ile devlet yönetimini çocuk oyuncağına çeviren meclis üyeleri bu sözleri kulak ardı ettiler.

Ostap, işkencelere bir dev gücüyle dayandı, dudaklarından tek inilti çıkmadı. Kollarındaki, bacaklarındaki kemikler teker teker kırılırken, kırılan kemiklerin takırtısı, ölü sessizliğine gömülen izleyicilerin kulaklarında yankılanırken, kibar hanımlar ürpererek başlarını yana çevirirken bile çığlık atmadı; yüzü acıdan buruşmadı. Kalabalığın arasında başı önüne eğik duran Taras Bulba, arada bir gözlerini kaldırıyor;

- Aferin, oğul, aferin! diye mırıldanıyordu.

Ama işkencelerin sonuna doğru Ostap'ın gücü tükenir gibi oldu. Gözleriyle kalabalığı şöyle bir taradı: Aman Tanrım, hepsi yabancı, hepsi yadırgı insanlar! Bari bir yakını, ölürken yanında bulunsaydı!

İstediği, ne yufka yürekli annesinin hıçkırıkları, ne de saçını-başını yolan, ak göğsünü yumruklayan bir yavuklunun acı çığlıklarıydı. Hayır, hayır, o bir erkeğin ölüm anında avutucu, yüreklendirici sözlerini işitmek istiyordu. Bu candan yardımın yokluğundan sarsıldı;

- Baba, nerdesin? Beni duyuyor musun? diye bağırdı.

Ölüm sessezliğine gömülen kalabalığın arasından;

- Duyuyorum, oğlum, duyuyorum! haykırışı yükseldi.

Bir ürpertiyle birlikte bütün başlar o yana çevrildi. Tutsakların koruyucularından bir bölümü atlarının başlarını döndürdüler, kalabalığın arasından haykıran adamı aramaya başladılar. Yankel'de betbeniz kalmamıştı. Atlılar yanından biraz uzaklaşınca Taras'a bakmak için döndü, fakat Taras yoktu ortalarda. Sanki yer yarılmıştı da yerin dibine geçmişti.

XII

Taras'ın izi bulundu en sonunda. Tam yüz yirmi bin Kazak askeri, yerden biter gibi bir gün Ukrayna sınırında gözüktüler. Bu, ne talana çıkmış bir Zaporojye alayı, ne de Tatarların peşine düşen bir ordu dökümtüsüydü. Hayır, bu seferki, sabrı taşan bir halkın, öcünü almaya and içmiş bir ulusun ayaklanmasıydı. Hakları yendiği, töreleri çiğnendiği, atalarının dini, kutsal inançları ayaklar altına alındığı, kiliseleri aşağılanıp birleştirildiği, Lehli buyurganlar halkı ezdiği, Yahudi bezirgânlar ülkelerinde Hıristiyanları inim inim inlettiği için ayaklanmışlardı. Uzun yıllar biriken, yüreklerinden taşan kin sürüklemişti onları buraya.

Kazak ordusunun başında Ostranitsa adında genç ama yiğit bir ataman geçmişti. Günya adındaki yaşlı, deneyli bir arkadaşı da yanında danışmandı. On iki bin kişilik sekiz alayın başında sekiz albay vardı. Sancaktarbaşı ordunun büyük sancağını taşıyordu, daha bir nice sancaklar, bayraklar açılmıştı. Tuğcular alay ve tabur tuğlaları dikmişlerdi. Yaya ve atlı birliklerin yanı sıra arabacı birlikleri, alayların araç subayları, yazıcılar vardı. Kayıtlı asker yanında bir o kadar da gönüllü toplanmıştı. Kazaklar nerelerden gelmemişlerdi ki... Çigirn'den, Pereyaslav'dan, Baturin'den, Gluhov'dan, Dinyeper ırmağının kolları arasından, geniş ırmağın adalarından, aşağı Dinyeper ovasından... Sürülerle atların, dizilerle arabaların sayısı belli değildi. Kazak alaylarının en düzgünü Taras Bulba'nın komutasındaki alaydı. Taras, yaşıyla, askerlik bilgisiyle, alayını yönetmedeki becerisiyle, en önemlisi de düşmana karşı beslediği kinle bütün komutanların saygısını kazanmıştı. Kazakların kendileri bile onun sertliğini, acımasızlığını aşırı buluyorlardı. Ordu toplantılarında asmaktan, kesmekten, kılıçtan geçirmekten başka ağzından söz çıkmıyordu.

Kazakların nasıl sefere çıktıklarını, Lehlilerle nasıl savaştıklarını anlatmaya girişmeyeceğiz, tarih bunları uzun uzun yazar. Öfkesi kabaran bir ulusun din uğruna yaptığı bu savaşta yenilmezliğini ortaya koyduğunu bütün dünya bilir. O, öyle bir ulustur ki, fırtınalı, kükreyen bir denizin ortasında dimdik duran yılmaz, sarsılmaz bir kayaya benzer. Kocaman taşlardan yapılmış kale surları gibi, denizin ta dibinden başlayıp başını bulutlara dayayan ulu bir kaya... Nereden bakılırsa bakılsın görülür, bütün azgın dalgalar onu tanır. Boraya tutulup ona çarpacak gemilerin vay haline! Gövdesi, kaburgası parça parça olur, içindekilerin ölüm çığlıkları gökleri tutar...

Leh askerlerinin kentleri bırakıp bırakıp kaçtıklarını, vicdansız Yahudi tefecilerin darağaçlarında sallandırıldıklarını, Leh kralının başkomutanı Nikolay Pototskiy ile büyük ordusunun, yenilmez Kazaklar karşısında çil yavrusu gibi dağıldıkları tarih kitapları bütün ayrıntılarıyla anlatır.

Pototskiy bozguna uğrayan ordusunu Kazaklardan kurtarayım derken, ufacık bir ırmaktan geçtiği sırada en seçme savaşçılarını sulara kaptırdı. Gene de Kazaklar, Polonnıy kasabasında ona yetişip ordusunu dört bir yandan kuşatınca "Aman!" dedi, Ukraynalıların bütün haklarını, bütün eski topraklarını geriye verecekleri konusunda kral ve hükümeti adına and içti. Ama Kazaklar, Lehli andının ne olduğunu iyi biliyorlardı. Artık Nikolay Pototskiy altı bin altın değerindeki atma kurulup saraylı kibar hanımlara caka satamayacak, Lehistan meclisinde verdiği görkemli şölenlerle hovardalık gösterisi yapıp senatörleri kıskançlıktan çatlatamayacaktı. Fakat Polonnıy'da Kazakların yollarını kesen Rus papazları kurtardı Pototskiy'i. Başında taçıyla en önde piskopos, onun arkasında, pırıl pırıl işlemeli cübbelerini giymiş, ellerinde haçlar, aziz resimleri tutan bir papaz alayı karşıdan görünüverince Kazaklar, kalpaklarını çıkardılar, saygıyla eğildiler. O sırada kim olursa olsun, kralın kendisine bile bu saygıyı göstermezlerdi. Zaten Ortodoks din adamlarına karşı başka türlü davranabilirler miydi? Kazak atamanı albayları topla-

dı; Ortodoks kilisesinin bağımsız olacağı, bütün düşmanlıkların unutulacağı, Kazak ordusuna bir zarar verilmeyeceği konusunda Pototskiy'den söz aldıktan sonra onu salıverdiler. Yalnız bir albay onaylamadı barışı, o da Albay Taras'tı. Perçeminden bir tutam saç koparark;

- Beni iyi dinleyin, ağalar, albaylar! dedi. Sizin bu yaptığınızı karılar yapmaz. Lehlilerin sözüne kanarsanız kancık köpekler gibi sizi satacaklarını bilmiyor musunuz!

Ama ordu yazıcısı antlaşmayı getirip de ataman mührünü basınca, Taras Bulba en has çelikten yapılma Türk işi yatağanını çekti; dizinin üstünde bir vuruşta ikiye böldükten sonra bir parçasını bir yana, öbür parçasını bir yana fırlattı.

- Elveda dostlarım! Bu kılıcın parçaları nasıl birleştirilip yeniden kılıç yapılamazsa, biz de sizinle artık bir araya gelemeyiz. Size söyleyeceğim son sözleri kulaklarınızı açıp iyi dinleyin!

Perde perde yükselen sesi oradakilerin üzerinde büyük bir etki uyandırmıştı. Taras Bulba'yı büyülenmiş gibi dinliyorlardı.

- Sanıyor musunuz, artık barışa, dinginliğe kavuştunuz? Sanıyor musunuz, ülkenizde artık özgür yaşayacaksınız? Gafiller!.. Hey, ataman, sen düşmanının, derini yüzüp içine darı kepeği doldurduktan sonra panayır panayır dolaştıracağını bilmiyor musun? Siz, albaylar, eğer diri diri kazanlara atılıp kuzu kızartılır gibi kızartılmazsanız bile rutubetli zındanlarda çürüyeceğinizden haberiniz var mı?

Kendi alayının askerlerine döndü:

Arkadaşlarım! Aranızda karılarının eteği dibinde, ocak başlarında miskin miskin ölmek, meyhane köşelerinde ömür tüketmek isteyen varsa, burada Katolik papazlarına kulluk etmek isteyenler varsa onlar da kalsın! Ama Kazaklık onurunu unutmayıp, bütün kardeşleriyle birlikte kucak kucağa ölüme atılacaklar varsa gelsinler benimle!

Alayın bütün erleri;

- Seninleyiz, ağa, seninle geliyoruz! diye bağırdılar.

Öteki bölüklerden de birçok Zaporojyeli gelip Taras'ın alayına katıldı.

Taras;

- Öyleyse yürüyün, kardeşlerim! dedi.

Kalpağını başına sımsıkı geçirdi, atının üstünde daha bir dik oturdu, kalanlara öfkeli öfkeli baktıktan sonra kendi adamlarına;

- Adınız bu ülkede hayırla anılacak, dedi. Haydi, arkadaşlar! Gidelim bakalım, Katolikler ne durumdalar...

Kırbacını vurup atını sürdü, yüz arabalık bir kervan da onun peşinden yürüdü. Atlısı, yayasıyla bir alaydan çok askeri vardı. Taras birkaç kez dönüp meydan okurcasına baktı; kimse onu durdurmaya, yolundan çevirmeye kalkmadı.

Ataman ile albayların yüreğine bir tasadır çökmüştü. İçlerine doğan bir önsezi bu işin sonunun iyiye varmayacağını söylüyordu.

Çok geçmeden Taras'ın bütün dedikleri çıktı. Atamanın başı kesilip kazığa geçirildi, birçok Kazak albayının derileri yüzüldü.

"Ya Taras'a ne oldu?" diyeceksiniz. Taras alayı ile Lehistan'ın altını üstüne getirdi, tam on sekiz köy ile kırka yakın manastır yaktı, ta Krakov önlerine vardı. En zengin konaklar talan edilip soylular kılıçtan geçirilmiş, Leh beylerinin kilerinde sakladıkları yüzyıllık şaraplar, en lezzetli ballar yerlere dökülmüş; sandıklarından çıkarılan değerli giysiler, en ağır kumaşlar, evlerdeki en gözde eşyalar kesilmiş, kırılmış, yakılmıştı. Taras, "Kimsenin gözünün yaşına bakmayacaksınız!" diye buyuruyordu. Kara gözlü, ay yüzlü, kar gibi ak göğüslü kızlar diri diri ateşe atıldı; kiliselere sığınanlar kiliseyle birlikte yakıldı. Alevler arasından yükselen ak kolları, acıklı çığlıkları gören, işiten en katı yürekler bile ta derinden sarsılıp ürperdiler. Ama Kazaklar hiçbirine aldırmadılar, sokaklarda buldukları insanları kargılarının ucuna takıp

takıp ateşe attılar. Taras, "Alın bakalım, pis Lehliler, işte ben Ostap'ın ruhuna böyle dua okuturum!" diyordu. Taras Bulba'nın yaptıklarının çapulculuğu çoktan aştığını gören Leh hükümeti, azılı haydudu yakalaması için Nikolay Pototskiy'in emrine tam beş alay verdi.

Kazaklar atlarını sapa yollardan sürerek altı gün, altı gece Lehlilerden kaçtılar. Yiğit atlar bu amansız kovalamacadan binicilerini zor kurtarıyordu. Pototskiy, Kazakları adım adım izledi, nereye gittilerse o da arkalarından sürdü. Taras Bulba, Dinyester kıyılarına varınca yıkık bir kaleye sığındı, orada bir süre dinlenmeye karar verdi.

Kale, Dinyester ırmağının kıyısında, sarp bir kayalığın tepesindeydi. Bütün tabyalar yıkılmış, surlarda büyük gedikler açılmıştı. Duvarlar her an çökerek yerle bir olacağa benziyordu.

Pototskiy yetişip Kazakları iki yandan sardı. Zaporojyeliler dört gün yiğitçe karşı koydular; kurşun attılar, taş attılar, tuğla attılar. Askerin yiyeceği, tüfekelerin barutu tükenince, Taras, kuşatmayı yarma emri verdi. Kazaklar belki bu işi de becereceklerdi, fakat Taras birden atını durdurdu: "Durun, arkadaşlar! Çubuğumla tütün kesemi düşürdüm. Düşmanın eline geçmesini istemiyorum." dedi. Karada, denizde, bütün seferlerde yanından ayırmadığı tiryaki avadanlığını otlar arasında aramaya koyuldu. O sırada Lehliler tepesine üşüşmüşlerdi. Onu sımsıkı yakaladılar. Taras silkindi, onu yakalayan Lehlilerden kurtulmak istediyse de gücü yetmedi. "Ah, gözü kör olası kocalık!" diye sızlandı. Oysa suç kocalıkta değil, kuvvetten üstün olan kuvvetteydi.

Otuz kadar Lehli kollarına, bacaklarına sarılmışlardı.

- Seni pis karga, işte şimdi elimize düştün! Ölümlerden ölüm beğen! diye bağırdılar.

Pototskiy'in de izni alındıktan sonra Taras Bulba'nın ateşte yakılmasına karar verildi. Yakınlarda, tepesi yıldırımlardan parçalanmış kuru bir ağaç vardı. Taras'ı ağacın gövdesine, herkesin görebileceği bir yüksekliğe ellerinden çivile-

yip bağladılar, altına kucak kucak odun yığıp tutuşturdular. Ama Taras, altındaki ateşe değil, Kazakların kaçtığı yöne bakıyordu. Yüksekten onların bütün yaptıklarını gördüğü için;

- Ormanın arkasındaki tepeye kaçın! Lehliler oraya yanaşamazlar! diye bağırdı.

Ama rüzgâr sesini dağıttı, Kazaklara ulaştırmadı. Taras büyük bir üzüntü içindeydi.

- Kurtulamayacaklar! Kurtulamayacaklar! Kurtulamayacaklar! diye inledi.

Tam o sırada gözleri sevinçle parladı. Dinyester'in sularında, birçok sandalın çalılar arasında durduğunu görmüştü. Bütün gücünü toplayarak bağırdı:

- Kıyıya koşun, yiğitler, kıyıya koşun! Tepenin solundaki cılgadan inin! Orada kayıklar var! Hepsini alın ki, size yetişemesinler!

Bu sefer rüzgâr yardım etmiş, koca Kazak'ın söylediklerini askerlerine iletmişti. Ama deliye dönen Lehliler ellerindeki baltanın tersiyle Taras'ın kafasına nasıl vurdularsa onu hemen oracıkta bayılttılar.

Kazaklar taşlık, dolambaçlı bir cılgadan atlarını sürdüler. Peşlerinde de amansız Lehliler vardı. Yol, gide gide bir uçurumun başında bitti.

- Arkadaşlar, yol burada bitiyor! diye haykırdı birisi.

Fakat bir an durup bekledikten sonra kamçılarını şaklattılar, altlarındakiçevik Tatar atları yılan gibi kıvrılıp havaya sıçradı, boşlukta bir eğri çizerek uçurumun dibindeki Dinyester'e düştüler. Yalnız iki kişi ırmağa ulaşamamış, atlarıyla birlikte kayalara çarpıp parçalanmıştı. Kazaklar atlarının üstünde yüze yüze kayalıklara vardıkları sırada uçurumun başına gelen Lehliler ırmağa atlayıp atlamamakta kararsızdılar. Kazakların yaptıkları bu işe şaşıp kalmışlardı. Andrey'in sevdiği kızın ağabeyi olan, genç, yakışıklı, acar bir albay fazla beklemedi; atını mahmuladığı gibi uçurumdan aşa-

ğı saldı. Ama havada üç takla atan hayvan sivri kayaların üstüne düşmekten kurtulamadı; at da, binicisi de parça parça oldular. Genç yiğidin kanla karışmış beyni uçurumun yamaçlarındaki çalılara takıldı kaldı.

Taras baygınlıktan kurtulup kendine geldiği zaman Kazaklar, kayıklara binmişler, hızla küreklere asılıyorlardı. Tepelerinden yağan kurşunlar onlara yetişmekten çok uzaktı. Taras'ın gözleri sevinçten parladı.

- Elveda arkadaşlar! diye bağırdı yukardan. Beni unutmayın! Bir dahaki bahara gene gelin buralara; vurun, kırın, gönül eğlendirin! Size söylüyorum, şeytanın dölü Lehliler! Hani elinize ne geçti? Kazakları yıldıracağınızı mı sandınız? Daha durun bakalım, günü gelecek, Ortodoks inancının ne olduğunu anlayacaksınız! Uzak-yakın bütün uluslar Rus halkının toparlanacağını, hiçbir kuvvetin onlara karşı duramayacağını görecekler!..

Alevler yükseldikçe yükseliyor, Taras'ın bacaklarını kavurduktan başka ağacın gövdesini de tutuşturuyordu. Ama yeryüzünde Rus'un gücünü yenecek güç, Rus'u sindirecek işkence var mıdır?

Dinyester ırmağı, yatağında sere-serpe yayılmış akıyor. Sular kimi yerde sığ, kimi yerde derin, kimi yerde coşkun... Sazlık adacıkların serpiştirildiği bu ışıltılı sularda kuğular çığlık atıyor, cakalı balıkçıllar, kırmızı bağırtlaklar, uzun gagalı çulluklar bağrışarak av kovalıyorlar... Kazaklar küreklere asılıyorlar durmadan. Çifte dümenli kayıklarını sığ yerlerden tehlikesizce aşırtıp sürü sürü kuşları ürkütüyor, yiğit komutanlarını konuşuyorlar...

PETERSBURG ÖYKÜLERİ

BİR DELİNİN GÜNCESİ

3 Ekim

Bugün başıma neler geldi, bir bilseniz! Sabahleyin oldukça geç uyandım. Hizmetçim Mavra, boyadığı çizmelerimi getirince saatin kaç olduğunu sordum. Meğer 10'u çoktan vurmamış mı? Bunu işitir işitmez hemen kalkıp giyinmeye başladım. Giyiniyordum ama bir yandan da daireye gitmek içimden gelmiyordu. Çünkü bizim şube müdürü gene ekşiyecek, suratını asacaktı. Ne zamandır dırdır ediyor zaten; "Bıktım senin dağınıklığından, laçkalığından. Doğru-dürüst bir iş yaptığını görmeyecek miyim? Elin ayağın birbirine dolaşıyor, işleri arap saçına çeviriyorsun. Adamın adının, sanının küçük harfle yazıldığı nerde görülmüş? Hani evraklarda tarih, sayı?.." diye.

Pis karga, beceriksiz herif! Kıskançlıktan çatlayacak neredeyse. Ekselans beni odasına çağırıp kalemlerini sivrilttiriyor ya, bütün derdi o.

Açıkçası, daireye gidip şu bizim pinti muhasebeciyle görüşmek, belki de ondan aylığımın bir bölümünü avans almak umudu olmasa bugün yerimden bile kıpırdamazdım. Aman ben de neler zırvalıyorum! O çifitin aylığı gününden önce verdiğini kim görmüş? Yalvar, yakar, istersen acından öl, geber; herif vermez oğlu vermez! Oysa evinde hizmetçisinden dayak yediğini bilmeyen yok.

Şu bizim dairede çalışmanın ne yararı var, sanki? Üç-beş kuruş aylık alıyoruz, hepsi o kadar! Ama adliyede, defterdarlıkta, hatta belediyede çalışmak başka. Adamın oralarda köşedeki bir masaya sinip mıymıntı mıymıntı çalıştığına bakmayın. Hani, üstünden dökülen eski giysiye, mende-

bur suratına baksanız içinizden tükürmek bile gelmez. Ama bir de siz onun tuttuğu yazlık eve bakın. Armağan olarak yaldızlı bir fincan götürmeye kalksanız, "Bunu kime getiriyorsunuz?" diyerek az bulur. Ya bir çift eşkin at, ya bir araba, ya da en azından 300 rublelik kunduz kürk bekler sizden. Oysa duruşu süklüm püklümdür, hep nezaketle, alttan alarak konuşur. "Kalemimi yontacağım, çakınızı lütfeder misiniz?" filan... Öte yandan bir eline düşmeye görün, sizi öyle bir yontar, soyulmuş soğana çevirir ki, neye uğradığınızı şaşırırsınız.

Doğrusunu söylemek gerekirse bizim havamız bambaşkadır. Bir temizlik, bir soyluluk! Masalarımızın tümü maundan, amirlerimiz bizlerle "siz" diye konuşurlar. İşte görevimin soyluluğu olmasa orada bir gün bile durmazdım.

Hayli eskiyen kaputumu(*) giydim, sağanak halinde yağmur yağdığı için şemsiyemi aldım. Sokakta fazla kimse yoktu. Eteklerini başlarına devşirmiş yürüyen köylü kadınlar, şemsiyeli birkaç küçük esnaf, bir de odacılar. Şöyle efendi kılıklı kimselerden, yol kavşağında benim gibi bir memur gözüme ilişti. Ama görür görmez işi anladım. "Yoo, memur kardeş, seninki daireye gidiş filan değil. Şu önünde yürüyen dişiye yetişmeye çalışıyorsun, gözlerin yosmanın bacaklarında. Daireden kaytardığın nasıl da belli!" dedim kendi kendime.

Şu bizim memur takımı yok mu? Çapkınlıkta subaylardan geri kalmazlar. Yoldan geçen başı şapkalı kibar bir hanım görmesinler, hemencecik peşine takılırlar.

Böyle düşüne düşüne yürürken, önünden geçtiğim mağazanın kapısına yaraşan bir araba gördüm. Hemen tanıdım, bizim genel müdürün arabasıydı bu. "Ekselansın bu saatte çarşıda ne işi var? Olsa olsa kızıdır," diye düşünerek hemen bir duvara sindim. Uşak kapıyı açtı ve gerçekten de o, bir kuş hafifliğiyle dışarı süzüldü. O ne bakışlar, kaş-göz oynatışlar! Durduğum yerde eridim, bittim... Ne diye çıkmış sokağa bu yağmurda? Bir de kadınlarımızın süse, giyim-kuşama düşkün olmadığını söylerler.

(*) Sivil memurlar da resmi giysilidir. (Ç.N.)

Neyse, beni tanımamıştı, ben de zaten gözüne pek gözükmemeye çalışmıştım. Çünkü üstümde kirli, modası geçmiş, eski bir kaput vardı. Kaputum astarsızdı, yakası iyice yıprandığı için uçları üst üste biniyordu.

Genç bayanın köpeği hanımının arkasından yetişmedi, mağazanın dışında kaldı. Bu köpeği de tanırdım, adı Meci'dir. Ben orada dikilmiş dururken ince bir sesin, "Merhaba, Meci!" dediğini duydum. Bu da ne demek oluyor, kim söyledi bunları? Baktım; biri genç, öbürü yaşlı, şemsiyeli iki kadın geçiyorlar önümden. Kadınlar geçip gittiler, fakat aynı ses bir daha duyuldu. "Ayıp değil mi, Meci?"

Vay canına!.. Nasıl iş bu?.. Derken, iki kadının peşinden tin tin koşan köpeğin Meci'yle kokluştuğını görmeyeyim mi? Konuşan onlar mıydı yoksa? "Ee, bu kadarı fazla doğrusu! Sarhoş muyum neyim?" diye geçirdim içimden. Oysa sarhoşluk kim, ben kimim?.. "Dur bir dakika, Fidel, haksızlık etme! Ben... Hav hav, ben... Hav hav, çok hastayım!" Bunu Meci söylüyordu, gözlerimle görmüştüm.

Vay köpoğlusu vay! Köpeklerin insanlar gibi konuşmasına doğrusu çok şaşırmıştım, fakat sonra bu konuyu iyice düşününce şaşkınlığım geçti. Gerçekten de yeryüzünde bir sürü tuhaf olay geçiyordu. Anlattıklarına göre İngiltere'de bir balık sudan dışarı fırlayıp birkaç söz söylemiş. Bu sözleri öyle garip bir dille söylemiş ki, bilginler üç yıldır uğraşıyorlar, bu sözlerden bir anlam çıkaramıyorlarmış. Bir gün de gazetede iki ineğin bakkal dükkânına girip yarım kilo çay istediklerini okumuştum. Bütün bunlar gene neyse ama Meci sözlerine; "Sana mektup yazıp göndermiştim. Bizim Polkan getirmedi mi yoksa?" diye devam edince az kalsın küçük dilimi yutuyordum.

Düşümde görsem inanmazdım. Köpeklerin yazı yazdığını gören, işiten var mı? Bu işi becerse becerse ancak soylular takımından kişiler becerebilirler. Gerçi şimdi esnaftan mürekkep yalamışlar da türedi, hatta derebeylerimizin kölelerinden bile bu işi kıvıranlar çıkıyor, fakat onlarınki yazmaktan çok, noktasız, virgülsüz bir şeyler karalamaktır...

Çok şaşırmıştım. Ne yalan söyleyeyim, son zamanlarda kimsenin görüp işitmediği şeylerle karşılaşıyordum. Kendi kendime, "Hele şu köpeğin peşinden gideyim bakayım! Neyin nesiymiş, o zaman daha iyi anlarız," dedim. Şemsiyemi açıp kadınların arkasından yola koyuldum. Grohovoy sokağından Meşçanski'ye, oradan Stolyar sokağına saptık. Sonunda Kukuşkin köprüsünün karşısındaki büyük bir apartmanın önünde durdular. "Aa, Ziverkov burada oturur. Biliyorum burayı," dedim kendi kendime. Çok da kalabalık bir apartmandı kadınların girdiği yer. Kimler oturmuyordu ki? Gündelikçi kadınlar mı istersiniz, dışarlıklar mı?.. Bizim memur takımından da bir sürü insan balık istifi gibi yerleşmişti.

Baktım, kadınlar beşinci kata çıktılar. "İyi," dedim, "Yerlerini öğrendim. Şimdi gitmeyeyim de ilk fırsatta bundan yararlanırım."

4 Ekim

Bugün çarşamba, onun için bizim genel müdürün odasındaydım. Mahsus erken gelmiş, bütün kalemleri sivriltip bitirmiştim... Bizim genel müdür akıllı adam besbelli, yazıhanesi tıklım tıklım kitap dolu. Kitapların bazılarının adlarını okudum, bizlerin anlayacağı cinsten değil, hepsi de çeşitli bilimlerle ilgili, Fransızca, Almanca eserler... Zaten ekselansın yüzünden de ne büyük bir adam olduğu okunuyor. Kimseyle uzun boylu konuşmaz. "Hava nasıl?" "Epeyce yağışlı, beyefendi." İşte hepsi bu... Bizim gibi ufak memurların dengi değildir. Büyük devlet adamıdır o. Ama bana karşı bir yakınlık duyduğu gözümden kaçmıyor. Bari kızı da... Şey... Ahh! Sus, sus en iyisi!

O günkü "Arı" dergisini okuyordum. Şu Fransızlar ne aptal insanlar! Nedir istedikleri? Elime geçirsem basardım hepsine kırbacı, vallahi!.. Bir de Kursklu toprak ağaları iyi yazı yazarlar. Bir aralık saatin yarımı vurduğunu duydum. Bizimki görünürlerde yoktu henüz. Fakat bir buçuğa doğru öyle bir şey oldu ki, hiçbir kalem anlatmaya yetmez: Birdenbire kapı açıldı, ben genel müdür geliyor, diye dosya elimde

ayağa fırladım; oysa ekselans değildi gelen... Hayır, kızıydı bu! Aman Tanrım! Beyaz giysiler içinde... Kuğu gibi içeri süzüldü. Ya o bakışı? Tıpkı güneş. İnsanın gözleri kamaşır. Selam verdi. "Babam gelmedi mi?" diye sordu. Ya o sese ne demeli? Ay, ay, ay! Kanarya solda sıfır kalır. "Küçük Hanım, beni cezalandıracaksanız gönlünüzce cezalandırın! Kulunuz, köleniz olayım!" demek istedim, ama diyemedim. Ağzımdan, "Hayır, hanımefendi, gelmediler daha," sözünden başkası çıkmadı. O da bir bana, bir de raflardaki kitaplara baktı, sonra elindeki mendilini yere düşürdü. Atılarak yerden kaptım, ama körolası cilalı parkede az kalsın kapaklanıyordum. Düşmedim, mendili yavaşça sundum. Hey, güzel Tanrım! O ne mendildi öyle! Patisten, incecik... General(*) kızları taşır böylelerini, mis gibi de kokuyordu... Dudaklarını belli belirsiz kıpırdatarak teşekkür etti. Sonra çıkıp gitti.

Ben bir saat kadar daha oturdum. O arada genel müdürün uşağı geldi. "Eve gidebilirsiniz, Aksenti İvanoviç," dedi. "Beyefendi bugün gelmeyecekler." Şu uşak milletini hiç sevmem. Antrede bacak bacak üstüne atıp otururlar. Ben girip çıkarken yerlerinden kalkmak şöyle dursun, başlarıyla bile selam vermezler. Geçen gün biri oturduğu yerden kıpırdamaya bile gerek görmeksizin, enfiye çekmem için elindeki tütün kutusunu uzatmaz mı? Hay, mankafa herif! Karşındaki bugüne bugün bir memur, soylu bir adam! Senin gibi uşak parçası değil!

Antreden şapkamı aldım, kaputumu tutmak için kimse davranmadığı için kendim giydim, dışarı çıktım. Eve varınca yatağa sırt üstü uzanıp bir süre dinlendim. Sonra çok güzel bir şiiri defalarca kopya ettim:

Sevgilimi bir saat görmesem,
Koca bir yıl gibi gelir bana.
Böyle nefret ede ede yaşamaya,
Ben nasıl yaşamak derim?

Puşkin'den olmalı.

(*) Osmanlı Devletindeki paşalık gibi genel müdürlere de general rütbesi veriliyordu. (Ç.N.)

Akşamleyin kaputumu giydim, beyefendinin evlerinin önünde hayli dikilip bekledim. Küçük hanım gezmeye çıkarsa arabasına binerken görürüm, diyordum. Bütün beklemelerim boşa çıktı.

6 Kasım

Daireye geldiğimde şube müdürü deli gibiydi. İçeri girer girmez çağırdı beni. "Söyle bakalım, gene ne haltlar karıştırıyorsun?" -"Ne gibi? Bir şey mi yaptım ben?" -"Daha ne yapacaksın? Kırkını geçmiş koca bir adamsın. Aklını başına toplayacak yaşı çoktan geçtin. Ama senin kafanda hâlâ kavak yelleri esiyor. Sen kendini ne sanıyorsun, be! Sanki karıştırdığın haltlar gözümüzden kaçıyor mu sandın? Beyefendinin kızına kur yapmak senin neyine? Kendine gel, önce nasıl birisi olduğunu iyice düşün. Sen bir hiçsin, hiç! Ayrıca meteliksizin birisin... Onu da bırak, aynada kendine şöyle bir bak yeter!"

Mendebur herif! Eczanedeki ilaç şişelerine benzeyen yüzü, tepesinde kıvırıp pomatladığı bir tutam saçıyla kendini bir şey sanıyor. Süslenip püslenecek de bir şey yapacak sanki! Bana niçin kızdığını anlıyorum. Kıskanıyor beni; kendisine gösterilmeyen, beyefendinin benden esirgemediği ilgiden dolayı deli oluyor. Ama vız gelir bana! Müdürse müdür. Ne olmuş yani? Saatine altın köstek takıyorsa, otuz rublelik çizme giyiyorsa, bana ne bundan? Canı cehenneme! Ben de sıradan biri, bir terzi ya da uzatmalı onbaşı oğlu değilim. Bugüne bugün soylu kişiyim. Dur hele, ben de yükselirim daha. Yaşım kırk iki, tam çalışıp rütbeler alma çağı bu. Bekle dostum, bir gün biz de albay oluruz, Tanrı'nın yardımıyla daha yükseğini elde ederiz. Hem de seninkinden daha yükseğini. Kendinden başka doğru dürüst adam yok mu sanıyorsun yeryüzünde? Ver bana da modaya uygun bir takım giysi, boynundakine benzer bir kravat, bakalım senin gibi kırk tanesini cebimden çıkartmıyor muyum? Ne var ki, olanaklarım sınırlı, elim darda. İşin kötüsü de bu zaten.

8 Kasım

Tiyatroya gittim. "Rus Aptalı Filatka"yı oynadılar. Çok güldüm. Bir vodvil vardı: Dava vekillerine verip veriştiriyorlar. Kalemde çalışan küçük memurlarla ilgili bir şiir okudular ki, deme gitsin! Öyle de serbestti ki! Sansür böylesine nasıl göz yumuyor, bilmem! Esnafın halkı soyup soğana çevirdiğini, oğullarının serserilikten başka bir şey bilmediklerini, soyluluğa özendiklerini açık açık yazmışlar. Gazeteciler için de hoş bir beyit vardı. Piyesin yazarı herkese sövüp saymaktan zevk alan gazetecilerin dilinden kurtulmak için seyircilere sığınıyordu. Bugünün yazarları gerçekten eğlendirici piyesler yazıyorlar. Doğrusu tiyatroya bayılıyorum. Cebimde üç-beş kuruş bulunca hemen tiyatronun yolunu tutuyorum. Bizim memur takımından öyle hınzırlar var ki, tiyatronun adını anmazlar. Eğer beleşten bilet bulmazlarsa kıllarını bile kıpırdatmazlar. Hemen aklıma bizimki geldi. Tüh, gene mi aynı şey? Neyse, susalım, susalım...

9 Kasım

Sabah sekizde daireye gittim. Bizim müdür beni görmezlikten geldi. Ben de kendi payıma aramızda bir şey geçmemiş gibi tavır takındım. Evraklara göz gezdirdim, bir-iki yanlışı düzelttim. Saat dörtte çıkıp gittim. Genel müdürün dairesinin(*) önünden geçerken dikkatle baktıysam da kimsecikleri göremedim. Yemeğimi yedim, sonra hemen yattım.

11 Kasım

Bugün beyefendinin odasında kendileri için 23 kalem, kızları için de... Ah, ah! Küçük hanım için de 4 kalem açtım. Bizim genel müdür, masasının üstünde bolca sivriltilmiş kalem bulunmasını sever. Ah ne kafa var şu adamda! Hep susar, ama, kimbilir, neler kurar, düşünür!.. Bu kafanın içinden neler geçtiğini pek öğrenmek isterdim doğrusu. Bu beylerin yaşamlarını yakından tanımak, çevirdikleri dalavereleri, saray entrikalarını, kendi aralarında nasıl davrandıklarını

(*) Devlet dairelerinin hemen bitişiğinde yüksek memurların lojmanları bulunmaktadır. (Ç.N.)

görüp izlemek isterdim. Beyefendiyle birkaç kez konuşmayı denedim, fakat kopası dilim dolaşıverdi; havanın sıcak mı, soğuk mu olduğundan başka söz çıkmadı ağzımdan. Evlerinin salonunu pek merak ediyorum ama ancak bir kere, o da kapı aralığından görebildim. Bir de salondan ötesini... O ne zenginlik, o ne zevkli döşeme! Her tarafta aynalar, porselen vazolar... Küçük Hanımın odasının bulunduğu bölüme de bir göz atabilsem. Evet, asıl orasını görmek isterdim. Güzel kokular saçan şişelerin, kutuların sıra sıra dizildiğini, çiçekler konmuş tuvalet masasını şöyle bir görebilsem. Üzerinden sıyırıp atıverdiği, giysiden çok renkli buluta benzeyen giyecekleri ne güzeldir kim bilir! Hele yatak odasını öyle merak ediyorum ki! Orası bir mucizeler ülkesi, gökteki cennetin benzeri olmalı. Yatağından kalkınca ayacıklarını koyduğu küçük iskemleyi, bu ayacıklara geçirdiği kar gibi beyaz çorapları, ah bir kez görebilsem! Ay, ay! Yok bir şey, yok bir şey... Sustum.

Bugün kafamda bir şimşek çakmış gibi, Neva caddesindeki iki köpeğin konuşmasını anımsadım. "Tam sırası." dedim, "şimdi gidip hepsini öğrenirim. Şu pis köpeklerin alıp verdikleri mektupları bir elime geçirebilsem. Bunlardan hayli bilgi elde edeceğimi sanıyorum."

Ne yalan söyleyeyim, geçenlerde Meci'yi yanıma çağırdım. "Bak, Meci," dedim, "seninle baş başa kalalım bir gün. Bana hanımınla ilgili bütün bildiklerini anlat. Kimseye bundan tek söz etmeyeceğim. Yemin ederim, Meci." Fakat kurnaz it kuyruğunu bacaklarının arasına kıstı, bir köşeye sindi, sonra da sessizce sıvışıp gitti. Zaten köpeklerin insanlardan daha zeki oldukları konusunu çoktandır düşünüyorum. Hatta konuşabildikleri ama salt inat olsun diye konuşmadıkları kanısındayım. Yaman siyasetçidirler bu hayvanlar! İnsanoğlunun çevirdiği dolapların hiçbirini gözden kaçırmazlar ama belli de etmezler. Ama ne olursa olsun, yarın Zverkov'un evine gider, Fidel'i sorguya çekerim. Eğer becerirsem işim iş demektir. Meci'nin yazdığı tüm mektupları ele geçiririm.

12 Kasım

Öğleden sonra 2'de Fidel'i sıkıştırmak için yola koyuldum. Ne yapıp yapıp istediklerimi öğrenmeliydim.

Lahana kokusundan nefret ederim, gelgelelim Meşçanski sokağındaki bakkal dükkânlarından lahana kokusunun her türlüsü yayılır. Bu yetmiyormuş gibi, evlerin içinden de öyle berbat kapuska, turşu kokusu saçılır ki, burnumu tıkayıp tabana kuvvet kaçarım. Bu sefer de namussuz esnafların işliklerinden savurdukları yağlı, isli duman peşimi bırakmaz. Soylu bir kişi, çıkıp şurada dolaşayım, diyemez. Neyse, böyle ağzımı burnumu tıkaya tıkaya Zverkov'un oturduğu apartmana geldim, altıncı kata çıkıp çıngırağı çaldım. Kapıyı minik minik çilli, güzelce bir kızcağız açtı. Tanımıştım onu, yanında yaşlı bir kadınla birlikte rastladığım genç kadındı bu. Beni görünce kızarır gibi oldu, durumundan hemen anladım. "Koca peşindesin sen kızım..." diye düşündüm. "Kimi arıyorsunuz?" diye sordu bana. Ben de, "Köpeğinizle konuşacaktım," dedim. Şu genç kızlar bazen ne aptal oluyorlar! Bu da az bulunur cinstendi. Neyse, o sırada köpek havlayarak koşup geldi de o aptalla uğraşmaktan kurtuldum. Ne mendebur hayvanmış meğer bu it! Kendisini yakalamak istediğimi anlayınca az kaldı burnumu ısırıyordu. Ne yapayım, ben de köşede gördüğüm sepetine el koydum. Benim aradığım da böyle bir şeydi zaten. Sepeti kırdığım gibi içinde tahta bir kutuda bulunan samanı karıştırmaya başladım. Küçük küçük kâğıtlardan oluşan ufak bir tomarı ele geçirdiğimde kıvancımdan ne yapacağımı bilemedim. Pis hayvan, tomarı bulduğumu görür görmez baldırımdan kaptı, ama sonra işlerin gittikçe sarpa sardığını anlayarak sızlanmaya, yaltaklanmaya başladı. Ben böyle şeylere pabuç bırakacak değildim. "Hadi, hoşça kal, iki gözüm!" dedim, kendimi dışarı attım.

Çilli kız, beni deli sandı, çok korktuğuna kalıbımı basarım.

Eve gelir gelmez kolları sıvadım, mektupları bir an önce okuyup bitirmek istedim. Çünkü akşamleyin lambanın ay-

dınlığında yazıları pek sökemiyordum. Ama bizim Mavra'nın gene temizlik damarı kabarmış, döşemeyi, tahtaları siliyordu. Yerli yersiz temizliğe kalkışan şu apal Finli kadınlar gibisi az bulunur.

Okumaktan vazgeçip, durumu enine boyuna düşünmek için sokağa çıktım. Öyle sanıyorum ki, mektuplar sayesinde her şeyi, bütün ayrıntılarıyla anlayabilecektim. Köpekler akıllı yaratıklar, buna inanıyorum. İnsanlar arasındaki her türlü ilişki gözlerinden kaçmadığına göre, bizim beyefendinin girdisini-çıktısını da öğrenecektim... Ondan, küçük hanımdan da bir şeyler vardır evet. Ama bu konuya dokunmayalım, susalım.

Akşama doğru eve döndüm. Vaktimin çoğunu yatmakla geçirdim.

13 Kasım

Ee, sıra geldi mektuplara. Bakalım neler var, neler yok içlerinde. Yazı epeyce okunaklı, gene de köpeksi bir havası var. Okuyalım:

"Sevgili Fidel,

Darılma ama adının sıradanlığına bir türlü alışamadım. Sanki daha iyi bir ad koyamazlar mıydı sana? Fidel, Roza... Aman ne bayağı şeyler! Neyse geçelim bunu. Birbirimizle yazışmayı akıl ettik de ne iyi oldu, değil mi?"

Doğrusu mektup düzgün yazılmış; büyük harfler, noktalama işaretleri hepsi yerli yerinde.

Üniversite bitirdiğini ileri süren şube müdürümüz bile böylesini beceremez... Okuyalım mektubu:

"... Öyle sanıyorum ki, başkalarıyla duygu ve düşüncelerini, izlenimlerini paylaşmak dünyanın en büyük mutluluklarından biridir."

Hmm. Almanca bir eserden aşırılmışa benziyor. Ama nereden alındığını anımsayamadım.

Bunu tecrübeme dayanarak söylüyorum. Gerçi adımımı evin eşiğinden dışarı pek atmışlığım yok. Dışarı fazla

çıkmasam da memnunum yaşantımdan. Evdekilerin "Sofi" dedikleri hanımım beni deli gibi seviyor."

Ahhh! Neyse, neyse... Susalım.

"... Sofi'nin babası da sık sık okşar beni. Çayımı, kahvemi hep kaymakla birlikte içerim. Ah ma chere(*) sana bir şey söyleyeyim mi? Bizim Polkan'ın mutfakta bayıla bayıla kemirdiği kocaman kemiklerden ben bir tat alamıyorum. Bence en lezzetlisi av hayvanlarının kemikleridir, o da eğer ilikleri emilmemişse. Birkaç salçayı birbirine katıp yemeğe koymak da iyi oluyor, fakat içinde gebreotu, sebze bulunmayacak. Biz köpeklere ekmekleri topak yapıp vermiyorlar mı, işte buna çok kızıyorum. Sofrada oturan beyefendilerden biri şuna buna dokunduğu kirli eliyle ekmeği mıncıklar mıncıklar, sonra da seni yanına çağırıp zorla ağzına tıkar. Almasan olmaz, tiksine tiksine yutarsın..."

Tüh, Tanrı kahretsin! Neler zırvalıyor bu hayvan! Sanki yazacak başka şeyler yokmuş gibi. Öbür sayfaya bakalım biraz da, belki işe yarar bir şey buluruz.

"... Bizde olup bitenleri sana anlatmak için can atıyorum, Fidel'ciğim. Sofi'nin "baba" dediği, evimizin en önemli kişisinden sana daha önce de söz etmiştim. Bilsen, öyle tuhaf bir adam ki!.."

Hah, gördünüz mi, asıl konuya geldik işte! Dedim ya, bu hayvanların her konuda siyasal görüşleri vardır. Bakalım, babamız neler yapmış...

"... Evet, çok tuhaf bir adam. Hep susar, pek seyrek konuşur. Fakat bir hafta önce hep kendi kendine konuştu durdu. Hoş, söylediği de fazla bir şey değildi ya... "Verecekler mi, vermeyecekler mi?" sorusunu üsteledi durdu, bir hafta boyunca. Bir eline kâğıt parçası alıyor, öbürünü boş bırakarak soruyordu: "Verecekler mi, vermeyecekler mi?" Bir gün dayanamadı, bana da sordu: "Ne dersin, Meci, verecekler mi, vermeyecekler mi?" Ben ne istediğini anlamadığım için ayakkabısını kokladıktan sonra çektim gittim. Böylece bir

(*) İki gözüm, değerlim. (Fr.)

hafta geçti, ma chere. Bir gün bizim baba pek sevinçli döndü eve. O gün akşamleyin resmi giysili bir sürü insan girip çıktılar, anlamadığım bir nedenden ötürü babayı kucakladılar, kutladılar. Sofrada babamız öylesine neşeliydi ki, onu hiç böyle görmemiştim. Durmadan fıkra anlattı, herkesi güldürmekten kırıp geçirdi. Yemekten sonra beni tutup havaya kaldırdı. "Bak, Meci, nedir bu?" diye sordu boynundaki şeride yaklaştırarak. Boynunda genişçe bir şerit takılıydı. Kokladım onu, hiçbir özel kokusu yoktu. Sonra usulcacık yaladım, biraz tuzlucaydı."

Hmm, bakın şu kerataya! Fino da az değil doğrusu. İyi bir kötek haketmişe benziyor... Demek, bizimki unvan düşkününün biri. Bunu bir yere yazmalı...

"... Şimdilik hoşçakal, ma chere. Bir yere gitmem gerekiyor. Mektubumu yarın bitiririm artık..."

"Günaydın, şekerim. Seninle dertleşmek için gene karşı karşıyayız. Bugün hanımım Sofi..."

Hele şükür! Sofi'den söz açmak neden sonra aklına geldi geveze köpeğin. Neyse susalım, sonunu okuyalım.

"... Hanımım büyük bir telaş içindeydi: Balo hazırlığı yapıyordu. Ben de onun yokluğundan yararlanıp sana mektup yazabileceğim için sevinçliydim. Sofi balolara bayılır; yalnız, giyinirken hep huysuzluk eder. İnsanların niçin giyindiklerini bir türlü anlamıyorum. Bizim gibi dolaşsalar ya! Hem daha güzel, hem rahat... Balolardan ne zevk aldıklarına da aklım ermiyor. Sofi baloya gittiği günler eve sabahın beşinde, altısında döner. Süzgün, bitkin duruşundan zavallıya orada yemek vermediklerini anlarım. Ben kendi payıma böyle bir yaşantıya katlanamazdım. Bana akşam yemeklerinde salçalı bir çil keklik budu ya da kızarmış bir tavuk kanadı vermezlerse ne duruma düşeceğimi bilemiyorum. Salçalı pilava da bayılırım. Ama havuç, şalgam, enginar... Bunlara ölsem ağzımı sürmem."

Of, bu ne bozuk üslup! Mektubu bir insanın yazmadığı nasıl da belli! Doğru-dürüst başlıyor ama köpekçe bitiyor.

Şu mektuba da göz gezdireyim. Uzunca bir şey, üstelik tarihi de konmamış...

"Ah, iki gözüm, baharın yaklaştığı iyice anlaşılıyor. Sanki birini bekliyormuşum gibi bir duygu var içimde. Yüreğim küt küt atıyor, kulaklarım uğulduyor. Kapıya yaklaşarak bir ayağımı kaldırıp sessizce dinliyorum. Ah, Fidelciğim, peşimde dolaşanları bir bilsen! Pencerenin önünde oturup onları seyrederim. Aralarında öyle çirkinleri var ki! Bir tanesi kaba saba bir zağar. Görsen, hımbıllığı üstünden akıyor. Ama sen onun kendini bir şey sanarak sokakta çalımlı çalımlı dolaşmasını görmelisin. Benim, bu ne oldum delisine aldırdığım bile yok. Ya pencerenin önünde boy gösteren koca buldoğa ne demeli? Art ayaklarının üstünde kalksa -kalkamaz ya kereste- bizim Sofi'nin babasının boyunu geçerdi. Sofi'nin babası da pek iri-yarı bir adamdır, doğrusu. İşte bu arsız buldog çok utanmaz bir hayvan. Geçenlerde yüzüne karşı hırladım, bana mısın demedi. Kulakları sarkmış, dili bir karış dışarda; patlak gözlerini penceremden ayırmadı. Yontulmamışın biri, ayol!.. Ama bütün köpeklere karşı ilgisiz kaldığımı mı sanıyorsun? Yo, hayır... Sözgelişi komşunun çitinden atlayıp gelen Trezor adındaki erkek köpeği tanımanı isterdim. Ah, ma chere, ondaki surata surat derim ben!"

Tüh, canın çıksın emi! Şunun yediği naneye bak! Bakalım daha neler zırvalayacak!.. Ben de kalkmış, karşımda bir insan bekliyorum. Beni avutacak, ruhumu doyuracak bir insan... İpesapa gelmez bir sürü köpek saçmasından başka ne bulabilirdim ki? Neyse, öbür sayfaya geçelim, belki başka şeylerle karşılaşırız.

"... Sofi masada dikiş dikiyordu. Ben de pencerenin önünde, gelip geçenleri seyre koyulmuştum. Birden uşak içeri girerek "Bay Teplov geldiler!" dedi. Sofi'nin halini görmeliydin. Beni kucağına aldı, hizmetçisine de "Çabuk içeri buyur et!" dedi. Benim kulağıma da, "Ah Meci, Meci! Gelenin kim olduğunu bir bilsen! Esmer, yakışıklı bir hassa subayı. Ya o gözlere ne demeli? Sanki bir çift akik!" diye fısıldadı. Sonra kendisine çekidüzen vermek için odasına koştu. Sofi'-

nin ardından bir dakika geçti, geçmedi, siyah favorili, genç bir hassa subayı girdi içeriye. Aynaya yaklaştı, saçlarını düzeltti, salonu gözden geçirdi. Ben laf olsun diye bir-iki hırladıktan sonra yerime oturdum. Çok geçmeden Sofi geriye döndü, genç subayın, ayaklarını birbirine vurmasına karşılık, eğilip selam verdi. Ben bir şeyin farkında değilmişim gibi pencereden dışarı bakarken, başımı yana eğdim, onların neler konuştuğuna kulak kabarttım. Ah, ma chere, ne saçma şeyler konuşuyorlardı bir bilsen! Kadının biri dansta bir figür yerine başkasını yapmış... Babov adında bir adam boynundaki farbalayla tıpkı leyleğe benziyormuş. Baloda dans ederken az kalsın kapaklanıyormuş. Lidina adındaki bir kadın da gözlerinin yeşil olduğunu ileri sürüyormuş, ama aslında gözleri maviymiş... Kendi kendime, "Hassa subayı nerde, benim Trezor nerde!" dedim. Gerçekten aralarında dağlar kadar fark var. Hassa subayının yüzü pek anlamsız, ablak suratı sanki siyah bir atkıyla sarılmış gibi iki yandan koyu favorilerle çevrelenmiş. Halbuki Trezor'un yüzü incecik, alnının tam ortasında da beyaz bir sakar var. Hele beli öyle ince ki, Teplov onun yanında kütük gibi kalır. Gözleri, tavırları da ayrı güzellikte. Sofi'nin bu Teplov'da ne bulduğunu bir türlü anlamadım. O da adamın nesini beğeniyor, bilmem ki!..

Bana öyle geliyor ki, işin içinde bir bit yeniği var. Nasıl olmuş da Sofi, Teplov gibi bir adama gönül vermiş? Neyse, sonunu okuyalım:

"... Anladığım kadarıyla hanımım böyle bir adamı beğendiğine göre, ara sıra beybabanın odasında oturan o memur bozuntusu da hanımımın hoşuna gidecek demektir. Ah, ma chere, bu memurun ne çirkin bir şey olduğunu bir bilsen! Tıpkı torbaya sokulmuş bir kaplumbağaya benziyor."

Kim ola Meci'nin sözünü ettiği bu memur?

"... Soyadı da öyle tuhaf ki! Kalem sivriltmekten başka işi yoktur odada. Saçları döküldüğü için kafası sokak süpürgesine dönmüş. Odacı yokken baba bazen onu öteye-beriye gönderiyor."

Murdar köpek, diline doladığı kişi benim galiba. Kafam nereden sokak süpürgüsine benziyormuş bakalım?

"... Sofi ona baktıkça gülmekten alamıyor kendini."

Halt etmişsin, meymenetsiz hayvan! Pis köpeğin dili de ne kadar sivri! Bunları kıskançlığından yazdığını bilmiyor muyum sanki? Hem sonra bu işte kimin parmağı bulunduğu açıkça belli. Evet, bizim müdürün halt etmesi. Herif kanlı-bıçaklı düşmanım oldu, elinden gelse beni bir kaşık suda boğacak. Şurada bir mektup daha var. Onu da okuyunca belki her şey aydınlanır...

"Ma chere Fidel, sana uzun süredir mektup yollayamadığım için bağışla beni. Büyük heyecanlar içindeyim. Aşkın ikinci bir yaşam olduğunu söyleyen yazar ne kadar da haklıymış! Yeri gelmişken söyleyeyim, bizim evde büyük değişiklikler oldu. Hassa subayı şimdi her gün bize geliyor. Sofi adama deli gibi tutuldu. Babanın neşesine diyecek yok. Evi süpürüp temizlerken hep kendi kendine konuşan uşak Grigori'den işittiğime göre, çok geçmeden düğün olacakmış. Beybaba Sofi'yi ya bir generale, ya da hassa subayına vermek istiyormuş. Bunlar olmazsa bir albaya razıymış."

Şeytanın dölü. Ötesini okuyamayacağım artık. General ya da hassa subayına varacakmış, öyle mi? Doğru ya, bütün dünya nimetleri onlar için. Bizim gibi yoksullar, karınca kaderince bir şeye el atarlar, onu da ya bir general, ya da hassa subayı kapar. Hepsinin cam cehenneme! Şimdi bir general olmayı öylesine istiyorum ki! Niyetim Sofi'yle falan evlenmek değil. Hayır! Baba-kızın nasıl yaltaklandıklarını görmek; saray dalaverelerinin, konakta dönen dolapların iç yüzünü öğrenmek için istiyorum bunu. Sonra onlara, yüzlerine bile tükürmeye üşendiğimi söylemek ne büyük bir zevk olurdu! Tümü yerin dibine batsın alçakların! Mendebur köpeğin mektuplarını da yırtıyorum. Alın işte!..

3 Aralık

Yok, yok olamaz bu! Gaddarlar! Bu düğün yapılmayacak! Varsın herif saray memuru olsun, ne çıkar bundan? El-

le tutulan, gözle görülen bir farkımız var mı? Hassa subayı oldu da tüy mü dikti sanki? Tanrı ona üçüncü bir göz mü bağışlamış? Benim burnum etten, kemikten de onunki altından mı? Üstelik burnuyla yemek yemiyor; herkes gibi, benim gibi koku alıyor; öksürmüyor, aksırıyor... Benimle onun arasında ne gibi bir ayrım var, anlamıyorum! Ben niçin ufak bir kalem efendisi oluyorum da, o yükselip rütbeler alıyor? Belki ben de bir kont, ya da generalim de yalnızca görünüşüm, kılığım dokuzuncu derece memura benziyor. Belki kimliğimi kendim bile bilmiyorum. Tarihte örnekleri çok görülmüştür: Soyu sopu bilinmeyen köylünün, kentlinin biri, bakmışsınız, bir gün yüksek sanlar kazanıyor, baron filan oluveriyor... Bir köylü yükselebilirse benim gibi bir soylu kişi neler yapmaz! Örneğin, bizimkinin karşısına general üniformasıyla çıkıvermişim. Omuzlarımda pırıl pırıl apoletler, göğsümde çaprazlama nişan kurdelesi... Bakalım, hanım kız neler söyler, babası olacak genel müdürümüz ne durumlara girer! Ah, ne çıkar düşkünü heriftir o! Mason, yüzde yüz mason! "Ben şuyum buyum" diyor ama masondan başkası olmadığına kalıbımı basarım. Tokalaşırken elini değil de iki parmağını uzatmasından belli. Niçin ben bir levazım generali, ya da genel vali filan değil de yalnızca ufak bir kalem efendisiyim? Evet, niçin başka bir şey değil de kalem efendisi? İşte bunu bilmek isterim...

6 Aralık

Bugün bütün sabah gazete okudum. İspanya'da tuhaf işler dönüyor. Ama olup bitenleri iyice anlamadım. Yazılanlara bakılırsa İspanya'da taht devrilmiş, devletin ileri gelenleri kimi kral seçeceklerini bilmiyorlarmış, her yerde ayaklanmalar başlamış. Aklım iyice karıştı. Taht nasıl devrilir, bir devlet nasıl kralsız kalır? Tahta bir Donna oturtulmak isteniyormuş... Olmaz öyle şey. Taht kralın hakkıdır. "Kral yok" diyorlarmış. Nasıl bulunmaz kral? Kral bulunmasına bulunur da, kim bilir nerededir! Belki bir yere gizlenmiştir de birtakım soy sop anlaşmazlıkları, Fransa gibi komşu devletlerden gelen baskılar yüzünden ortaya çıkamıyordur.

8 Aralık

Daireye gitmeye hazırlanırken karmakarışık kuşkular, nedenler dolayısıyla bu niyetimden vazgeçtim. İspanya'nın taht sorunu bir türlü aklımdan çıkmıyor. Gelişigüzel bir Donna nasıl İspanya tahtına oturabilirmiş? Hayır, buna izin verilmemeli! Hem en başta İngiltere izin vermez. Bütün Avrupa'nın siyasal durumu buna bağlı. Avusturya İmparatoru, bizim Çar buna göz yumarlar mı?.. Ne yalan söyleyeyim. İspanya işleri kafamı öylesine kurcalıyor, beni öylesine serseme çeviriyor ki, doğru-dürüst zihnimi toparlayamıyorum. Hizmetçim Mavra sofrada beni çok dalgın gördüğünü söyledi. Gerçekten de dalgınlıktan olacak, yere iki tabak düşürmüşüm, ikisi de tuzla buz olmuş. Yemekten sonra dışarı çıkıp epeyce dolaştıysam da bundan elime fazla bir şey geçmedi. Aklım hep karmakarışıktı. Dönünce yatağa girdim, yattığım yerde İspanya işlerini çözmeye çalıştım.

Yıl 2000, 43 Nisan

Bugün büyük bir bayram günü. İspanya, Kralına kavuştu. Kral ortaya çıktı. Bu kral benim. Bunu ancak bugün anlayabildim. Daha doğrusu bu düşünce kafamda son anda şimşek gibi çaktı. Ufak bir kalem efendisi olduğum durup dururken nereden yerleşmiş kafama! Nasıl saplanmışım bu zıpırca, akıl almaz düşünceye? İyi ki, şimdiye kadar beni tımarhaneye tıkmayı hatırlarına getirmemişler. Şimdi her şey gözlerimin önünde tabak gibi açıldı. Durumumu şimdi avcumun içi gibi biliyorum. Eskiden gözlerimi bir sis perdesi örtmüştü, doğruyu-yanlışı seçemiyordum. Bunun nedeni beynimizin, kafatasında bulunduğunu sanmaktan ileri geliyor. Oysa beynimizi Hazer Denizi'nden, Kaf Dağı'ndan esen rüzgârlar getiriyor bize.

Önce kimliğimi Mavra'ya açıkladım. Kadıncağız, karşısında İspanya Kralını görünce öylesine korktu ki, yüzü sapsarı kesildi. Aptal karı, ömründe İspanya kralı mı görmüş ki! Apışıp kalmakta haklı... Neyse, kadıncağızı yatıştırıp gönlü-

nü aldım, ara sıra çizmelerimi iyi boyamadığı halde kendisine gene de kin beslemediğimi söyledim. Şu hizmetçi milleti çok cahildir. Yüce şeylerden söz etmemek gerekir onların yanında. Korkmasının asıl nedeni, bütün İspanya krallarının II. Filip'e benzediğini sanmasıydı. Benim II. Filip'e kesinlikle benzemediğimi, sarayımda kara papazlara yer vermediğimi anlayacağı bir dille anlattım ona. Daireye gitmedim bugün. Daire de ne oluyormuş? Topunun canı cehenneme! Bir daha beni o yerlerde görmeyeceksiniz, dostlarım. Pis yazılarınızı başkalarına kopye ettirin!

86 Şubat mart, geceyle gündüz arası

Bugün personel şefimiz evime geldi: Üç haftadır daireye gitmiyormuşum. Görevimin başına dönmemi söyledi.

Hafta hesabı yapmakla insanlar büyük bir yanlışlığa düşüyorlar. Bu yöntemi çıfıtlar çıkardılar, çünkü hahamları ancak haftada bir yıkanırlar. Her neyse, laf olsun diye kalktım, daireye gittim. Müdür, önünde eğilip özür dileyeceğimi sandı. Ama hiç de beklediği gibi olmadı. Öfkelendiğimi belli etmeksizin, yüzüne de gülmeksizin, büyük bir kayıtsızlık içinde geçip yerime oturdum. Bürodaki memur güruhuna bakıp; "Aralarında kimin bulunduğunu bir bilselerdi!" diye düşündüm. Gerçeği öğrenince kim bilir ne telaşa kapılırlardı. Müdürümüz, ekselansın önünde yaptığı gibi, ceketinin düğmelerini ilikleyip iki kat yere eğilirdi karşımda.

Özet çıkarmam için masamın üstüne bir sürü yazı koydular. Hiçbirine elimi sürmedim. Birkaç dakika sonra kalemde bir koşuşturmadır başladı. "Genel müdür geliyor!" sözleri dolaştı ortada. Memurlar göze girmek için birbirleriyle yarış edercesine ileri atıldılar. Ben yerimden bile kıpırdamadım. Genel müdür bizim bölümden geçerken herkes önleri ilikli, ayağa fırlamıştı. Bense istifimi bozmadan oturdum. Genel müdür de kim oluyormuş? Neden karşısında toparlanıp ayağa kalkacakmışım? Peh! Genel müdür değil, mantar o! Hani şu şişelerin ağzına tıkadıkları mantarlar var ya, işte ondan! Tam o sırada, imzalamam için önüme bir ev-

rak koyduklarını gördüm. Tuhafıma gitmişti, bıyık altından güldüm. Herhalde en altta bir yere "masa memuru bilmem kim" diye imza atmamı bekliyordu. Yağma yok, eskidendi o. Kalemi kaptığım gibi en üste, genel müdürün imza attığı yere "VIII. Ferdinand" diye imzamı konduruverdim. Bir anda odayı dolduran saygılı sessizlik görülecek şeydi, doğrusu. Ama ben yalnızca hafif bir el işaretiyle, "Rica ederim, fazla bağlılık gösterileri istemem!" diyerek dışarı çıktım.

Kalemden doğruca genel müdürün lojmanına gittim. Kendisi o anda evinde olmadığı için beni içeri almak istemedi. Bunun üzerine adama öyle bir şey söyledim ki, herif olduğu yerde donakaldı. Ben de doğruca Küçük Hanımın odasına yöneldim. İçeri girdiğimde aynanın karşısında oturuyordu. Beni görünce ayağa sıçradı, geri geri çekildi. Ona İspanya Kralı olduğumu söylemenin sırası değildi; onun için, kendisini hayal bile edemediği bir mutluluğun beklediğini, düşmanlarımızın bütün densizliklerine karşın birleşebileceğimizi söylemekle yetindim. Sonra çıkıp gittim. Aah, kadınlar ne sinsi yaratıklardır! Onların ne mal olduğunu, kime gönül verdiklerini ancak şimdi anlayabildim. Bunu ilk anlayan da benim, sanıyorum. Evet, evet, kadın şeytana gönül vermiştir. Sakın şaka söylediğimi sanmayın. Fizikçiler, bilmem kimler kadının ne menem bir varlık olduğunu yazadursunlar; bunların hepsi saçma; o yalnız şeytana âşıktır. Bakın, şimdi bile locada oturan şu yosmanın, dürbününü çevirmiş nereye baktığını sanıyorsunuz? İlerdeki göğsü madalyalı şişkoya mı? Ne gezer! Onun böyle dikkatle süzdüğü, adamın arkasında durup pis pis sırıtan iblisten başkası değildir. İblis şimdi herifin frakının içine saklandı, kadına oradan işaret ediyor. Kadın onundur artık, sonunda ona varacaktır.

Bu genç kadınların, babaları; herkesin nabzına göre şerbet veren, saray kapılarını aşındıran, kendilerini yurtsever diye satan yüksek rütbeli, anlı sanlı babaları da yalnızca kuyruk peşinde koşarlar. Evet, yağlı kuyruktan başka düşünceleri yoktur bu düzmece yurtseverlerin. Bunlar para için yalnız analarını, babalarını değil, Tanrı'yı bile satarlar. Gözlerini

hırs bürümüştür; hırsın tohumu da küçük dilin altında, ufacık bir kese içinde gizlenen, toplu iğne başı kadar küçük bir kurtçuktur. Gorohovoy sokağında çok iş yapan bir berberin hüneriymiş bütün bunlar. Adını biliyordum ama nedense aklımdan çıkmış. Gene o berberin bir ebe kadınla el ele vererek bütün dünyaya Müslümanlığı yaymaya çalıştığını bilmeyen yok. Fransa'da şimdiden halkın büyük bir çoğunluğu İslam dinini kabul etmiş.

Belirsiz bir tarih, günü de belli değil

Kimliğimi açığa vurmadım. Neva Caddesi'nde bir gezintiye çıktım. Çar hazretleri, arabasının içinde geçti bir ara. Herkes şapkasını çıkarıp selam verdi, İspanya Kralı olduğumu sezdirmeden ben de selam verdim. Halka sarayda tanıtılmadan önce sokakta uluorta kimliğimi açıklayamazdım. Bunu hemen yapmayışımın tek nedeni henüz İspanyolların ulusal kılığına uygun bir giyecek edinemeyişimdi. Üstüme atacağım bir pelerinim olsaydı bari. "Terzinin birine ısmarlayayım," dedim fakat bunların hepsi eşek; işlerini küçümsediklerinden olacak, işi-gücü bırakıp kaldırım mühendisliğine başlamışlar. Sonra aklıma geldi, topu topu iki kez giydiğim resmi setrem vardı. "Şunu bozup kendime bir pelerin uydurayım bari," dedim. Terzi bozuntuları bu işi ağızlarına-yüzlerine bulaştıramasınlar diye pelerini kendim dikmeye karar verdim. Kimsenin görmesini istemediğim için kapıyı arkamdan kilitledim, setremin şurasını-burasını makaslamaya başladım. Bütün istediğim, pelerinime çok beğendiğim özel biçimi vermekti.

Ne ayı belli, ne günü.
Ayı da, günü de cehennemin dibine!

Pelerinim hazırdı. Giydiğim zaman Mavra beni görür görmez çığlığı bastı. Kendimi saraya tanıtmak konusunda ağırdan alıyorum, çünkü İspanya temsilcileri ortada yok daha. Maiyetim olmadan tek başıma gidip değerimi düşüremem doğrusu. Gelirler nasıl olsa, her an bekliyorum.

Ayın ilk günü

Temsilcilerin bu kadar gecikmesi beni çok şaşırtıyor. Onları yollarından alıkoyan nedir acaba? Bu da mı Fransa'nın marifeti yoksa? Başkalarının işine burnunu sokan tek devlet odur çünkü. İspanyol temsilcilerinin gelip gelmediklerini sormak için postaneye gittim. Fakat postane müdürü aptalın biri, daha dünyadan haberi yok. "Burada İspanya temsilcileri falan yok. Eğer mektup göndermek istiyorsanız, getirin işlemini yapalım," dedi. Canın cehenneme; senin de, mektubun da!.. Saçmalığa bak, mektup gönderecekmişim! Mektubu eczacılar yazar, onlar da ilkin dillerini sirkeye batırırlar. Öyle yapmasalar suratlarını çıban basar...

Madrit, 30 Şubat

İşte bu iş de oldu. İspanya'dayım artık. Her şey öylesine çabuk bitti ki, hâlâ kendimi toparlamış değilim.

Bu sabah İspanya devletinin temsilcileri evime kadar geldiler. Bir de araba getirmişlerdi. Birlikte arabaya bindik. En çok tuhafıma giden şey, işlerin gelişmesindeki olağanüstü çabukluktu. Yarım saatte sınıra ulaştığımıza göre ne kadar hızlı yol aldığımızı varın siz düşünün. Gerçi bu zamanda Avrupa demir ağlarla örülmüş; trenler, vapurlar son derece hızlı işliyor... Şu İspanya garip bir ülke! Sarayda ilk karşılaştığım kimseler başları tıraşlı insanlar oldu. Ama durumu anlamakta gecikmedim. Bunlar İspanya soyluları ile şanlı askerlerdi. Çünkü günümüzde ancak onların saçları kesiliyor. Yalnız, başbakanın tutumu epeyce tuhafıma gitti. Beni kolumdan tuttuğu gibi daracık bir odaya soktu. Arkasından da; 'Otur şuraya! Kral Ferdinand'ım' dersen paparayı yersin sonra!" diye azarlamaya kalktı. Beni sınamaya çalıştıklarını bildiğim için istediğini yapmadım. Bunun üzerine başbakanım sırtıma üst üste iki sopa indirdi. Canım yandıysa da gık demedim. Çünkü yüksek paye verilen şövalyelere böyle davranıldığını anımsıyorum. Onun için kendimi tuttum, bağırmadım. İspanya'da bugün bile şövalye gelenekleri geçerlidir.

Tek başıma kalınca devlet işleriyle uğraşmak için vakit bulabildim. İlk çözdüğüm sorun İspanya ile Çin'in aynı ülke olduğuydu. İnsanlar bilgisizlikleri yüzünden bunları ayrı iki ülke sayıyorlardı. İsterseniz bir kâğıda İspanya sözcüğünü yazmaya kalkın, kaleminizin ucundan Çin sözcüğü çıkmazsa ben ne olayım!..

Beni en çok kaygılandıran, yarın insanların yüz yüze kalacakları bir olay. Belki inanmazsınız ama sabah 7'de dünya ayın üstüne binecek. Ünlü İngiliz kimyacısı Wellington da eserinde belirtmişti bunu. Ne yalan söyleyeyim, ayın narin, dayanıksız yapısını düşündükçe büyük bir tedirginlik duyuyorum. Şu ay denen nesneyi Hamburg'ta yapıyorlar, fakat pek de ahım şahım bir şeye benzemiyor. İngiltere bu konuda ağırlığını niçin koymuyor, anlamıyorum. Ayı yapan topal bir fıçıcıymış, aptal herifin işten anlamadığı nasıl da belli! Kullandığı katranlı halatların üstüne yeterince bezir yağı sürmediği için yeryüzünü berbat bir koku kapladı, burunlar tıkansa yeridir. Öte yandan, bu derece nazik, ince yapılı ay, insanların orada barınmasına elverişli değildir. O yüzden yalnız burunlar yerleşebilirmiştir oraya. Burunlarımızı göremeyişimizin tek nedeni de bu işte. Dünyanın ağır bir cisim olduğunu, ayın üstüne çökünce burunların pestile döneceklerini düşününce beni bir tasadır aldı. Çorabımı, ayakkabılarımı giydiğim gibi toplantı salonuna koştum. Kolluk kuvvetlerine, dünyanın ayın üstüne binmesini önlemelerini buyuracaktım. Toplantı salonunda gene kafaları tıraşlı bir sürü soylu kişiyle karşılaştım. "Baylar," dedim, "ay tehlikededir. Dünyamız üstüne binecek!" Akıllı adamlarmış İspanyol soyluları. Sözlerimi işitir işitmez, kralın buyruğunu yerine getirmek için birbirleriyle yarışırcasına ileri atıldılar. Kimisi ayı bir an önce kurtarmak için duvara tırmanmaya çalıştı. İşte tam bu sırada benim başbakan içeri girdi. Onu görür görmez soyluların sağa-sola kaçıştıklarını görmeliydiniz. Fakat ben kral olduğum için hiç istifimi bozmadım.

Şu başbakan ne tuhaf adam, beni sopayla döve döve odama soktu. İspanya'nın ulusal gelenekleri bu derece sert işte, görüyorsunuz değerli okurlar!

Aynı yılın şubattan sonra gelen ocak ayı

İspanya'nın nasıl bir ülke olduğuna bir türlü aklım ermedi. Ulusal gelenekler, saray kuralları öylesine anlaşılmaz şeyler ki! Adamlara sözümü geçiremiyorum. Keşiş olmak istemediğimi avazım çıktığı kadar bağırarak söylediğim halde benim de kafamı kazıdılar. Hele başıma damla damla buzlu su akıtmaya başladıkları zaman neye uğradığımı şaşırdım. Böyle bir cehennem azabı çekmemiştim şimdiye dek. Delirecek gibiydim, beni güçlükle zaptediyorlardı. Böyle tuhaf geleneklerin ne işe yaradığını bir türlü kavrayamıyordum. Anlamsız, son derece saçma işler bunlar. Bunları ortadan kaldırmayan kralların düşüncesizliğini aklım almıyor. Bütün olasılıkları gözden geçirince bir engizisyoncunun eline düştüğümü anladım. Başbakan sandığım kişi baş engizisyoncunun ta kendisiydi. Gene de aklımın ermediği bir şey vardı: Bir kral nasıl oluyor da engizisyoncunun eline düşebiliyordu? Bu olsa olsa Fransa'nın işiydi. Hele bir de Polinyak rezilinin parmağı varsa! Ah, ne namussuzdur o Polinyak! Beni yok etmeyi kafasına koymuş bir kere, artık nereye gitsem peşimi bırakmaz.

Ama seni de İngilizlerin parmağında oynattığını bilmiyor değilim, dostum. İngilizler büyük siyasetçidir, burunlarını sokmadıkları yer yoktur.

Boşuna dememişler: "İngiltere enfiye çekince Fransa hapşırır" diye...

Ayın 25'i

Baş engizisyoncu bugün gene odama geldi. Ayak seslerini duyar duymaz sandalyenin altına girdim. Benim odada olmadığımı görünce önce soyadımla çağırdı: "Hey, Poprişçin(*) nerelerdesin!" Bende çıt yok. Bu sefer adım ve baba adımla sesledi: "Aksenti İvanov!.. Kalem efendisi! Soylu kişi!.." Bende gene çıt yok. Adam baktı ki, ses vermiyorum; "İspanya

(*) Proprişçe: çalışma alanı, meslek; poprişçin: önemli kişi, mesleğinde ün yapmış adam, anlamında uydurma bir soyadı. (Ç.N.)

kralı VIII. Ferdinand" diye bağırdı. Kafamı uzatacak gibi oldum, ama hemen aklım başıma geldi. "Yağma yok, arkadaş, çürük tahtaya basmam! Başıma gene soğuk su dökeceksin, değil mi?" diyerek olduğum yerde kaldım. Gelgelelim beni gördü, elindeki koca sopayla sandalyenin altından kovaladı. Lanet olası değnek öyle kötü acıtıyordu ki! Canımın yanmasına karşılık ben yeni bir buluşumla kendimi ödüllendirmiş sayılırım: Bütün horozların birer İspanya'sı var, bunu kuyruklarına yakın bir yerde, tüylerinin altında saklarlar... Neyse kibaş engizisyoncu sonunda odamdan defolup gitti, giderken de bir sürü tehditler savurdu. Onun elinden bir şey gelmeyeceğini bildiğim için öfkesine pek aldırmadım. Neden aldıracakmışım? İngilizlerin maşasından başka neydi ki o?..

Yıl 349, 34 Şubat

Artık acılara dayanacak durumda değilim. Tanrım, neler yapıyorlar bu adamlar bana?.. Durmadan kafamdan aşağı soğuk su döküyorlar. Kimsenin bana aldırış ettiği yok! Kimse sözümü dinlemiyor, ne durumda bulunduğumu görmek istemiyor! Ne yaptım ben bu adamlara? Ne diye eziyet çektiriyorlar? Benim gibi bir zavallıdan ne isterler? Elimde-avcumda bir şey yok ki, istediklerini vereyim... Bittim artık, dayanamayacağım. İşkencelerinden başıma ateşler bastı, gözlerim kararıyor, her şey çevremde fıldır fıldır dönüyor. Beni bir kurtaracak yok mu? Alın beni bu adamların elinden! Üç atlı bir araba verin bana, troykama yıldırım gibi atlar koşulsun!.. Hey, yiğit arabacım, sür troykayı! Arabamın çıngırakları, şıngır şıngır ötsün! Yiğit atlarım, şahlanın, götürün beni bu cehennem dünyasından! Uçurun, çok uzaklara uçurun! Hiçbir şey görüp işitemeyeceğim yerlere götürün beni! İşte gökte bulutlar yığılıp birikmeye başladı, uzakta bir yıldız parladı. Ormanın koyu ağaçları, soluk renkli ay ayaklarımın altından geçip gidiyor. Ta aşağılarda boz sisleri görüyorum. Çepeçevre puslar içinde bir telin tınlamasını istiyorum. Bir yanımda deniz, öbür yanımda İtalya... Rus köylerinin karanlık evleri gözükmeye başladı. Oracıkta

bir benek gibi gözüken ev, bizim ev mi? Pencerenin önünde oturan kadın, benim anam mı acaba? Anacığım, kurtar zavallı oğlunu acımasız ellerden! Ağrıyan başıma bir damla gözyaşı akıt! Ona ne işkenceler yapıldığını gör; kucakla, bağrına bas yetimini! Onun bu dünyada yeri yok artık, kovdular onu, sürdüler insanlar arasından. Bari sen acı hasta oğluna, anacığım!..

Şey biliyor musunuz?.. Cezayir Beyi'nin tam burnunun altında kocaman bir ben varmış!..

KAPUT(*)

Bakanlıkların birinde... Durun, durun, en iyisi, olayın hangi bakanlıkta geçtiğini söylemeyelim. Çünkü asker olsun, sivil olsun; bir alayın, bir devlet dairesinin, bir bakanlığın başında bulunanlar, makamları adına fazlasıyla alıngan oluyorlar. Onun için biz de bakanlığın adını vermeyelim. Zaten bu zamanda herkes kişiliğine yöneltilmiş bir suçlamayı bütün topluma yapılmış bir saldırı sayıyor.

Daha geçenlerde kulağıma çalındı; bilmem hangi kentin kolluk kuvvetlerinin amiri bir yüzbaşı, üst makamlara bir dilekçeyle başvurmuş, birtakım kendini bilmezlerin devletin yasalarını hiçe sayarak mesleğini alaya aldıklarından uzun uzun yakınmış. Dilekçesinde belirttiklerinin kanıtı olarak da kocaman, romantik bir eseri gönderivermiş. Kitabın her on sayfasında bir, yüzbaşı rütbesinde bir jandarma komutanından söz ediliyor, yazar onu okuyuculara ayık gezmeyen, körkütük sarhoşun biri olarak anlatıyormuş. Ne olur, ne olmaz; biz de öykümüzün geçtiği bakanlığın adını belirtmeden "Bakanlıklardan birinde" diye başladık.

İşte bu bakanlıkta bir memur çalışıyordu. Fazla göz dolduran cinsten biri değildi anlatacağımız memur. Boyu kısacık, yüzü çopur, kafası dazlak, seyrelmiş saçları kızıla çalan, gözleri bozuk bir adamcağızdı. Her iki yanağında da derin çizgiler, kırışıklıklar vardı. Yüzünün rengine gelince, memur hastalığı sayılan basurdan dolayı sararıp solmuştu. Ne yapsın zavallıcık, onun suçu değil ki! Hep şu Petersburg iklimi!..

Şimdi sıra geldi bizim memurumuzun rütbesine. Bilinen şey: Bizde birisinden söz açıldı mı, rütbesi ile makamı

(*) "Palto" adıyla da bilinen öykü. (Ç.N.)

belirtilmeden geçilmez. Ağzı var dili yok zavallıların dalına bastıkça basmak gibi övünülecek bir özelliği bulunan kimi yazarların kıyasıya alaya aldıkları, iğneledikleri, yıllanmış kalem efendilerinden, ufak memurlardan biriydi bizim kahramanımız. Memurun soyadı da Başmaçkin'di. Bu soyadı, anlaşılacağı üzere, kunduradan(*) gelmekteydi ama ne zaman, nasıl alınmıştı bu soyadı, orası belli değildi. Babası, dedesi, hatta kaynı yılda birkaç kez tabanını değiştirdikleri, şu bizim bildiğimiz cinsten kunduralar giyerlerdi.

Memur Başmaçkin'in adı Akaki Akakiyeviç'ti. Belki okuyuculara bu ad biraz tuhaf, sanki uydurulmuş gibi gelebilir, fakat inanın, sevgili okurlarım, yakıştırma filan değil, başka bir ad konulamadığı için böyle çağrılmıştır kahramanımız. Bunun nasıl böyle olduğunu da anlatalım. Hatırımda yanlış kalmadıysa Akaki Akakiyeviç mart ayının 23'ünü 24'üne bağlayan gece dünyaya geldi. Bir memur karısı, aynı zamanda iyi bir kadın olan annesi, lohusa yatağında oğlunu usulüne göre vaftiz ettirmeye hazırlandı. Kapının hemen karşısındaki yatağın sağ yanında, senato kalemlerinden birinde masa şefi olan, çocuğun vaftiz babası, olağanüstü insan İvan İvanoviç Yeroşkin ile bir jandarma subayının karısı, gerçekten erdemli bir kadın olan, vaftiz annesi Arina Semyonovna Belobruşkova yer almışlardı.

Vaftiz annesiyle vaftiz babası küçük bebeğin annesine, birini seçmesi için vaftiz gününün üç azizinin adını verdiler: Mokki, Sossi ve çilekeş Hozdazat. Şimdi çoktan rahmetli olan anne; "Üçü de birbirinin aynı, ben bunları ne yapayım?" diyerek hiçbirini beğenmedi. Kadıncağız gönlünü hoş tutmak için bu sefer takvimi gelişigüzel çevirdiler, gene üç ad çıktı karşılarına: Trifili, Dula, Varahasi... Genç anne bunları da beğenmedi: "Ne biçim adlar bunlar? Ömrümde duymadım böylelerini! Bari Varuh ya da Varadat olaydı!:." Bir sayfa daha açtılar, bu sefer de aziz Pavsikahi ile Vahtisi'nin adları çıktı. Kadıncağız; "Görüyorum ki, oğulcuğumun şansı

(*) Başmak: Kundura, ayakkabı. Yazar kahramanlarına soyadı verirken, karakterlerini soyadlarıyla pekiştirmektedir. Bu öykünün kahramanının kundura yapımcısı, onarımcısı yoksul bir soydan, aileden geldiği böylece vurgulanıyor. (Ç.N.)

iyi gitmiyor," dedi. "Madem öyle, o da babasının adını alsın. Babası Akaki'ydi, oğlu da Akaki olsun." Böylece çocuğun adı Akaki Akakiyeviç (*) oldu.

Küçük Akaki vaftiz suyuna daldırılırken ömür boyu ufak bir kalem efendisi, 9. dereceden bir memur olarak kalacağını daha o zaman anlamış gibi yüzünü buruşturdu, çığlığı bastı.

Sevgili okuyucum, işte işin aslı astarı bu. Bütün bunları size, kahramanımızın adının Akaki Akakiyeviç'ten başkası olamayacağını, ona bu addan başkasının verilemeyeceğini görmeniz için anlattık.

Akaki Akakiyeviç'in bakanlığa ne zaman, nasıl girdiğini, onun buraya nasıl atandığını bilen, anımsayan yok. Müdürler, genel müdürler, değişmiş; her yeni gelen onu aynı yerde, hep dipteki masada, hep aynı rütbede, 9. derece memur olarak bulmuştu. Onun, sırtındaki resmi giysi, başındaki dazlakla hiç değişmediğini gördükçe sanki anasından öylece doğduğunu sanırdınız.

Adamcağıza kimsenin saygı falan gösterdiği yoktu. O, koridordan geçerken odacılar yerlerinden kıpırdamazlar, havada uçan sinek kadar önem vermezlerdi. Amirleri ona hoyrat, anlayışsız davranmayı meslek edinmişlerdi. Ufak tefek memurlar bile masasına bir yazı bırakırken, "Şunu temize çeker misiniz?" ya da yarı şaka yarı resmi, "İşte size ilginç bir yazı, ilgilenir misiniz?" demeye gerek görmeden, yazıyı gözüne sokarcasına masasına atar giderlerdi. Ne yapsın adamcağız, yazıya şöyle bir göz attıktan sonra sıraya kor, sonra gene harıl harıl çalışmaya koyulurdu. Onu önüne kimin attığını, buna yetkisi bulunup bulunmadığını bir gün olsun aklına getirmemişti.

Kalemdeki genç memurların belli-başlı eğlence kaynağı Akaki Akakiyeviç'ti. Gelir gider onunla alay ederler, devlet dairelerinde görülecek cinsten, basmakalıp nükteler savururlar, hemen orada uydurdukları öykülerle adamcağızı canından bezdirirlerdi. En çok takıldıkları konu, Akaki

(*) Akaki Akakioğlu. (Ç.N.)

Akakiyeviç'in yetmişlik ev sahibesiydi. Evde kocakarıdan her gün dayak yermiş, yakında düğün yapıp ikisi evleneceklermiş falan filan... Kırpıp kırpıp ufaladıkları kâğıt parçalarını "Kar yağıyor!" diye adamın başından aşağı atarlardı. Ama Akaki Akakiyeviç hiçbirine aldırmaz, yanında kimse yokmuş gibi çalışmasını sürdürürdü. Bu kadar can sıkıcı şey arasında tek yanlış bile yapmadan yazı temize çekmesi şaşılacak şeydi doğrusu.

Adamcağızın çalışmasına engel olmak için yaptıkları kaba şakalar, koltuğuna dürtmeler karşısında: "Rahat bırakın beni! Niçin canımı sıkıyor, beni incitiyorsunuz?" diye sızlandığı zaman artık böyle şakalara dayanamadığı anlaşılırdı. Arkadaşlarından yakınmaları onlara sitemden çok, acındırma cinsinden şeylerdi. Bir gün, kaleme yeni atanmış bir memur, öbürlerine bakarak zavallı adamla alay etmeye kalktı, ama daha ilk sözlerden sonra utancından kıpkırmızı kesilerek yaptığından bin pişman oldu. Akaki Akakiyeviç'in düştüğü güç durumu yalnız o anlamıştı. Zamanla adamcağıza karşı tavırları iyice değişti, bu arada daha önce saygı duyduğu, beğendiği arkadaşlarından yavaş yavaş soğumaya başladı. Şunun-bunun takılmaları karşısında; "Rahat bırakın beni! Niçin canımı sıkıyor, incitiyorsunuz?" diye sızlanan dazlak kafalı memurun yüzü en neşeli anlarında bile gözlerinin önünden gitmiyordu. Bu sözler, bu acındırıcı sözler; "Yakamı bırakın benim! Ben de sizin bir kardeşinizim!" anlamını taşıyordu. Oysa kimse tınmıyordu bunları. Bir insanın bu kadar acımasız; toplumun incelmiş, kültürlü aydınının, hem de kendisine soyluluk yaftası yakıştıran bir kişinin bu derece kırıcı, kaba oluşu kimbilir genç memurun kaç kez içini titretmiş, yüreğini burkmuştur.

Akaki Akakiyeviç gibi görevine düşkün bir memur az bulunurdu. Kısacası hırsla, hayır, aşkla çalışırdı memurumuz. Yazıları temize çekerken duyduğu zevki, yüzünden okuyabilirdiniz. Hele sevdiği bazı harfler vardı, yazarken bunlara ayrı bir özen gösterirdi. Böyle harfleri yazarken yüzüne bir gülümseme yayılır, göz kırpar, sanki kalem tutan

eline yardım etmek istercesine dudaklarını oynatırdı. Bütün bu yaptıklarına bakarak kaleminden hangi harfin döküldüğünü anlayabilirdiniz.

Eğer Akaki Akakiyeviç çalışmasına bakılıp ödüllendirilecek olsa, (böyle bir şeyi düşünde görse hayra yormazdı ya) belki birkaç kez rütbe alır, genel müdürün yazmanı olurdu, fakat nükteci arkadaşlarının takıldıkları gibi; "Sırtına kambur, beline basur nesine yetmez"di? Gene de onu temelli unutmuş değillerdi. Bir gün vicdanlı bir genel müdür adamcağızın harıl harıl çalıştığını görüp daha kolay bir iş verilmesini buyurmuştu. Yapacağı iş, temize çekilecek yazıların tarih ve sayılarını bulup koymak, gönderileceği dairelerle daha önceki yazışmaları çıkarmak, bir de gerekiyorsa yazının ufak tefek yanlışlarını düzeltmekti. Akaki Akakiyeviç yeni görevine başlayınca bundan öylesine sıkıldı, bunaldı ki müdüre gidip; "Bana gene yazı temize çekme işini verin. Bu bana göre değil," dedi. Bunun üzerine onu pek sevdiği işiyle baş başa bıraktılar.

Yazı temize çekmenin dışında onu ilgilendiren başka şey yok gibiydi. Giyim-kuşamına aldırmadığı için yeşil resmi giysisi zamanla renk değiştirmiş, kızılımsı bir görünüm almıştı. Daracık yakasından dışarı fırlayan ince boynu hiç de uzun olmadığı halde upuzun görünürdü. Bu görünüşüyle tıpkı, sokak satıcılarının, başlarının üstündeki tablalara koyup sattıkları, kafalarını sallayan oyuncak kedilere benziyordu. Üstüne-başına ot, iplik cinsinden bir şeyler yapışmış olurdu her zaman. Sokaktan geçerken tam pencerelerden atılan süprütülerin altında durma becerisinden ileri gelse gerek, şapkasının üstünden kavun karpuz çekirdeği, çer çöp eksik olmazdı. Daireye gelip giderken bir gün bile çevresinde olup bitenlerle ilgilenmemiştir. Oysa onun gibi bir nice memur, karşı kaldırımda pantolonunun önü açık kalmış birini görüp kıs kıs gülmek için gözünü dört açar. Akaki Akakiyeviç böyle şeylerle karşılaşsa bile, düzgün yazısıyla özene bezene yazdığı satırlardan başkasını görmezdi. Eğer nereden çıktığı belli olmayan bir at kafası ansızın omzunun üstünde

belirip burnundan yanaklarına hatırı sayılır sıcaklıkta bir soluk püfletirse, belki ancak o zaman düzgün satırların karşısında değil de, düpedüz sokak ortasında bulunduğunun farkına varırdı.

Eve gelir gelmez hemen sofraya oturur; önüne konan lahana çorbasını kaşıkladıktan sonra bir tabak etli soğan yahnisini, içine düşen sineklerle, Ulu Tanrı'nın yarattığı bütün ıvır zıvırla birlikte, yediklerinin tadına varmadan atıştırmaya başlardı. Midesinin şişmeye başladığını hissedince masadan kalkar, mürekkep dolu hokkasını çıkarıp önüne koyarak, o gün daireden getirdiği yazıları temize çekerdi. Eğer yazılacak bir şey yoksa, kendi zevki için, yanında bulundurduğu bir yazının kopyasını çıkarırdı. Hele bu, üslubunun güzelliğinden çok, yeni tanıdığı ya da önemli bir kişiye yazılmış bir yazıysa, o zaman keyfine diyecek yoktur.

Gün sona erip Petersburg'un külrengi göğü büsbütün koyulaşınca memur kalabalığı bütçeleriyle zevklerine uygun bir biçimde karınlarını doyurmaya koşarlar. Artık bürolardaki kalem gıcırtıları, masadan masaya mekik dokumalar, kendilerinin, başkalarının gerekli gereksiz işleri bitmiş, yorulmak bilmez bir memurun daha çok gönüllü olarak yüklendiği çalışması son bulmuştur. Akşam yemeğinin ardından sıra eğlenmeye, kalan vakti hoş geçirmeye gelince bir yarıştır başlar. Kimisi zevk sahibidir, hareketlidir, soluğu tiyatroda alır; kimisi genç bayanların başlarındaki süslü şapkaları seyrederek oyalanır; kimisi de birkaç arkadaş kur yaptıkları cici bir kıza iltifatlar yağdırmak için danslı toplantılara koşar. En çok gittikleri yer de, ikinci ya da üçüncü katta, iki ufak odasıyla mutfağı, içinde ise nice gezip eğlenmekten, öğle yemeğinden vazgeçmeye, daha birçok özveriye mal olmuş lamba, avize gibi modaya uygun eşyası bulunan bir arkadaş evidir. Bir bardak çay yanında üç-beş kuruşluk gevrek geveleyip çubuklarını tüttürerek gürültü patırtı arasında kâğıt oyunuyla hoşça vakit geçirmişlerse, bundan iyisi can sağlığı. Kâğıtlar dağıtılırken, yüksek sosyetenin dedikodusu yapılır. Bu gibi gevezeliklerden oldum olası zevk alan Rus

insanı eğer konuşacak bir şey bulamazsa, Falkonet heykelindeki atın kuyruğunu koparanları gelip komutanına haber veren askerin bayatlamış öyküsünü anlatır...

Kısacası, herkes bir eğlenceye koşarken Akaki Akakiyeviç akşamlarını evinin dört duvarı arasında geçirirdi. Onun eğlenceli bir toplantıya katıldığını gören çıkmamıştır daha, zaten çıkamaz da. Çünkü yemeğini yedikten sonra doya doya yazısını yazar, ondan sonra da kafayı vurur yatardı. O andaki tek düşüncesi, ertesi gün temize çekeceği yazılardı. Ulu Tanrı büyüklüğünü gösterip onu boş bırakmaz, önüne bir şey gönderirdi nasıl olsa...

Yılda dört yüz ruble geliriyle, yazgısından dolayı fazla sızlanmadan kendi yağıyla kavrulan bu adamın yaşamı dinginlik içinde geçiyordu. Eğer kimseyle didişip dadaşmayan bu gibi ufak memurların yaşam yoluna serpilmiş türlü dikenler de olmasa, Akaki Akakiyeviç'in ömrü, ölüm döşeğinde, son nefesini verene değin, böylece sürüp giderdi.

Petersburg'da yılda dört yüz ruble ya da daha az aylık alan memurların yaman bir düşmanı vardır. Bu düşman, "sağlam hava" dedikleri, kuzeyin şu soluk kesici ayazından başkası değildir. Bunun neresi sağlamsa! Bakanlıklara gidenlerin yolları doldurduğu sabahın dokuzunda sağlam hava, memurlar arasında hiçbir ayrım yapmadan burunlara öyle şiddetli fiskeler indirmeye başlar ki, zavallıcıklar burunlarını nereye sokacaklarını bilemezler. Yüksek mevkilerde bulunanların ayazdan alınlarının sızladığı, gözlerinden yaşlar geldiği o saatlerde kalem efendileri büsbütün çaresiz kalırlar. Yapacakları tek şey vardır: Evleriyle bakanlıklar arasındaki beş-altı sokağı koşarak geçtikten sonra, kendilerini kapıcı odasına atmak, orada donmuş olan memurluk yetenekleri çözülünceye, akılları başlarına gelinceye dek ayaklarını yere vurup tepinmektir.

Akaki Akakiyeviç, her gün koşması gereken yolu elinden geldiğince çabuk geçmeye çalıştığı halde, son zamanlarda omuz başlarının sızladığını, sırtının ağrıdığını hissetmeye başladı. Neydi acaba bunun sebebi? Suç kaputta mıydı yok-

sa? Bir gün daireden döndüğünde kaputunu çıkarıp inceledi. Korktuğu başına gelmişti: Kaput, birkaç yerinden incelmiş, özellikle omuzlarıyla sırtındaki astarı da eriyerek iyice tülbente dönmüştü... Şunu da belirtemeden geçmeyelim: Akaki Akakiyeviç'in kaputu da memurlar arasında alay konusuydu. Her memurun soylu kışlık giysisini ona çok görmüşler, "Akaki Akakiyeviç'in sabahlığı" diye ad takmışlardı. Kaputun görünüşü gerçekten tuhaftı. Eskiyen yerleri yakadan kesilen yamalarla kapatıldığından, yaka zamanla küçüldükçe küçülmüş; boyun çevresinde ince bir şerit gibi kalmıştı. Kaputu diken terzi, usta biri de olsa, şurasına-burasına eklenen parçalarla zavallının el emeğinin sonunda neye benzediğini varın siz düşünün!..

Durumu anlar anlamaz Akaki Akakiyeviç kaputu terzi Petroviç'e göstermeye karar verdi. Adı geçen terzi bir apartmanın, karanlık arka merdivenlerle çıkılan dördüncü katında otururdu. Yüzünün çiçek bozuğu, gözlerinin şaşı olmasına karşın, adam memurların, başka meslekle uğraşanların pantolonlarını, fraklarını onarır; eğer kafası fazlaca dumanlı değilse ve o anda birtakım tuhaf niyetler taşımıyorsa, elinden iyi de iş gelirdi. Belki bir terziden bu kadar uzun boylu söz etmeye değmez, diyeceksiniz. Ama madem bizde bütün öykü kahramanlarının karakterleri inceden inceye ortaya konuluyor, öyleyse yapılacak başka bir şey yok, gelsin şu Petroviç de buraya!

Petroviç bir toprak ağasının kölesiyken adı kısaca Grigori'ydi. Ama özgürlüğüne kavuşup önce önemli bayramlarda, sonra da takvimde küçücük haçlarla belirtilen irili-ufaklı bütün yortularda kafayı tütsülemeye başlayınca adı Petroviç oluverdi. İçki içme konusundaki tutumu bakımından dedelerinin yolundan bir adım bile ayrılmamıştı. Karısıyla ağız kavgasına tutuştuğu zamanlarda ona "serbest kadın", "Alman karısı" diye söverdi en çok... Madem ağzımızdan Petroviç'in karısının lafını kaçırdık, ondan da birkaç söz etmeden geçmeyelim.

Ne yazık ki hatun hakkında, Petroviç'in karısı olduğu, bir de başına başörtüsü yerine şapkamsı bir şey geçirdiğinden fazla bir bilgimiz yok. Yalnız, kadıncağızın güzellikten yana biraz yoksulca olduğu anlaşılıyor. Çünkü sokakta inzibat erlerinden biri başındaki şapkamsı şeye aldanıp yüzüne bakacak olsa bıyığını titretip garip homurtular çıkararak hemen oradan uzaklaşırdı...

Akaki Akakiyeviç'in tırmandığı merdiven Petersburg'daki bütün apartmanların arka merdivenleri gibiydi. Basamaklara dökülmüş bulaşık suları, insanın burnunun direğini kıran amonyak kokusundan dolayı, "Burası neden böyledir?" diyerek hakkını yememek gerekir. Akaki Akakiyeviç kaygan basamaklardan düşmemek için dikkatle yukarı tırmanırken bir yandan da Petroviç'in kaputun onarımı için kaç para isteyeceğini kestirmeye çalışıyordu. İki rubleden fazla vermemek kararındaydı. Petroviç'in kapısı açıktı. Mutfakta balık kızartan karısı evin içini kaplayan duman dışarı çıksın diye açmıştı kapıyı. Mutfaktaki duman öylesine koyuydu ki, duvarlarda gezinen hamamböcekleri bile görünmüyordu. Bu durum Akaki Akakiyeviç'in de işine yaradı, kadının gözüne gözükmeden usulca Petroviç'in odasına sıvıştı.

Petroviç cilası gitmiş masanın üstüne bağdaş kurup oturmuştu, iş başındaki bütün terziler gibi ayakları çıplaktı. Akaki Akakiyeviç içeri girer girmez, Petroviç'in ayak baş parmaklarındaki, kaplumbağa kabuğu gibi kalınlaşıp bükülmüş, çirkin tırnaklara gözü takıldı. Adamın boynunda bir iplik çilesi asılıydı; kucağına, yamamaya çalıştığı, paçavraya benzeyen bir şey yaymıştı. Kim bilir kaç dakikadır ipliği iğneye geçirmeye uğraşıyorsa; "Girmiyor namussuz! Beni canımdan bezdirdi!" diye bir yandan ipliğe, bir yandan da odanın loş oluşuna sövüp sayıyordu.

Petroviç'in canının sıkkın olduğu bir zamanda gelmesi Akaki Akakiyeviç'in hiç hoşuna gitmedi. Terziye çakırkeyifken ya da karısının deyimiyle, "şaşı şeytanın zıkkımlandığı" bir sırada iş vermek Akaki Akakiyeviç için daha kazançlıy-

dı. Adam içkiliyken iyice uysallaşır, önerilen parayı hemen kabul ettiği gibi üstüne bir de kandilli selam çakarak teşekkürler yağdırırdı. Ama sonra karısı işe burnunu sokarak kocasının ucuza iş aldığını söyler, ağlar sızlardı. Bu sefer de üç-beş kuruş bahşiş verildi mi, bu iş tamam, çantada keklik demekti.

Bu kez Petroviç ayıktı, o yüzden bütün cinleri başına toplamıştı. Ağzından dirhemle laf çıktığına göre, kim bilir şuncağız işe ne isteyecekti!.. Durumun farkına varan Akaki Akakiyeviç geldiği gibi gerisin geriye gitmek istediyse de, iş işten geçmişti. Terzi sağlam gözünü kısıp onu süzmeye başladı. Akaki Akakiyeviç ne yapsın, onunla konuşmaktan başka çıkar yol bulamadı.

- Günün hayır olsun, Petroviç, dedi.

Petroviç onun nasıl bir av getirdiğini görmek niyetiyle düz bakan gözünü Akaki Akakiyeviç'in ellerine kaydırdı.

- Sağolun bey, sizin de...

- Şey, Petroviç... Gelişimin nedeni... Şunun için...

Akaki Akakiyeviç'in yarım kalmış sözlerle, edatlarla, zamirlerle istediğini anlatmak gibi bir hüneri vardı. Eğer işler sarpa sararsa lafı ağzında daha bir gevelemeye başlar, anlattıklarını birbirine karıştırarak sözün sonunu unuturdu.

Petroviç tek gözünü müşterisinin üstüne çevirdi; resmi giysisinin yakasından başlayıp yenlerinden, eteklerinden aşağı doğru tepeden tırnağa bir güzel süzdü. Akaki Akakiyeviç'in giydiği şeyler hep onun elinden geçtiği için o kadar iyi tanıyordu ki! Terzilerin böyle bir huyu vardır, karşılaştıkları insanı ine eden inceye süzmeden edemezler.

- Nedir o getirdiğiniz? diye sordu en sonunda.

Akaki Akakiyeviç yutkundu.

- Şey, ben, Petroviç, kaputumu... Görüyorsun kumaşı sapasağlam... Biraz toplandı da... Eski gibi durması ondan. Oysa yenidir daha... Fakat ufak bir işi var. Sırtından biraz şey... Azıcık da omuzlarından... Yıpranmış mı ne... Bak işe,

şu omuzunu görüyorsun ya... Hepsi bu kadar. Fazla işi yok...

Petroviç kaputu aldı, elinde evirip çevirdikten sonra, masaya yaydı, her yerini gözden geçirdi, başını salladı. Bunun ardından, üzerinde bir general resmi bulunan enfiye kutusunu almak için elini pencerenin önüne uzattı (Generalin yüzü bir zamanlar parmakla delindiği için yerine dört köşe bir kâğıt yapıştırılmıştı. Şimdi Generali tanımak olanaksızdı). Kutuyu alınca kapağını açıp enfiyesini çekti, sonra kaputu parmakları arasında gerip ışığa tuttu, gene başını salladı. Astarı dışa çevirerek baktı, bir daha başını salladı. Eli enfiye kutusuna gitti, burun deliklerini tütünle doldurduktan sonra parmağını tam dört köşe kâğıt yapıştırılmış yüzüne bastırarak kapağını kapattı, kutuyu yerine koyarken:

- Olmaz, bunun işi bitmiş! dedi.

Akaki Akakiyeviç'in yüreği cız etti. Çocuksu, yalvaran bir sesle:

- Niçin olmasın, Petroviç? dedi. Omuzcuğu biraz eskimiş, hepsi o kadar. Sende bir sürü parça vardır. Onlardan şey...

- Parça bulmasına buluruz ama bununla iş bitmiyor ki... Yamayı neresine vuracağız? Her yeri dökülüyor. İğneyi batırır batırmaz dağılır gider...

- Bırak canım dağılsın. Sen de yeni bir yama korsun.

- Ama beyim, bildiğiniz gibi değil. İpliğin tutunacağı sağlam yer kalmamış. Çok zor bir iş bu. Gene de kumaşın aferini varmış, yoksa rüzgâr püf deyince dağılır giderdi...

- Senin elinden gelir, bir şeyler yapıver, canım. Şey, boş gönderme beni...

- Dedim ya, yapılacak bir şey yok. Bunun işi bitmiş artık. Siz en iyisi soğuk kış günlerinde kesip kesip bundan dolak yapın, ayağınızı çoraptan daha iyi korur. Almanlar çıkardılar şu çorap denen şeyi, amaçları insanlardan daha çok para sızdırmak (Petroviç fırsat düştükçe Almanrları iğnele-

mekten geri durmazdı). Sizin kaputa gelince, yenisini yaptırmaktan başka çıkar yol yok.

"Yeni" sözünü duyunca Akaki Akakiyeviç'in gözlerinin önü karardı, odadaki eşyalar baş aşağı gelip fır fır dönmeye başladı. Doğru-dürüst gördüğü tek şey, Petroviç'in enfiye kutusunun üstündeki yamalı general suratıydı. Düşteymiş gibi, kendini bilmeden konuşmaya başladı:

- Ne yenisi?.. Yenisini yaptıracak param mı var sanıyorsun?

- Evet, yenisini yaptırmanız gerekiyor.

Petroviç'in sesinde acımasız bir umursamazlık vardı.

- Peki, diyelim öyle olsun... Bunun için... Bilmem ki...

Yani kaça çıkacağını mı öğrenmek istiyorsunuz?

- Evet, onu.

- Üç elliliği geçer.

Böyle kısaca kestirip atan Petroviç dudaklarını anlamlı anlamlı sıktı. Karşısındakini güç duruma sokmaktan zevk alan bir adamdı, birini afallattıktan sonra suratının aldığı biçimi görmek için yan yan bakardı.

Akaki Akakiyeviç bir çığlık attı:

- Ne? Yüz elli ruble mi dediniz? Bir kaput için bu çok para değil mi?

Sesinin sakinliğiyle ün salmış bir kalem efendisinin belki ömründe attığı ilk çığlıktı bu.

- Evet, efendim, daha aza çıkmaz. Ayrıca bu da yaptıracağınız kaputa bağlı. Eğer yakasına sansar koyayım, kukuletesinin astarı da ipek olsun isterseniz, iki yüze patlar size.

Petroviç'in, karşısındakini afallatmak için etkileyici tavırlarına aldırış etmeyen Akaki Akakiyeviç hep o yalvaran sesiyle:

- Aman Petroviç, iki gözüm, dedi, şu kaputu bir biçime komak için elinden geleni yap! Ötekine gücüm yetmez...

Yapamam, beyim. Benim emeğime de, sizin paranıza da yazık olur...

Akaki Akakiyeviç bu kesin yanıtı alınca kafasına balyoz yemiş gibi sersemledi, kendini dışarı zor attı. Petroviç müşterisinde bıraktığı etkiden dolayı kıvançlıydı. Adam sendeleye sendeleye giderken, işini bırakıp dudaklarını sıkarak arkasından bir süre baktı. Böylece hem mesleğinin onurunu kurtarmıştı, hem kendi onurunu...

Kendini bir anda sokakta bulan Akaki Akakiyeviç düşteymiş gibi "Ya, demek öyle!.. Bunun böyle olacağı hiç aklıma gelmezdi..." diye söylene söylene yürüyordu. Bir hayli gittiği halde hep aynı sözleri sayıklıyordu: "Demek, bu da gelecekti başıma!.. Şimdi ben ne yapacağım?.." Bu sözlerden sonra uzun süre sustu, sonra yeniden söylenmeye başladı: "Nereden bilecektim böyle olacağını? Aklıma gelir miydi bütün bu işler? Şimdi git de ne yapacağına karar ver bakalım..."

Adamcağız böyle söylene söylene giderken, evine ters bir yönde ilerlediğinin farkında bile değildi. Yolda karşısına çıkan bir soba temizleyecisi omzuna çarparak üstünü-başını kurum içinde bıraktı. Yeni bir yapının iskelesinden tepesine bir kova kireci boca ettiler. Akaki Akakiyeviç'in şapkası un çuvalından çıkmışa döndü. Oysa o, bunların hiçbirinin farkında değildi. Ama ne zaman tüfeğini yanına dayamış, tütün boynuzundan nasırlı eline enfiye boşaltan bir bekçiye çarptı, işte o zaman biraz aklı başına geldi. Bekçi;

- Ne biçim yürüyorsun be adam? Senin yaya kaldırımın yok mu? diye bağırmasa, gene de kendine geleceği yoktu.

Neyse, biraz toparlanan Akaki Akakiyeviç sonunda evinin yolunu tuttu. Bu arada içinde bulunduğu durumu yavaş yavaş kavramaya başlamıştı. Şimdi abuk sabuk konuşmuyor, karşısında en gizli işlerini açtığı, ağırbaşlı bir arkadaşı varmış gibi kendisiyle içli içli dertleşiyordu:

- Benim yaptığım da iş mi yani? Adam bugün hiç gününde değildi... Karısından epey zılgıt yemiş olmalı. En iyisi pazar günü gideyim ona. Cumartesi devirdiği kadehlerden sızıp kalınca gözleri iyice şaşılaşır. Kendine gelmek için pazar

sabahı iki tek atmak isteyecektir. Karısı çıkarıp para verecek değil ya! İşte ben o sırada hızır gibi yetişip eline beş-on kapik sıkıştırdım mı adamın yüzü güler, dili çözülür; kaput işimiz de böylece yoluna girer...

Akaki Akakiyeviç kararını verince biraz rahatladı. Şimdi pazarı beklemekten başka yapacak iş kalmıyordu.

O gün sabah erkenden Petroviç'in evinin yolunu tuttu. Karısının evden çıktığını görür görmez hemen apartmandan içeri daldı. Tam tahmin ettiği gibiydi: Petroviç bir gece önceki içki şöleninden kendine gelebilmiş değildi. Gözlerinin ne yana baktığı belli olmuyordu, başı yaşlı kazlarınki gibi önüne düşmüştü, belki de oturduğu yerde pinekliyordu. Ama Akaki Akakiyeviç kaput konusunu açınca şeytan dürtmüş gibi birden canlanıverdi.

- Olmaz efendim, olmaz! Yeni bir kaput diktirmekten başka çareniz yok!

Adamın dediği dedikti. Akaki Akakiyeviç hemen bir on kapik çıkarıp terzinin avcuna sıkıştırdı.

- Sağolun efendim! Sağlığınıza iki kadeh içip biraz kendime gelirim. Kaputunuzdan yana hiç merak buyurmayın. Eskisinin bir işe yarayacağı yok. Ben size yeni bir tane dikeyim de kaput neymiş görsün herkes!

Akaki Akakiyeviç sözü döndürüp dolaştırıp eski kaputun onarımına getirdiyse de Petroviç hiç oralı olmadı.

- Siz merak etmeyin, beyim. Ben söz verdim mi, o iş tamam demektir. Size en iyisinden bir tane dikeceğim. İsterseniz yakası düğme yerine modaya uygun gümüş kopçalarla açılır kapanır cinsten olsun.

Yeni bir kaput diktirmekten başka çıkar yol bulunmadığı en sonunda Akaki Akakiyeviç'in kafasına dank etmişti, ama öte yandan morali sıfıra inmişti. Nereden bulacaktı onca parayı, kaputu neyle diktirecekti? Gelecek bayram ikramiye alacağını biliyordu, gelgelelim onun yeri çoktan hazırdı. Ayağındaki pantolonu yenilemesi, geçen ay kundurasına çaktırdığı tabanın parasını ödemesi gerekiyordu. Ayrıca

gömlekçiye üç gömlek ile adının burada anılması uygun kaçmayacak iki parça çamaşır ısmarlayacaktı. Kısacası ikramiyeden elinde kalsa kalsa birkaç kapik kalırdı. Genel müdür, cömertliği tutup ikramiyeyi kırk yerine kırkbeş ya da elli ruble olarak verse bile masraflardan artacak para kaput için gerekenin yanında devede kulak kalırdı.

Gerçi Petroviç'in zıpırca fiyat yükselterek müşterilerinin aklını başından almaktan hoşlandığını bilmiyor değildi. Böyle durumlarda karısı bile dayanamaz, adamı hemen oracıkta haşlardı:

- Çıldırdın mı, be herif! Geçen gün hiç pahasına iş aldın, bu sefer aklına nereden estiyse, bilmem neler zırvalıyorsun! Sen kendin bu kadar eder misin bakalım?

Onun için Petroviç'in kaputu seksen rubleye çıkaracağını adı gibi biliyordu. Bütün sorun, şimdi seksen rubleyi denkleştirmekti. Yarısını ya da yarısından biraz fazlasını bulup buluştururdu. Ya kalanı?..

Her şeyden önce okuyuculara seksen rublenin ilk yarısının kaynağını açıklayalım. Akaki Akakiyeviç'in, harcadığı her rubleye karşılık bir kapik biriktirmek gibi bir alışkanlığı vardı. Bakır metelikleri, kilit vurduğu küçücük bir kutunun deliğinden atar; kutuyu altı ayda bir açarak, biriken kapikleri gümüş onluklara çevirtirdi. Birkaç yıldır toplanan para kırk rubleyi aşmıştı. Bu duruma göre paranın yarısı hazırdı. Peki, öbür yarısını nereden bulacaktı?

Akaki Akakiyeviç düşündü taşındı, hiç olmazsa bir yıl süreyle birtakım masraflarını kısmaya karar verdi. İlkin akşam çaylarını kaldıracak, mum yakmayacaktı. Eve yazı iş getirdiği günler ev sahibi kocakarının odasında çalışsa bundan ne çıkardı? Daireye gidip gelirken kundurasının tabanı aşınmasın diye yolun düzgün yerlerini, parke döşenmiş sokakları seçecek; koşmadığı zamanlar usul usul ayak uçlarına basarak yürüyecekti. Çamaşırcı kadına yıkaması için çamaşırları daha seyrek vermesi, bunların eskimesini yüzde yüz geciktirirdi. Eve gelince, sırtındakileri çıkarıp yılların es-

kitemediği pamuklu sabahlığını giyse bunun ne zararı olurdu?

Başlangıçta bu kısıntılar, sınırlamalar ona hayli güç geldiyse de, nasıl becerdiyse, zamanla hepsine alıştı; yavaş yavaş her şey düzene girdi. Hatta bir gün geldi ki, akşam yemeklerini bile kaldırıverdi; ilerde edineceği kaputun hayaliyle aç acına yatmaya başladı.

Pek çok şeyden kısıntı yapmıştı ama bunlara karşılık alacağı kaputun hayali onu ruhça besliyor, yaşamını renklendiriyordu. Sanki evlenmiş, canlı bir varlıkla bir arada yaşıyormuş gibi hissediyordu kendini. Daire dönüşlerinde sanki onu evde bekleyen, yaşamını onunkiyle birleştirmiş, acıyı-tatlıyı paylaşan biri vardı. Bu yaşam arkadaşı, eskimek nedir bilmez bir astarla kaplanmış, astarının altı pamukla beslenmiş, kalın kumaş kaputtan başkası değildi. Akaki Akakiyeviç canlandı; kendine bir amaç seçmiş bütün insanlar gibi, tavırları kesin, kararlı bir durum aldı. Yüzündeki, davranışındaki sünepelik, ölgünlük, siliklik bir anda yok olup gitti. Ara sıra gözlerinde bir parıltının yandığı, zihninde en atakça düşüncelerin çaktığı oluyordu. Kaputunun yakasına bir de sansar kürkü koydursa ne çıkardı? Zihnini dolduran bu çeşit düşünceler onu iş başında dalgın bir insan yapmıştı. Bir keresinde temize çektiği yazıda az kalsın yanlışlık yapıyordu. Son anda farkına vararak derinden bir "Ah!" çekti, korkuyla istavroz çıkardı.

En azından ayda bir kez Petroviç'in evine uğruyor, kaputuyla ilgili birkaç laf etmeden içi rahata ermiyordu. Her uğrayışta konuştuğu şeyler, kumaşın nereden alınacağıyla, rengiyle, fiyatıyla ilgili ayrıntılardı. Canının pek sıkıldığı günler, kumaş alınıp güzel bir kaput dikileceği düşüncesiyle avunuyor, eve neşeyle dönüyordu. Ah, ne zaman kavuşacaktı kaputuna! O günü iple çekiyordu...

İşler umduğundan hızlı yürüdü. Genel müdür ikramiyesini beklediğinden de çok; ne kırk, ne kırk beş, tam altmış ruble olarak ödeyiverdi. Kimin aklına gelirdi böyle bir şey! Adamın durup dururken cömertliği mi tutmuş, yoksa Akaki

Akakiyeviç'in yeni bir kaputa gereksinimi olduğunu mu sezmişti? Neyse, cebinde fazladan bir yirmi ruble kalmıştı ya, önemli olan da buydu. Bu fazlalık işin gidişini hızlandırdı. Şunun şurasında birkaç ay daha dişini sıktı mı, işte tastamam seksen ruble hazır demekti. Akaki Akakiyeviç'in genellikle durgun yüreği hareketlenmiş, hızla çarpmaya başlamıştı.

Parayı denkleştirdiği gün yanına Petroviç'i de alarak çarşıya çıktı. Altı aydır birçok kez çarşıya uğrayıp yeni gelen kumaşları gördüğü, fiyatlarını incelediği için iyi bir kumaş satınalmaları zor olmadı. Aldıkları kumaşı Petroviç bile beğenmiş; "Bundan iyisi can sağlığı!" demekten kendini alamamıştı. Astarı pamukludan seçtiler, Petroviç pamuklunun kalınlığına, dokumasının sıklığına bakınca bunun ipekliden daha kullanışlı olduğunu söyledi; üstelik görünüş bakımından ipekliden aşağı kalır yanı yoktu. Yaka için sansar kürküne yanaşmadılar, çünkü gerçekten pahalıydı, ama dükkânındaki en iyi kedi kürkünü, parasını verip aldılar. Kedi kürkü uzaktan sansarı andırıyordu.

Astarın altı pamukla beslendiği için dikiş uzun zaman alacaktı. Petroviç kaputu ancak iki haftada bitirebileceğini söyledi. Dikiş ücreti olarak da on iki ruble alacaktı. Bundan daha azı kurtarmazdı, çünkü ibrişimle çift dikiş geçilecek, ayrıca dikişleri dişiyle, şununla-bununla sıkıştıracaktı.

Petroviç'in kaputu ne günü getirdiğini tamı tamına anımsamıyordu. Ancak öyle uygun bir zamanda bitirip getirmişti ki, o kadar olur! Akaki Akakiyeviç için günlerin en önemlisiydi o gün. Sabah tam daireye çıkacakken kaputun gelivermesine adamcağız nasıl da sevindi! Ayaz iyice bastırmıştı, daha da bastıracağa benziyordu.

Petroviç'in yüzünde büyük bir iş bitirmiş bir adamın çalımlı anlatımı vardı. Elinden çıkan işin değerini bildiği yüzünden okunuyordu. O, yalnız ıvır zıvır eskilerin düzeltilmesiyle, onarımıyla uğraşan bir kişi değil, aynı zamanda yeniler diken anlı şanlı bir ustaydı. Kaputu sardığı kocaman mendili çözüp aldı, çamaşırcıdan yeni geldiği için, onu gerekli yerde

kullanmak üzere yeniden katlayıp cebine soktu. Sonra kaputu kaldırdı, özenle açtı, havada tutarak gururla baktı, sonra çevik bir el hareketiyle Akaki Akakiyeviç'in omuzlarına geçiriverdi. Sırt bölgesinde belli belirsiz bir potluk vardı. Bunu eliyle düzelttikten sonra önünü kavuşturarak birkaç adım geriye çekildi, uzaktan bir de öyle baktı.

Yaşını-başını almış bir kişi olarak Akaki Akakiyeviç kaputun yenlerini denemek üstüne tam oturup oturmadığını görmek istiyordu. Petroviç kollarını sokmasına yardım etti. Eh, yenlere de diyecek yoktu. Kısacası, her yönüyle güzel bir şey olmuştu, tıpatıp ona göreydi. Petroviç söz arasında Akaki Akakiyeviç'in eski müşterisi olduğunu, ayrıca arka sokakta tabelasız olarak çalıştığı için ondan fazla dikiş parası almayacağını çıtlatmıştı. Neva caddesi'ndeki terziler böyle bir dikiş için en azından yetmiş beş rublesini kıvırırlardı. Akaki Akakiyeviç terzinin yüksek rakamlarla göz kamaştırma huyunu bildiği için duymazlıktan geldi, lafı hiç üzerine almadı. Borcunu ödeyip teşekkür ettikten sonra, cicisini giydi, hemen bakanlığın yolunu tuttu. Onun ardından Petroviç de çıktı dışarıya. Sokağın ortasında durarak kaputa uzaktan baktı. Sonra bir ara sokağa sapıp, Akaki Akakiyeviç'in önüne geçti, tekrar aynı sokağa çıkarak kaputa bir de önden baktı.

Bu sırada Akaki Akakiyeviç'in yüreği duyguların en güzelleriyle doluydu. Her dakika, her an omzunda yeni bir kaput bulunduğunu hissediyordu. Öylesine sevinçliydi ki, birkaç kez gülümsemekten kendini alamadı. Bunu ona çok görmemek gerekir, çünkü hem sıcacık, hem de güzel bir kaputu olmuştu sonunda...

Sokakları nasıl geçtiğini farketmeden birdenbire dairesinde buldu kendini. Vestiyerde kaputu özenle çıkardı, sağına-soluna baktı, odacıya gözünü açmasını sıkı sıkıya tembihleyerek teslim etti. Her nasılsa kalemde herkes onun yeni bir kaput diktirdiğini, "sabahlığın" yerinde yeller estiğini öğrenmişti. Memurlar vestiyere üşüşerek Akaki Akakiyeviç'in

kaputunun başında toplandılar. Teker teker kutladılar, iyi dileklerini bildirdiler. Adamcağız önceleri gülümserken, zamanla kızarıp bozarmaya başladı. Sonra birisi çıkıp kaputun ıslatılması gerektiğini söyleyerek bunun için Akaki Akakiyeviç'in içkili bir akşam toplantısı düzenlemesini isteyince, Akaki Akakiyeviç iyice şaşırdı, kem küm ederek ne diyeceğini bilemedi. Ancak bir süre sonra kendini biraz toparladı; utancından kıpkırmızı kesilerek, kaputun eski bir giyecekten tornistan edildiğine, yeni dikilmiş olmadığına onları saf saf inandırmaya çalıştı. Sonunda memurlardan biri, müdür yardımcısı mıdır nedir, besbelli küçük memurlarla arkadaşlık edecek kadar alçakgönüllü olduğunu göstermek için;

- Beyler, Akaki Akakiyeviç'in yerine eğlenceyi ben düzenliyorum. Bu akşam hepiniz benim evime çağrılısınız, dedi. Ne güzel raslantı, değil mi? Tam da benim doğum günüm.

Memurlar böyle bir fırsatı kaçırmak istemezlerdi, müdür yardımcısını kutladılar, akşamleyin seve seve gelecekleri söylediler. Akaki Akakiyeviç birtakım bahaneler ileri sürerek çağrıya katılamayacağını söylediyse de, öteki memurlar bunun çok ayıp olduğunu, gelmemekle kabalık edeceğini bildirerek onun da katılmasını sağladılar. Sonradan, yeni kaputuyla bir de geceleyin sokağa çıkma fırsatı doğduğu için, Akaki Akakiyeviç çağrıyı kabul etmesine için için sevindi. Böylece o gün sabahtan akşama kadar bayram havası içinde geçti. Eve döndüğü zaman keyfine diyecek yoktu. Kaputunu çıkardı, kumaşına, astarına bir daha hayran hayran baktı, duvardaki çiviye büyük bir özenle astı. Bir aralık aklına nerden estiyse, eski kaputuyla yenisi arasında bir karşılaştırma yapmak geldi. Sandıktan, her yeri tiftimiş eski kaputunu çıkardı, yenisiyle yan yana koydu. Aralarında dağlar kadar fark vardı. Kendisini tutamadı, güldü. Yemek yerken gene aklına geldi, bir daha güldü.

O akşamki yemek faslı büyük bir neşe içinde geçmişti. Yemekten sonra ne yazı temize çekti, ne başka bir şey yaptı. Keyifle yatağına uzanıp dinlendi. Ortalık iyice kararınca

kalktı, arkadaş toplantısına gecikmemek için çabucak giyindi, kaputunu özenle sırtına geçirdi, sokağa çıktı.

Arkadaşlarını doğum günü toplantısına çağıran memurun nerede oturduğunu ne yazık ki söyleyemeyeceğiz. Son zamanlarda bize bir hal oldu, belleğimiz başımıza tuhaf tuhaf işler açmaya başladı. Petersburg'daki caddelerin, sokakların kafamın içinde karman çorman birbirine karıştığını görüyorum. Ama şu kadarını belirtelim ki, müdür yardımcısının evi kentin en iyi bölümünde, hiç olmazsa Akaki Akakiyeviç'in oturduğu semtten epeyce uzaktaydı.

Akaki Akakiyeviç ilkin yarı karanlık, ıssız sokaklardan geçti. Memurun evine yaklaştıkça sokaklar genişleyip canlandı, kocaman apartmanların arasında pırıl pırıl lambalar belirdi. Gelip geçen yayaların sıklaştığı, paltoların yakası kunduz kürklü erkeklerin, şık giyimli bayanların çoğaldığı görülüyordu. Tahta korkuluklu, üstü yaldızlı çivilerle üstünkörü çakılıvermiş köylü kızakları daha bir seyrekleşti. Buna karşılık, vişne çürüğü kadife şapkalar giymiş pehlivan yapılı kızak sürücülerinin sürdüğü, ayı kürkü battaniyelerle örtülmüş, cilası pırıl pırıl parlayan kocaman kızakların birisi gidip birisi geliyor, dayalı-döşeli kupa arabaları, tekerlekleri karda gıcırdayarak, fırtına gibi geçiyordu.

Birkaç yıldır geceleri sokağa çıkmayan Akaki Akakiyeviç, şaşkınlıktan ağzı bir karış açık, gelene-geçene alık alık baktı durdu. Bir aralık gözü parlak ışıklı vitrine takıldı. Vitrinde, ayakkabılarını çıkarmak için eğilirken, bacaklarını cömertçe açmış güzel bir kadın resmi vardı. Akaki Akakiyeviç durup baktı. Kadının arkasından, çenesinden küçük bir İspanyol sakalı, yüzünün iki yanında güzel favorileri bulunan yakışıklı bir delikanlı gözlerini kadının bacaklarına dikmişti. Akaki Akakiyeviç başını sallayarak kıs kıs güldü. Ondan sonra yoluna koyuldu. Acaba ne diye gülmüştü kahramanımız? Kendisinin çoktandır varlığını unuttuğu, ama herkeste gizli de olsa bulunan, yasak şeyler görme zevkini mi tatmıştı bir an? Yoksa bütün memur arkadaşları gibi: "Ah, şu Fransızlar yok mu! Adamlar akıllarına bir şey koydular

mı, kimse kurtulamaz ellerinden!" diye mi düşünmüştü? Ama belki de hiçbiri değildi... İnsanın ruhuna girip neler düşündüğünü anlayamazsınız ki!..

Akaki Akakiyeviç böyle sağına-soluna hayran hayran bakarak sonunda müdür yardımcısının evine ulaştı. Burası, merdivenlerini fenerlerin aydınlattığı, ikinci katta, zengince döşenmiş bir yerdi. Antreye girince yan yana dizilmiş bir sürü lastik çizme gördü. Ortada bir yerde borusundan yumak yumak dumanlar çıkan bir semaver fokur fokur kaynıyordu. Vestiyere yakası kunduz kürklü kaputlar, kolları kadife kıvrımlı gocuklar asılmıştı. İçerdeki odadan konuşmalar, gürültüler geliyordu.

Odanın kapısı açılıp da elindeki tepside boşalmış bardaklar, kaymak tabağı ve ekmek sepetiyle uşak çıkınca, gürültü bir kat daha arttı. Anlaşılan memurlar çoktan toplanmışlar, birer bardak çaylarını içmişlerdi. Akaki Akakiyeviç kaputunu askıya astı, içeriye girdi. Girer girmez parlak ışıklardan gözleri kamaştı, konuşanların, çekilen sandalyelerin gürültüsünden kafasının içi uğuldadı. Oyun masasının çevresinde pipolarını tüttüren bir sürü insan karşısına çıkınca ne yapacağını bilemedi, bir köşede süklüm püklüm dikilekaldı. Fakat arkadaşları onun geldiğini farkettiler, gürültülü çığlıklar arasında vestiyere gidip kaputunu bir daha incelediler. Akaki Akakiyeviç bir hayli utansa, kızarıp bozarsa da, temiz yürekli bir insanın saflığıyla herkesin kaputunu övmesinden dolayı sevinmekten kendini alamadı. Bu ilgi uzun sürmedi, az sonra onu da, kaputunu da unutarak oyun masasının başına döndüler.

Bu gürültü, bu uğultulu koşuşmalar, bu insan kalabalığı Akaki Akakiyeviç'in aklını karıştırmaktan başka bir işe yaramadı. Nasıl duracağını; ellerini, ayaklarını, kısacası bütün bedenini ne yapacağını, nereye sokacağını bilemiyordu. Bir süre şaşkın şaşkın dikildikten sonra, oyun oynayanların yanında bir yere ilişerek, sözde kâğıtlara bakmaya koyuldu. Daha sonra gözlerini arkadaşlarının yüzlerinde gezdirdi, bu da bitince canı sıkılmaya, esnemeye başladı. Alışık olduğu

uyku saati gelmişti zaten, ev sahibine veda edip gitmek istedi. Ama yeni kaputunun onuruna bir kadeh şampanya içeceklerini söyleyerek onu bırakmadılar. Bir saat sonra Rus salatası, sığır söğüşü, ciğer sarması, pastanede yapılmış börek ve şampanyadan oluşan akşam yemeği getirildi. Akaki Akakiyeviç ısrarlara dayanamayıp iki kadeh içince biraz keyiflendi, fakat saatin on ikiyi bulduğunu, yatma vaktinin gelip geçtiğini bir türlü aklından çıkaramıyordu.

Gitmesini engellemesinler diye sessizce odadan çıktı, üzülerek yerde bulduğu kaputunu kaldırdı, üstündeki tozları silkeledi, özenle giydikten sonra merdivenlerden aşağı indi. Sokak henüz aydınlıktı, ışıklar söndürülmemişti. Uşakların, gedikli müşterilerin değişmeyen kulüpleri olan birtakım ufak dükkânlar hâlâ kapanmamıştı. Kapıları kapatılanların ise pencere aralıklarından dışarıya uzun ışık demetleri süzülüyordu. Demek oluyor ki, bu yerler henüz neşeli müşterilerinden yoksun kalmamışlar; bulundukları yer konusunda efendilerini tam bir şaşkına çeviren konuk hizmetçileri, uşaklar tatlı söyleşilerini yarıda kesmemişlerdi.

Akaki Akakiyeviç'in neşesine diyecek yoktu. Bir ara öyle keyiflendi ki, önünden yürürken vücudunun her bir yeri olağanüstü bir kıvraklıkla oynayan bir dişinin peşinden bir süre seğirtti. Ama sonra koşturup durmasının nedenini kendisi de anlayamadığı için yavaşladı, eskisi gibi ağır ağır yürümeye başladı. Çok geçmeden ıssız sokaklar çıktı önüne. Buralarda insanın içini değil geceleri, gündüzleri bile ürperti basardı. Gecenin bu saatinde daha bir ıssızlaşmış, yağı azalan sokak fenerleri iyice seyrekleşmişti. Tahta çitlerin çevrelediği ahşap evler, pencere kepenkleri kapalı küçük kulübeler karanlığın içinden bakan hortlaklar gibiydi. Sokakların ortasında in cin top oynuyor, rüzgârın savurduğu karlar evlerin köşelerinde cirit atıyordu. Öbür ucunda evlerin belli belirsiz seçildiği o kocaman alana gelmişti. Burası gecenin karanlığında uçsuz-bucaksız bir çöle benziyordu.

Tanrı bilir nerede, ama ta uzaklarda, belki de dünyanın öbür ucunda bir bekçi kulübesinin ışığı ölgün ölgün göz

kırptı. Akaki Akakiyeviç'in tüm neşesi kaçmıştı. Belki de başına kötü bir şey geleceğini sezerek, içi ürpere ürpere alana girdi. Bir ara sağına-soluna, sonra dönüp geriye baktı; sanki çevresinde sonsuz bir okyanus vardı. Çevresine bakmakla iyi etmediğini düşünerek gözlerini yumdu, burnunun doğrusuna bir hayli yürüdükten sonra alanın bitimine gelip gelmediğini anlamak için gözlerini açıp baktı. Fakat gözlerini açmasıyla bıyıklı iki kişinin hemen oracıkta, ta burnunun dibinde dikildiklerini görmesi bir oldu. Onların ne biçim insanlar olduklarını iyice seçememişti. Korkudan yüreği ağzına geldi. Adamlardan biri Akaki Akakiyeviç'in yakasına yapışarak:

- A! Bu benim kaputum! diye gürledi.

Akaki Akakiyeviç yardım çağırmak için bağırmak istediyse de ikinci adam, memur kafası büyüklüğündeki yumruğunu ağzına dayadı.

- Hele bir bağır!

Akaki Akakiyeviç sırtından kaputunun sıyrılıp alındığını, belden aşağısına zorlu bir tekme indirelerek yüzükoyun yere düştüğünü hissetti. Bundan başka ne bir şey duydu, ne de gördü... Birkaç dakika sonra kendine geldiğinde ortalıkta kimsecikler kalmamıştı. Havanın soğuk, sırtının kaputsuz olduğunu hissedince bağırmaya başladı. Belki de sesi alanın öbür ucuna varmadan yitip gitmişti. Ama bağırmaktan yorulmayan Akaki Akakiyeviç düştüğü yerden kalkarak alanın öbür ucundaki bekçi kulübesine doğru koşmaya başladı. Orada elindeki savunma aygıtına dayanarak duran bekçi, karşıdan beri bağıra bağıra koşan bu adamı hangi şeytanın dürttüğünü pek merak ettiği için, yerinden hiç kıpırdamadan ona bakıyordu. Akaki Akakiyeviç koşa koşa bekçinin yanına gelince, bağırmaktan tıkanarak, bekçiye ayakta uyuduğunu, alanın ortasında bir adam soyulduğu halde zahmet edip ilgilenmediğini söyledi. Bekçi bu işe hayli şaşmış görünüyordu. O da alanda iki kişinin bir üçüncüyü durdurup arkadaşça konuştuklarını, sonra ayrılıp gittiklerini sandığını bildirdi. Böyle boşuna nefes tüketip onu azarlayacağına, sabah

erkenden polise haber vermeliydi. Çünkü hırsızı-uğursuzu arayıp bulmak polisin göreviydi. Şıp diye kaputunu verirlerdi ona.

Akaki Akakiyeviç başına gelenlerden allak bullak olmuş bir halde evinin yolunu tuttu. Adamcağızın tepesiyle şakaklarında kalan bir tutam saç birbirine karışmış, üstü-başı kara bulanmıştı. Yaşlı ev sahibesi, kapının kırılırcasına dövüldüğünü işitince yatağından fırladı, terliğinin biri ayağında, öbürü elinde, kapıyı açmaya koştu. Namusluluk örneği bir kadın olduğundan, geceliğinin yakasını elleriyle tutarak kapıyı araladığında, Akaki Akakiyeviç'in durumunu gördü, korkudan bir adım geriye sıçradı. Akaki Akakiyeviç başına gelenleri kısaca anlattı kadına; bunun üzerine kadıncağız pek üzülüp ellerini dizlerine vurdu, polise filan değil, doğruca başkomisere gitmesini salık verdi. Başkomiser onun yakın tanıdığıydı; bir zamanlar yanında aşçı olarak çalışan Finli kadın Anna şimdi başkomiserin evinde dadılık ediyordu. Adam her sabah evinin önünden geçerken ondan selamını esirgemez, pazar günleri kiliseye gider, herkesin gönlünü hoş tutarmış. Kısacası, babacan adammış başkomiser.

Kocakarının anlattıklarını sesini çıkarmadan dinleyen Akaki Akakiyeviç odasına çekildi, bitkin bir durumda kendini yatağına attı. Geceyi nasıl geçirdiğini bir o, bir de Tanrı bilir...

Akaki Akakiyeviç ertesi sabah erkenden başkomisere gitti, ama adam henüz kalkmamıştı. Saat onda bir daha uğradığında gene aynı yanıtı aldı. On birde gitti, bu sefer dışarı çıktığını söylediler. Öğle paydosunda gene kapısını çaldı, yazıcılar içeri almak istemediler. Niçin gelip gittiği, başkomiserden ne istediği konusunda ahret sorularına başladılar. Akaki Akakiyeviç yaşamında ilk kez sert tavır takınarak dairesinden oraya resmi bir iş için geldiğini, onu engellemeye kalkarlarsa hepsinin dumanını attıracağını kesin bir dille bildirdi.

Bunun üzerine yazıcılar seslerini kestiler, aralarından biri başkomisere haber vermek için odasına girdi.

Başkomiser kaputun çalınma öyküsünü biraz tuhaf karşıladı. Ortada başlı başına önemli bir olay dururken, Akaki Akakiyeviç'ten, gecenin o saatinde sokaklarda ne iş karıştırdığını, yoksa kötü evlerden birine mi gittiğini sordu. Zavallı Akaki Akakiyeviç kızardı, bozardı, polis amirine ne diyeceğini bilemeden çıktı gitti. Kaputun bulunması işi de böylece ortada kaldı.

O gün, memurluk yaşamında ilk kez görevine gitmedi. Ertesi sabah, daha acıklı bir duruma gelen eski kaputu sırtında, uykusuzluktan beti benzi atmış, süklüm püklüm dairenin yolunu tuttu. Kaputun çalındığını öğrenince birçok arkadaşı üzüldüyse de, aralarından gene de alay edenler çıktı. Birkaçı para toplamak için girişimde bulundular, ama ele geçen para fazla bir şey tutmadı. Çünkü genel müdürün resmini, bir de müdürün isteği üzerine, arkadaşlarından birinin yazdığı kitabı almaları için aylıklarından hayli kesinti yapılmıştı.

Akaki Akakiyeviç'e acıyanlardan biri hiç değilse yararlı bir öğüt vermek dileğiyle, onu polisin kapısını aşındırmaktan vazgeçirdi. Bunlar, amirlerinin gözüne girmek için kaputu bulup çıkarırlardı, ama sonra kaputun onun olduğu konusunda bir sürü kanıt isterlerdi. Sonunda bir de bakmışsınız, mal onların elinde kalıvermiş. Onun için en iyisi "önemli bir kişi"ye başvurmalıydı; "önemli kişi" birilerine yazar-çizer, kaputun kolaycacık bulunmasını sağlardı.

Başkaca bir çözüm yolu kalmayan Akaki Akakiyeviç, "önemli kişi"ye gitmeye karar verdi. Ancak biz burada bu, "önemli kişi"nin görev yerini, rütbesini belirtmeyeceğiz. Onun hakkında bilinmesini istediğimiz tek şey, son zamanlarda yükselmeye başladığı, daha önce önemsiz bir kişi olduğudur. Daha doğrusu, sözü geçen kişinin makamı aslında sanıldığı gibi pek de etkili değildi. Ama nedense kimi çevrelerde böylelerine fazlaca değer verilir. Neden derseniz, bu gibi kişiler, başkalarının gözünde kendi değerlerini yükseltmek için olmadık çarelere başvururlar. Nasıl mı? Küçük memurları merdivenlerde selamda bekletip makamlarına cakayla

gelirler, onlarla işi olan insanların, en ufak yazıcıdan başlayıp bütün öteki memurlardan geçtikten sonra yüce katlarına binbir güçlükle çıkmalarında büyük beceri gösterirler. Şu kutsal Rusya'da Tanrı insanları taklit hastalığından korusun! Herkes aklını bununla bozmuş, amirini taklit etmeden duramıyor. Geçenlerde anlatıyorlardı: 9. dereceden bir memur ufak bir yerin amirliğine geçince hemen kendine özel bir oda ayırtıp, odanın kapısına da "görüşme odası" diye bir levha koydurmuş. Kapıya diktiği kırmızı yakalı, omuzları şeritli odacılar, küçük bir çalışma masasının zor sığdığı odanın kapısını, iş için gelenlere törenle açıyorlarmış.

Akaki Akakiyeviç'in başvuracağı "önemli kişi"nin tutumu, davranışı sertti; konuşurken ağzından dirhemle söz çıkardı. Küçük memurlarla ilişkilerinin temeli sertliğe dayanıyordu. Kaşlarını çatıp karşısındakinin suratına dik dik bakarak öyle bir;

- Disiplin isterim efendim, disiplin, disiplin! deyişi vardı ki, korkudan insanın tüyleri diken diken olurdu.

Oysa buyruğunun altındaki beş-on memura böyle sert çıkışların gereği yoktu, çünkü zaten adamlar süt dökmüş kedi gibi dururlardı. Onu daha uzaktan görür görmez ellerindeki işi bırakırlar, "önemli kişi" yanlarından geçene dek put gibi çakılı kalırlardı. Sert amirin kendinden küçüklerden disiplinden başka bir şey istemediği, onlarla konuşurken kullandığı topu topu şu üç tümceden kolayca anlaşılabilirdi:

- Nasıl cüret ediyorsunuz?.. Biliyor musunuz, karşınızda kim var?.. Siz ne yaptığınızı, kiminle konuştuğunuzu nasıl unutursunuz?

Bununla birlikte, "önemli kişi"miz temiz yürekli, dostlarına karşı sevecen, yardımsever bir kimseydi. Ah, o büyük rütbe yok mu ya! Generallik! Aklını başından alan da oydu ya... Rütbesi yükselir yükselmez adamcağıza bir şeyler oldu, yüksekler de başı döndüğünden mi nedir, yolunu iyice şaşırdı. Oysa aynı rütbedeki arkadaşlarıyla son derece normal ilişkileri vardı; onların arasında aklı başında, mantıklı biri

olarak bilinirdi. Ama siz o mantıklı adamı bir de kendinden küçükler arasında görmeliydiniz. İşte o zaman cehennemin dibine gönderilecek biri olur çıkardı. Böyle durumlarda en çok yaptığı şey, somurtup oturmaktı. Memurlar başka türlü davranmak varken, somurtup oturmasından dolayı acırlardı ona. Bu soğuk adamın, dairesindeki memurlar arasında neşeli bir konuşmaya katılmak için can attığı bakışlarından okunur, ama o, onuruna yediremediği, kendini küçük düşürmekten korktuğu için oturduğu yerde katılır kalırdı. Bu yüzden, koltuğunda tek heceli sesler çıkararak homurdanan, can sıkıcı bir adam ününü kazandı kısa sürede.

İşte bizim Akaki Akakiyeviç'in yanına gittiği "önemli kişi" böyle bir adamdı. Ne yazık ki Akaki Akakiyeviç "önemli kişi"ye başvurmada çok elverişsiz bir zaman seçmişti. Generalin yanında, çoktandır görüşmedikleri bir çocukluk arkadaşı vardı. Eski dostuyla bitmez tükenmez bir konuşmaya dalmışlardı. Yazıcılar Akaki Akakiyeviç Başmaçkin adında bir adamın kendisini görmek isteğini haber verdiler.

- Kimmiş bu adam? diye sordu "önemli kişi".

- Bir memur efendim.

"Önemli kişi", Akaki Akakiyeviç için elverişsiz bir zamandan kendine göre yarar sağlamasını bildi.

Ya!.. Beklesin öyleyse... Şimdi sırası değil, görüşmem var.

Burada "önemli kişi"nin kuyruklu bir yalan söylediğini belirtmeliyiz. Çünkü arkadaşıyla konuşacak sözleri, tazelenecek anıları kalmamıştı. Karşılıklı kırıtarak:

- İşte böyle, İvan Artamonoviç...

- Yaaa, demek öyle, Stepan Varlomoviç, cinsinden can sıkıcı gevelemeler faslına başlamışlardı.

"Önemli kişi" ufak memurun beklemesini buyururken, memurluktan ayrılıp çoktandır köyüne yerleşen eski dostuna gösteriş yapmaktan başka bir niyeti yoktu. Arkadaşıyla görüşmesi iyice can sıkıcı bir durum alınca, koltuğunun arkasına yaslanıp yana doğru kaykılarak, birden anımsamış gibi;

- Ha, bir memur demiştiniz? Söyleyin de gelsin! diye buyurdu.

İçeri süklüm püklüm giren Akaki Akakiyeviç'i, hele üstünden dökülen giysilerini görünce birden aslan kesildi.

- Ne istiyorsunuz bakalım?

General olmadan bir hafta önce aynanın karşısına geçip ezberlediği tümcelerden biriydi bu. Doğrusunu söylemek gerekirse, anlatımı çok keskin, çok da oturaklıydı.

Öncesinden yeterince korkuya kapılmış bulunan Akaki Akakiyeviç büzüldükçe büzüldü; "şey"leri, "yani"leri daha çok kullanarak, kekeleye kekeleye, yeni diktirdiği kaputunu soyguncuların acımadan çaldıklarını, ama bekçinin, polisin yardımdan kaçındığını söyledi. Eğer ekselansları ilgi gösterip gerekli yerlere emir verirse, kaputun bulunabileceğini dokundurdu.

"Önemli kişi" nedense Akaki Akakiyeviç'in başvurusunu usulsüz buldu, bunu makamına saygısızlık saydı.

- Bayım, siz usul yöntem bilmez misiniz? Doğrudan doğruya bana nasıl gelirsiniz? Kendi dairenize bir dilekçe verecektiniz, dilekçeniz kaleme, oradan sekreterime, sekreterimden de bana gelecekti, diye her zamanki sert tavrıyla yapılacak işleri anlattı.

Durduğu yerde soğuk terler döken Akaki Akakiyeviç cesaretinin son kırıntılarını topladı.

- Beyefendi hazretleri, sizi rahatsız etmemin nedeni... Şey... Sekreterlere pek güven olmaz da...

- Ne! Nasıl söylersiniz bunu? Bu bozguncu düşünceleri nerden çıkarıyorsunuz bakayım?

Arkadaşına döndü.

- İşte size bugünkü gençlerin büyüklere karşı başkaldırmalarının bir örneği!

"Önemli kişi" Akaki Akakiyeviç'in ellisine merdiven dayadığını farketmemiş olacaktı. Eğer ona da genç dersek, bu yetmiş yaşındaki içi geçmiş memurlara göre öyleydi.

"Önemli kişi" hıncını alamamıştı.

- Bunu kime söylediğinizi biliyor musunuz? Bakın, karşınızda kim var, anlıyor musunuz? Size söylüyorum, anlıyor musunuz?

Sesini yükselttikçe yükseltiyor, o sırada ayaklarını yere vuruyordu. Akaki Akakiyeviç'in yerinde kim olsa korkardı. Zavallı adam taş kesildi, bütün gövdesini bir titremedir alarak sendelemeye başladı. Yetişen odacılar onu kollarından tutup kaldırmasalar yüzde yüz yüzükoyun yere kapaklanırdı. Onu kalıp gibi dışarı çıkardılar.

"Önemli kişi" davranışının etkisinin umduğunu da geçtiğini görünce çok sevindi. Görsündü arkadaşı, birkaç sözüyle karşısıdakini duygularından nasıl yoksun kılıyordu. Arkadaşının yüzüne yan gözle baktı; adamcağızın yüzü değişmiş, hatta belki biraz korkmaya başlamıştı.

Akaki Akakiyeviç merdivenden aşağı nasıl indiğini, sokağa nasıl çıktığını anımsamıyordu; kolları, bacakları onun değildi sanki. Yaşamında hiç bu kadar, hem de tanımadığı bir generalden azar işitmemişti. Islık çalan tipide güçlükle yol alırken, yalpalaya yalpalaya yürüyordu. Rüzgâr azdıkça azmıştı. Petersburg rüzgârları iyice azıttığı günler bütün ara sokaklardan insanlara olanca öfkesiyle yüklenirdi. Akaki Akakiyeviç o saat anjine yakalanarak boğazı şişti, eve yetişir yetişmez kendini yatağa attı. Sert amirlerin çıkışması, insanı nasıl yatağa düşürüyor, görün işte!

Ertesi sabah hastalığı şiddetli bir hummaya dönüştü. Petersburg ikliminin gönlü yüce yardımlarıyla hastalık beklenenden de çabuk gelişip ilerledi. Eve doktor çağırdıkları zaman, doktor, tıbbın hayırlı yardımından geri kalmasın diye, hastaya lapa yazmaktan başka yapacak bir şey bulamadı. Nitekim ev sahibesine, kiracısının yakında tahtalı köyü boylayacağını; meşe tabutlar biraz pahalı olduğu için, vakit geçirmeden çam bir tabut ısmarlamasını salık verdi. Akaki Akakiyeviç kendisi hakkında söylenen bu uğursuz sözleri işitmiş miydi, işitse bile bu sözler onun üzerinde sarsıcı bir etki yapmış mıydı, "Ne talihsiz başım varmış?" diye için için

üzülmüş müydü; orası hiç belli değil, çünkü zavallıcık yattığı sürece ateşler içinde kıvrandı, durmadan sayıkladı. Gözünün önüne birbirinden tuhaf görüntüler geliyordu. Kâh Petroviç'in evindeymiş gibi adama yeni bir kaput daha ısmarlıyor, fakat bu sefer soyguncuları yakalamak için kaputa bir de tuzak dikmesini istiyordu. Soyguncular hemen yakınında, yattığı karyolanın altındaydı sanki. Bir ara soyguncudardan birinin yorganın altına girdiğini görerek ev sahibesi kocakarıyı onu oradan çıkarması için yardıma çağırdı. Kâh çivide asılı duran eski kaputuna gözü takılarak yenisinin nerede olduğunu soruyordu. Zaman zaman "önemli kişi"nin karşısında dikilirken işittiği azarlar geliyordu gözünün önüne. "Özür dilerim, ekselans..." diye mırıldanmaya başlayıp ardından öyle sunturlu küfürler sıralıyordu ki, onun ağzından böyle şeyler işitmemiş bulunan kocakarı korkudan istavroz çıkarıyordu. Sonra yine abuk sabuk şeyler söylemeye başlıyordu. Bütün bu ipe-sapa gelmez sözlerin, bütün sayıklamaların kaput çevresinde döndüğünü belirtmemiz gerekir. Akaki Akakiyeviç tam doktorun dediği gibi, ikinci günün sonunda sessizce öbür dünyaya göçtü.

Adamcağızın ne odasını mühürlediler, ne eşyalarını saydılar. Neden derseniz, malını paylaşacak mirasçıları çıkmadığı gibi, miras sayılacak türden eşyası da yoktu. Topu topu üç çift çorap, kaz teleğinden bir demet divit, bir tomar beylik kâğıt, pantolonundan kopmuş birkaç düğme ve okuyucuların yakından tanıdığı eski bir kaput kalmıştı ondan. Bu ıvır zıvırı kimin aldığı bilinmiyor, daha doğrusu öykünün yazarı bununla ilgilenmedi.

Akaki Akakiyeviç'i sessizce götürüp gömdüler. Böylece sanki böyle biri hiç yaşamamış gibi, kuzey başkentimiz Akaki Akakiyeviç'ten yoksun kaldı. Kimsenin ilgilenmediği, değer verip hatırını sormadığı, merak ettiği için ufak bir sineği iğnenin ucuna geçirip mikroskobunun altında inceleyen doğabilimcilerin bile dikkatini çekmeyen bir yaratıktı o. Kalemdeki arkadaşlarının alaylarına yıllar boyu sessizce katlandıktan sonra, gene öyle sessizce göçüp gitmişti. Gerçi

kralların, çarların, dünyayı yönetenlerin dahi eninde sonunda başlarına gelecek bir olaydı ölüm. Eğer son günlerinde yaşamını parıltılı bir ışık gibi aydınlatan yeni bir kaput diktirme olayını saymazsak, zavallı Akaki Akakiyeviç mutluluk denen şeyi hiç tatmamıştı.

Aradan birkaç gün geçince Akaki Akakiyeviç'in evine, çalıştığı daireden bir odacı geldi. Müdür bir an önce işinin başına dönmesini istiyordu.

Odacı, bakanlığa geri döndüğünde;

- Ne yazık ki bir daha gelemeyecek, dedi.

- Niçin gelemeyecekmiş?

- Ölmüş de ondan. Gömüleli dört gün olmuş...

Akaki Akakiyeviç'in öldüğünü dairesinden böyle öğrendiler. Ertesi gün yerinde yeni bir memur oturmaktaydı. Yeni memur ondan daha uzun boyluydu, yalnız onun gibi dik, düzgün yazı yazamıyordu. Çarpuk çurpuk bir yazısı vardı.

...Akaki Akakiyeviç'in öyküsünün burada bitmeyeceği kimin aklına gelirdi? Yaşadığı sürece kimsenin ilgisini çekmeyen bu silik adamın öldükten sonra kendisinden birkaç gün korkuyla söz ettireceğini kim bilebilirdi? Evet, beklenenin tersine, kent garip olaylarla çalkalandı, bizim olağan öykümüzde de böylece olağanüstü bir havaya büründü...

Kentte ağızdan ağıza bazı söylentiler yayılmaya başlamıştı. Sözde geceleri Kalinkin köprüsü yakınlarında memur kılığında bir hortlak dolaşıyor, harıl harıl, çaldırdığı kaputunu arıyormuş. Ama fırsattan yararlanıp kimsenin rütbesine, sanına aldırmadan karşılaştıklarının kaputlarını sırtlarından çekip aldığı da oluyormuş. Hem de ne kaputlar!.. Kedi derisinden mi istersiniz, kunduzdan mı, içi pamuklu cinsten, samurdan, ayı postundan mı... Kısacası, insanoğlunun, kendi derisini ötmek için düşündüğü her çeşit kürk ve deriden kaputlardı bunlar. Akaki Akakiyeviç'in çalıştığı bakanlıktan bir memur, hortlağı kendi gözleriyle görmüş; üstelik yakınlarda ölen 9. deredeceden memur arkadaşını ilk görüşte tanımış. Fakat hortlakla karşılaşmak adamcağızı öylesine ür-

kütmüş ki, onu doğru-dürüst inceleyemeden tabanları yağlamış. O kaçarken hortlak arkadan "Görürsün sen!" diye parmağını sallıyormuş.

Gün geçmiyordu ki, yalnız ufak memurlar değil, yüksek rütbeliler bile kaputlarını çaldırıp soğuktan aksırıp tıksırmaya başlamasınlar. Bu konuda yakınmalar artınca bütün karakollara hortlağı ölü ya da diri yakalamaları, başkalarına ibret olsun diye gerekli cezaya çaptırmaları buyruğu verildi. Bu buyruk üzerine kolluk güçleri az kalsın başarıyorlarmış üzerlerine aldıkları işi. Hortlak, ömür boyu flüt çalmış emekli bir müzisyenin kalın kaputunu sırtından soyduğu bir sırada bir bekçi hortlağın yakasına yapışıvermiş. Ondan sonra da iki arkadaşını çağırıp tutmaları için onlara teslim etmiş. Arkadaşları hortlağı sımsıkı tutarken bekçi, çizmesinden enfiye kutusunu çıkarmış, ayazlarda tam altı kez donma tehlikesi geçiren koca burnuna tıka basa tütün doldurmaya başlamış. Fakat enfiye ne cins bir tütünden yapılmışsa, kokusuna hortlak bile dayanamamış. Bekçi tam sağ burun deliğini parmağıyla kapayıp sol deliği tütünle doldurduğu sırada ondan önce aksıran hortlak olmuş. Hapşırmaya başlayan hortlak üç bekçinin de yüzüne-gözüne tükrüklerini saçmış. Adamlar gözlerini yumruklarıyla siledursunlar, hortlak tabanları yağladığı gibi tüymüş oradan. Ondan sonra ara da bul yaman soyguncuyu. Bekçiler hortlağı gerçekten yakalayıp yakalayamadıklarını bile anlayamamışlar. Adamlar bu olaydan sonra öyle korkmuşlar ki, ölü değil, diri soyguncuları bile tutmaya tövbe etmişler. Yolda kuşkulu birini gördüklerinde;

Hey, hemşerim, eğlenme burada çek arabanı! diye uzaktan kovuyorlarmış.

Bekçilerin gevşekliğinden yüz bulan hortlak işi iyice azıtmış. Kalinkin köprüsünün yakınlarında bile gözükmeye başlamış. Ödlekler oralara adımlarını atamaz olmuşlar...

Hortlak konusuna öylesine daldık ki, bu arada "önemli kişi"yi büsbütün unuttuk. Oysa olağan öykümüzün olağanüstü bir havaya bürünmesinin asıl nedeni o... Gene kimsenin

hakkını yemeden bir gerçeği belirtelim: "Önemli kişi" zavallı Akaki Akakiyeviç'i bir güzel haşlayıp gönderdikten sonra yaptıklarından dolayı büyük bir pişmanlık duydu. Zaten acıma duygusu yüreğine büsbütün yabancı değildi. Rütbesinin engellemesine karşın, arada bir insanlara iyi davrandığı görülürdü.

O gün de, uzaklardan gelen dostunu uğurladıktan sonra Akaki Akakiyeviç'i düşünmeye başladı. Yalnız o gün mü, her gün, azarlamalarına dayanamayan memurun soluk yüzü aklına geldikçe, onun karşısında tir tir titrediğini düşündükçe bütün huzuru kaçıyordu. Böyle sıkıntılara daha fazla dayanamayan "önemli kişi" bir hafta sonra Akaki Akakiyeviç'e bir adam gönderdi; durumunu sorduarak ona nasıl bir yardımda bulunabileceğini öğrenmek istedi. Ama Akaki Akakiyeviç'in hummadan bir iki gün içinde öldüğünü haber verdikleri zaman adamcağız çok şaşırdı, hatta içinde bir sızı duyarak bütün keyfi kaçtı. Hiç olmazsa biraz oyalanıp bu tatsız olayı unutmak için akşamleyin dostlarından birinin evine yollandı.

Orada neşeli bir arkadaş topluluğu buldu, gelenlerin hepsi de aynı rütbede olduklarından, birdenbire pek neşelendi, dili çözüldü, konuşması içten, sevimli bir havaya büründü; kısacası, hoş bir akşam geçirdi arkadaşları arasında. Akşam yemeğinde bir-iki kadeh de şampanya içti. Şampanyanın neşelenmede, insanda değişik duygular uyandırmada ne gibi etkiler sağladığı herkesçe bilinir. "Önemli kişi" de bu etkiler altında o gece hemen eve gitmemenin, Alman asıllı dostu Karolina İvanovna'ya bir yol uğrayıvermenin daha uygun kaçacağı kararına vardı. Yeri gelmişken "önemli kişi"nin yaşını-başını almış, saygıdeğer bir aile babası, iyi bir koca olduğunu belirtelim. Birisi kendi yanında çalışan yetişkin iki oğlu ile burnu hafifçe havaya kalkık, on altı yaşlarındaki sevimli mi sevimli kızı her sabah "Bonjour papa"(*) diyerek elini öpmeye gelirlerdi. Henüz gençliğinin tazeliğini yitirmemiş, eliyüzü düzgün karısı da önce kendi elini öptürür,

(*) Günaydın baba. (Fr.)

sonra ters çevirerek onunkini öperdi. İşte böyle düzenli bir aile yaşamı olan "önemli kişi" bir kadın arkadaş edinmekten geri kalmamıştı. Oysa dostu, karısından ne daha güzel, ne de daha gençti. Yeryüzünde bazen öyle tuhaf işler oluyor ki, anlayana aşkolsun!

Arkadaşlarından ayrılan "önemli kişi" kızağına kurulup kürküne sarındıktan sonra:

- Doğruca Karolina İvanovna'nın evine! diye buyurdu sürücüsüne.

Gecenin ayazında kalın kürküne bürünüp tatlı hayallere dalmak kadar bir Rus'u saran başka bir şey yoktur. Kürkün içinde ısınınca birbirinden tatlı hayaller, geçmişin en zevkli anları kendiliğinden insanın gözünün önüne geliverir. "Önemli kişi" de geçirdiği akşamın neşeli dakikalarını, arkadaş çevresinin sıcaklığını, anlattığı fıkraları anımsayarak kendi kendine gülümsüyor; hatta bununla da kalmayıp kimi fıkraları fısıldayarak tekrarlıyordu. Eğer bu sırada dayanamayıp gülmüşse, nedenini anlamak zor değil. O sırada keyfini kaçıran tek şey, arada bir çıkarak burnunu fiskeleyen sert rüzgârdı. Bu sırada yüzüne buz gibi kar tanecikleri çarpıyor, kürkünün yakası yelken gibi geriliyor, arada bir ansızın havaya kalkarak başına geçiyor, adamcağız bundan kurtulmak için sonu gelmez çabalar harcıyordu. İşte böyle yakasıyla uğraştığı bir sırada bir elin sertçe boynuna sarıldığını hissetti.

Neye uğradığını şaşıran "önemli kişi" başını yana çevirince eski püskü resmi giysisi içinde bir memurla burun buruna geldi. İşin daha da tuhafı, bu adamın kar beyazlığındaki ölü yüzüyle, azarladığı küçük memur Akaki Akakiyeviç'e tıpatıp benzemesiydi. Hayır, karşısında tir tir titreyen ufak tefek memurun ta kendisiydi bu. Hortlak ağzını çarpıtıp iğrenç bir mezar kokusu saçarak;

- En sonunda senin de yakana yapıştım! diye haykırdı. Benim aradığım asıl senin kürkündü. Çaldırdığım kaputumu bulmak için kılını bile kıpırdatmamıştın, değil mi? Üstelik

beni başkalarının yanında rezil etmiştin... Hadi, çıkar sırtındakini!

"Önemli kişi"nin beti benzi attı, az kaldı oracıkta düşüp ölecekti. Makamında kendinden küçüklerin karşısında kükreyen, o boylu boslu, aslan yürekli, sert amir o değildi sanki. Ölmese bile korkudan bayılacağını hissetti. Kürkünü sırtından kendi eliyle sıyırarak fırlattı.

- Eve!.. Çabuk eve!.. diye haykırdı sürücüye.

Böyle haykırmaların ardından daha sert uyarıların geldiğini deneylerinden bilen sürücü, her olasılığa karşı başını omuzları arasına gizleyerek kırbacını şaklattı, kızak bir ok gibi ileri fırladı. Beş-altı dakika sonra "önemli kişi" evinin önündeydi. Karolina İvanovna çoktan unutulmuştu; ekselans kaputsuz, yüzü sapsarı, sendeleye sendeleye odasına gitti, yığılırcasına yatağına yattı.

Korkulu düşler görerek geçirdiği geceden sonra sabah çayında kızı onu öyle görünce;

- Aman baba, yüzün ne kadar da solgun! Yoksa hasta mısın? diye sormaktan kendini alamadı.

Babanın sesi çıkmadı; gittiği arkadaş toplantısından, dönüşte başından geçenlerden tek söz etmedi. O gece olanlar onu öylesine sarsmıştı ki, karşısına çıkan memurlara;

- O da ne demek? Nasıl söylersiniz böyle bir şeyi? Karşınızda kim olduğunu bilmiyor musunuz? gibi sözleri bir daha ağzına almadı.

Küçük memurlara çıkışsa bile onları iyice dinledikten, işin aslını astarını anladıktan sonra yapıyordu bunu.

İşin daha da dikkate değer yanı, o günden sonra hortlak memurun bir daha ortalarda gözükmemesiydi. Anlaşılan, generalin kürklü kaputu tastamam üstüne uymuş, o da geceleri kaput soymaktan vazgeçmişti. Gene de kimi meraklı, heyecan düşkünü kişiler bu işin ucunu bırakmadılar, sağda-solda böyle olaylarla ilgili haberleri yaymakta devam ettiler. Hatta Kolomnalı bir mahalle bekçisi, gece bir evin

arkasından hortlak çıktığını yeminle söylüyordu. Bekçi ufak tefek, sıska bir adamdı; hani rüzgâr biraz kuvvetlice esse yere devrilirdi. Yaratılıştan zayıf olduğu için bir gün irice bir domuz yavrusu avludan dışarı fırlarken bekçiye çarpmış, onu yere yıkmıştı. Bu durumu gören arabacılar adamcağızı alaya almışlar, o da herkesi eğlendirmesine karşılık oradakilerden birer kapik toplamıştı. İşte bu bekçi, evin arkasından çıkan hortlağı yakalamaya gücü yetmeyince onu hayli uzaklardan izlemeye koyulmuş. Ancak bir ara hortlak geriye dönüp, dirilerde bile bulunmayan irilikte yumruklarını göstererek, "Hey, peşimde ne dolanıp duruyorsun?" diye bağırınca, bekçi duralamış. "Ben mi?.. Hiç... Şuradan geçiyordum," diyerek kulübesine dönmüş.

Anlatılanlara bakılırsa bu hortlak çam yarması gibi bir herifmiş, kocaman pala bıyıkları varmış. Hortlak, bekçiyi kaçırdıktan sonra adımlarını Obuhov köprüsüne doğru sıklaştırmış, oradan da karanlıklar içinde gözden silinmiş.

BURUN

I

Bir yıl martın 25'inde Peterbursg'da çok garip bir olay geçti. Voznesensk caddesinde berber dükkânı işleten İvan Yakovleviç (soyadı anılmamakta olup, dükkânın tabelasında yüzü sabunlu bir adam resmi ve "isteyene hacamat yapılır" yazısından başka bir şey bulunmamaktadır), bir sabah erkenden uyandı, gözlerini açar açmaz burnuna taze ekmek kokusu geldi. Şöyle yatağında biraz doğrulunca, kahve tiryakisi olan saygıdeğer eşinin fırından taze pişmiş ekmekler çıkardığını gördü.

Birden verdiği bir kararla;

- Praskovya Osipovna, bugün kahve içmeyeceğim. Bunun yerine canım sıcak ekmekle soğan yemek istiyor, dedi.

Bu demekti ki, İvan Yakovleviç'in canı her ikisini de çekiyordu, ama karısının bu konularda fazla naz çekmediğini bildiği için sesini çıkaramadı. Saygıdeğer eşi; "Aptal herif, ekmeği zıkkımlasın da kahve bana kalsın," diye düşündü, masaya bir ekmek fırlattı.

İvan Yakovleviç kibarlığa pek düşkün olduğundan geceliğinin üstüne frakını geçirdi, sofraya öyle oturdu. İki baş soğana birazcık tuz ektikten sonra bıçağı eline aldı, karısının verdiği ekmeği büyük bir ciddiyetle kesmeye başladı. Tam ekmeği ikiye bölmüştü ki, yarısının esmer hamurunun içinde beyaz bir şey gözüne çarptı. İvan Yakovleviç bıçağın ucuyla hafifçe kurcaladı, sonra parmağıyla dokundu.

- Sert bir şey, dedi kendi kendine. Ne olabilir ki?..

Parmağını sokup beyaz şeyi çıkarınca bunun kesik bir burun olduğunu gördü. Neye uğradığını şaşıran İvan Yakovleviç gözlerine inanamadığı için bir yandan gözlerini oğuşturuyor, bir yandan da eliyle bu garip nesneye dokunuyordu. Evet, basbayağı bir burundu bu, hem de tanıdığı birinin burnu... Yüzünde bir korku belirdi.

Fakat karısının öfkesi karşısında böyle korkuların yeri mi olurdu? Durumu gören karısı bağırmaya başlamıştı bile:

- Nerede, kimden kestin bunu, canavar herif! Haydut bozuntusu, ayyaş!.. Seni polise kendi elimle teslim etmezsem bak ben ne olayım! Gördünüz mü şu madrabazın yaptığını! Zaten tam üç kişiden işittim, tıraş ederken burunlarına, koparacakmış gibi asılıyormuşsun!

İvan Yakovleviç ölüp ölüp diriliyordu. Kesik burnu tanımıştı; çarşamba ve pazar günleri tıraş ettiği 5. dereceden memur Kovalev'in burnuydu bu.

- Ne olur, sesini kes, Praskovya Osipovna! Şunu bir beze sarıp kaldırayım, sonra başımdan defetmenin bir yolunu ararım, diye yalvardı.

- Hayır, sözünü bile işitmek istemiyorum. Odamda kesik burun saklayacaksın, öyle mi? Seni mendebur herif, seni boyu devrilesi!.. Usturanı kayışa sürtmesini bilirsin ama ondan sonra ne haltlar karıştırdığına kendinin de aklı ermez! Hayır, benim polisle molisle uğraşacak vaktim yok! Kör olası, hemen defet başımdan onu! Nereye götürürsen götür, bir daha gözüm görmesin!

İvan Yakovleviç apışıp kalmıştı. Nereden gelmişti bu iş başına? Düşündü düşündü, ama bir çözüme varamadı. Sonra ensesini kaşımaya başladı. "Bu işe erse erse şeytanın aklı erer. Yoksa dün sarhoş kafayla bir halt mı karıştırdım? Gene de anlaşılmadık bir durum var ortada... Ekmeği anladık! Peki, burun onun içinde ne arıyor? Dedik ya, bu işe ancak şeytanın aklı erer!" diye söylendi.

Polisin burnu arayıp bulacağı, bu işte yalnız onu suçlayacakları aklına geldikçe çılgına dönüyordu. Sorarlarsa ne karşılık verecekti? Sırma yakalı, kılıçlı polisler gözünün önüne

geldi, zangır zangır titremeye başladı. Hemen işe girişmeliydi. Pabuçlarını, pılısını pırtısını giydi, kesik burnu paçavraya sararak sokağa çıktı. Praskovya Osipovna'nın arkasından okuduğu lanetler kulaklarında çınlıyordu. Cebindeki küçük çıkını yolda ya bir yere atacak, ya bir evin kapısının arkasına bırakacak, ya da cebinden düşürüvermiş gibi yaparak başka bir sokağa sapacaktı.

Terslik bu ya, o gün bir sürü tanıdık çıkıyordu karşısına. Biri;

- Nereye böyle, İvan Yakovleviç? dedi.

Öbürü;

- Günün bu saatinde önemli birini mi tıraş edeceksin? diye takıldı.

Zavallı İvan Yakovleviç çıkını atmak için bir türlü fırsat bulamadı. Bir ara baş belasından kurtulmasına ramak kalmıştı ki, bu sefer de oradan geçen bir bekçi: "Hemşeri, bak yere bir şey düşürdün!" diyerek işi karıştırdı. İvan Yakovleviç ister istemez burnu alıp cebine soktu. Dükkânların, mağazaların açılarak sokaklarda kalabalığın durmadan artması onu daha çok umutsuzluğa düşürüyordu.

Baktı olmayacak, adamcağız burnu Neva ırmağına atmaya karar verdi. Bu niyetle adımlarını sıklaştırdı. İvan Yakovleviç birçok bakımdan saygıdeğer bir kişiydi, okuyucuya onu yeterince tanıtmadığım için özür dilerim...

Bütün kendini bilen Rus esnaf ve zanaatkârı gibi İvan Yakovleviç de doğuştan içki düşkünüydü. Gerçi günde birçok insanı tıraş ederdi ama kendisi saç-sakal karmakarışık dolaşırdı. Redingot giymekten hoşlanmazdı, o yüzden frakının rengi alaca bulacaydı. Siyah kumaş zamanla sarı, kahverengi, boz lekelerle bu görünüşü almıştı. Yakası derseniz, kirden ışıl ışıldı. Frakının üç düğmesi kopmuş, yerinde iplik parçaları sarkıyordu.

Hayli pişkin bir adamdı İvan Yakovleviç. 5. derece memur Kovalev her tıraş oluşunda;

- Ellerin niye böyle pis kokuyor? diye sorduğu zaman hiç istifini bozmaz;

- Niçin pis koksun? diye gene soruyla karşılık verirdi.

- Ne bileyim ben, kokuyor işte...

İvan Yakovleviç gene aldırmaz, kutusunu çıkarıp enfiyesini bir güzel çeker, adamcağızın yüzünü-gözünü sabuna buladıktan sonra kıs kıs gülerdi.

İşte bu saygıdeğer yurttaş yürüye yürüye İsakiyevsk köprüsüne vardı. Önce çaktırmadan sağına-soluna bakarak korkuluğa yaklaştı, sanki suyun içindeki balıkları seyrediyormuş gibi aşağı eğildi, sonra paçavra sarılı kesik burnu usulca nehre attı. Bir anda sırtından yirmi batmanlık yük kalkmıştı sanki... Kendi kendine gülümsedi, memur müşterilerinin sakallarını tıraş etme saati geldiği halde, sık sık uğradığı bir yere, "Yemek ve Çay" levhası asılı bir dükkâna doğru yürüdü. Bu kadar heyecandan sonra bir bardak punç içmek hakkıydı artık. Fakat İvan Yakovleviç adımını yeni atmıştı ki, yüzünün iki yanında geniş favorileri bulunan, üç köşe şapkalı, iriyarı bir polis memurunun karşı kaldırımdan çıkıverdiğini görünce olduğu yerde taş kesildi.

Polis parmağıyla;

- Hey, ahbap, yanıma gelir misiniz biraz? gibisinden çağırıyordu onu.

İvan Yakovleviç yol yordam, büyüklerle konuşma yöntemi bilen bir adamdı. Kasketini ta uzaktayken çıkararak yaklaştı, polisin yanına varınca çevik bir hareketle ayaklarını birbirine vurdu.

- Sağlıklar diler, saygılar sunarım, efendim!

- Sen şimdi efendimi bırak da köprüde ne iş çeviriyordun, onu söyle.

Yemin ederim, efendim, işimin başına gidiyordum. Ben berber dükkânı işletirim... Nehir hızlı akıyor mu, diye merak ettim de...

Polis memuru alaylı alaylı göz kırptı.

- Sen onu külahıma anlat. Doğrusunu söylemeden kurtulamazsın elimden.

- Efendim, izin verin sizi haftada üç kez parasız tıraş edeyim.

- Bırak sen şimdi bunları! Beni senin gibi üç berber tıraş ediyor, üstelik bununla gurur duyuyorlar... Söyle bakalım, ne yapıyordun orada.

İvan Yakovleviç'in beti benzi attı...

Olay bundan sonra koyu bir sis perdesine bürünüyor. Ondan sonrasını öğrenmek ne yazık ki elimizde değildi.

II

5. Dereceden memur Kovalev o gün oldukça erken uyanmıştı, her sabah yaptığı gibi dudaklarıyla "bırr" diye bir ses çıkardı. Uyanınca neden böyle yaptığını kendisi de bilmiyordu. Oturduğu yerde şöyle bir gerindikten sonra uşağına masadaki ufak aynayı vermesini söyledi. Bir gün önce burnunda çıkan sivilcenin durumunu görmek istiyordu. Aynayı kaldırıp baktı. Aa!.. O da nesi? Burnu yoktu, burun yeri dümdüzdü. Kovalev büyük bir korkuya kapılarak uşağına havluyla su getirmesini buyurdu. Yüzünü bilerken burnunu yokladı, gerçekten yerinde yoktu. Eliyle bir daha yokladı. Gene aynı. Düş görüp görmediğini anlamak için kaba etine bir çimdik attı; hayır, düş görmüyordu.

5. dereceden memur Kovalev yatağından aşağı atladı, yeniden aynaya baktı. Burnunun yeri özellikle düzeltilmiş gibi dümdüzdü. Bunun üzerine giyeceklerini istedi, giyinip doğruca emniyet müdürlüğüne gitti.

Biz bu arada okuyuculara Kovalev'in 5. dereceye nasıl yükseldiğini açıklayalım. Bilindiği gibi diplomalı 5. derece memurlar gibi, bir de özelilkle Kafkasya'dan subaylık görevinden dönen 5. derece memurlar(*) vardır. Bunlar alaydan gelme 5. dereceden memurlardı. Fakat bu konuyu fazla

(*) Subaylar görevlerinden ayrıldıktan sonra sivil olarak devlet hizmetinde çalışabilmekteydiler. (Ç.N.)

kurcalamasak iyi olacak, çünkü Rusya garip bir ülkedir, 5. dereceden bir memurun sözünü ettik diye Riga'dan Kamçatka'ya kadar bütün 5. derece memurlar alınırlar. Yalnız onlar mı? Çeşitli sanlar taşıyan, her dereceden memurumuz pek alıngandır...

İşte Kovalev de Kafkasya'dan gelme, 5. derece memurlardan biriydi. Sivil göreve geçeli şurada 2 yıl olmuştu, onun için sivil rütbesinden daha şatafatlı görünen askeri rütbesini kullanmaktan hoşlanırdı. Sokakta öteberi satan kadınlara;

- Evime uğrayıver, kızım, derdi. Şurada yakında, Sadovaya sokağında oturuyorum. Binbaşı Kovalev'in nerede oturduğunu sorarsan hemen gösterirler...

Eğer kadın yüzüne bakılır cinsten biriyse, onun bir şeyler sezmesi için daha bir üzerine düşerdi:

- Unutma, Binbaşı Kovalev'in adresini soracaksın, güzelim!

İşte bu yüzden bizim 5. dereceden memuru binbaşı olarak adlandırmak daha uygun olacak.

Binbaşı Kovalev her gün Neva caddesinde tur atmaya bayılırdı. Gömleğinin yakası her gün tertemizdi, kolasız gömlek giydiği hiç görülmemiştir. Adamın öyle favorileri vardı ki, böylesine ancak taşralı mühendis ve mimarlarda, alay doktorlarında, genellikle tombul, pembe yanaklı, boston(*) meraklısı, işini bilen kimselerde rastlanır. Yanağın tam ortasına kadar gelip, orada dümdüz dudaklara uzanan favorilerdi bunlar. Binbaşı Kovalev saatinin kösteğinde, üzerinde armasını kazıttığı mühründen başka, basınca "çarşamba", "perşembe", "pazartesi" diye haftanın günleri çıkan, akikten zarif mühürler taşırdı.

Binbaşı Kovalev Petersburg'a iş için, rütbesine uygun bir görev aramak amacıyla gelmişti. Vali yardımcılığı, eğer bu olmazsa bakanlıklardan birinde yüksekçe bir göreve razıydı. Ayrıca iki yüz bin rublelik drahoması olan bir kız

(*) Biriç oyununun ilk biçimi. (Ç.N.)

bulursa hemen evlenmeye de hazırdı... Şimdi okuyucular böyle gerçekçi niyetler taşıyan Binbaşı Kovalev gibi birinin, biçimli burnunun yerinde yeller estiğini görünce, adamcağızın ne duruma düştüğünü daha iyi anlayacaklardır...

Terslik bu ya, Binbaşı Kovalev sokağa çıktığı zaman ortalıkta tek araba göremedi. Adamcağız ne yapsın, emniyet müdürlüğüne yaya gitmek zorunda kaldı. Pelerinine sarındı, burnu kanıyormuş gibi yüzünü bir mendille örttü, yürümeye başladı. Bir yandan da; "Belki evde yanlış görmüşümdür. İnsanın burnu durup dururken nereye gider?" diye düşünüyordu.

Yüzüne bir daha bakmak için bir pastaneye girmeye karar verdi. Bereket versin o anda pastanede kimseler yoktu. Garsonlar günün ilk temizliğini yapıyorlar, sandalyelerin, masaların yerlerini düzeltiyorlardı. Birkaç çocuk tepeleme sıcak börekle dolu tepsilerle içeri girdiler. Masalarda kahve, çay lekeleri bulunan bir gün öncesinin gazeteleri toplanmadan duruyordu.

"Çok şükür, kimsecikler yok. Rahatça bakabilirim," diye düşünen Kovalev duvardaki aynalardan birine korka korka yaklaştı. Fakat korktuğu başına gelmişti. "Tüh, Allah kahretsin!" diyerek yere tükürdü. "Dümdüz olmuş. Yerinde bir çıkıntı bari kalsaydı!"

Söylene söylene, öfkeden dudaklarını kemirerek, geldiği gibi pastaneden çıktı gitti. Artık yolda kimseye bakmıyor; en çekici kadınlara bile gülümsemeden, yanlarından hızla geçiyordu. Böyle kimsenin yüzüne bakmadan ilerlerken, birden çakılmış gibi yerinde dondu kaldı. Gördüğü şey gerçekten son derece garipti. Apartmanlardan birinin önünde duran kupa arabasından, yüksek rütbeli bir memur başını eğerek inmiş, ondan sonra da koşarak merdivenlerden yukarı çıkmıştı. Kovalev yüksek rütbeli kişinin kendi burnu olduğunu anlayınca ne denli şaşırıp korktuğunu varın siz düşünün. Bu akıl almaz görüntü karşısında gözlerinin önü karardı, sendelemeye başladı. Durumu ne denli kötü de olsa direnecek, adamın dönüşünü bekleyecekti. Gerçekten de kısa sü-

re sonra burun apartmandan çıktı. Sırmayla işlenmiş, dik yakalı bir ceket, güderiden, biçimli bir pantolon giymişti. Yürürken kılıcı kalçasında şakır şakır ederek sallanıyordu. Üç köşeli, tüylü şapkasına, tavırlarındaki cakaya bakılırsa burun en az 3. dereceden bir memur olmalıydı. Önemli bir yere gitmek için hazırlandığı belliydi. Sağa-sola kuşkuyla baktıktan sonra arabacıya;

- Hadi, gidiyoruz! Yanaştır arabayı! diye seslendi.

Sonra da bindi gitti. Zavallı Kovalev ne yapacağını bilemiyordu. Karşılaştığı bu akıl almaz olaydan allak bullak olmuştu. Bir gün öncesine kadar yüzünün ortasında kıpırdamadan duran; ne yürüyen, ne gezen burnunun üniforma giyip ortalıkta caka satması inanılacak gibi değildi...

Kovalev arabanın arkasından koştu. Bu sefer şansı yardım etmiş, araba Kazan katedralinin önüne varınca durmuştu. Kovalev kolayca erişti oraya; eskiden başını çevirip bakmadığı, yüzleri örtülü, gözleri için küçük iki delik bırakmış dilenci kocakarıların arasından geçerek katedrale girdi. İçerisi fazla kalabalık değildi, gelenler daha çok girişte oturmuşlardı. Kovalev öylesine allak bullak olmuştu ki, dua etmek için en ufak bir istek duymadan gözleriyle burnu aramaya koyuldu. Sonunda onu kalabalıktan uzak bir köşede, tek başına duaya çekilmiş olarak gördü. Yüzünü yüksek yakasının içine saklamıştı.

Kovalev; "Yanına nasıl yaklaşmalı? Giyimine-kuşamına, tavırlarına bakılırsa en azından 3. dereceden yüksek bir memur..." diye geçirdi içinden. Yanına usulca sokuldu, alçaktan bir iki kez öksürdü. Fakat burun duaya dalmıştı. Arada bir istavroz çıkarıyor, kutsal tasvirlerin önünde eğilip eğilip kalkıyordu. Kovalev kendi kendini yüreklendirmeye çalışarak;

- Beyefendi, beyefendi, diye seslendi.

Burun dönüp baktı.

- Ne var? Ne istiyorsunuz?..

- Şey... Durumunuz biraz tuhafıma gitti de, efendim... Herkes yerini bilmeli, değil mi? Sizi hiç ummadığım bir yerde, hem de kilisede buluyorum. Siz de kabul edersiniz ki...

- Neden söz ettiğinizi anlamıyorum. Açık konuşun, ne istediğinizi açıklayın lütfen.

Kovalev; "Kolay açıklanacak gibi değil ki..." diye geçirdi içinden. Sonra sakin görünmeye çalışarak;

- Demek istediğim şu ki, diye konuşmasını sürdürdü. Bir Binbaşı olarak ben... Burunsuz gezmekten ne denli utandığımı bilmenizi isterim... Voznesensk köprüsünün orada portakal satan burunsuz kadınların durumuna benzemez benimkisi. Yüksek makamlar bekleyen 3. derece memur karısı bayan Çehtareva gibi birçok hanımefendiyle tanışan birisi için... Nasıl anlatsam bilmem ki... (Binbaşı Kovalev omuzlarını kaldırdı.) Kusura bakmayın ama bunu onur sorunu yapan birinin durumunu anlamanız gerekir...

- Söylediklerinizden gene bir şey anlamış değilim. Daha açık konuşamaz mısınız?

Binbaşı Kovalev'in tepesi attı;

- Beyefendi, bundan daha açık nasıl konuşurum? Belki de beni anlamak istemiyorsunuz. Her şey apaçık ortada! Siz... Siz benim kendi burnumsunuz!

Burun binbaşıya dik dik baktı, kaşlarını çattı.

- Yanlışınız var, beyefendi. Ben kimsenin burnu filan değilim. Üstelik aramızda bir ilişki bulunduğunu da sanmıyorum. Üniformanızın düğmelerinden anladığıma göre, siz benim çalıştığım bakanlıktan başka bir yerde görev yapıyorsunuz.

Burun bunları söyledikten sonra başını çevirdi, gene dua etmeye koyuldu.

Binbaşı Kovalev afalladı, ne yapacağını, ne diyeceğini bilemedi. Tam o sırada az ilerden tatlı bir ipek hışırtısı geldi. Kovalev o yana dönünce, giysisi dantellerle süslü, yaşlıca. tombul bir kadın ile, onun yanında sülün gibi genç bir

bayan gördü. Genç bayan, bedeninin inceliklerini ortaya çıkaran zarif bir giysi ile, başında yumuşacık bir pasta gibi duran, gül kurusu bir şapka giymişti. Onların arkasından gür favorili, boynu kat kat yakalara gömülü, iri kıyım bir adam yürüyordu. Adam bayanlara yaklaşınca durdu, cebinden çıkardığı enfiye kutusunu açtı.

Kovalev bir an kendini toparlayarak gelenlere doğru birkaç adım yaklaştı, gömleğinin kolalı yakasını düzeltti, altın kösteğinde sarkan mühürleri şıngırdattı. Gözlerini, bir bahar çiçeği kadar taze, incecik kadından alamıyordu. Kadın hafifçe öne eğilerek istavroz çıkarıyor, kar beyazı elinin parmaklarını alnına, omuzlarına, göğsüne değdiriyordu. Kovalev genç kadının şapkasının kenarından çenesiyle yanağının bir bölümünü görünce iyice heyecanlandı, gülümsemesi bütün yüzüne yayıldı. O anda da burnunun yerinde durmadığını anımsayarak ateş basmış gibi sıçradı, gözlerine yaş doldu. Büyük bir öfkeyle, onu bu duruma sokan burna ver yansın etmeye hazırlandı.

Ona, 3. derece memur maskesi altındaki düzenbaza, dolandırıcıya düpedüz kendi burnu olduğunu çekinmeden haykıracaktı. Kendi burnu da olsa göstermeliydi edepsize dünyanın kaç bucak olduğunu! Fakat Kovalev gözleriyle burnu dört bir köşede aradı; yoktu, gene birilerini görmeye gitmiş olmalıydı.

Büyük bir umutsuzluğa kapılan Kovalev kiliseden dışarı çıktı. Gelip geçen insan kalabalığının arasına bir daha göz gezdirdi. Adamın şapkasının tüyünü, omuzlarındaki sırmaları nerede görse tanırdı, fakat nasıl olduysa kaputunun rengine, arabasına, atlarına, varsa uşağına hiç dikkat etmemişti. Sağa-sola koşuşturan bu kalabalık arasında onu nasıl tanıyacak, tanısa bile nasıl durduracaktı?

Hava alabildiğine güzel ve güneşliydi. Neva caddesine iğne atsanız yere düşmezdi. Renk renk giysili kadınlar, Politseysk köprüsünden tutun Aniçkin köprüsüne kadar oluktan boşanırcasına yaya kaldırımlarını doldurmuştu. Kovalev uzaktan, özellikle başkalarının yanında "yarbayım" diye ça-

ğırdığı 4. dereceden, tanıdık bir memur gördü. Onun arkasından yakın arkadaşı Yarıjkin'e gözleri ilişti. Yarıjkin senotada masa amiriydi, birlikte boston oynarlardı. Kovalev ikisini de görmezlikten geldi. Tam onları atlatmıştı ki, kendisi gibi Kafkasya'da 5. dereceye kadar yükselmiş bir binbaşı arkadaşına takıldı. Adam, yanına gelmesi için ona el sallıyordu. Kovalev kendini ilk gördüğü arabaya atarak; "Canı cehenneme!" diye sövdü içinden. Sonra arabacıya bağırdı:

- Emniyet müdürlüğüne götür beni! Çabuk!

Yol boyunca durmadan;

- Durma arabacı! Yapıştır kırbacını! diye haykırıyordu.

Emniyet müdürlüğüne vardıklarında hemen kapıcıyı çağırdı.

- Müdür içerde mi, oğlum? Geldiğimi haber ver!

- Yoklar efendim. Yeni çıktılar.

- Nasıl yok? Öyle şey olur mu?

- Biraz önce çıktılar, efendim. Bir dakika önce gelseydiniz yerindeydi...

Kovalev, mendili hep yüzünde, arabaya gerisin geriye bindi, acı bir sesle bağırdı:

- Durma arabacı! Çabuk sür!

Arabacı bir an durakladı.

- Ne yana gideceğiz?

- Dümdüz sürsene be adam!

- Dümdüz süremem, efendim. Yol sağa, bir de sola gidiyor.

Kovalev gideceği yönü bir an kestiremediği için düşünmeye başladı. En iyisi ahlak zabıtasına başvurmalıydı. Orası da polis kuruluşuydu; yalnız, işler orada daha hızlı, kestirmeden görülürdü. Yoksa "burnun" çalıştığı yerin amirine mi gitseydi? Ama güvenilmezdi ki o madrabaz herife. Kutsal şeylere değer vermediği konuşmasından belliydi. Onu, yani Kovalev'i hiç tanımadığını söyler, çıkıverirdi işin içinden.

Kovalev, arabacıya, ahlak zabıtasına sürmesini söylemek üzereydi ki, birdenbire kafasına dank etti: Bu madrabaz, dolandırıcı herif bir yolunu bulup kentin dışına kaçmasındı? Ondan sonra koydunsa bul, aylarca arasan bulamazdın düzenbazı...

Aklı başına yeni gelen Kovalev, doğruca gazete ilan kurumuna gidip, "burnun" bütün özelliklerini bildiren bir ilanı gazetelerde yayınlatmaya karar verdi. Böyle bir buruna raslayan bir yurttaş onu bulup getirebilir, hiç olmazsa bulunduğu yeri haber verirdi. Bu sevindirci karara varan Kovalev arabacıya gazete ilan kurumuna gitmesini buyurdu; ondan sonra da zavallının sırtına yumruklarını indirmeye başladı.

- Hızlı sür, alçak! Daha hızlı sür, diyorum sana!

Arabacı;

- Yapmayın, efendim! diye yalvarıyor, bir yandan da fino köpeği gibi uzun tüylü atına dizgin kayışlarıyla habire yapıştırıyordu.

Gazete ilan kurumuna geldiklerinde Kovalev soluk soluğa içeri daldı. Girişte, frakı üstünden dökülen kır saçlı, gözlüklü bir memur, kalem ağzında, önündeki bakır mangırları saymaktaydı.

Kovalev;

- Burada ilanları kim alıyor! diye bağırdı. Oo, siz miydiniz beyim! Merhaba!

- Buyurun beyim, bir emriniz mi var?

Kır saçlı memur bir an gözlerini Kovalev'a çevirdi, sonra tekrar önündeki para yığınını istiflemeye koyuldu.

- Şey... Bir ilan verecektim de...

- İzin verin efendim. Şu işimi bitireyim önce...

Memur kâğıda birkaç rakam yazdıktan sonra hesap tahtasında iki yuvarlağı sağa itti. Soylu, zengin kişilerin evinde hizmet ettiği pelerinindeki şeritlerden anlaşılan, temiz kılıklı bir uşak, elinde bir kâğıtla masanın önünde dikiliyor; bir yandan da kibar insanlarla konuşma yöntemini bildiğini gösteren bir serbestlikle durmadan konuşuyordu:

- Tanrı sizi inandırsın, beyefendi, köpek benim paramla sekiz metelik etmez. Gelgelelim, kontes deli oluyor bu köpek için. Bulana tam yüz ruble ödül verecek. Söylemesi ayıp değil, şurada biz bize konuşuyoruz, gerçekten renklerle zevkler tartışılmazmış. Köpeğe düşkün müsün, ver beş yüz, bin rubleyi; tazı mı olur, pudel mi, al evine iyi cins bir köpek. Böylesi için insan paraya acımaz...

Tavırlarıyla saygı uyandıran kır saçlı memur, uşağın anlattıklarını dinler görünerek, elinden aldığı kâğıttaki sözcükleri saymaya koyulmuştu. Böyle, ellerinde verecekleri ilanlarla bekleyen bir sürü müşteri vardı odada. Daha çok yaşlı kadınlar, tüccar yanaşmaları, varlıklı evlerin uşakları göze çarpıyordu. İlanlardan birinde içki içmeyen bir arabacının iş aradığı, öbüründe 1814'te Paris'ten gelme (*) az kullanılmış bir arabanın satışa çıkarıldığı yazılıydı. Başka bir ilanda da, derebeyinin özgür bıraktığı 19 yaşındaki bir köylü kızının çamaşır yıkamaktan anladığı, başka işlere de yarayacağı belirtiliyordu. Daha neler yoktu ki ilanlarda?.. Bir yayı eksik sapasağlam bir araba ile yıldırım gibi koşan, 17 yaşındaki gencecik bir at mı istersiniz, Londra'dan özel olarak getirtilmiş turp, şalgam tohumları mı, yoksa atlar için iki ayrı tavlası, gürgen ya da kayın korusu yetiştirmeye elverişli geniş toprağı, ek yapıları bulunan yazlık bir ev mi ararsınız?.. Bir başkasının elindeki ilanda eski ayakkabı pençesi almak isteyenlere çağrı yapılıyordu, almak isteyenler her gün sabah saat 8 ile öğleden sonra 3 arasında başvurmalıydılar.

Bütün bu müşterilerin tıka basa doldurduğu oda küçücüktü, o yüzden havası son derece pis kokuyordu. Fakat 5. dereceden memur Kovalev herhangi bir koku hissetmiyordu, neden derseniz, burnunu mendille örtmüştü. Zaten burnu o anda kim bilir nerelerde dolaşıyordu! Kovalev'in sabrı iyice taşmıştı.

- Beyefendi, bir dakika bakar mısınız? Çok önemli bir ilan... diye araya girmek istedi.

(*) Napolyon'un Rusya seferi sırasında. (Ç.N.)

- Bir dakika efendim, iki ruble kırk iki kapik!.. Şimdi bakıyorum, bir ruble altmış dört kapik...

Yaşlı kadınların, uşakların yüzlerine alındı kâğıtlarını fırlatı fırlatıveren saygıdeğer memur, sonunda hepsiyle işini bitirince Kovalev'e döndü.

- Siz ne istiyorsunuz, beyim?

- Şey... Nasıl anlatsam bilmem ki... Dolandırıcılık mı desem, hırsızlık mı, kendim de anlamış değilim. Yalnız, bu konuda bir ilan vermek istiyorum. Alçağı bulanı bolca ödüllendireceğim.

- Adınızı, soyadınızı söyler misiniz, efendim?

- Adımı, soyadımı ne yapacaksınız? Açıklayamam kimliğimi... Yoksa kibar tanıdıklarım ne derler bana? 3. dereceden bir memurdan dul kalmış bayan Çehtareva, bir kurmay subayın dul eşi Pelageya Grigoryevna Podtoçina hepsi benim yakın tanıdıklarım. Tanrı korusun, haber kulaklarına giderse ben ne yaparım? Siz en iyisi 5. dereceden bir memur diye yazın, binbaşı deseniz de olur...

- Kölenizi mi kaçırdılar, beyefendi?

Ne kölesi, canım? Dolandırıcılığın böylesi görülmüş değil. Kaçırdıkları burun... Benim burnum...

- Ne tuhaf bir soyadı? Çok öteberinizi götürdü mü Bay Burunov?

Düpedüz burun deyin yeter... Durun bir dakika, siz beni yanlış anladınız... Kaybolan benim burnum, yüzümdeki burun yani... Hem kim bilir nerelerdedir şimdi... Şeytanın bana oynadığı bir oyun olmalı bu.

Bir burun durup dururken yerini niçin değiştirsin, efendim? Bu işin içinde bir bit yeniği var.

- Nasıl yaptığını ben de bilmiyorum. Ama herif şu sırada kentte gezip tozuyor, bir de utanmadan kendisine 3. derece memur süsü vermiş... Sizden istediğim, onu bulan bir an önce bana getirsin.

Kovalev, onu merakla süzen memurun suratına baktı.

- Sorarım size, burun gibi vücudumun en çok göze batan parçası yerinde olmasa ne yaparım ben, nasıl yaşarım? Ayağımın küçük parmağı kopsa hadi neyse, ayağımı çizmemin içine soktum mu kimse görmez. Ama burun öyle değil... Perşembe günleri, 3. derece memurdan dul kalmış bayan Çehtareva'ya giderim, bir kurmay subayın dul eşi Pelageya Grigoryevna Podtoçina ile güzel kızı benim yakın tanıdıklarımdır. Düşünün, şimdi ben ne yaparım?.. Artık onların evine gidemem ki!

Memur derin derin düşünmeye başladı. Dudaklarını sıkması bunu gösteriyordu. Uzun bir sususuştan sonra;

- Hayır, böyle bir duyuruyu gazetelere veremem! diye kestirip attı.

- Neden? Niçin veremiyormuşsunuz?

- Öyle işte. Gazetenin adı lekelenebilir. Neymiş efendim, bir burun, sahibinden kaçmış! Gazeteleri bu çeşit haberlerle doldurursak sonu neye varır? Zaten yalan dolan haberler yaza yaza çoğunun adı kötüye çıktı.

- Fakat benimkinde uygunsuz bir durum yok ki! Tuhaf karşılanacak ne var bunda?

- Size göre yok belki... Bakın, geçen hafta şöyle bir olay geçti: Sizin gibi bir beyefendi, elinde bir ilanla çıkageldi. Bugünkü gibi anımsıyorum, hesap tam iki ruble yetmiş üç kapik tuttu. İlanda kara tüylü bir finonun kaybolduğu yazılıydı. Ne var bunda, diyeceksiniz. Tam tersine, işin içinde iş varmış meğer! Kara tüylü fino, bilmem hangi kurumun veznecisi çıkmaz mı sonradan?

- Ama ben fino ilanı vermiyorum ki! Kendi burnumun, yani kendimden bir parçanın kaybolduğunu duyuracağım.

- Hayır, efendim, ben böyle bir ilanı gazetelere koyamam.

- İnsanın kendi burnu kaybolsa bile, öyle mi?

Burnunuz kayıpsa doktorluk bir iş bu. İstediğiniz biçimde burun yapanlar varmış... Şey, durun, sizi şimdi daha

yeni anlıyorum!.. Şakacı bir adam olmalısınız, herhalde gazetelere böyle ilanlar vererek, okuyucuları biraz neşelendirmek istiyorsunuz...

Kovalev iyice sinirlenmeye başlamıştı.

- Sizi nasıl inandırayım bilmem ki! Madem iş bu kerteye vardı, size burnumun yerini göstereceğim!..

Saygıdeğer memur enfiyesini çekti. İşin aslını o da pek merak ediyordu.

- Zahmet etmeyin, efendim... Şey, madem istiyorsunuz, ben de seve seve bakarım.

5. dereceden memur Kovalev mendili yüzünden çekti. İlan memurunun gözleri fal taşı gibi açıldı.

- Gerçekten de çok tuhaf! Yüzünüz yeni pişmiş gözleme gibi dümdüz. Hem bu kadar düz olur doğrusu!

- Gördünüz mü? Kuşkulanacak bir durumu var mı bunun? Sanıyorum, ilanı koymamak için hiçbir neden gösteremezsiniz artık. Size özellikle minnettar kalacağım. Bu vesileyle sizinle tanışmış olmaktan dolayı kıvançlıyım. (Binbaşı Kovalev işi yaltaklanmaya dökmüştü).

- İlanı koymak sandığınız gibi önemli değil. Bundan hemen yararlı bir sonuç beklemeyin. Burnunuzun üstüne bu denli düştüğünüze göre, başınızdan geçenleri kalemi güçlü bir yazara anlatın, o da doğa anamızın bir harikası olarak burnunuzu ele alsın, "**Kuzey Arısı**" dergisinde yayımlansın(*) (Saygıdeğer memur enfiyesini bir daha çekti). Yeni yetişen gençlerimiz yararlansın (Burnunu sildi). Sonra halkın ilgisini de uyandırır.

Binbaşı Kovalev bütün bütüne umutsuzluğa düşmüştü. O sırada gözleri, masada duran gazetenin alt bölümüne ilişti. Orada tiyatro ilanları vardı. Güzel bir kadın artistin adını görünce yüzüne bir gülümseme yayıldı. Eli cebine gitti, mavi papellerinden birini çıkarıp en önde bir bilet alsa

(*) Gogol, daha önce de birçok kez yaptığı gibi, çağının yazarlarına ve sanat dergilerine taş atıyor. (Ç.N.)

nasıl olurdu? Kovalev'in birtakım saplantıları vardı; bunlardan biri, kendisi gibi kurmay subayların parter koltuklarından başka bir yerde oyun seyretmemesiydi. Fakat aklına burnu gelince bütün neşesi kaçtı.

Kovalev'in zor durumu ilan memuruna bile dokunmuştu. Binbaşının gönlünü almak için büyük bir istek duydu.

- Başınıza böyle bir işin gelmesi beni gerçekten üzdü. Şu enfiyeden biraz da siz çekmek ister miydiniz? Baş ağrılarını dindirir, üzüntüyü dağıtır, hatta basura da iyi gelir.

Enfiye kutusunu Kovalev'e uzattı. Bu arada becerikli bir el hareketiyle, üzerinde şapkalı bir kadın resmi bulunan kapağı aşağı indirivermişti. Adamın hiç de kötü bir niyeti yoktu. Fakat onun bu düşüncesiz davranışı Kovalev'i çileden çıkarmaya yetti.

- Şakanın sırası değil, beyefendi. Koku almaya yarayan nesnenin yerinde durmadığını nasıl anlamıyorsunuz, bilmem! Yerin dibine batsın enfiyeniz! Burnunuza doldurduğunuz bu bayağı tütünü değil, en iyisini getirseniz bile görmek istemiyorum!

O öfkeyle gazete ilan kurumundan çıktı, yeniden emniyet müdürünün evine yollandı. Emniyet müdürü şeker yemeye pek düşkün, saygıdeğer bir kişiydi. O yüzden evinin giriş odası, yemek odası tanıdık şeker tüccarlarının getirdikleri paket paket şekerlerle doluydu. Adam, Binbaşı Kovalev gelmeden bir süre önce aşçı kadının da yardımıyla üstündeki çelik yeleği, kılıcı, beylik çizmelerini çıkarmış; bir köşeye düzenli bir biçimde koymuştu. Üç yaşındaki oğlu, insanın içine ürperti veren üç köşeli polis şapkasını eline almış, büyük bir zevkle oynuyordu. Komiser şimdi de yorucu bir sabah çalışmasından sonra dünya nimetlerinden yararlanmak, gönül rahatlığıyla karnını doyurmak üzereydi.

Kovalev'in gelişi, komiserin tam rahat bir soluk alıp, iki saatçiğine kestirmeye tasarladığı bir saate rasladı. O yüzden iş için birisinin kapısını çalması bütün keyfini kaçırdı.

Emniyet müdürünün her türlü sanat eserine, fabrikada yapılmış şeylere büyük bir düşkünlüğü vardı. Ama devletin çıkardığı gıcır gıcır banknotları hepsine yeğlerdi. Kâğıt paranın sözü açıldığı zaman genellikle;

- Şu para var ya! Bundan üstün şey yoktur! derdi. Ne yer, ne içer! İnsanın cebine kolaycacık sığdığı için fazla bir yer tutmaz. Yere düşse bile bir yeri incinmez...

Kovalev'i oldukça soğuk karşılayan emniyet müdürü, bu vakitte böyle bir arama işine girişmenin sağlığa büyük zararları dokunacağını, sindirim süresinde insanın huzur içinde dinlenmesinin uyulması zorunlu bir doğa yasası olduğunu söyledi (Binbaşı Kovalev bu sözlerden emniyet müdürünün, eski bilgelerin vecizelerine büyük değer verdiğini anladı).

Müdür ayrıca, kimsenin durup dururken başkasının burnunu koparmayacağını da ekledi.

İnsanın ne de çok üstüne üstüne varıyorlar? Daha önce belirtmiş miydik, bilmem: Kovalev'in kendine göre bir alınganlığı vardı. Kişiliğiyle ilgili sözlere pek aldırmazdı ama rütbesine, sanına dil uzatılmasına dayanamazdı. Seyrettiği tiyatro oyunlarında bile sınıf subaylarıyla ilgili şeylere sesini çıkarmazdı, fakat bir de kurmay subaylara çatıldığını işitsin, hemen kan beynine sıçrardı. Emniyet müdürünün onu soğuk karşılamasına çok kızmış olacak ki, kollarını iki yana açıp büyük bir onurlulukla;

Küçük düşürücü sözlerinizden sonra size söyleyecek bir şeyim kalmadı, müdür bey! diyerek geldiği gibi çıktı gitti.

Evine döndüğünde yorgunluktan ayaklarını kıpırdatacak gücü kalmamıştı. Ortalık yavaş yavaş kararıyordu. Bütün bu başarısız girişimlerden sonra ev ona son derece iç karartıcı geldi. Hole girdiği zaman birde uşağı İvan'ı külüstür deri kanepenin üstünde yatıyor bulmaz mı? Adam tavanda bir noktayı nişan almış, hep aynı yere tükürüyordu. Uşağının bu umursamazlığı Kovalev'i deliye çevirdi. Başından şapkasını kaptığı gibi uşağın suratına fırlattı.

- Domuz herif, yapacak daha yararlı bir iş bulamadın mı?

İvan yattığı yerden fırlayarak efendisinin pelerinini çıkarmaya koştu. Kovalev kendi odasına geçti, bir çuval gibi koltuklardan birine yığıldı. Ancak koltukta rahat bir soluk aldı. Orada dalgın dalgın düşünürken aklından şunları geçiriyordu: "Tanrım, nedir bu başıma gelenler? Elsiz, ayaksız kalsam bin kere daha iyiydi. Burunsuz bir adam ne işe yarar? Kuş desen kuş değil, insan desen hiç değil! Tut bacağından, at dışarı! Bari savaşta ya da düelloda yitirseydim gene neyse. Hiç olmazsa, "Kendim sebep oldum!" derdim. Ama böyle kendi kendine çekip gitmesini bir türlü içime sindiremiyorum!"

Olanlar ona bir düş gibi geliyordu. Hatta bir ara, "Tıraştan sonra yüzüme sürdüğüm votkayı su yerine içmiş olmayayım? Sersem uşak, onu oradan almadı, ben de kaptığım gibi diktim tepeme! Sarhoş zırvalamaları olmasın bütün bunlar?" diye düşündü.

Sarhoş olmadığına kendini inandırmak için kaba etine öyle bir çimdik attı ki, duyduğu acıyla az kalsın bir çığlık koyveriyordu. Ağrı ayık olduğunu, aklının yerinde durduğunu göstermeye yetmişti. Bir an, belki burnu yerine gelmiştir, diye gözlerini yumarak yavaşça aynaya yaklaştı, fakat gözlerini açmasıyla geriye sıçraması bir oldu. Aynadan dümdüz, yamyassı bir surat bakıyordu ona.

- Tüh, ne biçim surat bu böyle!.. diye homurdandı.

Anlaşılacak gibi değildi. Kaybolan şey düğme, gümüş kaşık, saat ya da ona benzer bir şey olsa gene neyse, bir dereceye kadar insanın aklı yatardı. Ama burundu bu, hem de kendi evinin dört duvarı arasında kaybolmuştu. Kovalev acıklı durumunu eni konu gözden geçirirken, birden aklına kurmay subaydan dul kalma bayan Podtoçina geldi ve belki de gerçeğe en yakın tahmini yürüttü: Kızını ona vermek için can atan bayan Podtoçina ona bir oyun oynamasındı? Kovalev dul bayanın kızına haylidir kur yapıyor, ama evlenmeye gelince yan çiziyordu. Bir gün bayan Podtoçina dobra

dobra kızını ona vereceğini söyleyince bir sürü iltifat yağdırarak usulca oradan demir aldı; henüz çok genç olduğunu, 42'sine varmadan evlenmeyeceği için, birkaç yıl bekâr gezeceğini ileri sürerek kadının semtine bir daha uğramadı. Anlaşılan, dul bayan onun bu sözlerine içerleyerek sonunda hıncını almıştı. Eğer bu, büyücülerin işi değilse, başka nasıl açıklanabilirdi? Son günlerde evine gelen-giden olmamıştı, bu duruma göre burnunu kimse kesemezdi. Berberi İvan Yakovleviç'e ise çarşamba günü uğramıştı; oysa o gün, hatta koskoca perşembe günü burnunun yerinde durduğunu adı gibi biliyordu. Bir yanlışlıkla kesilmiş olsa bile acısını, sızısını duyar; üstelik yara böyle çarçabuk iyileşerek orası gözleme yüzeyi gibi düzleşmezdi...

Bu işe bayan Podtoçina'nın parmağının karıştığına kafasını iyice takan Kovalev şimdi de onunla nasıl hesaplaşacağının planlarını yapmaya başladı. Onu mahkemeye mi vermeliydi, yoksa evine gidip foyasını yüzüne mi vurmalıydı? O sırada kapının aralıklarından içeri sızan ışık düşüncelerini yarıda kesti. İvan şamdanı yakmış olacaktı. Az sonra elinde şamdanla uşak girdi odaya, içerisi iyice aydınlandı. Kovaleviç'in ilk işi mendili kaptığı gibi burun yerini kapamak oldu. Şu uşak milletine hiç güvenilmez, kim bilir efendisi hakkında neler düşünürdü?

İvan şamdanı masaya bırakıp çıkmıştı ki, dış kapıdan tanımadığı bir ses duyuldu:

- 5. dereceden memur Kovalev'in evi burası mı?

Kovalev hemen yerinden doğruldu, kapıyı kendi eliyle açtı.

- Buyurun, Binbaşı Kovalev benim.

Ne çok açık, ne çok koyu favorileri olan, tombulca yanaklı, yakışıklı sayılabilecek bir polis girdi içeriye. Öykümüzün başında İsakiyevsk köprüsünde İvan Yakovleviç'in karşısına çıkan iriyarı polisin ta kendisiydi bu.

Adam içeri girer girmez;

- Burnunuzu kaybetmişsiniz, öyle mi efendim? dedi.

Kovalev afalladı.

- Şey... Evet... Öyle oldu...

- Burnunuz bulundu.

Kovalev'in sevinçten az kaldı dili tutuluyordu.

- Ne? Ne diyorsunuz siz? Nasıl oldu bu iş?..

İvan da şaşırmış, memura bel bel bakıyordu. Şamdanın titrek ışığı polisin tombul yanaklarına, dolgun dudaklarına vurmuştu.

- Öyle tuhaf bir durum ki! Posta arabasına binmiş, tam Riga'ya gidecekken yolda yakaladık. Pasaportu, her şeyi tamamdı; bir memur adına kimlik çıkarmış. İşin tuhafı, onu önce ben de hepimizin tanıdığı bir adam sandım. Bereket versin, yanımda gözlüklerim vardı da onun burundan başka bir şey olmadığını görebildim... Miyopum efendim, gözlük kullanmadan olmuyor. Sözün gelişi, sizin şimdi yalnız yüzünüzü seçebiliyorum. Gözlük takmadan burnunuzu, bıyığınızı, sakalınızı ölsem göremem. Kaynanam, yani karımın annesi de öyledir...

Kovalev sevincinden uçuyordu.

- Nerede? Nerede hani burnum? Gidip hemen alayım!

- Merak etmeyin efendim. Onun size ne kadar gerekli olduğunu bildiğimden yanımda getirdim. Tuhaf bir şey ama, bütün bunlar Voznesensk caddesinde berberlik yapan bir madrabazın başının altından çıkıyor. Herifi hemen tutuklayıp hapse attık. Çoktandır ayyaşlığından, hırsızlığından kuşkulanıyordum. Daha geçenlerde dükkânım birinden bir kutu düğme aşırmış... Burnunuz eskisi gibi sapasağlam. Buyurun...

Polis böyle diyerek elini cebine soktu, beze sarılmış burnu çıkarıp verdi. Kovalev kaparcasına aldı burnu.

- Evet, evet, ta kendisi!.. Bu iyiliğinizi unutmayacağım. Akşam çayım birlikte içsek?

- Seve seve içerdim, ama işlerim var. Eve gitmeden bir de tımarhaneye uğramam gerekiyor... Evde kaynanam, yani

karımın annesi ile çocuklar bekliyor... Oğlanların en büyüğü ilerisi için hayli umut verici, çok akıllı bir çocuk. Ne var ki çocuk yetiştirmek kolay olmuyor şimdi...

Polisin arkasından Binbaşı Kovalev baygınlık nöbeti gibi bir şey geçirdi. Ancak birkaç dakika sonra gelebildi kendine. Onu bu dalgınlığa o andaki sevinci sürüklemişti. Kendine gelince burnunu elinde evirip çevirmeye, dikkatle incelemeye başladı.

- Evet, hiç değişmemiş. Bir gün önce sol kanadında çıkan sivilce bile duruyor...

Sevinçten bağırmak, kahkahalar atmak geliyordu içinden.

Yeryüzünde sürekli hiçbir şey yoktur, onun için Kovalev'in sevinci de uzun sürmedi. Suya atılan taşın oluşturduğu halkalar da zamanla dağıla dağıla yok olup gitmez mi? Sevinci ilk coşkusunu yitiren Kovalev bir an geldi, düşünmeye başladı ve işin burnu bulmakla bitmediğini anladı. Burnu yerine takması gerekiyordu. Ancak o zaman bir işe yarardı. Peki, ya yapışmazsa?

Aklına bu kötü olasılık gelince Kovalev'in beti benzi attı.

Anlatılması güç bir korkuyla masaya yaklaştı, burnu yerine eğri koymamaya çalışarak aynanın üstüne iyice abandı. Heyecandan elleri titriyordu. Burnu büyük bir özenle tam yerine oturttu. Fakat... Fakat yapışmıyordu körolası! Onu ağzına yaklaştırıp soluğuyla biraz ısıttı, sonra götürüp iki yanak arasındaki yerine koydu... Hayır, olmuyor, olmuyordu... Sonunda korktuğuna uğramıştı.

- Yapış!.. Yapışsan a be aptal burun!..

Burun değil, ağaç parçasıydı sanki, yere düşünce de mantar gibi tuhaf bir ses çıkarıyordu. Öfkeden binbaşının kanı beynine sıçradı. Aynı zamanda korkudan tir tir titriyordu.

Yoksa yapışmayacak mı? Başıma bu da mı gelecekti?..

Artık kendini engelleyemediği için burnu birkaç kez yüzündeki düzgün yere hızlı hızlı vurdu. Boştu hepsi, yapışmıyordu burun. Tam o sırada ikinci katta oturan doktor geldi hatırına. Çağırması için hemen İvan'ı gönderdi.

Apartmanın en iyi dairesinde oturan doktor yüzüne yakışan kapkara favorileriyle bir erkek güzeliydi. Karısı da ona uygun, sağlıklı, genç bir kadındı. Doktor sağlığına öylesine düşkündü ki, dişlerini temiz tutmak için her sabah kütür kütür elmalar yer, dişlerini beş çeşit fırçayla fırçalayarak ağzını gargarayla üç çeyrek saat çalkalardı.

İşte bu doktor gelir gelmez Kovalev'e bu felakete ne zaman uğradığını sordu, ondan sonra da başını geriye kanırıp; eskiden burnun bulunduğu yere serçe parmağıyla bir fiske vurdu. Acıdan ne yapacağını bilemeyen binbaşı, başını geriye öylesine hızlı çekmiş olmalı ki, arkada duvara çarptı. Durumu sanıldığı kadar kötü değilmiş, doktorun ilk söylediği bu oldu. Ondan sonra da binbaşıyı duvardan ileriye doğru çekerek başını sağ yana yatırmasını istedi. Eskiden burnun bulunduğu yere parmağıyla dokundu.

- Hımmm!

Başı sola yatırtıp bir daha;

- Hımmm! dedi.

Bunu söyler söylemez bu sefer işaret parmağıyla boş yere sert bir fiske vurdu. Kovalev acıdan neye uğradığını şaşırmıştı. Dişine bakılan at gibi başını bir o yana, bir bu yana döndürdü durdu...

Doktor denemelerini bitirmişti.

- Tıpça yapacağımız bir şey yok buna. Bana sorarsanız siz bu durumunuzla kalın. Çünkü sonu daha kötüye gidebilir... İsterseniz burnu hemen takarım, fakat, dediğim gibi, yeterli bir sonuç alamayabiliriz.

- Daha neler! Burunsuz nasıl ederim ben? Hiçbir zaman şimdikinden daha kötü olamam. Bakın yüzüme, neye benziyor? Maymun gibi bir suratla insan arasına çıkabilir miyim? Kibar tanıdıklarım var, bugün de ikisinin evine gidecek-

tim. 3. dereceden memur karısı Çehtareva ile kurmay subay eşi Podtoçina, hepsi benim tanıdıklarım... Gerçi ikincisiyle görülecek bir işim vardı. Bana yaptıklarından sonra onunla belki poliste hesaplaşacağız.

Kovalev neredeyse yalvarmaya başladı:

- Ne olur, durumuma bir çözüm yolu bulun! Şöyle yerine yapışsın yeter, azıcık tutsa da zararı yok. Düşecek gibi olursa elimle usulca desteklerim. Dikkatsizlik edip yerinden düşürmemek için dans etmekten bile vazgeçerim... Vizite ücretine gelince, o konuda gönlünüzü serin tutun...

Doktor ne çok yüksek, ne çok alçak, ama son derece kesin, etkileyici bir sesle;

- İnanın bana, ben hastalarıma para için bakmam, dedi. Para almayı meslek anlayışıma, kendi koyduğum kurallara aykırı bulurum. Vizitelerde para aldığım doğrudur, fakat bunu hastalarım gücenmesin diye yapıyorum. Onları kırmayı istemem herhalde. Burnunuza gelince, sözüme inanmıyorsanız size bütün onurumla yemin ederim ki, şimdikinden daha kötü olacaktır. Doğanın akışına bırakmak en iyisi... Yüzünüzü sık sık soğuk suyla yıkayın, göreceksiniz, burunsuz durumda sağlığınız eskisinden kat kat daha iyi olacaktır. Kullanmayacağınıza göre burnunuzu da alkol dolu bir kavanoza koyun. Hatta iki çorba kaşığı votka ile sirke katarsanız daha uzun süre dayanır. Burnunuzu iyi bir fiyata satabilirsiniz, indirim yaparsanız ben bile alırım...

Kovalev'in umutsuzluğu son dereceyi bulmuştu.

- Hayır, hayır, kimseye satmam onu! Benim işime yaramadıktan sonra varsın durduğu yerde çürüsün!

Doktor resmi bir selamla Kovalev'in önünde eğildi.

- Kusura bakmayın, elimden gelen bu kadar... Yapılacakların hepsi yapılmıştır.

Doktor soylu bir tavırla uzaklaşırken Kovalev başını kaldırıp bakmadı bile. Ancak kapıdan çıkarken arkasından baktı ve siyah frakının kollarından çıkan beyaz gömlek manşetlerini dalgın dalgın süzdü.

Şimdi geriye tek çıkış yolu kalıyordu. Kovalev döğüş--kavga etmeden, bu işi anlaşma yoluyla çözmek için kurmay subayın dul eşi bayan Podtoçina'ya şu mektubu yazdı:

"Sayın Bayan Aleksandra Grigoryevna!(*)

Davranışınızın nedenini bir türlü anlayamadım. Yemin ederim, böyle yapmakla elinize bir şey geçmeyecek, kızınızla evlenmeye zorlayamayacaksınız beni. Burnumun başına gelenleri nasıl herkes biliyorsa, ben de bütün bunların sizin başınızın altından çıktığını adım gibi biliyorum. Burnumun ansızın yerini bırakıp gidişi, önce bir memur kılığında gezip tozarken, sonra kendi biçimine girip, yani bir burun olarak kaçmaya kalkması, büyücülüğü soylu bir uğraş sayan sizin gibi kişilerin marifetinden başka bir şey değildir. Ben kendi payıma size önceden bildirmeyi bir borç sayarım; eğer sözü edilen burun hemen bugün yerine gelmezse, yasaların koruyuculuğuna sığınmak zorunda kalacağım.

Her şeye karşın size saygıda kusur etmeyen uşağınız

Platon Kovalev"

İvan'la gönderdiği mektubun yanıtı da şöyleydi:

"Sayın Bay Platon Kuzmiç!

Mektubunuza ne kadar şaşırsam yeridir. Hele sizden böyle sitemleri beklemezdim. Sözünü ettiğiniz memura, ne kılık değiştirmiş olarak, ne de gerçek biçimiyle evimde kabul etmediğimi bilmenizi isterim. Doğrusunu söylemek gerekirse, Filip İvanoviç Potançikov bize ara sıra gelirdi. İçki içmeyen, dürüst, bilgili bir kişi olarak kızımla evlenme niyetini açığa vurduğu halde ona hiçbir zaman umut vermemişimdir.

(*) Kişiye resmi hitaplarda adı ve baba adı kullanılır. (Ç.N.)

*Mektubunuzda bir "**burun**"dan söz ediyorsunuz. Eğer burunla sizi "burunlu" gönderdiğim, yani kızımla evlenmenize karşı çıkıp size nanik yaptığımı kastediyorsanız, yanılıyorsunuz. Şaştım doğrusu, böyle şeyleri nereden çıkarıyorsunuz!.. Bu konuda ne düşündüğümü bilmeniz gerekir. Hatta kızımı şimdi, bu mektuptan sonra bile yasal yollarla isteyecek olursanız seve seve razı geleceğimden emin olunuz. Bunun öteden beri en içten dileğim olduğunu bildirir, değişmeyen umutlarla emirlerinizi beklerim.*

Aleksandra Podtoçina"

Kovalev mektubu okuyunca;

- Kadın suçlu değil, dedi. Suçlunun yazacağı satırlar böyle olmaz...

Binbaşı Kovalev Kafkasya'dayken birkaç kez soruşturmaya gitmiş, bu konularda az-çok deneyim kazanmıştı. Onun için kadıncağızın günahını aldığına karar verdi. Peki, şimdi ne yapacaktı? Gene eli boş çıkmıştı.

- Nedir bu başıma gelenler? Hangi şeytan sardı bu belayı başıma? diye sızlandı.

Öte yandan bu olayın yankıları bir sürü ekleme ve abartmalarla kentin dört bir yanına yayılmıştı. Zaten o sıralar herkesin aklı-fikri böyle olağanüstü şeylerdeydi. Bir süre öncesine kadar halkı bir manyetizma hastalığı sarmıştı. Konyuşennaya sokağında danseden sandalyelerin öyküsü bütün tazeliğiyle belleklerde yaşıyordu. Böyle olunca, 5. dereceden memur Kovalev'in burnunun saat 3 sularında Neva caddesinde tur attığı söylentilerine hiç şaşmamak gerekir.

Bu söylentiler üzerine meraklı kalabalığı Neva caddesi ile çevresindeki sokaklara doluştu. O gün burnun Yunker mağazasına girip, alışveriş yapacağı söyleniyordu. Akın akın kalabalık mağazanın çevresini öylesine sardı ki, dükkân sa-

hipleri polisten yardım istemek zorunda kaldılar. Bir tiyatronun girişinde pastane işi kurabiyeler satan, gür favorili, saygıdeğer görünüşlü, açıkgöz bir adam seyirciler için sağlam sandalyeler yaptırarak isteyene tanesi seksen kapikten kiraya vermeye başladı. Seksen kapiğe kıyan, sandalyenin üstüne çıkıp mağazanın içini kalabalığın başları üzerinden seyredebiliyordu. Çok sayın bir albay, bir sabah evinden erkence ayrılarak kalabalığın arasından kendine bir yer açtı ve mağazanın vitrinine hayli sokuldu. Ama vitrine bakınca ne görse beğenirsiniz? Bayağı bir kazak ile taş basması bir tablo asılı durmuyor mu orada? Tabloda ise, çorabını düzeltmek için eğilmiş güzel bir kız ile, ağacın arkasından ona gözleriyle yercesine bakan, keçi sakallı, yeleğinin düğmeleri çözük, züppe bir genç gözüküyordu. On yıldır yerinden bile kıpırdamayan bir tabloydu bu. Albay bu duruma öylesine içerledi ki!

- Aptalca, yalan-dolan söylentilerle halkı nasıl da kandırıyorlar! diyerek söylene söylene çekti gitti.

Başka bir söylentiye göre de Binbaşı Kovalev'in burnu Neva caddesinde değil, Tavriçevsk parkında dolaşıyordu. Sözde burun çok eskiden beri gezermiş orada. Hüsrev-Mirza devrinde bile herkesin bildiği bir olaymış bu, bir gün parka salt burnu görmeye giden Tatar Hanı, doğanın bu oyununa şaşmış kalmış.

Bu söylentiler üzerine tıp fakültesinden meraklı öğrenciler Tavriçevsk parkına akın ettiler. Kentin ileri gelen hanımefendilerinden biri park yöneticisine bir mektup uzatarak, bin yılda bir raslanan bu olayın çocuklarına gösterilmesini; eğerk yapabilirse, bütün gençlerin bundan ibret alması için, açıklayıcı, öğretici dersler verilmesini rica etti.

Bütün bu söylentiler, sosyete toplantılarında genç bayanları eğlendirmeyi meslek edinmiş, ama son günlerde konu kıtlığına uğrayan kibar züppelerin ekmeğine yağ sürdü. Yalnız köşesine çekilmiş, ağırbaşlı, az sayıda insanlar hoş karşılamadılar bunu. İşte bu azınlıktan biri, yaşlı-başlı bir beyefendi, bir gün öfkeyle ayağı fırlayarak, aydın yüzyılımızda

böyle saçmalıklara nasıl yer verildiğine, hükümetin bu akıl almaz işlere niçin el koymadığına pek şaştığını söyledi. Anlaşılacağı üzere bu sözler, hükümeti her işe, hatta evde karılarıyla her gün yaptıkları kavgalara bile bulaştırmayı isteyen bir moruğun zırvalarından başka bir şey değildi...

İşte işler bu kerteye gelmişken... Fakat olay burada da bir sis perdesine bürünüyor. Sonraki gelişmeleri öğrenemiyoruz...

III

Ne saçma sapan şeyler oluyor yeryüzünde? Hele öyle şaşılacak olaylarla karşılaşıyoruz ki, küçük dilimizi yutmamıza ramak kalıyor! 3. derece memur kılığında dolaşan, kentin altını üstüne getiren burun beyefendinin bir gün, sanki hiçbir şey olmamış gibi, gene eski yerine, yani Binbaşı Kovalev'in iki yanağının arasında kuruluvermesine ne buyrulur?..

Günlerden nisanın 7'siydi. Kovalev uyanır uyanmaz eli eski alışkanlıkla masadaki aynaya gitti. Baktı aynaya. Aa burnu yerli yerinde durmuyor mu? Gözlerine inanamadı. Burnun üzerine bir kere de eliyle yokladı. Evet, burnu sapasağlam duruyordu. Sevinçle birkaç kez "Kehe! Kehe!" diye güldükten sonra odanın ortasına fırladı. Eğer tam o sırada İvan içeri girmeseydi, çılgınca bir Kazak dansı yapacaktı.

Hemen yüzünü yıkamak için uşağına su getirtti, o sırada aynaya bir daha baktı: Burun! Havluyla silinirken bir kez daha baktı: Burun!

- İvan, baksana şu burnuma! Sivilce mi çıkmış ne?

Kovalev böyle bir şey isterken bir yandan da uşak; "Ne sivilcesi, efendim. Burnun kendisi yok ortada!" derse diye ödü patlıyordu.

Fakat İvan;

- Sivilce mivilce yok; burnunuz tertemiz! yanıtını verdi.

Parmaklarını keyifle şakırdatan Kovalev iyice rahatlamıştı.

- İyi, sivilcenin de canı cehenneme!

O sırada kapının aralığından berber İvan Yakovleviç'in başı uzandı. Adam ürkek ürkek sokuluşuyla, yağ hırsızlığından dolayı dayak yemiş bir kediyi andırıyordu. Kovalev her zamanki gibi onu görür görmez,

- Ellerin temiz mi, önce onu söyle! diye bağırdı.

- Temizdir, efendim!

- Yalan söyleme!

- Vallahi temiz, beyim!

- Peki, başla öyleyse...

Kovalev sandalyeye oturdu. İvan Yakovleviç boynuna bir peşkir bağladı, sabununu fırçayla bolca köpürttü. Kovalev'in büyük sakalı, yüzünün bir yanı birkaç fırça vuruşuyla zengin sofralarındaki doğum günü pastalarına benzedi.

İvan Yakovleviç sabunu sürürken binbaşının burnuna kaçamak bakışlar fırlatıyor;

- Şu işe bakın! Kimin aklına gelirdi! diye kendi kendine söyleniyordu.

Köpürtme işi bitince bütün dikkatini topladı, burnun ucundan tutmak için iki parmağını açıp usulca yaklaştırdı. Tıraşta onun yöntemi böyleydi. Gelgelelim Kovalev o güne kadar görülmedik bir korkuya kapılarak;

- Aman, ne yapıyorsun? Dikkat et! diye bağırdı.

İvan Yakovleviç'in elleri korkudan yanlarına düştü. Ne yapacaktı adamcağız şimdi? Parmaklarıyla koklama aygıtına yapışmadan tıraş etmeye alışmamıştı ki! Gene de bir yolunu buldu, ustaralı elini alt çeneye dayadı, ağaç gibi sert ve pürüzlü baş parmağıyla adamın şurasını-burasını kaşıya kaşıya bütün kılları temizleyip tıraşı bitirdi.

Bu iş de böyle eksiksiz tamamlanınca Kovalev hemen giyindi, bir araba tutup pastaneye yollandı. Pastanenin kapısından içeri yeni girmişti ki;

- Oğlum, bir fincan çikolata! diye bağırdı.

Kendisi de hemen oracıktaki aynaya koştu.

Eh, burun yerli yerindeydi. Neşeyle geri döndü, bir gözünü hafifçe kısarak orada oturan iki subayı alaylı alaylı süzmeye başladı. Adamlardan birinin burnu, öylesine ufaktı ki, yelek düğmeleri onun yanında irice kalırdı.

Kovalev çikolatısını bitirince vali yardımcılığı, o da olmazsa yüksekçe bir memurluk umduğu bakanlığın yolunu tuttu. Bakanlığın girişinde gözü aynaya kaydı: Burun yerinde duruyordu. Oradan çıkışta Kafkasya'dan tanıdığı bir binbaşı arkadaşına uğradı. Şakadan anlayan bir adamdı binbaşı, onu görünce;

- Sen yok musun ya! Senin ne anasının gözü olduğunu bilirim! diye takılırdı.

Kovalev arkadaşının evine girerken; "Binbaşı beni görünce gülmekten katılmazsa, demek ki her şey yerli yerinde," diye düşündü. Ama binbaşı ona en ufak bir şaka yapıp gülmeye bile kalkışmadı o gün. Arkadaşından ayrılıp giderken yolda bayan Podtoçina ile kızına rasladı. Kovalev onlara selam verdiği zaman iki kadının sevinç çığlıklarıyla karşılaşınca içi iyice rahatladı, hiçbir eksiği kalmadığını anladı. Ayakta biraz çene çaldılar. Kovalev mahsus enfiye kutusunu çıkarıp, yüzündeki koku alma aygıtının deliklerini tütünle tıka basa doldurdu. Bir yandan da; "İşte görün sersem tavuklar, eteği uzunlar!.. Bir şeycik olmadı bana! Hele sen kocakarı, kızını alacağım diye hiç umutlanma! Ama şöyle pour amour(*) istersen, o başka koşa koşa gelirim!.." diye geçiriyordu içinden.

O günden sonra Kovalev hiçbir yerden eksik olmadı. Ona Neva caddesini arşınlarken, tiyatrolarda boy gösterirken sık sık rastladılar. Burnu da sanki bir şey olmamış gibi yerinde duruyor; bir zamanlar gizlice tüyerek, okul kaçkını gibi sağda-solda sürttüğünü kimseye sezdirmemeye çalışıyordu. Binbaşı Kovalev'i sırıta sırıta güzel kadınların peşinde

(*) Sevişmek için. (Fr.)

koşarken görenler başından böyle bir olayın geçtiğine kesinlikle inanmazlardı. Adamın kendisine güveni öylesine artmış ki, bir gün ona Gostini Dvor çarşısında nişan kurdelesi satın alırken raslayanlar onun nişan almış bir süvari subayı olmadığını bildikleri için, bu işi niye yaptığına bir türlü akıl erdiremediler.

Görüyorsunuz, geniş ülkemizin kuzey başkentinde neler oluyor!.. Gerçi yukarda anlatılanları şöyle bir gözden geçirirsek gerçeğe aykırı birçok yanını bulabiliriz. Burnun bir gün ansızın yerinden ayrılışını, 3. dereceden bir memur kılığıyla şurada-burada boy göstermesini bir yana bırakalım. Peki, koskoca binbaşının, gazete ilan kurumuna gidip, kayıp burnu için ilan vermeye kalkmasına ne demeli? Böyle bir şey yapılmayacağını bilmiyor mu bu adam? İlan parası fazla tutacağı için söylemiyorum, ben de para canlısı değilim. Her şeyden önce ayıp, yakışıksız, çirkin bir şey bu. Dahası var. Pişmiş ekmekten burun nasıl çıkar? Kovalev'in burnunun pişmiş ekmeğin içinde, hem de İvan Yakovleviç'in evinde ne işi var?

Hayır, hayır, anlamıyorum bunları, hiçbirini aklım almıyor? Fakat daha da tuhafı, nasıl oluyor da yazarlar böyle konuları ele alıyorlar? Hele bunu, hele bunu hiç anlamıyorum!.. Birincisi, böyle yazıların yurdumuza bir yararı dokunmaz. İkincisi, ikincisi de öyle, hiçbir yararı yok, efendim!.. Bu duruma göre ne diye yazarlar böyle şeyleri? Kısacası, anlamıyorum, aklım ermiyor!..

İstersek yukardaki şıkları çoğaltıp üç, dört... diye sıralayabilir ve gene de elimize bir şey geçmeyebilir. Ben gene de derim ki, işin içinde iş var, adamlar bu gibi konulara durup dururken el atmıyorlar...

Olayların tuhaflığına gelince, oluyor böyle şeyler. İster inanın, ister inanmayın, oluyor. Çok seyrek de görülse oluyor...

FAYTON

Palayı taşındıktan sonra B. ilçe merkezi öyle bir canlanıp şenlendi ki, sormayın. Oysa önceleri son derece sıkıcı bir yerdi burası. Arabanızla geçerken, yüzleri caddeye dönük, balçık sıval , alçacık evlere baktığınız zaman içinizi büyük bir sıkıntı kaplardı. Sanki kumarda ütülmüşsünüz ya da akıl almaz bir saçmalık yapmışsınız gibi tats z duygulara kapılırdınız. Evlerin balçık sıvaları yağmurlardan yer yer döküldüğü için eskiden beyaz badanayla badanalanmış duvarlar alaca bulaca bir renk almıştı. Güneydeki kasabalarımızda olduğu gibi, burada da damlar n çoğu sazla örtülüydü. Kaymakamın buyruğu üzerine, daha güzel görünsün diye bahçelerde ağaç denen nesne b rakılmamış, hepsi dibinden sökülmüştü.

Sokaklarda tek canlı yaratığa rastlamazd nız; bir karış tozla kaplı, o yüzden yastık gibi yumuşacık yollardan arada bir kostaklanarak geçen horozlardan başka... Azıcık yağmur yağdı mı, tozlu yollar hemen balçık denizine dönüşür, işte o zaman. B. kasabasının sokak aralarına, kaymakamın 'Fransız' adını taktığı, etli-butlu hayvanlar, yani domuzlar dolardı. Bu yaratıklar ciddi suratlar nı çamur banyosundan dışarı çıkararak öyle bir homurtu koyverirlerdi ki, arabalarıyla yoldan geçenler bir an önce oradan uzaklaşmaya bakarlardı. Hoş, B. kasabası sokaklarında arabaya pek rastlanmazdı ya. Rastlasanız bile on bir köylüsü olan(*) kaba şayaktan setre giymiş bir toprak ağasın n, yarı yük, yarı binek için kullandığı ve un çuvallarının tepesine, tam ortaya kurularak, doru

(*) Toprak köleliği kaldırılmadan önce köylüler, içinde çalıştıkları çiftlikler ve köyleriyle birlikte o arazinin malı sayılırlardı. (Ç.N.)

atını dehleye dehleye tıngır mıngır sürdüğü bir köylü arabasından başkası olamazdı bu. Arkadan da bir de tay seğirtirdi.

Tam çarşıya gelince daha büyük bir hüzün çökerdi içinize. Burada bir terzi dükkânı hemen dikkatinizi çekerdi. Dükkân nedense çarşı alanına yüzüyle değil de yan vererek durmuştu. Bunun karşısında yapımı tam on beş yıldır süren, iki pencereli bir taş yapı yükselirdi. Yapının hemen önünde ise çamur rengine çalan boz bir boyayla boyanmış bir tahta perde göze çarpardı. Tahta perdeyi, öğle yemeğini yer yemez uyumak ve geceleri içine bektaşi üzümü kurusu koyarak şifalı bitkiler şurubu içmek gibi alışkanlıkları henüz edinmediği gençlik yıllarında kaymakam bey diktirmişti. Evleri tahta perdeyle çevirmek o yılların modasıydı. Ama bunun dışındaki evler tahta perdeyle değil, yalnız ağaç çitle çevriliydi. Çarşının tam ortasında her çeşit malın satıldığı ufacık dükkânlar sıra sıra dizilmişti. Önünde iki çırağın yere çivi saplama oyunu oynadıkları, içinde al yazmalı bir köylü kadının oturduğu dükkânlarda neler satılmazdı ki! İplere dizilip asılmış rendeler, çuvallarda sabunlar, raflarda acı badem çekirdekleri, av saçmaları, daha ne ararsanız bulurdunuz.

İşte bu ilçe merkezine süvari alayının gelişiyle kasabanın görünüşü tümüyle değişti. Sokaklar canlandı, renklendi; kısacası bambaşka bir hal aldı. Şapkaları sorguçlu, çevik, sırım gibi subaylar basık evlerin önünde sık sık boy göstermeye başladılar. Alayın genç subayları bölgede yetişen ürünleri konuşmaya, tütünün en iyisini tartışmaya arkadaşlarının evlerine giderler, ya da alayın arabası denilen yaylı arabayı boş yakalamak için birbirleriyle yarışa girerlerdi. Buna "alayın arabası" denmesinin nedeni yalnız subayların binmesiydi. Bir gün bakmışsınız, binbaşı geziyor içinde, bir gün de bir teğmen. Bir hafta sonra gene binbaşının emirerini tekerleri yağlarken görürdünüz. Evlerin aralarındaki ağaç çitlerde güneşe karşı asılmış asker şapkaları ilişirdi gözünüze, kapıların önünde de boz boz kaputlar. Ara sokaklara sapınca ayakkabı fırçası gibi sert bıyıkları olan askerlerle burun buruna

gelirdiniz. Yalnız buralarda mı rastlardınız bıyıklara! Hayır, her yerde. Ellerinde çömçelerle pazar yerinde toplanmış esnaf karılarının arkalarında gene aynı bıyıkları görürdünüz. Böyle bıyıklı bir askerle, yüksekçe bir yerde gözlerini havaya dikmiş, boğazından keyifli sesler çıkaran hantal bir köylünün sakalını sabunlarken karşılaşırsa kimse şaşmazdı.

Subaylar kentin kalburüstü yaşamına ayrı bir canlılık getirmişti. Hoş, bir iki-kişi dışında dişe dokunur kimseyi bulamazdınız B. ilçesinde. Zangocun karısıyla aynı evde kalan yargıç ile bir de kaymakam, hepsi bu işte. Kaymakam çok aklı başında bir adamdı, ancak nedense uykuya pek düşkündü. Sabahtan akşama, akşamdan sabaha dek onu hep uyurken bulurdunuz. Hele tuğgeneralin evi de taşınınca kasabalıların yaşantısı iyice hareketlendi, gelen-gidenin sayısı arttıkça arttı. Bunlar da nereden çıktı, diye şaşıracağınız, çevre köylerin ağaları birer-ikişer ilçe merkezine sökün etmeye başladılar. Subaylarla birkaç laf etmek; ekin ve tavşan yetiştirme işlerinden, karılarının siparişlerinden vakit buldukça kâğıt oynamak için hiçbir fırsatı kaçırmıyorlardı.

Tuğgeneralin hangi nedenle büyük bir öğle yemeği vermeye kalktığını, ne yazık ki, şu anda anımsamıyorum. Generalin evinde öylesine bir hazırlık aldı yürüdü ki, mutfağında çalışan aşçiların bıçak takırtıları kasabanın ta giriş kapısından duyulur oldu. Çarşı dükkânlarda ne varsa hepsi şölen için tuğgeneralin evine taşındığından, yargıç ile zangoç karısı bir süre Arnavut darısı gözlemesi ile nişaşta peltesi yemek zorunda kaldılar. Generalin evinin önündeki küçük avluya her çeşidinden yaylılar, faytonlar, kupa arabaları yığıldı. Çağrılılar yalnız erkekler arasından seçilmişti. Süvari alayının subayları ile çevre toprak ağaları vardı çağrılılar arasında.

Toprak ağalarından en çok ilgi çekeni, B. ilçesinin önde gelen soylularından Pifagor Pifagoroviç Çertokutski adında, soylular başkanlığı seçimlerinde en fazla sesi duyulan, arabasıyla fiyaka satmayı seven biriydi. Bir zamanlar kendisi de süvari alaylarından birinde görev yapmıştı, ne yaman bir sü-

vari subayı olduğu herkesçe bilinirdi. En azından balolarda, yemekli akşam toplantılarında sağladığı ünü, alayı ile birlikte dolaştığı Tambov ve Simbirsk il merkezlerinde oturan genç kızlara sormak yeterlidir. Pek olasıdır ki, kızlar arasında edindiği ün öbür illerde de yayılabilirdi, ancak tatsız bir olay yüzünden ansızın emekliye ayrılıverdi. O yıllarda o mu birisine bir tokat atmıştı, yoksa ona mı tokat atmışlardı, orasını pek anımsamıyorum, ama bu olay nedeniyle emekliye ayrılması uygun görüldü. Gene de değerinden bir şey yitirmedi Çertokutski. Her zamanki gibi, asker üniforması benzeri yüksek belli frakını giymeyi sürdürdü, çizmesine mahmuz taktırdı, eskisi gibi bıyık bıraktı. Bunlar olmadan soylular onun piyade birliklerinde görev yaptığını sanabilirlerdi. Piyadeleri hiç sevmediği için onlara yaya askeri, bazen de bitli piyade derdi.

Çertokutski, Rus köylülerinin doldurduğu kalabalık panayırları hiç kaçırmazdı. Göbekli toprak ağalarının; yanında oğullarıyla, kızlarıyla gösterişe çıkan annelerin geldiği bu panayırlar araba bolluğu ve düşünüzde görseniz şaşıracağınız çeşitliliğiyle pek ilginç yerlerdi. Bizim fiyakalı eski süvari, nerede süvari birliği var, hemen kokusunu alır; subaylarla görüşmek için hiçbir fırsatı kaçırmazdı. Bir de bakmışsınız, cakalı arabasıyla birliğin bulunduğu yere koşmuş, subaylarla ahbaplığı ilerletmiş... Bir önceki seçimlerde soylulara saldığı haberle eğer kendisini başkan seçerlerse hepsine iyi bir yaşam düzeyi sağlayacağını duyurmuştu. İl ve ilçe merkezlerinde herkesin dilinde bir beyefendi gibi davrandığı dolaşırdı; aslında öyleydi de, çünkü hayli güzel bir hanımla evlenmiş, karısının ailesinden iki yüz köylünün yanında birkaç yüz bin ruble de drahoma almıştı. Aldığı parayı çok geçmeden altı seçkin atın çektiği güzel bir arabaya yatırdı. Arabanın kapılarına yaldızlı kilitler taktırdı, evine de evcil bir maymun ile bir Fransız uşak getirdi. Drahoma olarak aldığı iki yüz köylü ile kendi iki yüz köylüsünü rehine koydu, karşılığında eline geçen parayı bir takım tecim işlerine yatırdı. Kısacası, kendisi de iyi bir toprak ağası olup çıktı, hem de en iyi cinsinden...

Generalin yemeğine gelen daha birçok toprak ağası vardı, ancak onların sözünü etmeye gerek görmüyoruz. Yerli konuklar dışında çağrılıların hepsi de süvari alayının subaylarıydı. İki önyüzbaşıyı, hayli şişman binbaşıyı, albayı özellikle belirtmemiz gerekir. Generalin kendisi de etli-butlu bir adamdı, subayların söylediğine bakılırsa komutanlığı da göz doldurucuydu. İnsanın iliklerine işleyen kalın, tok bir sesle konuşurdu. Yemeğe gelince, neler yoktu ki şölen sofrasında! İrili-ufaklı mersin balıkları, çığa balığı, toy kuşları, keklikler, bıldırcınlar, kuşkonmaz, mantar yemekleri... Bunları görünce ahçının bir gün aç kaldığını düşünebilirdiniz. Ellerinde bıçaklarla dört asker de bütün gece ona soslu sote ve pelte pişirmesinde yardımcı oldular. Uzun boyunlu latif şişeleri ile kısa boyunlu madera şarabı şişeleri, sımsıcak güzel yaz havası, ardına değin açılmış pencereler, masalardaki buz tabakları, subayların son düğmesine dek fora ettikleri ceketleri, frak giymiş oturaklı konukların örselenmiş göğüslükleri, generalin tok sesinin bastırdığı, daha sonra da şampanyanın mahmurlaştırdığı karşılıklı konuşmalar birbirlerine pek denk düşüyordu doğrusu. Öğle yemeğinden midelerinde hoş bir ağırlıkla kalkıldıktan sonra bütün konuklar uzunlu-kısalı çubuklarını tüttürdüler, ellerinde birer fincan kahveyle evin ön merdivenlerine çıktılar.

Generalin, albayın, hatta binbaşının üniformalarının önü tümüyle açıktı, ceketlerinin altından ipekli kumaştan soylu pantolon askıları belli belirsiz gözükmekteydi; öbür subaylar ise, büyüklerine saygıda kusur etmemek için, alttan üç düğme açık kalmak üzere ceketlerinin önünü kapatmışlardı.

General yakışıklı, atik yaverine dönerek;

- Eh, şimdi benim atı gösterebiliriz artık, dedi. Hadi iki gözüm, söyle de doru kısrağı getirsinler buraya. Şimdi hepiniz göreceksiniz. Gerçi pek özenle bakılmış sayılmaz, çünkü bu berbat kasabada doğru-dürüst bir ahır bile yok. -General böyle diyerek çubuğundan birkaç kez çekti.Püf-püf,püf! -Adım gibi biliyorum, doru kısrağı çok beğeneceksiniz.

Çertokutski konuşmaya katıldı:

- Beyefendi, kısrağı alalı, püf-püf, çok oldu mu?

- Püf-püf-püf, çok oldu sayılmaz. Tavladan geleli iki yılı bulmuştur ancak.

- Eğitilmiş mi aldınız, efendim, yoksa kendiniz mi yetiştirdiniz?

- Püf-püf-pü..ü..üf, biz kendimiz yetiştirdik.

General böyle derken, dumanlar içinde kaybolmuştu.

Bu sırada ahırdan bir askerin dışarı fırladığını gördüler, toynak takırtılarıyla birlikte ikinci bir asker daha fırladı dışarıya. Bembeyaz seyis cübbesi giymiş, kocaman bıyıklı ikinci asker, ürktüğü için tir tir titreyen kısrağı yularından çekerek ahırdan çıkardı. Başını yukarı diken hayvan, kocaman bıyıklı asker iyice yere çöktüğü halde onu bıyıklarıyla birlikte havaya kaldırdı. Asker, "Gel bakalım Agrafena İvanovna!" diyerek kısrağı merdivenlere yanaştırdı.

Sağlam yapılı ve güneyli güzeller gibi vahşi kısrağın adıydı Agrafena İvanovna. Kısrak toynaklarıyla tahta basamaklarda birkaç kez takır takır sesler çıkardıktan sonra zınk diye durdu.

Çubuğunu tüttürmeyi bırakan general, yüzünde hoşnut bir anlatımla Agrafena İvanovna'yı incelemeye koyuldu. Albay merdivenden aşağı indi, Agrafena İvanovna'nın başını ellerinin arasına aldı. Binbaşı Agrafena İvanovna'mn bacaklarını okşadı, öbür subaylar hayranlıkla dillerini şaklattılar.

Çertokutski merdivenden indi, kısrağın arkasına geçti. Hayvanın yularına asılan asker, sanki her an sıçramaya hazırmış gibi dimdik ayakta dururken, konukların gözlerinin içine bakıyordu.

Çertokutski;

- Çok beğendim, cins bir hayvan olduğu belli, dedi. Beyefendi, sorabilir miyim, yürüyüşü nasıldır?

Yürüyüşüne diyecek yok, doğrusu. Yalnız, nasıl oldu bilmem, bizim kafasız sağlık memuru hayvana yanlış hap mı vermiş, nedir, iki gündür aksırıp duruyor.

- Pek güzel, pek güzel, efendim? Şey, uygun arabanız da vardır, değil mi?

- Araba mı dediniz? Agrafena İvanovna binek atıdır.

- Onu biliyorum, beyefendiciğim, başka atlarınız için size yaraşır bir arabanız var mı diye soruyorum.

- Uygun arabam var sayılmaz. Doğrusunu söylemek gerekirse günün modası kupalardan bir tane istiyorum. Petersburg'da bulunan kardeşime göndersin diye yazmıştım; bilmiyorum artık, ne yapacak...

Albay;

- General hazretleri, bana kalırsa kupa arabalarının en iyisi Viyana yapısıdır, diye araya girdi.

- Doğru söylüyorsunuz, püf-püf-püf!

Çertokutski:

- Beyefendiciğim, bende bir tane var. Tam istediğiniz gibi, Viyana işi.

- Nasıl, sizde var mı? Yemeğe geldiğiniz o faytonu mu söylüyorsunuz?

- Hayır, hayır, o değil! Ben ona gezintilerde filan binerim yalnız. Ah, onu bir görseydiniz! Tüy gibidir vallahi! Beyefendi hazretleri, nasıl diyeyim bilmem ki, içine bindiniz mi, kendinizi dadınızın kollarında sanırsınız.

- Yani öylesine rahattır diyorsunuz?

- Hem de nasıl? Yayları, koltukların arkasına konan yastıklarıyla resimlerdeki arabaların aynısıdır.

- Çok iyi.

Rahat ve oturaklıdır. Beyefendiciğim, benzerini görmedim desem yalan söylememiş olurum. Ordudayken içindeki çekmecelere on şişe rom ile yirmi funt tütün yerleştirirdim de bana mısın demezdi. Ayrıca altı takım üniformamı, çamaşırlarımı, size nasıl söyleyeyim, efendim, her biri bir kulaç uzunluğundaki iki çubuğumu rahatça yerleştirirdim. Arka bölmesine koca bir mandayı soksanız sığar.

- Çok iyi!

- Beyefendiciğim, bu kupaya tam dört bin ruble saydım.

Fiyatına bakılırsa çok iyi bir arabaya benziyor. Demek, bu kadar para saydınız?

Hayır, beyefendiciğim, başka bir durum dolayısıyla geçti elime. Eşi bulunmaz bir çocukluk arkadaşım vardır, kendisini tanımanızı isterdim, içtiğimiz su ayrı gitmez. İşte arabayı o almıştı. Bir gün kâğıt oyununda kazandım kupayı. Beyefendiciğim, yarın bizim köye buyurursanız da arabayı kendi gözünüzle görseydiniz! Bekleyelim mi zatıalinizi?

- Size şu anda ne karşılık vereceğimi bilmiyorum. Yalnız başıma nasıl olur, bilmem ki... Subay arkadaşlarımla birlikte gelsek?

- Oo, buyursunlar, onlar da buyursunlar? Beyler, hepinizi evimde görmekten dolayı büyük onur duyarım!

Albay, binbaşı, öbür subaylar nezaketle eğilerek teşekkür ettiler.

- General hazretleri, düşüncem odur ki, eğer bir şey satın alacaksanız en iyisini almalı. Kötü bir şey neye yarar ki? Yarın bize buyurmak lütfunda bulunursanız, göreceksiniz, alışverişten anladığım için evimde eşyaların en iyileri bulunur.

General şöyle bir baktı, ağzından yığınla duman püskürdü.

Çertokutski subayları evine çağırdığı için son derece kıvançlıydı. İkram edeceği içli börekleri, sosları şimdiden zihninde tasarlamaya başladı. Evine çağırdığı hatırlı konuklara bakarken sevinçten ağzı kulaklarına varıyordu. Öte yandan subaylar da ona daha bir ısınmışlardı; onu beğendikleri, bakışlarından, selam verir gibi yarı eğik duran gövdelerinden belliydi. Bunun üzerine Çertokutski daha bir gevşeyerek ileri doğru bir adım yürüdü, içinde kaynaşan sevinçten olacak, sesi iyice yumuşadı.

- Beyefendiciğim, böylece bizim hanımı da tanımış olursunuz, dedi.

General bıyıklarını burdu.

- Memnun olurum.

Bu konuşmadan sonra Çertokutski bir an önce eve gidip ertesi günkü yemeğe hazırlanmak için izin istedi. Gitmek üzere şapkasını da aldığı halde, nasıl oldu bilinmez, orada epeyce daha oyalandı. Bu arada odalardan birinde çuha kaplı oyun masaları hazırlanmıştı. Subaylar dörtlü kümelere ayrıldılar, odanın köşelerine vist oyunu için yerleştiler.

Masalara mumlar dikildi. Çertokutski gitsin mi, kalsın mı, hâlâ bilmiyordu. Subaylar oyuna katılması için onu da masalardan birine çağırınca bu nazik topluluk arasında öneriyi geri çevirmenin hoş kaçmayacağını düşünerek oturdu. Kimin getirdiği anlaşılmadan önüne bir punş bardağı sürüldü. Çertokutski bir an ne yaptığını unutarak bardağı tepesine dikiverdi. İki el oynamışlardı ki, Çertokutski elinin altında dolu bir bardak daha buldu, farkına varmadan onu da bitirdi. Bir yandan, "Eve gitmem gerekiyor artık, gitmem gerekiyor." diyordu durmadan. Ancak ne dediğini kendisi de unuttu, ikinci partiye başlandı. Odanın köşelerinde birtakım özel konuklarla ilgili konuşmalar başlamıştı. Vist oynayanlar ağızlarını açmadan oturuyorlardı, konuşanlar hep sedirlerde kendi aralarında sohbet edenlerdi. Bir köşede, altına yastığın bir köşesini alarak oturan bir önyüzbaşı, ağzında piposu, aşk serüvenlerini anlatmaya koyulmuştu. Öyle tatlı anlatıyordu ki, çevresindekiler onu ağızları bir karış açık dinliyorlardı. Dinleyicilerden son derece şişman bir toprak ağası anlatılanların akıcılığına kendini kaptırmış gitmişti. Sigara içmek istediği zaman, korka korka, patatese benzeyen toparlacık elini arkasına atıp tabakasını çıkarıyordu. Başka bir köşede bölük eğitimi konusunda ateşli bir tartışma açılmıştı. O sırada heyecandan iki kez kız yerine vale oynayan Çertokutski kendi köşesinde onlara laf yetiştirmeye çalışarak, "Kaç yılında?", "Hangi alayda?" gibi duruma uygun kaçmayan soruları soruyordu.

En sonunda akşam yemeğine birkaç dakika kala vist oyunu son buldu, ancak herkesin zihni hep oyunla dolu oldu-

ğu için konuşmalar birdenbire kesilmedi. Çertokutski epey para kazandığını biliyordu, bununla birlikte paraya el sürmeden ayağa kalktı, sanki cebinde mendilini arıyormuş gibi öylece dikildi kaldı. Konuklar yemeğe buyur edildiler. Kendiliğinden anlaşılacağı üzere, sofrada bolca şarap vardı. Tabağın iki yanında şarap şişeleri gören Çertokutski ister istemez kendi bardağını da doldurdu.

Konuşmalar ara vermeden sofrada da sürüyordu, ancak tuhaf bir akışı vardı sofra başı sohbetinin. 1812 savaşına(*) katıldığını söyleyen bir toprak ağası nasıl kahramanca dövüştüğünü anlatırken birdenbire garip bir hareketle önündeki şişenin mantarını çıkardı, sofranın ortasında duran böreğin içine sokuverdi. İşte böylece yemek bittiğinde saat gecenin üçü olmuştu. Konuklar evlerine dağılmaya başladılar. Ancak aralarında öyleleri vardı ki, arabacılar onları arabalarına bindirmek için çarşıda içini erzaklar doldurdukları çuvallar gibi kucaklayarak içeri sokmak zorunda kaldılar. Çertokutski de tüm soylu davranışlarına karşın kupasında otururken bir hayli gevşemişti. Fazlaca öne eğildiğinden ve başı sık sık düşüp kalktığından olacak, eve geldiğinde bıyığına birkaç çöp yapışmış bulunuyordu.

Çiftlik evinde herkes derin uykuya dalmıştı. Arabacı binbir güçlükle Fransız uşağı buldu, efendisini ona teslim etti. O da Çertokutski'yi odalardan geçirip oda hizmetçisine devretti, böylece adamcağız yatak odasına varabildi. Güzel karısı kar gibi beyaz geceliğiyle yatağın ortasında hoş bir biçimde uzanmış yatıyordu; Çertokutski genceçik karısının yanına pattadak uzandı. Onun böyle düşer gibi yatması genç kadını tatlı uykusundan uyandırmıştı. Yatağında şöyle bir gerindi, gözlerini birkaç kez kırpıştırdı, yarı öfkeli bir sevgiyle kocasına baktı. Ama onun yatak okşamalarına, filan aldırış etmediğini görerek üzüntü içinde öbür yanına döndü, yumuşacık elini yanağının altına koydu, kocasının ardından derin bir uykuya daldı.

(*) Napolyon Bonaparte'ın Rusyaseferi. (Ç.N.)

Genç kadın horul horul uyuyan kocasının yanında gözlerini açtığında, vakit, köylerde geç sayılacak bir zamanı çoktan geçmiş bulunuyordu. Kadıncağız birdenbire anımsamıştı: Kocası gecenin dördünde gelmişti.

Onu uyandırmaya kıyamadığı için kendisi kalktı, sevgili kocasının ona ta Petersburg'dan getirdiği terliklerini giydi, üzerinden serin sular gibi dökülen beyaz blüzüyle banyoya girdi, yıkanıp temizlendikten sonra tuvalet masasına oturdu. Aynada kendisine iki kez bakınca o gün çok güzel olduğunu gördü. Aslında pek önemli değilmiş gibi gözüken bu durum genç kadının ayna önünde fazladan iki saat daha oturmasına yetti. Tuvaleti bitince giyinip kuşandı, bahçeye taze hava almaya çıktı.

O gün hava pek güzeldi doğrusu. Güneyin eşine az rastlanır yaz havası vardı. Tam öğle vakti güneş tepeye yükselmiş, ortalığı cayır cayır yakıyordu, ama ağaçlar arasındaki koyu gölgelikler sepserindi. Güneşte ısınan çiçekler kokularını üç kat arttırmışlardı. Genç kadın gezintiye daldığı için saatin on ikiyi bulduğunu, kocasının hâlâ uyumakta olduğunu unuttu. Gerçi bahçenin arkasındaki ahırda öğle uykusuna yatan iki arabacı ile seyisin horultuları ona kadar geliyordu ama o gene de vaktin geçtiğinin farkında değildi. Önü açık gölgelikte dalgın dalgın oturup karşıdaki ıssız ana yola bakarken uzaklarda beliren bir toz bulutuna gözü takıldı. Toparlanıp iyice dikkat edince ard arda dizili birkaç arabanın onlara doğru geldiğini gördü. En önde üstü açık, iki kişilik hafif bir binek arabası bulunuyordu. İçinde de apoletleri güneşte pırıl pırıl parlayan general ile albay vardı. Bunun arkasındaki dört kişilik arabada bir binbaşı ile generalin yaveri, onların karşısında ise alayın iki başka subayı oturuyorlardı. Onun ardından gelen, herkesin tanıdığı alayın arabasına bu sefer şişman binbaşı binmişti. En arkadaki dört kişilik iki arabada genç subaylar vardı, ama arabalara beşer kişi binmişlerdi. Onların peşinden de koyu lekeleri olan, alımlı doru atlara binmiş üç subay daha göze çarpıyordu.

Çertokutski'nin güzel karısı, "Yoksa bize mi geliyorlar?" diye telaşlandı. "Aman Tanrım, köprüye saptıklarına göre bize geliyorlar!" O heyecanla bir çığlık attı, ellerini çırparak, çiçekler, tarhlar üzerinden atlayarak doğruca yatak odasına koştu. Kocası hâlâ ölü gibi yatıyordu.

Onu kolundan çekip sarsarak;

- Kalk! Çabuk kalk! diye bağırdı.

Çertokutski gerindi, gözlerini açmadan homurdandı:

- Ne var? Ne istiyorsun?

- Kalk hadi, sevgilim! İşittin mi beni? Eve konuklar geliyor!

- Kim? Konuklar mı? Hangi konuklar?

Çertokutski böyle dedikten sonra anasının memesini arayan danalar gibi böğürmeye başladı:

- Mmm, anacığım! Uzan da öpeyim seni!

- Ama canım, hemen kalkman gerekiyor! Çabuk kalk, hadi! General ile yanında birçok subay bize geliyorlar. Aa, bak bıyığına çöp yapışmış!

- Ne? General mi dedin? Neden uyandırmadınız beni? Tüh, Allah kahretsin? Yemekler hazır mı bari?

- Ne yemeği?

- Yoksa akşam söylemedim mi sana?

- Hayır, bir şey söylemedin. Gecenin dördünde geldin, bütün sorularımı karşılıksız bıraktın. Sevgilim, ne yapayım, uykusuz kaldığını görünce acıdım sana. Uyandırmak istemedim.

Son sözleri yalvarırcasına, tatlı bir sesle söylemişti.

Çertokutski, yıldırım çarpmış gibi belermiş gözleriyle yatağında bir süre öylece kalakaldı. Sonra sırtında yalnız gömleğiyle yataktan aşağı atladı. Odada çıplak dolaşmanın ayıp olduğunu çoktan unutmuştu. Aynı şaşkınlıkla elini alnına vurdu.

- Ah, ben ne hayvanım! Adamları yemeğe çağırmıştım. Şimdi ne yapacağım? Uzaktalar mı daha?

- Bilmem. Herhalde gelmek üzereler.

- Canım karıcığım, sen hemen bir yerlere saklan! Ey, kim var orada? Kızım, gel buraya bakayım! Aptal, korkmana gerek yok! Az sonra buraya bazı subaylar gelecek. Onlara beyefendinin evde bulunmadığını söyleyeceksin. Anladın mı? "Sabahtan çıktı, gelmeyecek." de. Bütün uşaklara haber ver, onlar da öyle desinler. Hadi, koş!

Bunu söyledikten sonra sabahlığını kaptı, saklanması için en güvenilir yer olarak düşündüğü arabalığa koştu. Ancak geniş odanın bir köşesine sinince onu orada da görebileceklerini akıl etti. "Dur" dedi kendi kendine, "şöyle yapayım daha iyi!" Hemen yanındaki kupa arabasının merdivenini indirdi, bir saniyede kendini içeri attı, kapısını kapadı, daha güvenli olsun diye arabanın meşin örtüsünü de indirdi. Sabahlığının içinde büzülerek soluğunu kesti.

Bu arada arabalar ardı ardına evin ön merdivenine yanaşmışlardı.

Önce general indi, üstündeki tozları silkeledi; arkasından albay inerek şapkasındaki sorgucu düzeltti. Şişman binbaşı koltuğunun altına kılıcını sıkıştırarak alayın arabasından atladı. Gencecik teğmenler dizlerinde gelen beşinci arkadaşlarıyla birlikte arabalarından aşağı sıçradılar. En sonra atları üstünde cakayla gelen subaylar indiler.

Merdivenlere çıkan uşak;

- Beyefendi evde yoklar, dedi.

Yok mu? Şu anda mı? Yoksa öğle yemeğine de mi gelemeyecek?

- Gelmeyecek, efendim. Bugün bütün gün evde olmayacaklar. Belki yarın bu saatlerde dönerler.

General;

- Bakın şu işe! dedi. Öyle şey olur mu, canım?

Albay güldü.

- İtiraf edeyim, akıl almaz bir durum bu!

Generalin tüm neşesi kaçmıştı.

- Gerçekten şaşılacak bir durum! Tüh, Tanrı kahretsin! Madem karşılamayacaksın, ne diye çağırıyorsun, be adam!

Genç subaylardan biri;

- General hazretleri, böyle bir şeyin nasıl yapılabildiğine aklım ermiyor! dedi.

Karşısında kendinden küçük rütbelilerle konuşurken yaptığı gibi general;

- Ne dediniz? diye sordu.

- General hazretleri, nasıl böyle davranılır diye şaşırıyorum da...

- Öyle ya! Bir şey olduysa haber vermek yok mu, canım? Madem karşılamayacaksın ta baştan hiç çağırma!

Albay;

- General hazretleri, bu durumda geri dönmekten başka çıkar yolumuz kalmadı, dedi.

- Evet, görünüşe göre başka yolumuz yok. Ama arabasına o yokken de bakabiliriz, değil mi? Giderken kupasını da götürmemiştir ya? Hey, oğlum, buraya gel bakayım!

- Buyurun efendim!

- Beyin seyisi misin sen?

- Evet, seyis benim, general hazretleri.

- Beyefendinin yeni aldığı arabayı göster bize.

- Baş üstüne! Arabalığa buyurun, efendim.

Subaylarla birlikte general arabalığa yöneldi. İçeri girdikten sonra yeni kupayı dört bir yandan gözden geçirdi, yaylarına baktı.

- Aman, canım, söylediği kadar yokmuş! Bunda olağanüstü bir güzellik görüyor musunuz?

Albay;

- Basbayağı bir araba işte. Bunun ne özelliği varmış? dedi.

Genç subaylardan biri konuşmaya karıştı:

- General hazretleri, bana kalırsa dört bin ruble etmez.

- Ne dediniz?

- General hazretleri, benim düşünceme göre araba dört bin ruble etmez diyorum.

- Dört bin değil, iki bin bile etmez! Bir özellik görmüyorum bunda. Ama belki içinde fiatına göre başka şeyler vardır. İki gözüm, kaldır şunun örtüsünü bakayım!

Meşin örtü kaldırılıp kapı açılınca subayların önüne Çertokutski çıkıverdi. Üstünde sabahlığıyla inanılmaz bir biçimde büzülmüş oturuyordu.

Afallayan general;

- A, siz burada mısınız? dedi.

Böyle söyledikten sonra Çertokutski'nin üstüne kapıyı kapattı, arabanın örtüsünü çekti, yanında subaylarla birlikte oradan uzaklaştı.

NEVA CADDESİ

Neva Caddesi'nden daha güzel bir cadde yoktur yeryüzünde, en azından Petersburg için, çünkü kentin her şeyidir Neva Caddesi. Başkentimizin bu ana yolu pırıl pırıl parlayan bir güzelliktir! Şunu çok iyi biliyorum ki, başkentin soluk yüzlü memurları burasını hiçbir mutluluğa değişmezler. Yalnız güzel bıyıklı, modaya uygun setre giyen, yirmi beşinde gençler değil; sakalına kır düşmüş, tepesi tabak gibi dazlaklaşmış, ileri yaştakiler bile Neva Caddesi'ne hayrandılar. Ya kadınlar? Onlar için de öyle. Zaten başkentimizin ana caddesine bayılmayan yok gibidir. Her şeyden önce bir gezi yeridir burası; şöyle bir yürümeye başladınız mı, hemen gezinti havasına girersiniz. Diyelim, bir iş için çıktınız; buraya gelince aklınızda iş miş kalmaz. Bütün Petersburg'u saran çıkar kavgalarının, günlük gereksinmelerin, her türlü tecimsel kaygıların unutulduğu tek yer Neva Caddesi'dir; insanlar böyle şeyler için adımlarını atmazlar. Neva Caddesi'nde karşınıza çıkan biri; Morskoy, Grohovoy, Liteyniy, Meşçanski ve daha bir nice caddesinde karşılaştıklarınızdan daha az gözükür. Neden derseniz, öbür sokaklarda arabasına kurulup önünüzden hızla geçenlerin gözlerini hırs bürümüştür; kendi çıkarlarından, günlük dar gereksinmelerinden başkasını düşünmezler.

Neva Caddesi'nin başka bir özelliği de başlıca buluşma yeri olmasıdır. Başkentin Petersburg ya da Vıborg bölümlerinde yaşayanlar diyelim ki Peski mahallesinde ya da Moskova kapısında oturan bir arkadaşını birkaç yıl gidip görmese bile Neva Caddesi'nde onunla bir gün muhakkak karşılaşacağını bilir. Hiçbir adres defteri, danışma bürosu böylesi

sağlam bilgi sağlayamaz. İşte böyle her şeye gücü yeten bir yerdir Neva Caddesi! Aynı zamanda her garibanın gezme zevkini tattığı caddedir. Yaya kaldırımları ne denli süpürülüp paklansa da pek çok kişinin ayak izi kalmıştır orada. Gövdesinin ağırlığı altında granit parkelerin çatlayıvereceğini sandığımız emekli bir askerin hantal çizmesi olsun, hep güneşe başını çeviren ay çiçekleri gibi gözlerini mağaza vitrinlerinden ayırmadan yürüyen gencecik bir bayanın minyatür türünden minnacık papucu olsun, yüreği umutlarla dolu bir asteğmenin ucu yerde sürünen sivri kılıcı olsun hepsi de kaldırımlar üstünde güçlülüğün ya da güçsüzlüğün izini bırakırlar.

Bir gün boyunca, Neva Caddesi'nde birbiri ardından hızla değişen görüntüler bir çeşit hayal oyununa benzer. İsterseniz, bütün Petersburg'un taze pişmiş sıcak ekmeği koktuğu; caddelerini, sokaklarını, kiliselere koşan, para dilenmek için yardımsever kişilerin ardından seğirten yırtık pırtık giysili yaşlı kadınların doldurduğu sabahın en erken bu saatinden başlayalım. Bu saatte Neva Caddesi bomboştur. Göbekli mağaza sahipleri ile bunların çırakları ya Hollanda gecelikleri ile uyuyorlardır ya da henüz kalkmamışlar, soylu yüzlerini yıkadıktan sonra, kahvelerini içiyorlardır. Dilenciler pastanelerin kapısı önünde toplaşırlar; bir gün önce gece geç vakitlere değin elinde çikolata tabağıyla masaya koşturan garson kravatsız, uykulu uykulu, elinde süpürgesiyle dışarı çıkar; bayat börekleri, pasta artıklarını dilencilerin önüne fırlatır. Sokaklarda her işe yarar birtakım insanların yürüdüğünü görürsünüz. Çizmeleri kirece bulanmış Rus köylüleri caddeden karşıdan karşıya geçerler. Çizmeleri öylesine kirlidir ki duruluğuyla ünlü Yekaterina kanalının suyuyla yıkasanız temizleyemezsiniz. Bu saatte kadınların sokağa çıkmaları pek uygun kaçmaz, çünkü Rus erkeklerinin son derece açık saçık laf atma tarzı vardır, herhalde tiyatroya gitseniz böylesini işitemezsiniz. Eğer çalıştığınız bakanlığın yolu Neva Caddesi'nden geçiyorsa, burada koltuğunun altında çantasıyla yarı uykulu bir memura raslayabilirsiniz. Kesin olarak söy-

lenecek bir gerçek var: Sabahın ilk saatlerinden on ikisine değin başkentimizin ana caddesi kimsenin asıl yürümek istediği yol değildir. Bir sürü iş-güç sahibi, telaşlı, kaygılı insanın, nereden yürüdüğünü düşünmeden, araç olarak kullandığı bir yerdir burası. Karşınıza çıkan Rus köylüleri birkaç meteliği geçmeyen paradan söz ederler. Yaşlı kadınlar ise ellerini kollarını sallayarak kendi kendilerine konuşurlar, ama kimse onlara kulak asmaz, alay etmeye kalkmaz. Onlara takılsa ellerinde litrelik boş şarap şişeleriyle ya da ustalarının diktiği çizmelerle caddeden yıldırım hızıyla koşturan, alacalı bulacalı entari giymiş çocuklar takılır. Günün bu saatinde ne giymiş olursanız olun; isterseniz şapka yerine başınızda bol bir kasket bulunsun, gömleğinizin yakası dışarı fırlamış olsun, kimse size aldırış etmez.

Saat on ikiyi vurunca kırkbirbuçuk milletten eğiticiler akın eder başkentin ana caddesine. Hepsi eğitimini üstlendikleri beyaz yakalı çocukları almışlardır yanlarına. İngiliz Johnslar, Fransız Kokiler, anne-babaların onların yanlarına kattıkları çocuklarla kolkola yürürlerken, onlara, dükkânların önüne asılı tabelaların orada ne satıldığını göstermek için konulduğunu terbiyeli bir ağırbaşlılıkla anlatırlar. Solgun yüzlü missler ile pembe yanaklı Slav mürebbiyeler eğittikleri tüy gibi hafif, yerinde durmaz kızların arkalarından yetişmeye çalışarak onlara dik yürümelerini, omuzlarını kaldırmalarını söylerler. Kısacası bu saatte Neva Caddesi eğitimcilerin caddesidir.

Ama saatler ikiye yaklaştıkça eğitimcilerin, mürebbiyelerin, çocukların sayısı gitgide azalır. Kollarına cicili bicili rengârenk giysili, zayıf sinirli kadın arkadaşlarını takarak gezen erkekler eğitime verdikleri çocuklarını kalabalık arasından söker çıkarırlar. Bunların arasına yavaş yavaş çok önemli ev işlerini bitirenlerin de katıldıklarını görürsünüz. Kimler diyeceksiniz önemli ev işlerini bitirenler? Doktorlarıyla havadan sudan konuştuktan sonra onlara burunlarında çıkan minik bir sivilceyi gösteren, bunun ardından da doktorlara atları ve çocuklarının sağlık durumunu soran kişilerdir bun-

lar. Bu kişiler her konuda büyük yetenek sahibidirler. Gazetelerde ülkeye gelen-giden yabancılar hakkında önemli makaleler okurlar, afişlere bakarlar, çay, kahve içmeye pek düşkündürler. Daha kimler yoktur ki on ikiden sonra Neva Caddesi'ne çıkanlar arasında? Herkesin imrendiği memurluk mesleğini seçerek özel görevlere bakmak gibi bir mutluluğa erişenler vardır en başta. Sonra dışişlerinde çalışmanın soyluluğunu, güzel alışkanlığını taşıyanları saymalıyız. Tanrım, yeryüzünde ne güzel görevler, meslekler vardır! İnsanın ruhu gönenir, yücelir. Ne yazık ki, bendeniz hiç memurluk yapmadım, o bakımdan amirlerimin ince davranışlarının vereceği zevkten yoksunum. Neva Caddesi'nde her neyle karşılaşmışsanız bunu görgülülüğün bir örneği sayabilirsiniz. Ellerini ceplerine sokarak gezen uzun setreli erkekler; pembe, beyaz, uçuk mavi, atlas redingot ve şapka giymiş kadınlar güzelliğin simgesi gibidirler. Burada öyle favoriler görürsünüz ki, büyük bir ustalıkla kalkık gömlek yakalarının arasına gizlenmiş olup bir eşine daha zor rastlanır. Hemen hemen her türden favoriyle karşılaşırsınız buralarda. Kadife gibisini mi istersiniz, atlas parlaklığında olanları mı, kunduz kürkü ya da kömür gibi simsiyah favoriler mi? Ancak bunları yalnız dışişleri bakanlığı mensuplarında bulabilirsiniz. Öbür bakanlıklarda çalışanlar, ne büyük bir talihsizliktir ki, siyah miyah değil, düpedüz kızıl favori bırakırlar. Ya bıyıklara ne demeli? Hiçbir kalemin, hiçbir fırçanın anlatıp çizemeyeceği, eşsiz bıyıklardır bunlar. Gecesine, gündüzüne bakmadan insanların yaşamlarının en güzel yarısını bakımına harcadıkları, nereden edindiklerine akıl ermez esanslar, kokular püskürttükleri, en pahalı, en bulunmaz pomatlar sürdükleri, geceleri yatarken kıvırıp değerli kâğıtlara sardıkları, sahiplerinin büyük bir duygululukla üzerine titreyip, gelenin geçenin imrendiği bıyıklar! Tüy gibi hafif rengârenk her çeşitten kadın şapkaları, giysileri, başörtüleri Neva Caddesi'nde muhakkak hayran kalacak birini bulur.

Kadınlar yeni aldıkları bir şeye sürekli değilse bile hiç olmazsa iki gün özen gösterirler. Kadın giysilerinin renkleri-

ni görünce bir anda otlardan havalanan binlerce kelebeğin parlak bir bulut gibi erkek böcekler çevresinde dönmekte olduğunu sanırsınız. Düşünüzde bile raslayamayacağınız ince bellerle karşılaşırsınız burada. Dirseğinizle kaba bir biçimde dokunmaktan korkup geri çekileceğiniz, hatta neredeyse dikkatsizce soluk verişinizden tuz-buz olup kırılmasından çekindiğiniz, doğanın ve sanatın özene-bezene yarattığı, şişe boğazından daha narin, incecik, daracık beller! Ya o yenler, kadın giysilerinin yenlerine de demeli? Başlı başına bir güzelliktir hepsi de! Yanlarındaki erkekler kollarına girmese bir anda havalanacağa benzemesi bakımından uçuşan balonlar gibidir kadın giysilerinin yenleri. Kadınların kendileri de öyle değil midir? Ağza götürülen şampanya dolu kadeh örneği tutulup kaldırılması öyle kolay ve hoştur ki!

Neva Caddesi'nde iki kişinin karşılaşınca birbirlerine eğilerek selam vermeleri görülmeye değer. Aman o ne soylu, ne yürekten bir selamlaşmadır! Hele o gülümsemeler! Her türlü güzelliğin, sanatın üstündedir. Başkentlilerin gülümsemesini görür görmez kendinizden geçersiniz. Kimi zaman öyleleriyle karşılaşırsınız ki, kendinizi onlardan daha alçak hissederek başınızı öne eğersiniz; kimi zaman da Admiralti kulesinden daha yücesiyle karşılaşır, başınızı dimdik havaya kaldırırsınız. Bakarsınız, Neva Caddesi'nde bir konser üstüne ya da havadan-sudan konuşuluyor. Aman efendim, o ne soyluluk, o ne görkemlilik! Zaten erişilmesi zor her türlü karakter ve olaya burada raslarsınız. İnsanların tuhaflıkları bir başkadır. "Ah, aman tanrım!" diyesiniz gelir. Karşılaştığınız kişiler önce muhakkak ayakkabılarınızı süzerler; siz geçip gidince dönerler, bir de arkadan setrenizin eteklerine bakarlar. İnsanların neden böyle davrandıklarını bugüne değin bir türlü anlayamamışımdır. Önceleri adamları ayakkabıcı falan sanmıştım. Ama değillerdi, çoğu çeşitli bakanlıkların memurlarıydı; aralarında öyleleri var ki, bir devlet dairesinden ötekine atlamayı pek güzel becermişlerdi. Memurların dışındakiler ise işleri-güçleri gezmek, hastanelerde gazete okumak olan, kısaca aklı başında kişilerdi.

Başkentin kıpır kıpır kıpırdanan "Neva Caddesi saati" diye adlandırabileceğimiz, öğleden sonra iki ile üç arasındaki bu mutlu zaman dilimi insanoğluyla ilgili şeylerin en iyilerinin sergilendiği bir süredir. Birisi yakasında kunduz kürkü bulunan fiyakalı setresini, öbürü biçimli Yunan burnunu, üçüncüsü göz alıcı favorilerini, dördüncüsü çekici gözleri ile şapkasını, beşincisi serçe parmağındaki tılsımlı, gösterişli yüzüğünü, altıncısı büyüleyici pabucuyla bacaklarını, yedincisinin insanı şaşkına çeviren kravatını, sekizincisi ise aklınızı başınızdan alan bıyıklarını sergilemek için caddeye çıkar bu saatte. Saat dördü vurur vurmaz sergileme sona erer, kalabalık dağılır. O zaman yepyeni insanlar dökülür kentin ana caddesine. Caddeye bahar geldi sanırsınız; yeşil üniformalarıyla memurlar çıkmıştır ortalığa. İyice karınları acıkmış, dördüncü, beşinci, altıncı dereceden memurlar bir an önce evlerine ulaşmak için adımlarını açmışlardır. Yedinci, sekizinci, dokuzuncu dereceden genç memurlar sanki tam altı saat amirlerinin karşısında konuşmadan oturduklarını unutmuşlar gibi cakalı tavırlar takınırlar; Neva Caddesi'nde şöyle bir tur atmanın zevkini çıkarmaya çalışırlar. Ama dördüncü, beşinci, altıncı dereceden yaşlı memurlar başları önlerinde çabuk çabuk yürürler, gelip geçenlere pek aldırış etmezler. Çünkü kaygılarını tümüyle üzerlerinden atamamışlardır henüz, ayrıca başlayıp da bitiremedikleri işler kalın bir arşiv dosyası gibi zihinlerinde durmaktadır. Mağazaların tabelalarına baktıkça ordan masalarmdaki evrak dolu kutuyu ya da amirlerinin ekşi suratını görürler.

Saat dörtte Neva Caddesi gene boşalır, orada memur takımından tek kişi göremezsiniz. Dikiş işi yapan kızlardan biri elinde kutusuyla bir mağazadan çıkarak Neva Caddesi'ni karşıdan karşıya koşa koşa geçmektedir, yüreği insan sevgisiyle dolu bir gizli polisin zavallı avı olacak aba kaputlu biri sallana sallana yürümektedir, yolu başkentte düşmüş garip bir adam günün hangi saatinde bulunduğuna aldırmaksızın caddeyi arşınlamaktadır, elinde çantası, koltuğunun altında kitabıyla uzun, ince bir İngiliz kızı gezinmektedir... Der-

ken, karşıdan pamuk dokuma setresinin beli ta sırtında, sivri sakallı, her işini gelişi güzel yapan esnaf takımından bir Rus'un geldiğini görürsünüz. Adam yaya kaldırımında terbiyeli terbiyeli yürürken sırtı, kolları, bacakları, başı, kısacası her yeri oynar. Bunlar dışında, bir de alt tabakadan zanaatkârlardan başka kimseyi göremezsiniz Neva Caddesi'nde.

Sokaklara, evlerin üstüne alaca karanlık düştüğü, bekçiler sırtlarına hasır alıp, fenerleri yakmak için direklere tırmandığı, gündüz aydınlığında göze çarpmasından çekinen taş basması resimlerin mağazaların alt pencerelerinden gözükmeye başladığı saatte Neva Caddesi yeniden canlanır, kıpırdanmaya başlar. Sokak lambalarının her şeye büyüleyici, çekici ışıklarını saçtığı o gizemli gece saatleri çöker caddenin üstüne. Kalın setreleri ve kaputlarıyla caddeye çıkmış, çoğunluğu bekâr bir yığın gençle karşılarsınız. Günün bu saatinde insanların bir amacı, daha doğrusu amaca benzeyen kolayca anlayamadığımız bir düşüncesi olduğunu sezersiniz; herkesin yürüyüşü hızlanmıştır, adım atışları bile düzgün değildir. Gölgeler uzayarak yaya kaldırımdan binalara tırmanır, hatta kafalar Politseyski köprüsüne ulaşır. Yedinci, sekizinci, dokuzuncu dereceden genç memurlar gezintilerini bir türlü bitirmek istemezler, ama dördüncü, beşinci, altıncı dereceden yaşlı memurlar ya evli oldukları için ya da tuttukları Alman ahçılar tadına doyulmayan yemekler hazırladığı için pek evden dışarı çıkmazlar. Saatin ikisi ile üçü arasında Neva Caddesi'nde büyük bir cakayla, insanı şaşkına çeviren soylu tavırlarıyla tur atan saygıdeğer yaşlılara bu saatte yeniden raslarsınız. Dokuzuncu dereceden geç memurların yaptıkları gibi, uzaktan gördükleri şapkalı bayanların yüzlerine bakmak için koşa koşa ta yanına varırlar. Doğrusu, kadınların kalın dudakları, boyanmış kırmızı yanakları, caddede herkesin hoşuna gider. Özellikle tezgâhtarlar, esnaf çırakları, kol kola girerek küme küme gezmeyi seven Alman setreli tüccarlar kırmızı yanaklara bayılırlar.

Böyle bir akşam, frakının üstüne redingot giymiş arkadaşıyla gezerken Teğmen Pirogov;

- Dur! diye bağırdı. Gördün mü şu geçeni?

- Gördüm. Çok güzel bir kadın. Sanki bir Perucinova Bianka.

- Hangisini söylüyorsun sen?

- Canım, siyah saçlı bir dilber geçti ya, o işte. Yürüyüşü, görünüşü, yüzü bir içim su!

- Ben onu demiyorum. Onun hemen arkasında bir sarışın vardı, görmedin mi? Madem esmeri hoşuna gitti, düş hemen peşine!

Fraklı genç kızardı.

- Olur mu öyle şey? Akşamları gezintiye çıkan hanımefendilerden birine benziyor. Saygıdeğer biri, besbelli; yalnız sırtındaki pelerin seksen ruble eder.

Teğmen Pirogov, pelerini ışıklar altında parlayan esmer güzeline doğru arkadaşını iterek;

- Sen amma da safmışsın! dedi. Hadi, elini çabuk tut, yoksa kaçıracaksın. Ben de sarışının peşine düşeceğim.

Böylece iki arkadaş Neva Caddesi'nde birbirlerinden ayrıldılar.

Pirogov hiçbir güzelin kendisine karşı duramayacağından emin, yüzünde kıvançlı bir gülümsemeyle, "Biz, sizin gibileri biliriz!" diye düşündü kadınlar için.

Redingotlu, fraklı genç kızla, ışıklar altında bir gözüküp bir kaybolan kadının arkasından çekine çekine, yüreği titreyerek yürümeye başladı. Kadının pelerini sokak lambalarına yaklaştıkça parlıyor, uzaklaştıkça koyulaşıyordu. Fraklı gencin yüreği durmadan attığı için adımlarını ister istemez hızlandırdı. Aslında ta uzaktan giden kadının kendisine dönüp bakacağı konusunda en ufak bir umudu yoktu, hele teğmen Pirogov'un dokundurduğu karanlık amacı zihninin köşesinden bile geçirmiyordu. Onun tüm istediği, Neva Caddesi'ne gökten düştüğünü sandığı, az sonra geldiği gibi gitmesinden korktuğu güzel yaratığın nerede oturuduğunu öğrenmekti. Kadını gözden yitirmemek için hızlı hızlı yürürken, favori-

leri kirlaşmış saygıdeğer kişilerden birkaçını yaya kaldırımından aşağı itti.

Sözü geçen genç, ülkemizin tuhaf bir sınıfını oluşturan kişilerden biriydi. Düşünüze giren kimi insanlar gerçekte karşılaştıklarımıza nasıl uyarsa, bunlar da Petersburglu yurttaşlarımıza ancak o kadar benzerlerdi. Memurların, tüccarların, bir de Alman meslek erbabının doldurduğu Petersburg kentinde bunlar apayrı, olağandışı bir sınıfa giriyorlardı. Çünkü bunlar ressamdılar. Ressam olmak garip bir olay değil midir? Hem de Petersburglu bir ressam olmak? Karlar ülkesinde, Finliler ülkesinde, her şeyin ıslak, düz, soluk, gri, sisli olduğu bir kentte ressam olmak? Bu kentin ressamları İtalya ve oranın göğü gibi gururlu, ateşli İtalyan ressamlarına hiç benzemezler. Tam tersine, bizimkiler çoklukla iyi yürekli, uysal, içine kapanık, tasasız, sanatlarını sessizce yürüten, iki arkadaş bulunca küçük bir odada kendi kendilerine çay içip sevdikleri konulardan konuşan, daha fazlasında gözü olmayan yaratıklardır. Ellerine geçirdikleri bir kocakarıyı tam altı saat karşılarında oturtur; zavallının acınası, duygusuz yüzünü tuvale geçirirler. Bazen de odalarının içini resmederler. Neler yoktur ki bir ressamın odasında? Zamandan ve tozdan kahverengiye dönüşmüş alçı eller, ayaklar, kırık resim sehpaları, baş aşağı gelmiş bir palet, gitar çalan bir dostun tablosu... Ressamın odasının duvarları boyadan alaca bulacadır, açık penceresinden soluk Neva ırmağı ile kırmızı gömlekli, soluk yüzlü balıkçılar gözükür. Ressamın tüm çalışmalarında, kuzeyin değişmez damgası olan boz bulanık bir renk egemendir. Gene de gerçek bir zevkle sürdürürler çalışmalarını. Pek çoğu yetenekli kişilerdir; eğer İtalya'nın taze havası biraz üzerlerine esmiş olsa, inanın, odanın kapalı havasından dışarı çıkarılan bitkiler gibi özgürce serpilip boy verirlerdi. Arada bir caka sattıkları görülür, ancak davranışları arasında yama gibi durduğu için hemen sırıtan bir caka satmadır bu. Sırtlarında alımlı bir frak varsa redingotları kirlidir, pahalı kadifeden bir yelek giymişlerse setreleri boya içindedir. Aynı biçimde, sanki bitirilmemiş bir

tablo seyrediyormuşsunuz gibi, baş aşağı çevrilmiş bir peri kızı görürsünüz çalışmalarından birinde. Zavallı ressam, başka bir yer bulamadığı için, bir zamanlar severek başlayıp sonra yarım bıraktığı bir tablosunun kirli zeminine resmedivermiştir peri kızını.

Petersburglu ressam hiçbir zaman gözünüze dimdik bakamaz; bakışları bulanık, belirsizdir. Sokakta insanlara yiyecek gibi bakanların ya da süvari subaylarının atmaca bakışlarını göremezsiniz onda. Bunun nedeni, bir yandan sokakta gördüğü kişi, bir yandan da odasındaki alçı Herküles heykelini göz önünde bulundurması, ya da yapmayı tasarladığı bir tabloyu düşünmesidir. Bundan dolayı çoğu zaman sorularınıza tutarsız, kimi zaman da saçma yanıtlar verir, zihnini dolduran kendi düşünceleri ürkekliğini daha bir arttırır.

Yukarda tanıtmaya çalıştığımız ressam Piskarev işte böyle insanlardan biriydi. İçine kapanıktı, ürkekti, öte yandan yüreğinde ilk fırsatta alevlenmeye hazır duygu kıvılcımları taşıyordu.

Ardına takıldığı, aklını başından alan yaratığı izlerken hem korkudan titriyor, hem de nasıl oldu da böyle bir şeye cüret etti diye şaşkınlığını yenemiyordu. Bakışlarını, düşüncelerini, duygularını ardından sürükleyen kadın yürürken birden başını çevirdi, ona baktı. Aman Tanrım! Yüz çizgilerinin ne Tanrısal bir güzelliği vardı! Güzel alnının göz kamaştırıcı beyazlığı akik parlaklığındaki saçlarla gölgelenmişti. Şapkanın altından kıvrım kıvrım dökülen saç bukleleri, akşamın soğuğundan üşüdüğü için hafifçe kızaran yanaklarına değmekteydi. Ağzı kapalı bir kutu gibiydi, nice güzel hayalleri gizleyen kapalı bir kutu... Çocukluk günlerinden kalma anılar, ışıldayan lambanın uyandırdığı düşler, esinler hepsi hepsi bir uyum içinde birleşip kaynaşarak dudaklarına yansımış gibiydi. Kadın Piskarev'e baktı ve bu bakıştan adamcağızın yüreği eridi. Bakışı çok acımasızdı, küstahça izlenmesinden ötürü yüzü sanki öfkeden sararmıştı, ancak güzel yüzün öfkesinde dahi bir büyüleyicilik vardı. Piskarev utanarak, korkarak durdu; gözlerini önüne eğdi. Ama gökten yere inmiş

bu kutsal varlığı nasıl gözden kaçırır, oturduğu yeri nasıl öğrenmeden geri dönerdi? Genç hayalci, zihnini dolduran bu düşüncelerle bir süre boğuştuktan sonra onu sonuna dek izlemeye karar verdi. Ama kadının, izlendiğini anlamaması için arayı açtı, dükkânların levhalarını okuyormuş gibi sağa-sola bakmaya başladı. Böyle yaparken bir yandan da kadını gözden kaçırmamaya çalışıyordu. Caddeden gelen geçenler iyice seyreldi, ortalık ıssızlaştı. Bu arada kutsal varlık bir daha dönüp ona baktı, dudaklarında sanki bir gülümseme belirdi. Piskarev'in yüreği hop etti: Gördüklerine inanamıyordu. Hayır, gerçek olamazdı, fenerin ışığının bir oyunuydu bu, hayalleri onunla düpedüz alay ediyordu. Gene de soluğu tutuldu, bedenini bir titreme sardı. Bütün duyguları ayaklanmış, çevresinde her şey koyu bir sise bürünmüştü. Yaya kaldırımı ayaklarının altında gidip gidip geliyordu. Atların tırısla koşturduğu kupa arabaları sanki yerlerinde donup kalmış gibiydi. Önündeki köprü uzadıkça uzadı, yay biçiminde görünüşü kırılıp parçalandı. Karşısındaki bir ev tepe taklak oldu, bekçi kulübesi ters döndü, bir saatçi dükkânının tabelası, üstündeki altın yaldızlı yazılarıyla ve makas resmiyle birlikte kirpiklerinde parlamaya başladı. Bütün bunları yapan, güzel bir başın ona doğru dönüşü ile güzel gözlerin süzülüşüydü. Piskarev hiçbir şey görmeksizin, işitmeksizin, çevresinde ne olup bittiğini anlamaksızın iki biçimli ayağın peşine takılmış gitmekteydi. Yüreğinin vuruş hızına göre çabuklaşan adımlarını kadının adım atışlarına uydurmaktan başka yaptığı bir şey yoktu. Arada bir içine kuşku düşüyordu: Acaba kadının yüzünde gördüğü gülümseme sahici miydi? O zaman bir an duralıyor, sonra yüreğinin vuruşları, ayağa kalkmış bulunan duyguları ve içindeki gizli güç onu yeniden ileri itiyordu. Böyle kapılmış giderken dört katlı bir apartmanın karşısında yükseliverdiğini bile farketmedi. Şıkır şıkır aydınlık dört sıra pencere tepeden ona bakarken apartman girişindeki korkuluk demirleri göğsünden iterek onu yolundan alıkoydu. Merdivenlerden uçarcasına tırmanan genç kadın geriye dönüp baktı, parmaklarını dudaklarına koydu, arkasından gelmesini işaret etti. Piskarev'in bir an bacakları titredi, duyguları

yeniden alevlendi, bir sevinç dalgası hançer gibi yüreğine saplandı. Hayır, artık bu seferki hayal olamazdı! Oh, Tanrım! Böylesine bir sevince yürek nasıl dayanırdı? İki dakika bile sürecek olsa koskoca bir sevinç!

Yoksa olanların hepsi düş müydü? Bir bakışı için tüm yaşamını vermeye hazır olduğu, evinin yakınında bulunmayı en büyük mutluluk saydığı kutsal varlık gerçekten ona değer veriyor, onu çağırıyor muydu? Piskarev merdivenlerden uçarcasına koştu. Kafasında o an hiçbir yersel düşünce yoktu; yüreğini dağlayan, yersel bir tutkunun ateşi değildi. El değmemiş, kirlenmemiş bir gencin tertemiz, manevi aşk arayışıydı onun yüreğini yakan. Ahlakça düşük bir insanda cüretli düşünceler uyandıracak şeyler tam tersine onun hayallerini daha bir kutsallaştırıyordu.

Bu narin, güzel yaratığın gösterdiği güven ona bir şövalyenin dayanıklılığını, her buyruğunu köle bağlılığıyla yerine getirecek bir yiğidin gücünü veriyordu. Piskarev'in tüm istediği verilecek buyruğun en zor türden, yerine getirilmesi olabildiğince zor türden olmasıydı; öyle ki, karşısına çıkacak zorlukları altedebilmek için gücünün hepsini seve seve kullanabilsindi. Tanımadığı bir kadının kendisine böyle bir güven beslemesinin gizli, aynı zamanda önemli bir nedeni bulunduğuna inanıyordu. Bu duruma göre kendisinden olağanüstü görevler beklenmekteydi ve Piskarev yüreğinde her görevi yerine getirecek sağlamlığı, kararlılığı buluyordu.

Merdiven döne döne yükseliyor, merdivenle birlikte Piskarev'in düşünceleri de fır fır dönüyordu. Kadının bir arp gibi tınlayan sesi "Dikkatli yürüyün!" dedi, Piskarev'in damarlarına yeni bir sarsıntı dalgası yayıldı. Dördüncü katın karanlık sahanlığında kadın kapıyı çaldı, kapı açılınca ikisi birlikte içeri girdiler. Oldukça güzel görünüşlü bir kadın onları karşıladı, bu arada Piskarev'i küstah bir bakışla süzdü ki, zavallıcık ister istemez gözlerini yere indirdi. Oradan bir odaya geçtiler. Piskarev'in gözüne ilk çarpan şey, köşelerde ayrı ayrı oturan üç kadın oldu. Kadınlardan bir kâğıt falı açıyordu, öbürü piyanosunun başında, iki parmağıyla Polenez bozması

acınası bir parça çalıyordu. Üçüncüsü ise aynanın önünde saçlarını taramaktaydı. Yabancı bir erkeğin içeri girdiğini gördüğü halde hiç de işini bırakmak niyetinde değildi. Kaygısız bekâr odalarında görülebilecek türden bir düzensizlik göze çarpıyordu. Mobilyalar düzgündü ama üzerlerine toz kaplamıştı. Oymalı kornişlere örümcekler ağlarını örmüşlerdi. Kapısı yarı açık duran yandaki odadan bir çift çizme ile bir subay üniformasının şeritleri parlıyordu. Oradan gelen kalın bir erkek sesi, bunun yanında bir kadının kahkahaları alabildiğine yüksek perdeden çınlıyordu.

Aman Tanrım, nereye gelmişti? Başlangıçta gördüklerine inanmak istemedi, odayı dolduran her şeye dikkatle bakmaya başladı. Ancak çıplak duvarlar, perdesiz pencereler evin hanımının titiz biri olmadığını açıkça göstermekteydi. Piskarev, tiksindirici bir batakhaneye düştüğünü anlamakta gecikmedi. İçlerinden bir tanesi, onu, başkasının sırtındaki giysinin lekesine bakar gibi rahat rahat süzen, yıpranmış, zavallı yaratıklar bunun en belirgin kanıtıydı. Evet, evet, başkentin korkunç nüfus kalabalığının ve göstermelik kültürünün yarattığı ahlaksızlık yuvalarından biriydi burası. İnsanoğlunun burada kutsal değerlere boş vererek yaşamı güzel leştiren temiz, saf ne varsa hepsini çiğneyip ezdiği, alay ettiği; yeryüzündeki yaratıkların baş tacı, dünyanın övüncü kadının garip, anlamını yitirmiş bir varlık haline geldiği; kadınların tüm kadınlık iffetini yitirip erkeklerin nefret edilesi huylarını, küstahlıklarını benimsediği ve bizlerden çok ayrı o güzel, narin yaratık olmaktan çıktığı bir ahlaksızlık yuvası.

Piskarev, peşine takıldığı kadını şaşkınlık içinde tepeden tırnağa süzdü.

Gözlerine inanamıyordu: Onu büyüleyip Neva Caddesi'nde arkasından sürükleyen yaratık bu muydu? Ama aynı kadın karşısında tüm çekiciliğiyle dikilmekteydi; saçları gene aynı güzellikteydi, gözleri gene gökten inmiş aynı alımlı gözlerdi. Öylesine de genç ve körpeydi ki! Ancak on yedisinde derdiniz. Anlaşılan bu ahlaksızlık yuvasına yeni düşmüştü. Piskarev onun yanaklarına dokunmayı dahi göze alamaz-

dı. Yüzüne ince bir kırmızılık yayılmıştı, teni taptazeydi. Güzeldi, her şeyiyle güzeldi.

Piskarev kadının önünde kıpırdamadan duruyordu; daha önceleri olduğu gibi, bu güzelin karşısında da dalıp kendinden geçmeye hazırdı. Ama kadının uzun süren suskunluğu, gözlerinin içine anlamlı bakarak gülümsemesi içini sıktı. Acınası bir küstahlığı vardı gülümsemesinin, garipliğiyle o güzel yüze hiç yakışmıyordu.

Dindarca bir görünüş bir düzenbazın suratına nasıl giderse, muhasebe defteri bir ozanın eline nasıl yakışırsa benzer bir uyumsuzluk vardı bu yüzde de... Piskarev şaşkınlıktan dondu kaldı. Bu arada kadın o güzel ağzını açtı, son derece aptalca, bayağıca laflar etmeye başladı. Bir kadının iffetiyle birlikte aklı da mı onu bırakıp gidiyordu acaba? Piskarev bu durum karşısında kadını daha fazla dinlemeye katlanamazdı. Üstelik kendini gülünçleşmiş ve çok saf buluyordu. Bir başkası onun yerinde olsa kadının yakınlık göstermesine sevinir, hatta fırsattan yararlanmaya kalkardı, ama Piskarev bir yaban keçisi gibi dışarı fırladı, kendini sokağa attı.

Odasında başı önünde, kolları iki yana düşmüş otururken, eline paha biçilmez bir inci geçirip sonra onu yeniden denize düşüren talih yoksulu bir adama benziyordu. "Yüz çizgileri tanrısal güzellikte bir kadın böyle bir yere düşsün? Nasıl olur? Hem de ne yer." Ağzından yalnızca bu sözler çıktı.

Gerçekten de bizleri, ahlak düşüklüğünün bozduğu güzellik karşısında duyduğumuz acı kadar hiçbir acı etkileyemez. Ahlaksızlık kendi başına çirkindir ama bir de el değmemişliği, temizliğiyle bizim düşlerimize giren güzelliğe, o narin güzelliğe bulaşırsa! Piskarev'i büyüleyen dilber böylesine olağanüstü, mucizemsi bir yaratıktı işte! Onun bu iğrenç ortamda bulunuşu inanılması güç bir olay gibi gözükmüştü zavallı gence. Yüz çizgileri böylesine düzgün, anlamı böylesine soylu, güzel bir kadının ahlaksızlığın pençesine düşebileceği nasıl düşünebilirdi? Böyle bir kadın, ona gönül veren bir erkeğin paha biçilmez incisi, dünyası, cenneti, en büyük zengin-

liği olurdu. Böyle bir kadın kimsenin gözüne batmayacak bir aile çevresinin sessiz, göz alıcı yıldızı gibi parlar, dudaklarının en ufak kıpırdanışıyla kocasına emirlerin en tatlılarını verirdi. Böyle bir kadın kalabalık salonlarda, cilalı parkeler üstüne, parlak mum ışıkları arasında ayağına kapanmaya hazır hayranlarının güzellik tanrıçası olurdu. Ama heyhat! Yaşamın düzenini bozmaya andiçmiş cehennemlik bir ruhun kölesinden başka bir şey değildi şimdi, şeytanın kahkahalarıyla uçurumun dibine yuvarlanmış bulunuyordu.

Piskarev üzüntüden yüreği paramparça, dibine dek yanan mumun karşısında oturuyordu. Vakit gece yarısını çoktan geçtiği, kule saatinin çanı saat yarımı vurduğu halde kıpırdamadan, uyuyamadan ama başkaca da bir şey yapmadan öylece kalakalmıştı. Onun kımıldayışından yararlanan uyku onu yavaş yavaş egemenliği altına alıyor gibiydi. İçinde bulunduğu oda gözünün önünden silinmeye başladığı, uykudan nerdeyse kapanan kirpiklerinin arasında yalnız mumun parıltısı kaldığı zaman birden kapı vuruldu; Piskarev irkilerek uyandı. Kapı açıldı, içeriye zengin giyimli bir uşak girdi. Hele böylesine olağandışı bir zamanda, tek başına yaşadığı odasına zengin üniformalı bir uşak hiç girmemişti... Piskarev durumu kavrayamadığı için içeriye giren uşağa afallayarak, büyük bir merakla baktı.

Uşak saygıyla eğildi.

- Birkaç saat önce evine uğrama lütfunda bulunduğunuz hanımefendi sizi görmek istiyor, dedi. Arabası aşağıdadır, sizi almam için gönderdiler efendim.

Piskarev hâlâ şaşkınlıktan kurtulamamıştı. "Araba, üniformalı uşak! Hayır, bunda bir yanlışlık var!.." diye düşündü.

Korka korka;

- Bakın, azizim, herhalde yanlış yere geldiniz, dedi. Hanımefendiniz sizi benim için değil, başka birisi için göndermiş olmalı.

- Hayır, yanlış yere gelmedim. Hanımefendiyi evine kadar yaya izleyip Liteynıy sokağındaki apartmanın dördüncü katına birlikte giren beyefendi değil misiniz?

- Evet, ta kendisiyim.

- Öyleyse lütfen biraz çabuk olun. Hanımefendi sizi görmek istiyor, doğruca oturduğu eve gelmenizi rica etti.

Piskarev merdivenden aşağı koşa koşa indi. Gerçekten de dışarda bir kupa arabası bekliyordu. Arabaya bindi, kapısını kapattı, yolun parke taşları teker ve at toynakları altında şakırdadı, kapı levhaları pırıl pırıl parlayan, yan yana dizilmiş apartmanlar arabanın penceresinin önünden hızla geçmeye başladı. Piskarev yol boyunca çok düşündüğü halde başına gelenleri bir türlü çözemedi. Kadının kendi evi, kupa arabası, üniformalı uşağı... Bütün bunları dördüncü kattaki odayla, toz bağlanmış pencerelerle, ayarı bozulmuş piyanoyla bir türlü bağdaştıramıyordu.

Araba ışıl ışıl aydınlık merdivenler önünde durunca Piskarev daha bir afalladı. Evin avlusuna bir yığın araba dizilmişti, arabacılar kendi aralarında konuşuyorlardı, pencereler gene ışıl ışıldı, üst kattan müzik sesleri geliyordu. Üniformalı uşak onu arabadan saygıyla indirdikten sonra mermer sütunlu girişe doğru götürdü. Parıl parıl sırmalar içinde bir kapıcı dikiliyordu kapıda. Piskarev içeri girince lambanın aydınlattığı holde asılı bir yığın pelerinle, kürk paltoyla karşılaştı. Tırabzanları cilalı bir merdiven döne döne yukarı çıkıyordu, mis gibi kokuyordu içerisi. Piskarev merdivenden yukarı çıkıp ilk salona girdi, ancak orada büyük bir kalabalıkla karşılaşınca daha ilk adımda ürkerek geri çekildi. Kalabalık çok değişik kişilerden oluşuyordu, bu da onu yeniden şaşkına çevirdi. Sanki şeytan dünyayı çeşitli parçalara bölmüş, sonra bu parçaları gelişi güzel bir araya getirmiş gibiydi. Pırıl pırıl çıplak kadın omuzları, siyah fraklar, avizeler, lambalar, uçuşan balonlar, kurdeleler, parmaklıklar arkasındaki koronun arasından gözüken kalın kontrbas hepsi hepsi son derece göz alıcı, yeni şeylerdi onun için. Fraklarının göğsü nişanlarla dolu saygıdeğer ihtiyarlar, orta yaşlılar, parke döşemede seker gibi yürüyen ya da yan yana oturan gururlu, zarif hanımlar; her köşeden kulağına çalınan Fransızca, İngilizce konuşmalar nasıl şaşkınlığa uğratmazdı genç ressamı?

Hele fraklı genç erkeklere ne demeliydi? Öyle soylu, onurlu duruşları, gereksiz tek söz söylemeden konuşmaları, susmaları; öyle düzeyli şakaları, saygılı gülümsemeleri, öyle gösterişli favorileri, kravatlarını düzeltirken biçimli ellerini öyle zarif tutuşları vardı ki! Kadınlar da öyle. Hemen havalanacakmış gibi hafif görünüşleriyle, kendilerinden emin otururken hayran bakışlarıyla, büyüleyici bir biçimde gözlerini önlerine indirişleriyle çok etkileyiciydiler. Gördükleri karşısında iyice ürkerek sütunlardan birine yaslanan Piskarev şaşkınlıktan kurtulamıyor, orada süklüm püklüm dikiliyordu. O sırada kalabalık halka oldu, danseden bir grubun çevresinde toplandı. Dansedenler havadan dokunmuş gibi ince, Paris'ten gelme saydam giysileri içinde dönüyorlar; parlak pabuçlar içindeki ayacıklarıyla cilalı parkelere sanki hiç değmeden süzülüyorlardı. Pabuçları yere değse bile tüy hafifliğiyle uçuyor gibiydiler. Ancak kadınlardan biri ötekiler arasında daha gösterişli giyinmişti, hepsinden güzel ve alımlıydı. Anlatılması güç bir zevk inceliği vardı giyim-kuşamında, davranışlarında; bunu zorlanarak yapmadığı, güzelliğin kendiliğinden oluştuğu belliydi. Kadın, çevresini kuşatan kalabalığa bakıyor muydu, yoksa bakmıyor muydu, hiç anlaşılmamaktaydı. Uzun kirpiklerinin kayıtsızca aşağıya indirirken, başını eğerken büyüleyici güzellikteki alnına tatlı bir gölge düşüyordu; o zaman yüzünün parlayan beyazlığına hayran kalıyordunuz.

Piskarev kalabalığı yarıp kadına iyice sokulmak için büyük çaba harcadı. Ama koyu kıvırcık saçlı kocaman bir baş onu görmesine sürekli engel oluyordu. Bu sırada onu ileri doğru öyle bir ittiler ki, yüksek rütbeli bir devlet memurunun ayağına basarım korkusuyla ne geriye gitmeye çalıştı, ne de ileri gidebildi. Bununla birlikte gene de kendini hayli önlerde buldu, kadınla karşılaşmadan önce giysisine çeki-düzen vermek için üstüne şöyle bir baktı. Aman Tanrım, nasıl gelebilmişti bu kılıkla buraya? Redingotu renk renk boyalar içindeydi. Evden ivediyle çıkarken üstünü değiştirmeyi, uygun bir şey giymeyi unutmuştu. Utançtan kulaklarına değin kızardı, bir an önce oradan uzaklaşmak niyetiyle başını önü-

ne eğdi, geriye kaçmak istedi. Ancak kaçabileceği bir yer yoktu, çünkü parlak üniformalı maiyet memurları arkasını bir duvar gibi kapatmışlardı. Ah, nasıl etse de uzaklaşsaydı dünya güzeli kadından? Piskarev onun kendisine bakıp bakmadığını görmek için gözlerini kaldırdı. O da nesi? Kadın tam karşısındaydı. "Ta kendisi!" diye bağırdı tüm gücüyle. Gerçekten de Neva Caddesi'nde karşılaşıp oturduğu eve değin izlediği kadın duruyordu önünde.

Bu arada güzel kadın kirpiklerini kaldırdı, duru bir bakışla onu çevreleyenleri süzdü. Piskarev'in soluğu kesilecek gibiydi, "Ay, ay, ay! Ne kadar güzel!" diyebildi. Kadın orada bulunan, birbiriyle yarışırcasına onun ilgisini çekmeye çalışan kişilere şöyle bir baktıktan sonra yorgun, ilgisiz bakışlarını onlardan kaçırdı; Piskarev'le göz göze geldiler. Ah, bu ne göksel güzellik, ne cennet güzelliği! Tanrım, dayanacak güç ver! Değilse duramazdı şu yalan dünyada; ruhu parçalanır, uçar giderdi. Kadın başını eğmeksizin, elini filan oynatmaksızın öyle bir işaret verdi ki, Piskarev her şeyi anladı. Oradakilerden kimsenin görmediği, kimsenin anlamadığı bu işareti onun güzel gözlerinde okumuştu. Bu arada dans sanki bitmeyecekmiş gibi uzadıkça uzuyordu. Orkestra arada bir yavaşlıyor, tam susacağını sandığınız sırada yeniden canlanarak coşuyordu. Ama işte sustu en sonunda. Kadın oturdu, hafif gaz kokuları arasında göğsü kalkıp kalkıp indi, eli (Tanrım, o ne şahane el!) dizine düştü, havadan dokunmuşçasına ince giysisinin eteğini toplayıp altına aldı, giysisi sanki müzikle soluk alıyormuş gibi kıpırdandı, entarisinin soluk leylak rengi kar beyaz ellerine vurunca onların güzelliğini daha bir belirginleştirdi. Yalnızca bu ele dokunabilse başka bir şey istemezdi. Başka hiçbir şey! Çünkü bunun dışındaki isteklerin hepsi de küstahlık olurdu... Piskarev kadının oturduğu sandalyenin hemen yanında ayakta duruyor, soluk almaya dahi çekiniyordu.

Kadın;

- Canınız, çok sıkıldı değil mi? dedi. Benim de öyle.

Sonra uzun kirpiklerini indirerek şunları söyledi:

- Biliyorum, benden nefret ediyorsunuz.

- Sizden nefret mi ediyorum? Ben mi?.. Ben...

Piskarev o şaşkınlık içinde kimbilir ne saçma sapan şeyler söylemek üzereydi ki, saçları kıvırcık, yakışıklı bir maiyet memuru nükteli, hoş sözlerle onlara yaklaştı. Gülerken güzel dişlerini gösteriyor, nüktelerinin her biri sivri iğneler gibi Piskarev'in yüreğine saplanıyordu. Bereket versin az sonra oradakilerden biri bir soru sorarak adamın dikkatini başka yöne çekti.

Göksel gözlerini Piskarev'in yüzüne diken kadın;

- Aman, ne dayanılmaz adam! dedi. Bakın, ben salonun öbür ucuna gidiyorum, siz de oraya gelin.

Onu kuşatan kalabalığın arasından süzülerek bir anda gözden kayboldu. Piskarev de çevresindekileri deli gibi itip kakarak salonun öbür ucuna ulaştı.

Demek, sokakta karşılaştığı kadın buydu! Salondakilerin en güzeli, en alımlısı bir kraliçe gibi oturuyor, gözleriyle kalabalık arasında onu arıyordu.

- Burada mısınız? dedi alçak bir ses. Sizinle açık açık, içtenlikle konuşacağım. İlk karşılaştığımızda durumu garip karşıladığınızı biliyorum. Sanıyor musunuz, beni aralarında gördüğünüz iğrenç kadınlardan biriyim ben de? O andaki davranışlarımın size tuhaf gözüktüğü belli. Ancak saklayacağınızı bilsem size bir gizimi açacağım.

Böyle derken Piskarev'in gözlerinin içine bakıyordu.

- Saklarım, saklarım! diye bağırdı Piskarev.

O sırada hayli yaşlı bir bey kadına yaklaştı, aralarında Piskarev'in anlamadığı bir dilde konuşmaya başladılar, adam kadının elini tuttu. Kadın Piskarev'e yalvaran gözlerle bakarken beklemesini, o dönünceye dek yerinden ayrılmamasını bakışlarıyla bildirdiyse de Piskarev öylesine sabırsızdı ki, kadının buyruğunu dinlemeden peşinden yürüdü. Ama araya başkaları girdiği için ondan uzak düştü. Leylak rengi giysisi bile kalabalıkta zor gözüküyordu. Bunun üzerine oda-

dan odaya geçerek her yerde onu aramaya başladı. Girdiği odalarda yüksek rütbeli kodamanlar ölü sessizliği içinde vist masası başında dalgın oturuyorlardı. Odalardan birinde birkaç ihtiyarın, askerlik mi, yoksa sivil meslek mi daha üstün olduğu konusunu tartıştıklarını gördü. Başka bir yerde de fraklı baylar şiirleri dillerde dolaşan bir ozanın yapıtları üstüne güzel sözler söylüyorlardı. Bunlardan saygıdeğer görünüşlü, yaşlıca bir bay Piskarev'in yanına gelerek ceketinin düğmesinden tuttu, ona doğruluğu su götürmez şeyler anlattı, ama Piskarev kimseyi dinleyecek durumda değildi, adamın göğsündeki önemli bir nişana aldırmaksızın onu kabaca iterek öbür odaya koştu. Ancak kadın orada da yoktu. Ondan sonrakinde de... "Nerede o? Onu bana verin! Yüzüne bir kez olsun bakmadan yaşayamam! Bana söylemek istediği bir şey vardı, onu dinlemeden gitmem buradan." diyor, ama tüm aramaları boşa çıkıyordu. Dolaşmaktan yorulmuş, bitkin düşmüş bir halde bir köşeye çekildi; kalabalığı seyretmeye koyuldu. O böyle ayakta dikilmiş dururken yorgun gözleri önünde her şey bulandı, sise gömüldü... Derken odasının duvarları yavaş yavaş belirginleşti, sonra tüm açıklığıyla ortaya çıktı. Piskarev gözlerini kaldırdı, karşısında mumu neredeyse sönmek üzere olan bir şamdan duruyordu. Mum eriyip çanağın dibine çökmüş, yağın bir bölümü masaya akmıştı.

Odasında uyuyakaldığı anlaşılıyordu. Aman Tanrım, ne düştü bu böyle? Ne diye uyanmıştı? Birkaç dakika daha uyuyamaz mıydı? Belki kadını yeniden bulurdu. Odasının pencerelerine iç karartıcı, donuk bir ışık vuruyordu. Odası eskisi gibi aynı düzensizlik, insana hüzün veren bozbulanık aydınlık içindeydi.. Of, gerçek ne iğrençti! Düşün, hayalin karşısında gerçek denen şey ne kadar sönüktü! Çarçabuk soyundu, yatağa uzanıp yorganına sarındı, bir anda uçup giden düşün geri dönmesini beklemeye başladı. Düş gelmekte gecikmedi, ama hiç de beklediği gibi değildi; ya ağzında piposuyla Teğmen Pirogov'u görüyor, ya bitirdiği akademinin bekçisini, ya tanıdığı bir müsteşarı, ya resmini yaptığı bir Çuhon kadının başını, ya da buna benzer saçma sapan bir şeyi...

İşte böyle uyumaya çalışarak yatağında öğleye değin döndü durdu, ama beklediği düş bir türlü gelmek bilmedi. Bir anlığına dahi olsa o güzel yüzü karşısında bulamaz mıydı? O tüy gibi hafif yürüyüşü, bulutların ötesinden gelen kar beyazlığındaki o çıplak kolu bir an olsun göremez miydi? Benliği özlemle beklediği düşle dopdolu, bunun dışında her şeyden vaz geçmiş, her şeyi unutmuş bir halde, yıkılmış, umutlarını yitirmiş olarak odasında oturuyordu hep. Canı hiçbir şeye elini sürmek istemiyor; kayıtsız, ölgün bakışlarla avluya dönük pencereden dışarıyı seyrediyordu. Orada kir-pas içindeki mahalle sakası su boşaltmaktaydı, su nerdeyse donmaya yüz tutmuştu. Bir eskici de sıtma görmemiş sesiyle, "Eskiler alırım!" diye bağırıyordu. Her gün karşılaştığı bu gerçeklik onu rahatsız etti, canını sıktı. Akşama değin yerinden kıpırdamaksızın oturduktan sonra gene yatağa attı kendini. Uzun süre uykusuzlukla boğuştu, sonunda onu yenmeyi becerdi. Ama gene o yere batası düşlerden biriydi karşısına çıkan. "Tanrım, acı bana! Bir anlık bile olsa onu bana göster!" diye yalvardı. Ertesi gün gene akşamı bekledi, yeniden yatağa girdi, ama düşünde aynı zamanda hem memur, hem fagot olan bir adamdan başka kimseyi göremedi. Doğrusu dayanılacak gibi değildi. Derken, en sonunda görebildi onu. Başı, saçının bukleleriyle karşısındaydı; Piskarev'e bakıyordu. Ama çok az kaldı, gelmesiyle gitmesi bir oldu. Sonra bir sis bulutu, aynı aptalca düşler birbirini izledi.

İşler sonunda o duruma geldi ki, düşler tüm yaşamını doldurdu, yaşantısı garip bir biçim aldı. Buna, ayıkken uyuyor, uyku sırasında uyanık duruyor denebilirdi. Eğer biri onu masa başında oturuyor ya da sokakta geziyor görse ya uyurgezer, ya da içtiği sert içkiden dolayı iyice kafayı bulmuş sanırdı. Bakışları bomboştu; her zamanki dalgınlığı daha bir ilerleyerek yüzünün tüm canlılığını, tüm duygularını kovmuş gibiydi. Ancak akşamdan akşama canlanarak yaşam belirtileri gösteriyordu.

Bu yaşam tarzı onda güç denen şey bırakmadı, çektiği acılar dayanılacak gibi değildi, sonunda zavallı ressam da uy-

ku tünek kalmadı. Ama tek mutluluğu düşlerle yaşamak olduğundan, bu mutluluğunu yitirmemek için her yola başvurmaya başladı. Bir tanıdığı uyku için afyonun iyi geldiğini söyleyince hemen bunun peşine düştü. Ama nereden bulacaktı afyonu? Aklına, şal satan bir İranlı geldi, her görüşte kendisinden güzel bir kadın resmi yapıp getirmesini söylerdi. İstediği afyonu onda bulunacağı inancıyla o adama gitmeye karar verdi. İranlı, dükkânında bağdaş kurup oturduğu sedirde karşıladı Piskarev'i.

- Afyonu niçin istiyorsun?

- Uykusuzluk çekiyorum, onun için.

- Peki, istediğini vereceğim, yalnız sen de bana güzel bir kadın resmi yapacaksın. Güzeller güzeli olacak ama! Kaşları kara, gözleri zeytin taneleri gibi iri iri. Yanında yatıp şöyle çubuğunu tüttürmeliyim. Anlaşıldı mı? Güzel olsun ama. En güzelinden olsun!

Piskarev adamın istediği gibi bir tablo yapacağına söz verdi. Bunun üzerine İranlı sedirden kalktı, az sonra içi bir sıvıyla dolu kavanozla geri döndü, bunun birazını başka kaba boşalttıktan sonra Piskarev'e verdi. Verirken de suya yedi damladan fazla koymamasını sıkı sıkı tembihledi. Piskarev değerli kavanozu kaptığı gibi dükkândan dışarı fırladı. Artık avuç dolu altın karşılığında vermezdi onu.

Eve gelir gelmez hemen bardağa birkaç damla damlattı, suyu içtikten sonra yatağa yuvarlandı.

Ah, o ne büyük sevinçti. Tanrım! Gelmişti o, hem de ta kendisiydi! Üstelik çok değişik bir durumdaydı. Aydınlık bir köy evinin penceresi önünde ne güzel oturuyordu! Ancak bir ozanın düşüncelerinde bürüneceği türden sade bir giysi vardı üzerinde. Ya saçının taranış biçimi! Ulu Tanrım, nasıl sade bir görünüşü vardı saçlarının, ona nasıl da yakışıyordu! Kısacık bir saç örgüsü narin boynunun yanından arkaya atılıvermişti. Giyim-kuşamıyla, her şeyiyle ince bir zevkin simgesiydi. Ya o yürüyüşündeki alımlılık! Adım atarken ayacıklarının çıkardığı sesler, sade giysinin hışırtısı güzel bir müzikti

sanki. Burmalı bileziğin süslediği kolunun güzelliği bambaşkaydı. Gözlerinde yaşlarla Piskarev'e, "Ne olur, küçük görmeyin beni! Sandığınız kadınlardan değilim! Bakın yüzüme, iyi bakın, düşündüğünüz gibi biri olabilir miyim?" diye yalvarıyordu. Piskarev, "Hayır, hayır, hiç öyle düşünür müyüm? Eğer düşünen biri varsa onu..." diye sayıklarken uyanıverdi. Gözleri ağlamaktan yaş içindeydi, tüm sinirleri gerilmişti, dokunsalar yeniden ağlayacaktı. "Keşke hiç yaşamasaydın! Şu dünyada sana raslamasam, yüreği esin dolu bir ressamın tablosu olsaydın! O zaman resminin önünden ayrılmaz, hep seni seyreder, doya doya öperdim. Seninle yaşar, seninle soluk alır, güzel hayalinle mutlu bir insan olurdum. Bundan başka ne isterdim ki? Koruyucu meleğim olarak uykudan ve uyanmadan önce seni çağırır; Tanrısal, kutsal bir resim yapmaya kalktığım zaman hayalinin gelmesini beklerdim. Ama şimdi... Ne dayanılmaz bir yaşam benimkisi! Sen gerçekte yaşayan birisin ama bundan benim ne yararım var? Bir delinin yaşamı yakınları için, onu bir zamanlar seven dostları için katlanılacak bir şey mi? Tanrım, nedir bizim çektiğimiz? Hayalin gerçekle çatışmasına nasıl dayanılır?" Piskarev'in kafasını dolduran düşünceler bunlardan başkası değildi. Yalnız böyle şeyler düşünüyor, yiyip içmiyor; bir âşığın sabırsızlığıyla, tutkusuyla geceyi, özlediği düşün gelmesini bekliyordu. Düşüncelerinin hep aynı konuya yönelmesi, sonunda onun tüm yaşamı ve hayalleri üzerinde öyle bir egemenlik kurdu ki, sabırsızlıkla beklediği kadının görüntüsü düşlerine her gece girmeye başladı. Genç ressam bir çocuk kadar saf, temiz düşünceli olduğu için görüntü tam isteğine uygundu, yani gerçekteki kadına taban tabana karşıttı. Düşlerindeki kadın tümüyle değişerek el değmemiş bir varlık oluyordu.

Aldığı afyon Piskarev'in hayallerini daha bir alevlendirmişti. Eğer aşk ateşinden yanan, yıkılan, her şeyini yitiren, zırdeliye dönen biri varsa o da zavallı Piskarev'di.

Gördüğü düşler arasında ancak bir tanesi onu çılgınca sevindiriyordu. Elinde paletiyle kendini atelyesinde çalışıyor gördüğünde nasıl mutlu oluyordu, bilseniz! Yanında da o ka-

dın bulunuyordu, hem de karısı olarak. Güzel dirseğini Piskarev'in oturduğu sandalyenin arkasına dayıyor, onun çalışmasını seyrediyordu. Yorgun gözlerle süzgün süzgün bakarken nasıl da mutluydu! Oturdukları oda pırıl pırıldı, dayanıp döşenerek sanki bir cennet yuvası haline getirilmişti. Karısı o güzel başını arada bir ressamın göğsüne yaslıyordu. Düşlerin bundan iyisi görülebilir miydi? Böyle gecelerin sabahlarında Piskarev her zamankinden daha derli-toplu, daha az dalgın uyanıyordu. Uyanır uyanmaz birtakım garip düşünceler doluyordu zihnine. "Belki kadıncağız hiç istemediği halde, korkunç bir olay sonunda bu yola düştü. Belki ruhunda pişmanlık kırıntıları vardır da biz bilmiyoruz. Elinden gelse kötü yoldan kurtulmaya çoktan hazırdır. Düştüğü bataklıktan çekip çıkarmak için bir kez el vermek yeteceğine göre ne diye mahvolmasına göz yumuyoruz?" Düşünceleri bu tarzda uzayıp gidiyordu. "Bu dünyada eşim dostum, fazla bir tanıdığım yok. Kimse bana aldırmadığına göre ben ne diye başkalarına aldıracağım? Bu durumda onunla evlensem ne çıkar? Eğer yaptıklarından pişmanlık duyarsa, yaşam tarzını değiştirirse onunla evlenirim gider. Üstelik evlerinin bakıcılarıyla, düşüp kalktıkları kadınlarla evlenenlerden daha iyi bir iş yapmış olurum. Benim evliliğimde herhangi bir çıkar düşüncesi olmadığı gibi, yüce bir davranış dahi sayılabilir. Böylece dünyanın incisi bir yaratığı insanlığa kazandırmış olurum."

Aklından bu uçarı tasarı geçince, yanaklarına ateş bastığını hissetti. Kalkıp aynaya baktı; çökük avurtlarını, solgun yüzünü görerek büyük bir korkuya kapıldı. Kendine çeki-düzen vermek niyetiyle yıkanıp temizlendi, saçlarını taradı, yeni frakı ile şık görünüşlü yeleğini giydi, sırtına pelerinini geçirdikten sonra sokağa çıktı. Dışarıda serin bir hava vardı. Sokağın taze havasını ciğerlerine çekince, uzun bir süre hasta yattıktan sonra ilk kez dışarı çıkan birinin dinçliğini hissetti. Yavaş yavaş bilinen sokağa yaklaşıyordu. Yüreği çarpmaya başladı. O uğursuz karşılaşmadan sonra oraya bir daha adımını atmamıştı.

Gitmek istediği evi uzun uzun aradı, sanki belleği ona ihanet etmişti. Sokağı boydan boya iki kez geçtiği halde hangi apartmana girmesi gerektiğine karar veremedi. Derken, bunlardan birini ilk girdiği apartmana benzetti. Bunun üzerine hızla merdivenlerden tırmandı, en üst katın kapısını çaldı. Kapı açılınca karşısına kim çıktı dersiniz? Evet, ülküsünün kadını, hayallerinin süsü, son günlerde yaşamına tat veren, anlam katan, aynı zamanda acı ve korku çektiren gizemli düşlerinin kaynağıydı kapıyı açan. Piskarev birdenbire onu karşısında görünce sevinçten dizlerinin bağı çözüldü, düşmemek için kendini zor tuttu. İşte değişmeyen güzelliğiyle dikiliyordu önünde. Gözleri biraz mahmurdu, yanaklarında soluk renkler oynaşıyordu, yüzünün tazeliği biraz eksilmiş gibiydi; gene de güzeldi, çok güzeldi.

Kadın da Piskarev'i tanımıştı. Öğleden sonra iki sıralarında olduğu halde gözlerini oğuşturarak;

- Ah, siz misiniz? diye bağırdı. O zaman niçin kaçtınız bizden?

Piskarev ayakta duramayacağını anlayınca bir iskemleye çöktü, kadına hayran hayran bakmaya başladı.

Beriki yüzünde bir gülümsemeyle konuşmasını sürdürdü:

- Az önce uyandım ben de. Getirip bıraktıklarında sabahın yedisiydi. Öyle sarhoştum ki!

Keşke dilsiz olsa, dili kökünden kopsaydı da bu sözleri söylemeseydi! Bu kısacık konuşmayla yaşamının panoramasını yeniden çizmiş gibidi. Piskarev gene de yılmadı, vereceği öğütlerle onu yolundan döndürme denemesine girişti. Kararlıydı, bundan vazgeçmeyecekti. Önce tüm cesaretini topladı; titreyen, aynı zamanda ateşli bir sesle, kadına, içinde bulunduğu durumun korkunçluğunu anlatmaya koyuldu. Kadın onu kulak kesilmiş dinliyordu; ancak öyle afallamış bir duruşu vardı ki, onu görenler hiç beklenmeyen, tuhaf bir şeyle karşılaştığını sanırlardı. Bir ara yüzünde belli belirsiz bir

gülümsemeyle köşede oturan arkadaşına baktı. Beriki tarağını temizlerken bu işi bırakmış, tüm dikkatini odalarına giren öğütçüye vermişti.

Piskarev öğütlerinin ardından asıl konuya geçti, sonra da;

Doğrusunu söylemek gerekirse, ben yoksul bir adamım. Ama ne yapalım, yaşantımızı düzene koymak için durmadan çalışırız. Çalışıp didinmek, birbirlerine destek olmak mutluluk verir insana. Ben tualimin başında otururum, sen de benim yanımda kendi işini görürken çalışmalarıma ruh verirsin, dikiş dikersin, başka el işleri yaparsın, böylece tüm eksiklerimizi gideririz, diye başladı konuşmasını.

Kadın hor gören bir tavırla;

- Ben öyle şeyler yapmam! diyerek genç ressamın konuşmasını kesti. Çamaşırcı, dikiş diken kadın mı sandınız beni?

Aman Tanrım! Sürdüğü aşağılık, iğrenç yaşam nasıl da belli oluyordu bu sözlerden! Ahlak bozukluğunun gerçek yoldaşları olan aylaklık ile ruh boşluğu bu kadının yaşamının temelini oluşturmalıydı.

O ana değin köşesinde sesini çıkarmadan oturan öbür kadın küstah bir tavırla konuşmaya katıldı:

Siz de benimle evlenirsiniz, olur biter. Eğer karınız olursam bakın nasıl kırıtırım yanınızda.

Böyle söyleyerek acınası yüzünü öyle aptalcasına buruşturdu ki, Piskarev'in gözdesi kahkahayı bastı.

İşte bu kadarı fazlaydı, buna kimse dayanamazdı. Piskarev duyguları, düşünceleri karmakarışık, kendini dışarı attı. Tümüyle yıkılmış, aklı başından gitmişti. Bütün gün sokaklarda amaçsız, sersem sersem dolaştı durdu. Ne çevresinde bir şey görüyor, ne bir şey duyuyordu. Sonra odasına kapandı; kimseyi yanına bırakmadığı gibi, yemekten içmekten de kesildi. Aradan dört gün geçtiği halde odasının kapısı bir kez olsun açılmadı; bir hafta geçti, gene çıkmadı dışarıya. Bunun

üzerine kapısına dayandılar; ona seslenmeye, kapıyı açması için bağırmaya başladılar. Ama odasından çıt çıkmıyordu. Başka çıkar yol kalmayınca kapıyı kırıp içeri girdiklerinde gördüler ki, adamcağızın boğazı kesilmiş, yerde cansız yatıyor. Yanıbaşında da kanlı bir ustura vardı. Çırpına çırpına iki yana açılmış kollarından, korkunç bir görünüme bürünmüş yüzünden, ustura tutan elinin işini iyi görmemesi sonucu, günahkâr ruhu bedeninden ayrılmadan önce adamcağızın çok acı çektiği anlaşılıyordu.

Çılgın bir tutkunun kurbanı olan zavallı Piskarev işte böyle öldü. Ürkek, içine kapanık, uysal, çocukça saf, gözlerinde yeteneğin kıvılcımları belirgin bir biçimde çakan genç bir ressamın yaşamı son bulmuştu. Ardından kimse göz yaşı dökmedi, cansız gövdesinin yanında kimse beklemedi. Herkesin görmeye alıştığı mahalle bekçisi ile vurdumduymaz hükümet tabibinden başka cenazesine gelen olmadı. Herhangi bir dinsel tören yapmaya gerek görmeden tabutunu sessizce Ohta gömütlüğüne götürdüler. Arkasından ağlayan yalnızca bir kişi vardı, o da içkiyi biraz kaçıran asker eskisi bir bekçiydi. Yaşadığı sürece koruyup desteklediği halde, Teğmen Pirogov bile zavallı gencin ölüsünü görmek istemedi. Bununla birlikte onun bu sırada öyle şeylere dikkat edecek zamanı yoktu, çünkü olağanüstü bir işin peşindeydi.

Ama ona daha sonra geleceğiz.

Ben ne ölülerden hoşlanırım, ne de cenaze törenlerinden. Yoluma upuzun bir cenaze alayı çıktığı zaman; sağ elinde meşale taşıdığı için enfiyesini sol eliyle çeken, sırtına kukuletalı bir kaput geçirmiş, sakat bir askeri cenaze alayının önünde gördüğüm zaman yüreğimi tatsız duygular kaplar. Hele görkemli bir katafalka konulmuş, kadife kaplı tabutla karşılaştığımda içimi bir sıkıntı basar. Hele yapacak, başka bir işi olmadığı için yol kavşağında ardına dilenci bir kadının takıldığı, kimsesiz bir yoksulun yük arabası üstünde giden, örtüsüz, kırmızı ağaçtan tabutunu görür görmez sıkıntıyla birlikte bir hüzün çöker yüreğime.

Öyle sanıyorum, biz Teğmen Pirogov'u, zavallı Piskarev'den ayrılıp bir sarışının peşine düştüğü yerde bırakmıştık. Pirogov'un peşine düştüğü sarışın uçarı mı uçarı, güzel mi güzel bir yaratıktı. Yürürken her mağazanın önünde durup vitrinlerde sergilenen kadın kemerlerine, eşarplara, küpelere, eldivenlere, cıncık boncuğa göz gezdiriyor; bir oraya, bir buraya dönüyor; bunlar yetmiyormuş gibi bir de dönüp geriye bakıyordu. Kendine güvenen bir anlatımla Pirogov, "Seni elde edeceğim, iki gözüm. Benden kaçamazsın!" dedi. Karşılaşacağı tanıdıklarından gizlenmek için kaputunun yakasını kaldırdı, kadını her gittiği yerde adım adım izledi. Okuyucuya Teğmen Pirogov'u biraz tanıtmak yararlı olur kanısındayım. Ama Teğmen Pirogov'u tanıtmadan önce onun hangi çevreden geldiğinden de söz etsek daha iyi olacak. Petersburg'da toplumun orta sınıfını oluşturan küçük rütbeli subaylar vardır. Akşam yemeklerinde, şölenlerde bir müsteşarın, o rütbeye kırk yıllık hizmetten sonra gelmiş yüksek derecede bir memurun yanında her zaman bunlardan birini bulursunuz. Evlenme çağını hayli geçirmiş, solgun yüzlü, Petersburg'un kendisi gibi renksizleşmiş zengin kızları ve çay masaları, piyanolar, danslı toplantılar ile bunların yanında bir çift gösterişli subay apoleti ayrılmaz parçalar gibidir. Lambanın parlak ışığı altında uysal bir sarışın ile ağabeyinin ya da ailenin bir erkeğinin arasında gözüken subay apoletleri alıştığımız görüntülerdendir. Bu kanı soğumuş zengin kızlarını harekete geçirmek, biraz güldürmek herkesin harcı değildir; bunun için büyük bir beceri gereklidir, daha doğrusu yalnız beceri değil, ayrı bir ustalık ister. Öyle şeyler söyleyeceksiniz ki, çok zekice olmadığı gibi fazla güldürücü bir yanı da bulunmayacak, ama kadınların bayıldıkları ayrıntılarla bolca süsleyeceksiniz. İşte bu konuda yukarda sözü geçen bayların haklarını yememek gerekir. Kanı soğumuş kızları güldürmek, onları usanmadan dinlemek konusunda özel bir yetenekleri vardır. Kahkahalarla boğulmuş "Ah, bırakın artık! Güldürmekten bayıltacaksınız!" gibi çığlıklar sık sık aldıkları ödüllerdendir. Yüksek sosyetede onlara sık rastlamazsınız, daha doğrusu pek gitmezler oralara, çünkü bu gibi

çevrelerde soylular diye adlandırılan kişilerce topluluk arasına sokulmazlar. Gene de bunlar toplumumuzun okumuş, kültürlü sınıfı sayıldıklarından, bir araya geldiklerinde edebiyat konuları dillerinden düşmez; Bulgarin, Puşkin, Greç gibilerini öve öve göğe çıkarırlarken A. A. Orlov'u yerin dibine batıracak iğneleyici laflar ederler. Onları sık sık konferanslarda görürsünüz; muhasebe üstüne mi olur, ormancılık üstüne mi, hiçbir konferansı kaçırmazlar. Tiyatrolarda da öyle, hangi piyes oynarsa oynasın seyirciler arasında yüzde yüz genç subayları bulursunuz; ancak titiz sanat zevklerini okşamadığı için "**Filatka**" türünden oyunlara hiç gitmezler. Tiyatro salonlarının yeri doldurulmaz seyircileridir bunlar, sahne sanatı onlarsız edemez. Güzel şiirlerin okunduğu piyesleri çok severler, bir de oyuncuları bağırarak sahneye çağırmaktan zevk alırlar. Birçokları resmi okullarda ek ders vererek ya da devlet dairelerinde memur yetiştirme işini üstlenerek iki kişilik birer araba ile birer çift at edinmişlerdir. Sonunda bir de bakmışsınız, piyano çalmasını bilen bir tüccar kızıyla evlenivermiştir. Eh, tüccar kızlarının yüz ya da iki yüz bin drahoması varsa bir sürü de sakallı akrabası bulunur. Subaylarımız bir tüccar kızıyla evlenme onuruna ancak albay rütbesine kadar hizmet ettikten sonra erişirler. Çünkü sakallı Rus tüccarları biraz lahana kokarlar ama kızlarını generalden, general olmazsa albaydan aşağısına vermeye yanaşmazlar. Yukarda sözünü ettiğimiz genç subayların belli başlı özellikleri işte bunlardır. Ama Teğmen Pirogov'un bundan başka bir sürü özellikleri daha vardı. Pirogov "Dimitri Doskoy"dan ve "Akıldan Bela"dan güzel şiirler okuma merakı yanında, bir de pipo içerken duman halkaları çıkarma ustalığıyla ünlüydü. Tam on halkayı ardı ardına sıraladığı görülmüştür. Sonra fıkra anlatmada üstüne yoktu, koşulu top ile sahra topunun ayrı şeyler olduğunu belirten bir fıkrası vardı ki, bayılırdınız. Kısacası, doğuştan yetenekli biriydi Teğmen Pirogov, şimdi yeteneklerinin hepsini tek tek sıralamaya kalksak hayli zamanımızı alır. Dansözlük de yapan tiyatro oyuncusu bir kadından söz ederken pek saygılı davranırdı, oysa gencecik asteğmenler böyle mi yaparlardı? İşte bu yüz-

den, yeni yükseltildiği teğmenlik rütbesinden son derece hoşnuttu. Gerçi sedire uzanırken arada bir, "Oh hep iş-güç, hep iş-güç! Teğmen olduk da kurtulduk mu koşturmaktan?" diye söylenirse de yeni rütbesiyle için için övündüğü belliydi. Onu tanımayanlarla konuşurken dolaylı yollardan da olsa teğmenliğini gözlerine sokmaktan kaçınmazdı. Bir keresinde sokakta yürürken bir yazıcının, kendisine efendice davranmadığını mı görmüş nedir, adamcağızı yolun ortasında durdurmuş; karşısında sıradan bir subay değil, koskoca bir teğmen bulunduğunu söyleyerek bir güzel dersini vermiş. O sırada yanlarından göz alıcı iki bayan geçtiğinden, adamı azarlarken gene de güzel konuşmaya çalışıyormuş.

Pirogov'un genellikle güzel şeylere düşkünlüğü vardı, Piskarev'i koruyup desteklemesi de herhalde bu yüzdendi. Ama, kim bilir, belki de yakışıklı bir resminin tuale geçirilmesini istediği için peşini bırakmamıştır Piskarev'in. Eh, Pirogov'un erdemlerini sayıp döktüğümüz yeter artık! İnsanoğlu öyle şaşırtıcı bir yaratıktır ki, iyi yanlarını anlata anlata bitiremezsiniz; onu daha çok tanımaya kalktıkça yazmakla sonunu getiremeyeceğiniz yeni yeni özelikleri çıkar karşınıza.

İşte bizim Pirogov sokakta rasladığı sarışının peşini bırakmaksızın yürüyor, kadın nereye giderse o da oraya giderek onu adım adım izliyordu. Bir yandan da lafa tutuyordu hoş sarışını. Kadın sorulara kısa, sert yanıtlar verirken, bazen anlaşılmaz sesler çıkardığı oluyordu. Böylece karanlık Kazan kapısından geçerek Meşçanski sokağına ulaştılar. Buradan tütüncüler, Çuhon kadınlarınca işletilen, her türlü ıvır zıvırın satıldığı dükkânlar, Alman zanaatkârların işlikleri bulunurdu. Sarışın kadın kirli bir apartmanın önüne gelince birden hızlandı ve koşarak içeri daldı. Pirogov da onun ardından. Kadın o hızla karanlık, dar merdivenden tırmanıp bir kapıdan girdi, Pirogov da aynı çeviklikle aralanan kapıdan içeri süzüldü. Geldikleri oda duvarları kararmış, tavanı kurum bağlamış genişçe bir yerdi. Ortadaki masanın üstünde bir yığın demir vida, çilingir gereçleri, pırıl pırıl cezveler, şamdanlar vardı. Yerlere demir ve bakır talaşları saçılmıştı.

Pirogov burasının bir zanaatkârın işliği olduğunu anlamakta gecikmedi. Sarışın kadın orada fazla oyalanmamış, hızla yandaki odaya geçmişti. Bir an ikircik geçiren Pirogov, Rus geleneklerine uyarak ilerlemeyi sürdürdü. Şimdi girdiği oda birincisine hiç benzemiyordu; düzenine, temizliğine bakılırsa burası bir Alman ailesinin kaldığı bir yerdi.

Gördükleri karşısında Pirogov'un ağzı bir karış açık kaldı: Tam önünde Schiller oturuyordu; "**Wilhelm Tell**" ve "**Otuz Yıl Savaşlarının Tarihi**" adlı yapıtlarını yazan Schiller değil, Meşçanski sokağında tenekecilik yapan ünlü Schiller'di bu. Yanıbaşında da Hoffman dikilmekteydi. Yazar Hoffman değil, Schiller'in yakın arkadaşı, Ofitserski(*) sokağında çizmeler yapıp satan, tanınmış Hoffman Ustaydı bu da.

Schiller sandalyede otururken bir yandan döşemeyi tekmeliyor, bir yandan da sarhoş sarhoş söyleniyordu. Pirogov'un şaştığı asıl bu değildi, iki kişinin o andaki durumlarıydı. Schiller başını kaldırmış, hayli kalın burnunu ileri uzatmıştı. İki parmağının arasında arkadaşının burnunu tutan Hoffman ise öbür elindeki usturayı, sanki kesecekmiş gibi burnun üzerinde gezdiriyordu. Ünlü ustalar aralarında ana dillerinde konuştukları için, Almanca "Gut morgen"(**) demekten başka bir şey bilmeyen Pirogov söylenenlerden tek söz anlamamaktaydı. Aslını isterseniz Schiller'in elini kolunu sallayarak söyledikleri şunlardı:

"Hayır, istemiyorum, bana burun murun gerekli değil. Bir ayda şu burna iki funt(***) enfiye gidiyor. Alman dükkânlarında Rus enfiyesi bulamadığım için aşağılık Rus tütüncülerine funt başına kırk kapik ödüyorum, ayda eder mi bir ruble yirmi kapik? İşte yılda sana on dört ruble kırk kapik masraf! İşitiyor musun beni, dostum Hoffman? Bir burnun yıllık masrafı bu! Bayramlarda berbat Rus enfiyesi çekemeyeceğim için rape almak zorundayım. Yılda üç funt rape

(*) Subay. (Ç.N.)

(**) Guten Morgen - Günaydın.

(***) 409,5 gr. (Ç.N.)

alsam, ikişer rubleden eder sana altı ruble. Altı rubleyi ötekinin üstüne korsak yılda yirmi ruble kırk kapik yalnız tütün için. Düpedüz soygun bu! Sorarım sana, dostum Hoffman, soygun değilse nedir? -Sarhoş olduğu için Hoffman arkadaşının her dediğini onaylıyordu.- Yirmi ruble kırk kapik az para mı? Ben Schwablı bir Alman'ım, Almanya'da kralım var. Burun filan istemem ben! Kes, arkadaş, kes şunu!"

Eğer tam o sırada Pirogov içeri girmese Hoffman yüzde yüz arkadaşının burnunu keser atardı, çünkü elindeki usturayı, iri çıkıntıya ta dibinden kazıyacakmış gibi tutuyordu.

Tanımadığı birinin damdan düşercesine içeri girişi, Schiller'in hayli canını sıkmış olmalı. Her ne kadar bira ile şarabın bayıltıcı etkisi altında bulunuyorsa da, o durumda, o hareketlerin yapıldığı sırada yabancı birinin olanları görmesinin garip kaçacağının bilincindeydi. Durum böyleyken Pirogov gene de eğilerek selam verdi ve hoş bir tavırla;

- Bağışlayın, rahatsız ettim, dedi.

Schiller hemen oradan;

- Defol! diye bağırdı.

Eh, bu da Pirogov'un canını sıkmıştır herhalde. Daha önce kim ona böyle davranabilirdi ki? Yüzüne yayılmak üzere olan gülümseme birden kayboluverdi. Onuru zedelenmiş olarak;

- Tuhaf doğrusu, beyefendi... Anladığıma göre farkında değilsiniz... Karşınızda bir subay var, dedi.

- Subay da kim oluyor? Ben Schwablı Alman! Ben kendi de subay olacak (Böyle derken masaya bir yumruk indirdi.). Bir buçuk yıl harbokulu, iki yıl teğmen, yarın kendi de subay. Ama orduda çalışmak istemiyor. Ben subayları şöyle yapar: Fü! (Elini genişçe açmış, üzerine üflüyordu.)

Teğmen Pirogov ordan bir an önce uzaklaşmaktan başka yapacak iş kalmadığını anlamıştı, bununla birlikte rütbesine karşı takınılan bu tavır hiç de hoş bir şey değildi. Merdivenden aşağı inerken birkaç kez durdu, nasıl etse de Schil

ler'e küstahlığından dolayı dersini verse, diye uzun uzun düşündü. Sonra adamın beyninin birayla dolu olduğunu aklına getirip güzel sarışını da gözünün önünde canlandırınca bu işi unutmanın en iyisi olacağına karar verdi.

Ertesi gün sabah erkenden Teğmen Pirogov tenekeci ustasının evine geldi. İlk odada karşısına çıkan gene sarışın güzeliydi. Ona pek yaraşan sert bir sesle;

- Ne istiyorsunuz? diye sordu.

- Merhaba, güzelim! Beni tanımadınız mı? Ah, sizi yaramaz, bu ne tatlı gözler böyle?

Teğmen Pirogov parmağını hoş bir biçimde uzatarak kadının çenesini kaldırmak için davrandı. Ama sarışın ürkek bir çığlık attı, aynı sertlikle sordu:

- Ne istiyorsunuz?

- Sizi görmekten başka ne isteyebilirim ki?

Teğmen Pirogov yüzünde tatlı bir gülümsemeyle kadına sokuldu. Ama berikinin ürkek ürkek kapıya doğru kaçtığını görünce durdu.

- Güzelim, bir çift mahmuz yaptıracaktım da onun için geldim, dedi. Mahmuz yapıyor musunuz? Hoş, sizi sevmek için mahmuz değil, sağlam dizginler gerek. Oh, ne güzel eller bunlar!

Teğmen bu gibi durumlarda iltifat etmekten geri durmazdı. Alman kadını;

- Şimdi kocamı çağırayım da görün! diyerek odadan ayrıldı.

Birkaç dakika sonra Pirogov karşısında Schiller'i buldu. Adam bir gün önceki çakırkeyflikten yeni kurtulduğu için gözleri uykuluydu. İçeri girip aynı subayla karşılaşınca bir gün önce olanları bulanık bir düşte görmüş gibi anımsadı. Dün olanların ayrıntılarını anımsamamakla birlikte çok kötü bir şey yaptığını hissettiği için sert bir tavır takınarak;

- İstediğiniz mahmuzu on beş rubleden aşağı yapmam, diye kestirip attı.

Amacı Pirogov'dan kurtulmaktı. Çünkü onurlu bir Alman olarak, tanımadığı birinin kendisini yakışıksız bir durumda görmesinden hoşlanmamıştı. O yüzden içkisini birkaç arkadaşıyla gözlerden ırak içer, çıraklarıyla bile yüz-göz olmak istemezdi.

Pirogov gülümseyerek;

- Çok pahalı değil mi? diye sordu.

Schiller hiç istifini bozmadan sakalını sıvazladı.

- Alman işi yapacak. Rus ustalar gidin, iki ruble yapar size.

- Peki, öyle olsun. Sizi sevdiğimi, daha yakından tanımak istediğimi göstermek için on beş rubleyi ödeyeceğim.

Schiller bir an kararsızlık geçirdi. Onurlu bir Alman olarak davranışından utanmıştı. Gene de müşterisinin ısmarladığı mahmuzu yapmak niyetinde değildi. Ondan yakasını sıyırmak için işi on beş günden önce bitiremeyeceğini bildirdi. Ama Pirogov buna da razıydı, hiç sesini çıkarmadı.

Bunun üzerine Alman usta düşünmeye başladı. Öyle bir mahmuz yapmalıydı ki, on beş rubleye değsin. O sırada sarışın güzel girdi odaya. Üstünde cezvelerin bulunduğu masaya yaklaştı, bir şeyler aramaya koyuldu. Pirogov fırsatı kaçırır mı? Schiller'in dalgınlığından yararlanarak hemen kadının yanına sokuldu, omzuna dek çıplak koluna yapıştı. Ancak Schiller durumu görmüştü, canı çok sıkıldı.

- Meine Frau! diye bağırdı.

- Was wollen sie doch? dedi sarışın.

- Gehen sie mutfağa! (*)

Sarışın hemen oradan uzaklaştı.

- Demek oluyor ki, iki hafta sonra hazır? dedi Pirogov.

Alman dalgındı.

- Evet, daha önce yapamam. Çok işim var.

- Öyleyse hoşçakalın. Ben uğrar alırım.

(*) Almanca konuşmaların Türkçesi: -Karıcığım! - Ne istiyorsun? - Git!..

- Güle güle.

Schiller böyle diyerek kapıyı arkasından sürgüledi.

Alman kadının kendine yüz vermediğini açıkça anladığı halde Teğmen Pirogov bu işin peşini bırakmak niyetinde değildi. Bir türlü aklı ermiyordu: Sevimli bir insan olarak, üstelik teğmen rütbesiyle kadınlar ona nasıl yüz vermezler, nasıl karşı koymaya kalkarlardı? Hem ne hakla? Aptallık güzel bir kadına her şeyden önce çok yakışmakla birlikte, Schiller'in karısının aptal bir kadın olduğu gün gibi ortadaydı. Evet, aptallık yakışırdı güzel kadınlara. En azından öyle kocalar bilirim ki, karılarının aptallığından son derece hoşnutturlar, üstelik bunu çocuksu saflığın bir belirtisi sayarlar. Anlayın işte, güzellik ne mucizeler yaratıyor! Güzel kadının ruhsal kusurları erkekte nefret uyandıracağı yerde tam tersine, onu daha da bir sevimli yapar; güzel kadında kusurlar bile sevimlilik kazanır.

Eğer kadından güzellik denen şeyi kaldıracak olsak, karşısındakinden sevgi değilse bile saygı görebilmesi için erkekten en azından on kez daha akıllı olması gerekecektir. Her neyse, Schiller'in karısı aptalın biriydi ama karılık görevlerine de son derece bağlıydı. O bakımdan, diyebiliriz ki, Pirogov'un işi hayli güçtü. Ancak bilinen bir gerçek vardır: Bir işte aşılması gereken güçlükler o işin zevkini de artırır. O nedenle sarışın kadın Pirogov'a günden güne daha bir ilginç gözükmeye başladı. Schiller'in evinden ayrıldıktan sonra mahmuzu sormak için sık sık uğruyordu. Sonunda Schiller ondan öylesine bıktı ki, mahmuzları bir an önce bitireyim diye gecesini gündüzüne kattı ve bitirdi işi.

Teğmen Pirogov mahmuzları görünce bir çığlık attı:

- Aman Tanrım, ne güzel olmuş! Böylesini hiçbir yerde görmedim! Bizim generalin mahmuzları dahi böyle güzel değildir.

Sevinçten Schiller'in ağzı kulaklarına vardı. Gözlerinin içi güldü; Pirogov'a karşı duyduğu güceniklik tümüyle geçti. "Rus subayı çok akıllı." diye düşünmeye başladı kendi kendine.

- Şey, siz kılıçlara sap yapar mısınız? diye sordu Pirogov bu fırsattan yararlanarak.

Schiller baygın baygın gülümsüyordu.

- Yaparım, dedi. Benim için kolay iş.

- Öyleyse benim hançere bir sap yapın. Türk malı iyi bir hançerim var, çok beğenirim ama sapım değiştirsek iyi olacak. Size hemen getireyim.

Schiller'in bir anda aklı başına geldi. Neden yapmıştı bunu? Çok cam sıkıldı, alnı buruş buruş oldu. "İyi haltettin!" dedi kendi kendine. İstemediği halde belayı kendi eliyle sarmıştı başına. Ama iş işten geçmişti artık, geri çeviremezdi. Yaptığı mahmuzu öven Rus subayına karşı onurlu bir Alman olarak başka türlü davranamazdı. Başını birkaç kez iki yana salladıktan sonra Pirogov'a hançeri getirmesini söyledi. Ancak tam gideceği sırıda Pirogov'un güzel karısını dudaklarından küstahça öpüvermesi onu yeniden şaşkına çevirdi.

Şu ünlü Schiller'i okura biraz tanıtmanın yararlı olacağını sanıyoruz. Schiller, sözün anlamıyla, gerçek bir Alman'dı. Daha yirmi beş yaşındayken -bu yaşta Rus delikanlılarının başında henüz kavak yelleri eser- Schiller tüm yaşamını başından sonuna dek ölçüp biçmiş, ondan sonra da bir daha, koyduğu kuralların dışına çıkmamıştı. Şaşmaz kurallar gereği sabah yedide kalkar, ikide öğle yemeğini yer, her işi zamanında yapar, o yüzden hiçbir pazarı kaçırmadan kafayı çekerdi. Ta baştan verdiği karara göre on yılda sermayesini elli bin rubleye çıkaracaktı. Yapmadı mı dersiniz, onu da yaptı, çünkü verdiği karar Tanrı yazgısı gibiydi. Bir Rus memuru amirinin buyurduğu görevi yapmayı unutabilir ama bir Alman, sözünden öldürseniz dönmez. Schiller ömür boyu günlük masrafını arttırmayı bir kez olsun düşünmemiştir. Diyelim, patates durup dururken birden pahalanıverdi. Schiller günlük giderini bir kapik olsun arttırmaz ama alacağı patatesin miktarını azaltır. Eh, arada bir doymayacakmış ne önemi var. Nasıl olsa buna da alışacaktır... Yaşamındaki düzenlilik o kerteye vardı ki, karısını günde iki kezden çok öpme-

meye karar verdi. Ne olur, ne olmaz, ölçüyü kaçırırım diye de o günden sonra da çorbasına bir kaşıktan fazla biber koymadı. Ancak pazar günleri bu konuda pek katı davranamazdı, çünkü o günler iki şişe bira ile, her seferinde "Ne berbat şey!" diye sövse de, bir şişe kimyonlu votka içerdi. Bir İngiliz öğleden sonra odasına çekilip kapıyı arkadan sürgüleyerek tek başına zıkkımlanır. Ama Schiller bir Alman olarak coşkuyla içerdi içkisini; yanında da yakın bir arkadaşı, ya çizmeci ustası Hoffman, ya da kendisi gibi içki düşkünü marangoz Kuntz bulunurdu.

İşte Pirogov'un güç duruma düşürdüğü Schiller böyle bir adamdı. Gerçi karısı bakımından içi rahattı, çünkü gerçek bir Alman'dı, ama Pirogov'un davranışları onda kıskançlığa benzeyen duygular uyandırmıştı. Bu arada Pirogov arkadaşlarıyla piposunu tüttürürken -subayların pipo içmesi neredeyse Tanrı buyruğu gibidir- anlamlı bir tavır ve yüzünde hoş bir gülümsemeyle bir Alman kadınıyla işi pişirmek üzere olduğunu çevresindekilere duyurmuştu. Dediklerine bakılırsa kadınla içli-dışlıydı, onu kafese koymak artık işten bile değildi.

Bir gün Meşçanski sokağından geçerken gözü, üzerinde cezve ve semaver resimleri bulunan Schiller'in dükkânının tabelasına ilişti. Ne mutlu bir olay ki, tam o sırada sarışın güzel de pencereden başını uzatmış, gelene-geçene bakıyordu. Pirogov durdu, kadına elini salladıktan sonra "Gut Morgen!" diye seslendi. Sarışın kırk yıllık ahbabıymış gibi Pirogov'u başıyla selamladı.

- Kocanız evde mi?

- Evet, evde.

- Peki, hangi günler evde bulunmaz?

Alman kadını epeyce aptaldı, yukarda da belirtmiştik...

- Pazar günleri.

Pirogov, "İşte bu iyi! Fırsatı kaçırmayalım!" dedi.

Ertesi pazar damdan düşercesine dikildi sarışının karşısına. Schiller gerçekten evde yoktu. Güzel Alman kadını

hayli ürktüyse de Pirogov bu sefer dikkatli davrandı, saygıyı hiç elden bırakmaksızın eğilerek selam verdi, böylece sırım gibi ince bedeninin bükülgenliğini kadına göstermiş oldu. Kadınla konuşurken durmadan gülümsüyor, şakalar yapıyordu, ama beriki hep kısa kısa karşılıklar veriyordu. Pirogov bütün yolları deneyip ona yaklaşamayacağını anlayınca son çare olarak dans etmelerini önerdi. Alman kadını hemen razı oldu buna, neden derseniz tüm Almanların dansa büyük tutkuları vardır. Bunun üzerine Pirogov'un umutları yeniden canlandı, hatta tüm umudunu buna bağladı. Her şeyden önce dans etmek kadının çok hoşlandığı bir şeydi, ikincisi bu vesileyle Pirogov danstaki tüm hünerlerini gösterecekti, üçüncüsü de dansederken ona yaklaşabilecek, kadını rahatça kucaklayacak, böylece asıl yakınlığın başlangıcını kuracaktı. Kısacası başarıya giden yolu dans etmede gördü. Alman kadınlarının ağırbaşlılığı sevdiklerini bildiğinden önce bir gavotla başladı. Dansın girişinde sarışın güzel, ayağını kaldırdı. Bu duruşu Pirogov'u öylesine heyecanlandırdı ki, kendini tutamayarak öpmek için kadının üzerine atıldı. Beriki bağırıp çağırmaya başladı, bu da Pirogov'un gözünün önünde kadının güzelliğini bir kat daha arttırdı. Artık neresi gelirse öpüyordu güzel sarışını. Tam o sırada kapı açıldı; içeriye Schiller'le birlikte Hoffman ve marangoz Kuntz girdiler. Saygıdeğer meslektaşların üçü de bulut gibi sarhoştular.

Schiller'in ne kadar öfkelendiğini, nasıl çileden çıktığını okurlarıma göstermek isterim.

Schiller olanca öfkesiyle bağırmaya başladı:

- Kaba herif! Ne cesaretle karımı öpersin? Sen Rus subayı değil, alçak birisin! Allah kahretsin seni, emi? Dostum Hoffman, ben Alman, Rus domuzu değil!

Hoffman arkadaşını onayladı.

- Hayır, ben senin yüzünden boynuz takmak istemiyor! Dostum Hoffman, şunu yakasından tut, dışarı atıver! Bu adamı bir daha gözüm görmesin!

Ellerini, kollarını sallarken yüzü öylesine kızarmıştı ki, tıpatıp sırtındaki kırmızı gömleğin rengindeydi.

- Ben tam sekiz yıldır Petersburg'da yaşıyor, Schwab'da anam var, dayım Nümberg'de oturur. Ben Alman'ım Alman, boynuzlu öküz değil! Dostum Hoffman, sıyır şu herifin üstündekileri! Kamerad Kuntz, sen de kollarını, bacaklarını tut!

Böylece Almanlar, Pirogov'u sımsıkı yakaladılar.

Teğmen boşuna çırpınıyordu, çünkü karşısındaki üç soydaş, Petersburglu Almanların en iri yapılısıydılar. Üç arkadaş sonuçta Pirogov'a öylesine saygısız, öylesine kaba davrandılar ki, bu üzüntü verici sahneyi anlatacak söz bulmakta güçlük çekiyorum.

Eminim ki, ertesi gün Schiller sıtma nöbetine tutulmuş gibi tir tir titriyordu. Bütün korkusu her an evine polisin gelmesiydi. Bir gün önce başından geçenlerin düş olması için neler vermezdi ki! Ama olan olmuştu bir kez, onun yapacağı bir şey yoktu artık...

Öte yandan Pirogov'un öfkesini ne anlatabilir, ne başka bir şeyle karşılaştırabilirim. Onu küçük düşürmüş olmaları bile öfkeden kudurmasına yetiyordu. Ona sorarsanız Schiller'in cezalandırılması için Sibirya sürgünü, kırbaçlama bile az gelirdi. Adamların ellerinden kurtulunca eve gidip giyinmek, sonra da generale çıkarak Alman zanaatkârların azgınlığını en etkileyici sözlerle dile getirmek için dışarı fırladı. Olmazsa genel komutanlığa durumu anlatan yazılı bir dilekçe verirdi. Ama bakarsınız, genel komutanlık yeterli ceza vermemiş, o zaman meclise, hatta imparatorun kendisine baş vururdu.

Ne var ki, iş garip bir biçimde sonuçlanıverdi. Yolda giderken bir pastaneye uğradı, iki parça su böreği yedi, **"Kuzey Arısı"** dergisinden bir iki yazı okudu. Pastaneden çıktığı zaman öfkesi eskisi kadar kalmamıştı. Dışarda temiz, mis gibi bir hava vardı, akşamın serinliğinde Neva Caddesi'nde biraz tur atmaktan kendini alamadı. Saat dokuzu bulduğunda öfkesi daha bir yatıştı ve pazar günü generali rahatsız etmenin hoş kaçmayacağını düşünmeye başladı. Zaten görmek istese bile başka yere çağrılmış olabilirdi. Bunun üzerine de-

netleme dairesinden bir yöneticinin evine gitmeye karar verdi. Pirogov geceyi öyle neşeli geçirdi ki, ayrıldığında, yaptığı mazurka dansı dolayısıyla yalnız bayanlar değil, erkekler bile arkasından hayran kaldılar.

Aradan üç gün geçip de Neva Caddesi'nde yürüdüğüm bir gün Piskarev ile Pirogov'un başlarına gelenleri aklıma getirdiğimde, "Ne garip bir dünyada yaşıyoruz!" diye düşündüm. "Yazgımızın bizlerle oyun oynar gibi oynayışı akıl almaz bir şey. Acaba ne zaman elde etmek istediğimiz şeyi elde edebilmişiz, ulaşmaya çalıştığımız amaca ulaşmışız? Her şey tam isteklerimizin tersine gerçekleşmiyor mu? Kiminin güzel atlarıyla arabası vardır, caddelerden kayıtsızca geçerken sahip olduğu güzelliklerin farkında değildir. Oysa bir başkasının alnına hep yaya yürümek yazılmıştır; önünden fırtına gibi atlar geçerken kıskançlıktan çatlar ve hayran hayran dilini şaklatmakla yetinir. Birinin iyi bir aşçısı vardır, ancak ağzı öylesine küçüktür ki, iki lokmadan fazlasını yutamaz. Öbürünün ağzı ise, sanırsınız nizamiye kapısı, ama yatar-kalkar, patatesle karnını doyurmak zorunda kalır. Yazgımızın bizimle oyun oynar gibi oynamasına kimsenin aklı ermez!"

Gene de Neva Caddesi'nde olanlar hepsinden gariptir. Sakın ola ki orada karşılaştıklarınıza inanmaya kalkmayın. Neva Caddesi'nden geçerken pelerinime sıkı sıkı sarınır, karşıma çıkan hiçbir şeye bakmamaya çalışırım. Hepsi aldatmacadır, yalandır, gözüktüğünden başkadır! Bakın, şuradan bir bay geçiyor, giyinişi iki dirhem bir çekirdek. Eğer onu zenginin biri sandıysanız hapı yuttunuz. Çünkü sırtındaki redingottan başka bir şeyciği yoktur. İnşa edilmekte olan şu kilisenin önünde dikilen şu şişman baylar için, yapının mimarisinden söz ediyorlar filan derseniz gene aldandınız. Çünkü iki saksağanın dala nasıl da karşılıklı konduklarından başka bir şey konuşmuyorlardır o baylar. Elini-kolunu sallayarak konuşan şu heyecanlı adam, karısının onu der top edip pencereden tanımadığı bir subayın başına fırlattığını mı anlatıyor sandınız? Yok canım, ne gezer! onun derdi de Lafayet! Ya şu bayanlar, siz onların...

Derim ki, en az bayanlara inanın. Mağaza vitrinlerini daha az seyrederseniz siz kazançlı çıkarsınız. Çünkü orada sergilenen bir sürü ıvır zıvır hepsi güzel şeylerdir, ama çok da fazla para kokarlar. Hele şapkalı bayanlara bakmaktan Tanrı sizi korusun! Uzaktan pelerinini savurarak gelen bir bayan mı gözüktü, merak edip peşinden gitmeye kalkmayın. Aman beyim, fener direğinden filan uzak durun ve tez yanından geçip gidin. Eğer kokmuş yağı güzelim redingotunuza aktıysa gene ucuz kurtuldunuz sayılır. Yalnız yol fenerleri değil, her şeyiyle yutturmacadır Neva Caddesi. Neva Caddesi'nin işi-gücü göz boyayıcılıktır, özellikle de gecenin koyu bir bulut gibi her şeyin üzerini örttüğü zamanlar. O zaman beyaz badanalı duvarlar daha bir çekici gözükür, kentin caddeleri şamataya, ışıltıya gömülür, köprülerin üstünden kupa arabaları akın akın geçer, arabacılar ortalığı yaygaraya boğar, iblisin kendisi bile her şeyi başka türlü göstermek için lambalarını parlatır.

GOGOL

TARAS BULBA

Nikolay Vasilyeviç Gogol (1809-1852), kitapta yer alan *Bir Delinin Güncesi, Kapıt (Palto), Burun, Araba, Neva Caddesi* adlı öykülerinde (tümü birden *"Petersburg Öyküleri"* diye anılmaktadır) küçük insanın ezikliğini alaycı bir dille sergiler. Gogol'ün yapıtlarına acı gülücükler, gözyaşları arasından beliren gülücükler egemendir. Dostoyevski "Biz hepimiz Kaput'tan çıktık" diyerek küçük insanın yazgısını dile getiren Gogol'ün Rus edebiyatındaki yerini vurgulamaktadır. **Taras Bulba** yurtsever bir Kazak atamanının kahramanlık destanıdır.